

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1949

ANDRA KAMMAREN

Nr 23

28—31 maj.

Debatter m. m.

Sid.

Lördagen den 28 maj.

Åtgärder för att avskilja svårhanterliga element från de kommunala ålderdomshemmen	5
Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt	7
Effektivisering och förenkling av förvaltningsarbetet	19
Uppskov med behandlingen av motioner om skärpta åtgärder mot rattfylleri	20
Sammanjämningsförslag ang. ståndrätts befogenhet	22
Sveriges anslutning till Europarådet	28
Sammanjämningsförslag ang. anslag ur kyrkofonden för avlönande av präster m. m.	31

Måndagen den 30 maj.

Svar på interpellationer och frågor av:

Herr Ericsson i Näs ang. ett närmare ekonomiskt samarbete mellan de skandinaviska länderna	36
Fru Västberg ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åta sig förvärvsarbete	41
Herr Christenson i Malmö ang. tillstånd till ombyggnad av färje- stationen och tullpaviljongen vid Öresundsbatarnas tilläggsplats i Malmö	51
Herr Hansson i Skediga ang. vissa spörsmål i samband med bygg- nadsregleringen	52
Herr Werner ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.	60

	Sid.
Herr Wedén ang. avstående i vissa fall av kronans yrkande om förmånsrätt i fråga om fordringar på av arbetsgivare uppburna, men ej redovisade källskattemedel	73
Herr Nihlfors ang. den av riksdagen begärda utredningen om pensionernas oantastbarhet	75
Herr Nihlfors ang. inrättande av företagsnämnder inom statsförvaltningen	76
Herr Nihlfors ang. användningen av staten tillhöriga motorfordon m. m.	77
Herr von Friesen ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet	80
Herr Onsjö ang. avveckling av vid domstolarna inskrivna godman- skap för små arvslotter	90
Herr Andersson i Ronneby ang. redogörelse för åtgärder, som vid- tagits för att öka flygsäkerheten inom flygvapnet	92
Herr Håstad ang. tillskapande av ett prognosinstitut för den intellek- tuella arbetsmarknaden	95
Herr Larsson i Luttra i anledning av de statistiska uppgifter, som bostadsstyrelsen inforrdar angående bostadsbyggandet i kom- munerna	96
Herr Wedén ang. utredning av vissa förhållanden inom den koope- rativa bostadsbyggnadsverksamheten	100
Herr Skoglund i Umeå ang. trafiken inom kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå	105

Tisdagen den 31 maj.

Meddelande ang. höstriksdag	112
Svar på interpellationer av:	
Herr Ekdahl ang. beredande av tryggad besittningsrätt åt inneha- varna av arrendelägenheter under Herrevadskloster	112
Herr von Friesen ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland	116
Herr Ericsson i Näs ang. avskaffande av dyrortsgrupperingen av familjepeningen till de värnpliktiga	129
Herr Thapper ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järn- vägar inom Östergötlands län	130
Herr Johansson i Mysinge ang. gällande bestämmelser om lands- vägstransporter med jordbrukstraktorer, m. m.	141
Herr Ekdahl ang. skador på bisamhällen till följd av besprutning av fruktträd och oljeväxtfält	149

	Sid.
Herr Wiklund i Stockholm ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar	151
Ang. interpellation om Sveriges representation i Colombia	163

Samtliga avgjorda ärenden.

Lördagen den 28 maj.

<i>Andra kammarens andra tillfälliga utskotts</i> utlåtande nr 10, ang. vissa åtgärder för att avskilja svårhanterliga och störande element från de kommunala ålderdomshemmen	5
<i>Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts</i> utlåtande nr 8, ang. översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt	7
— nr 9, ang. åtgärder för effektivisering och förenkling av förvaltningsarbetet	19
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 173, ang. utredning och förslag rörande inomskärsfarleden i Bohuslän	19
— nr 174, ang. en mellanriksbana över gränsen i Bohuslän	19
— nr 175, ang. ändring av bestämmelserna om kostnadsfri behandling av tuberkulossjuka m. m.	19
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 45, ang. skattebefrielse för av riksförsäkringsanstalten fastställd sjukpenning, vilken utbetalas av arbetsgivare, som står s. k. självrisk, m. m.	19
<i>Bevillningsutskottets</i> memorial nr 46, ang. uppskjutande av behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner	19
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 42, ang. ändring i stadgarna för riksdagsbiblioteket, i vad avser formerna för tillsättning av ordinarie tjänster därstädes m. m.	19
<i>Bankoutskottets</i> memorial nr 45, ang. förslag rörande pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare, m. m.	19
<i>Första lagutskottets</i> memorial nr 41, ang. förslag till förordning angående handel med skrot, lump och begagnat gods, m. m., förslag till lag om förbud mot spridning av vissa kartor m. m., förslag till lag om pantlånerörelse, ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m. samt förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 23 april 1948 (nr 175) med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel	19
— nr 42, ang. skärpta åtgärder mot rattfylleri	20
— nr 43, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande första lagutskottets utlåtande ang. förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472), m. m. . .	22
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 44, ang. förslag till vapenförordning . .	27
— nr 45, ang. förslag till förordning om explosiva varor	27

	Sid.
<i>Andra lagutskottets</i> memorial nr 33, ang. förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, m. m. . .	27
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 47, ang. komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1949/50, m. m., såvitt angår jordbruksärenden	27
— nr 48, ang. statens medverkan för en utökning av den svenska kväveproduktionen	27
— nr 49, ang. utredning rörande mjölkproduktionens ekonomi m. m.	27
— nr 50, ang. utredning rörande livdjurshandelns ordnande m. m.	27
— nr 51, ang. ändrade bestämmelser angående rösträtt å allmänningstämma	27
<i>Utrikesutskottets</i> utlåtande nr 6, ang. godkännande av Sveriges anslutning till Europarådet	28
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 46, ang. förhöjt representationsbidrag till direktören vid riksbankens pappersbruk	31
<i>Första lagutskottets</i> memorial nr 46, ang. förslag till lag med särskilda bestämmelser om utskrivning från sinnessjukhus	31
— nr 47, ang. vissa anslag ur kyrkofonden för avlönande av präster m. m.	31

Måndagen den 30 maj.

Val av tre ombud i Europarådets rådgivande församling jämte tre suppleanter för dessa ombud	35
---	----

Tisdagen den 31 maj.

<i>Första lagutskottets</i> memorial nr 48, med föranledande av kamrarnas beslut beträffande förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472), m. m., lag angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän och lag angående ändrad lydelse av 66, 68 och 69 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472).	112
<i>Statsutskottets</i> memorial nr 180, ang. statsregleringen för budgetåret 1949/50	112
<i>Bankoutskottets</i> memorial nr 47, ang. uppskjutande av behandlingen av fullmäktiges i riksbanken förslag i fråga om fortsatt giltighet av den för riksbanken gällande ramen för tjänstetillsättningar (övergångsplan II) m. m.	112

Lördagen den 28 maj.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollen för den 21 in-
nevarande maj.

§ 2.

**Åtgärder för att avskilja svårhanterliga
element från de kommunala ålderdoms-
hemmen.**

Föredrogs andra kammarens andra
tillfälliga utskotts utlåtande nr 10, över
motion om vissa åtgärder för att av-
skilja svårhanterliga och störande ele-
ment från de kommunala ålderdoms-
hemmen; och anförde därvid:

Herr HAGÅRD: Herr talman! Det
ärende som här föreligger är inte nå-
gon stor fråga, om man betraktar den
fristående, och den har också behand-
lats av utskottet i ett föredömligt kort
utlåtande — jag tror att det är det kort-
aste utskottsutlåtande som vi ha fått
under denna riksdag. Ärendet har ock-
så slagit ett visst rekord därutinnan, att
det förekommit på föredragningslistan
inte mindre än sju gånger. Emellertid
är det spörsmål, som det här gäller, av
betydelse för dem det vederbör, och
jag skall därför, herr talman, be att få
säga några ord i sakfrågan.

Det kanske mest viktiga är, att det
här är fråga om ett första försök att
komma till rätta med förhållandena in-
om ett mycket försummat område. Vad
som här avses kan t. o. m. vara inled-
ningen till ett arbete på de stora reform-
ernas område i ett avseende, som un-
der det kommande decenniet säkerligen
kommer att bli mycket betydelsefullt.
Det bör också från början observeras,
att den mindre reform, som det nu när-
mast gäller, inte skulle kosta samhället

någotning. Den innebär endast en om-
flyttning eller omorganisation i visst av-
seende.

Det svenska samhället har ju varit
angeläget om att i första hand genom
sammhälleliga ingripanden skapa ersätt-
ning för inkomstbortfall, som uppstår
då människorna bli gamla eller råka ut
för vissa bestämda svårigheter såsom
sjukdom, arbetslöshet osv. Men dessa
anordningar i all ära, så har man dock
skjutit i bakgrunden en sådan sak som
omvårdnaden om människorna. I fråga
om vårdmomentet i de sociala samman-
hangen ha vi kommit betänkligt på ef-
terkälken. Detta har man nu upptäckt,
när det gäller sådana vårdformer som
sinnessjukvård, allmän kroppssjukvård,
vård av åldrande osv. På grund av den
stora ökningen av antalet människor i
de högre åldersklasserna blir frågan om
gamlingarnas omhändertagande en sär-
skilt aktuell fråga. Bristen på arbets-
kraft i hemmen gör det också mer nöd-
vändigt än tidigare med samhällsätgär-
der på detta område.

Det gjordes för några år sedan en un-
dersökning beträffande det klientel, som
vårdas på ålderdomshemmen. Det var
den första utredningen i sitt slag och
en mycket betydelsefull sådan. Utred-
ningen, som omfattade 25 000 interner,
visade en hel del saker som man inte
föret tänkt på. Det framgick att det
klientel, som finns på ålderdomshem-
men, är i högsta grad blandat. Det finns
där sjuka i allmänhet, men det finns
också sinnessjuka människor, både svår-
rare sjuka och lättskötta sådana. Det
finns sinnesslöa, kroniskt sjuka och
människor som i övrigt behöva vård på
specialanstalter. Ibland är t. o. m. ålder-
domshemmet konvalescenthem, därför
att det brister i fråga om sådana anord-

Åtgärder för att avskilja svårhanterliga element från de kommunala ålderdomshemmen.

ningar inom den allmänna kroppssjukvården.

Men utredningen visade också, herr talman, att det bland detta klientel fanns en grupp människor, som man kanske inte hade så tydligt urskilt tidigare. Det var människor i yngre åldrar, i regel under 50 år. De hörde strängt taget inte till ålderdomshemmens klientel, och även om de voro försörjningsodugliga så voro de dock i viss mån arbetsföra. Det är, herr talman, just beträffande denna grupp, som det enligt motionen borde vidtagas vissa åtgärder. Det är högeligen önskvärt att de ofta rätt genstörtiga och besvärliga individer, som finnas inom denna grupp, komma bort från ålderdomshemmen. Enligt den plan, som fastställdes vid 1947 års riksdag, är det också avsikten att de skola avföras från ålderdomshemmen. Det finns emellertid redan enligt den lagstiftning, som i dag gäller, möjlighet att överföra dem till arbetshemmen. Detta sker emellertid inte, och det är ganska svårt att finna orsaken därtill — om det beror på gammal slentrian eller om det är andra omständigheter som inverka. Ett sådant överförande, som jag här talat om, skulle dock innebära en väsentlig lättnad för ålderdomshemmens personal och inte minst för de övriga internerna där. Det är alltså en ganska väsentlig överdrift att påstå, att det inte nu kan verkställas en sådan enkel överflyttningsåtgärd, som motionen talar om och som också lagstiftningen ger möjlighet till. Den utredning, som man nu kastar sig på för att avvärja den lilla framstöt, som gjorts, är egentligen inte motiverad.

Jag skall inte, herr talman, orera mer i denna fråga, ty jag vet att alla vilja komma härifrån så snart som möjligt. Jag vill till slut bara uttrycka en förhoppning om att utredningen beträffande arbetshemmens interner måtte ske snabbt, så att vi inom en snar framtid kunna verkställa den överföring, som

jag här talat om och som utgör en ringa inledning till den stora reform, som under nästkommande decennium måste genomföras beträffande våra ålderdomshem och som syftar till en differentiering av klientelet och ett bortförande av dem som nu verka störande där.

Jag har alltså inte något yrkande utan har, herr talman, härmed endast velat uttrycka en förhoppning om att utredningen måtte ske så snabbt som möjligt.

Herr SEHLSTEDT: Herr talman! Jag har i princip ingenting att invända mot det resonemang som en av motionärerna fört fram i detta sammanhang. Jag skall bara med hänsyn till utskottets yrkande i korthet referera fakta kring motionen.

Statsrevisorerna uppmärksammade, att beläggningen av arbetshemmen var mindre tillfredsställande. Många platser funnos lediga. En hel del arbetshem hade lagts ned. De uttalade i sitt yttrande önskvärldheten av att frågan om nämnda arbetshems beläggning eller användande i fortsättningen för olika socialvårdsändamål lämpligen borde utredas. Man påpekade i det sammanhanget också behovet av att frågan om arbetshemmens klientel fördes fram till diskussion i samband med problemet om arbetshemmens beläggning i fortsättningen. Statsutskottet har redan behandlat frågan och yrkat att frågan om arbetshemmens beläggning i fortsättningen skulle utredas. Riksdagen har även bifallit detta statsutskottets förslag, och i den situationen har utskottet inte ansett sig kunna göra annat än hänvisa till denna av riksdagen beslutade utredning och att låta motionen vara besvarad med detta.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

§ 3.

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 8, över väckt motion om översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 227, hade herrar *Staxäng* och *Edström* hemställt, att riksdagen med beaktande av i motionen framförda synpunkter måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

Utskottet hemställde, att motionen II: 227 ej måtte föranleda någon andra kammarens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Gustafson* i Göteborg, i fråga om motiveringen till utskottets utlåtande.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr GUSTAFSON i Göteborg: Herr talman! I den motion, som vi nu behandla, begäres en översyn av krisförvaltningen i syfte att få till stånd dels förenklingar och förbättringar i krisorganens organisation, dels ökad rättssäkerhet inom krisförvaltningen.

Det kommer väl nu att invändas från en hel del håll, att dessa frågor inte äro aktuella, då ju krisorganen skola avvecklas inom den allra närmaste tiden. Ja, om det vore så väl. Då skulle vi med en suck av lättnad kunna utan vidare avföra ärendet från föredragningslistan. Men det ser tyvärr ut som om vi skulle vara tvungna att behålla restriktionerna på utrikeshandelns område under ganska lång tid framåt. Riksdagen har så sent som i denna vecka beslutat en skärpning av valutaförordningen. Vi få alltså nog räkna med att ha kvar åtminstone handelskommissionen, inu-

strikkommissionen och valutakontoret under avsevärd tid framåt.

Men är då t. ex. handelskommissionen för närvarande organiserad på ett tillfredsställande sätt? Ja, givetvis förekommer där nu inte den skandalösa oordning och ineffektivitet, som utmärkte handelskommissionen under våren 1947 och rätt lång tid därefter. Jag vill, i anledning av den kritik, som rikstatts mot handelskommissionen, understryka att när jag tagit del av de undersökningar av handelskommissionens verksamhet, som gjorts, har jag kommit till den bestämda slutsatsen, att den tidigare ineffektiviteten och oordningen inte så mycket berodde på kommissionens ledamöter eller tjänstemän som fastmera på regeringens illa förberedda och ofta motstridande direktiv — direktiv som hade improvisationens alla nackdelar utan att ha något som helst av dess charm. Men ännu förekommer det inom handelskommissionen vissa tendenser till byråkrati och en viss, nästan barnslig förälskelse i blanketter. Jag vill ta ett enda exempel. Sedan början av år 1948 måste praktiskt taget alla importörer med tillhjälp av en särskild blankett registrera sina importlicenser i affärsbankerna. Denna registrering medför mycket bekymmer för näringslivet, och man har räknat ut att den kostar näringslivet $\frac{1}{2}$ miljon kronor om året, för att nu inte tala om allt det besvär som det hela förorsakar bankerna. Om man närmare undersöker saken, finner man emellertid att denna registrering av importlicenser inte fyller någon som helst vettig funktion. Nu synes det, som väl är, finnas mycket stora utsikter till att registreringen skall försvinna inom den allra närmaste tiden, men om den mot förmodan skulle vara kvar, när riksdagens höstsession börjar, skall jag lova att återkomma till frågan.

På det stora hela taget får man dock erkänna, att kommissionerna själva tagit många initiativ till förbättring av organisationen, och dessutom arbetar ju

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

sedan någon tid tillbaka krisförvaltningens effektiviseringskommitté, som redan har utträttat en hel del. Jag kan därför, herr talman, på denna punkt instämma i vad utskottet har skrivit.

När det gäller mycket vidsträcktare spörsmål, som ha tagits upp i motionen, nämligen om rättssäkerheten inom krisförvaltningen, har utskottet betonat de risker som äro förenade med att man har en halvtidsanställd kommissionspersonal, som samtidigt har halvtidsanställning inom näringslivet. Jag hade tillfälle åhöra debatten i första kammaren, när statsministern besvarade herr Ohlons interpellation om kommissionspersonalen, och jag vet alltså att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på frågan om halvtidsanställningarna. Men det vore intressant att vid något lämpligt tillfälle få upplysning om, dels hur många halvtidsanställda kommissions-tjänstemän som finnas kvar och dels inom vilken tid hela institutionen beräknas vara avvecklad.

Utskottet har också påpekat nackdelarna med krisorganens lagstiftande befogenhet, ofta delegerad på enskilda organ, samt risken för ministerstyre. Jag kan härvidlag helt instämma med utskottet, liksom också när utskottet säger att en utredning om ökad rättssäkerhet skulle ha varit befogad i fråga om vidsträcktare avsnitt av statsförvaltningen än dem motionen tagit sikte på.

Jag är vidare helt enig med utskottet, när det framhåller att vad som har sagts i motionen och remissyttrandena i ärendet bör komma till kristidsorganens kännedom och även delges de utredningar, som arbeta på förbättring av krisförvaltningens organisation. Man får nu bara hoppas att motionen och remissyttrandena verkligen komma till dessa organs kännedom.

Hade utskottet nöjt sig med de uttalanden, som jag anfört, hade det inte från min sida funnits någon anledning till reservation mot utskottets förslag. Men nu har utskottsmajoriteten, samti-

digt som man teoretiskt erkänner riskerna för rättssäkerheten i krisförvaltningen, gjort ett mycket klart uttalande om att det i praktiken inte föreligger några faror därvidlag. Och här börja meningsskiljaktigheterna, som inte bara gälla olika åsikter i formuleringsfrågor, utan som bottna i två motsatta uppfattningar om hur stora farorna äro för rättssäkerheten i krisförvaltningen.

Utskottet säger t. ex. på s. 14: »I verkligheten torde dock rättsägare så vitt utskottet av den förebragta utredningen kunnat finna i allmänhet ej ha lidit rättsförluster i större omfattning än som man måste räkna med under de utomordentliga förhållanden, som utmärka tiden under och efter ett världskrig, där omställningar och improvisationer, betingade av dagens växlande krav, allmänt torde erkännas såsom nödvändiga ur näringslivets synpunkt om ock ej tillfredsställande ur rent formell sådan.» Man säger alltså, att i betraktande av omständigheterna är allt gott och väl. Jag undrar om ledande kommissionstjänstemän själva skulle vilja skriva under ett sådant betyg. En ledande tjänsteman i handelskommissionen sade om förhållandena i handelskommissionen två år efter krigets slut: Licensgivningen hade under juni, juli och augusti månader i många fall fått ske »på känn». I efterhand hade det då visat sig, att kommissionen vägrat licenser, ehuru vederbörlig kontingent ej varit utnyttjad eller ock att överlicensering ägt rum. — Detta uttalande visar ju tydligt att det måste ha uppstått rättsförluster.

Vidare säger utskottet bland annat: »Om alltså vissa möjligheter till ett ministerstyre av det slag, som ej förutsetts i regeringsformen, ej saknas, visa dock erfarenheten och de undersökningar, vilka exempelvis gjorts av riksdagens justitieombudsman, att de reella riskerna för maktmissbruk för närvarande ej böra överdrivas.» I detta sammanhang kan det vara av intresse att ta del av

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

vad en ordförande i en kommission har meddelat. Han har sagt följande: Det hade stundom hänt, att en licenssökande sedan han under hand erhållit meddelande hos kommissionen att ansökanen icke kunde bifallas vänt sig till statsrådet och av denne erhållit löfte att licensen skulle meddelas. Då statsrådet därpå meddelat ordföranden om detta löfte, hade kommissionen ansett sig böra utfärda licensen. Ett vidhållande av kommissionens mening hade endast inneburit en onyttig protest, då ju sökanden efter besvär hos Kungl. Maj:t säkert fått bifall till besvären. — Kommissionen hade alltså vägrat licens, men trots att den ansåg, att vederbörande ej borde få licens, hade den med hänsyn till att den förutsatte, att regeringen skulle bifalla eventuella besvär och medge licens, senare utfärdat licens i strid mot direktiven. Detta måste sägas vara en klar form av ministerstyre.

En annan ledande tjänsteman i samma kommission uttalade i slutet av förra året: Kommissionen hade under lång tid förgäves fått vänta på direktiv från Kungl. Maj:t. När sådana äntligen kommit, hade det ideligen inträffat, att statsråden, då sökande som fått sin licensansökan avslagen klagat, medgivit viss import i strid mot direktiven. Ännu i dag kunde sådant förekomma. — Vederbörande tjänsteman ansåg att det rätteligen borde införas en »statsrådskvot» för att dessa ständiga ändringar från regeringens sida ej skulle förrycka hela importregleringen.

Den som har någon erfarenhet av kommissionsväsendet ser inte så optimistiskt på möjligheterna att åstadkomma fullständig rättssäkerhet inom det samma. Detta beror inte i första hand på kommissionstjänstemännen utan på hela krisförvaltningens struktur. Då man inte kan draga upp fasta rättsregler utan måste ge vederbörande tjänstemän mycket stora diskretionära befogenheter, så känner sig den enskilde ofta fullständigt vanmäktig när han an-

ser sin rätt kränkt. Därför måste vi givetvis sätta in hela vår energi på att avveckla krisförvaltningen, men detta får inte hindra riksdagen att noggrant bevaka alla möjligheter som kunna finnas för att öka rättssäkerheten. Om en människa misstänker att hon blir orättvist behandlad, finns alltid risken att hon själv söker ta sig rätt genom att kringgå eller överträda lagen, och om detta skulle ske mera allmänt, kan det så småningom underminera hela rättssamhället.

Sammanfattningsvis skulle jag vilja säga, att under det att utskottsmajoriteten anser att det teoretiskt men inte i praktiken finns risker för rättssäkerheten inom krisförvaltningen, anser jag för min del, att det både teoretiskt och i praktiken finns större eller mindre risker för rättssäkerheten inom krisförvaltningen. Jag beklagar, att motionen inte fått sådan utformning, att jag kan yrka bifall till densamma, men jag anser frågan så viktig, att den i någon form borde tagas upp vid nästa års riksdag.

Herr EDSTRÖM: Herr talman! Vi veta alla att kommissionsväsendet — för att inte säga kommissionsväldet — i Sverige efter hand har byggts ut till ett imponerande och förskräckande omfång. Och liksom alltid, när regleringar och ransoneringar sättas in för att man på konstlad väg skall klara av ett krisläge, uppstår det en rad situationer, som för den enskilde individen äro högst ingripande i hans dagliga gärning. En fullmaktslagstiftning, t. ex. av den typ vi ha haft att dras med under det sista decenniet, måste nog — sett ur det allmänna rättsmedvetandets synpunkt — komma att framstå som något som träder den enskildes rätt för när.

Man måste, herr talman, beklaga att riksdagens socialistiska majoritet omfattar detta regleringsväsende och den-

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

na fullmaktslagstiftning med så varm kärlek, att den endast med gny och vecklagan och under uppenbar motvilja på sista tiden har börjat gå med på förslagen om avvecklingar i krisförvaltningen. Man måste också beklaga att samma socialistiska majoritet är till den grad felaktigt konservativ, att den inte kan tänka sig förändringar och förbättringar på reglerings- och krisförvaltningsområdet. Så fort man kommer in på detta område, utvecklar sig socialdemokratien till ett framträdande nejsägarparti. Det hart när monotona yrkandet om avslag på positiva förslag i hithörande frågor är skrämmande.

I herr Staxängs och min motion angående en översyn av krisförvaltningen betonas främst rättssäkerhetssynpunkten. Vi framhålla att det hos allmänheten har uppstått en alltmer utbredd känsla av bristande rättssäkerhet i förhållande till krisadministrationen. Vi tro också att denna känsla kan ha ett visst fog för sig i betraktande av det sätt, på vilket krisförvaltningen jämfört med vår övriga statsförvaltning har utvecklats.

I ett flertal remissyttranden från näringslivet instämmer man helt med vad vi i motionen anfört beträffande känslan av bristande rättssäkerhet. Sveriges köpmannaförbund har t. ex. i sitt yttrande vitsordat vad vi sagt om fruktan för repressalier och tillstyrkt, att en utredning kommer till stånd. Likaså har Grossistförbundet gjort. Riksförbundet Landsbygdens folk har livligt tillstyrkt en översyn av krisförvaltningen just ur rättssäkerhetens synpunkt. Kooperativa förbundet ställer sig visserligen tveksamt gentemot vissa avsnitt i motionen, men anser i stället att frågan om offentligrättsliga befogenheters överflyttande på organisationer — en fråga som vi berört i motionen — bör bli föremål för en särskild utredning. Så viktigt anser nämligen KF, att denna fråga är ur rättssäkerhetssynpunkt. Industriförbundet ger också sitt

erkännande åt de önskemål, som framförts i motionen, men ifrågasätter om dessa icke böra få övervägas av redan pågående utredningar rörande olika delar av krisförvaltningen. Remissyttrandena från näringslivet äro alltså tillstyrkande och utgöra enligt min mening tillsammans en opinion som icke borde negligeras.

Kommissionerna själva ha av naturliga skäl sett litet annorlunda på denna fråga. Men även handelskommissionen instämmer i det väsentliga med motionen. Handelskommissionen menar nämligen att en översyn bör göras av krisförvaltningen rörande de frågor, som förfoganderättskommittén har ansett böra utredas, d. v. s. Kungl. Maj:ts administrativa befogenheter i fråga om handels-, tillverknings-, användnings- och transportregleringar samt export- och importregleringar och dessutom frågan om den enskildes skydd mot förluster på grund av sådana regleringar. Mera kan man ju knappast begära, och jag vill slå fast att även handelskommissionen har tillstyrkt vår motion i allt det väsentliga.

Livsmedelskommissionen säger sig ha »intet att erinra mot att översynen sker», men ifrågasätter om tidpunkten är lämplig. Tjänstemännens centralorganisation anser också att en administrativ översyn är önskvärd, för den händelse vissa delar av krisförvaltningen skulle erhålla längre varaktighet. På denna punkt angående varaktigheten kan anmärkas, att KF, Grossistförbundet och överrevisionen för krisförvaltningen äro ganska pessimistiska beträffande tidpunkten för vissa reglerings avskaffande. De tro att i varje fall regleringarna på utrikeshandelns område — en mycket viktig detalj just ur rättssäkerhetssynpunkt och även ur effektivitetssynpunkt för övrigt — knappast kunna avvecklas inom en snar framtid.

Några remissinstanser ha ställt sig avvisande mot en översyn av krisför-

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

valtningen, därför att en sådan översyn skulle ta alltför lång tid och fordra stor personal. Men vi ha aldrig föreslagit, att man skulle tillsätta en särskild kommitté för detta ändamål. De olika frågor, som motionen berör, kunna säkerligen i stort sett bli behandlade av redan tillsatta utredningsorgan eller andra institutioner. Sådana organ ha vi redan en mångfald av, så att man nästan tycker, att det blir för mycket. Här kan man t. ex. nämna överrevisionen för krisförvaltningen, den pågående utredningen om samarbetet mellan handelskommissionen och övriga krisorgan (den s. k. effektiviseringskommittén alltså), de av handelskommissionen tillkallade sakkunniga för förenkling av licenssystemet och till sist delegationen som utreder de nya direktiven för priskontrollen. Vidare ha vi ju en kommitté, som för närvarande arbetar med förslag till lagstiftning angående förfarandet hos förvaltningsdomstolar och övriga förvaltningsmyndigheter. Man tycker, att någon av dessa skulle kunna få i uppdrag att göra denna översyn.

Herr talman! Jag kan inte finna annat än att det skulle vara mycket olyckligt att avslå vår begäran om en översyn av krisförvaltningen, en begäran, som har givit upphov till sådana opinionsyttringar från näringslivets sida och som dessutom i sina huvuddrag har tillstyrkts av handelskommissionen. Utredningen kan ju hänskjutas till redan arbetande utredningsorgan och fordrar därför varken ny personal eller särskilt lång tid. Tredje tillfälliga utskottet är för övrigt självt inne på denna tankegång, då det framställer en vag förmodan, att i motionen framförda synpunkter komma att beaktas av de nämnda pågående utredningarna liksom av krisförvaltningen själv. Herr Gustafson i Göteborg var inne på samma tanke, och han hoppas liksom jag, att de verkligen tas upp till sådant beaktande. Men borde då inte utskottet uttryckligen ha

begärt att de redan givna direktiven utökas till att även omfatta ett beaktande av de synpunkter, som redan framförts i motionen, i synnerhet som utskottet självt använder uttrycket att det behjärtar motionens syfte?

Jag måste uppehålla mig en stund vid utskottets utlåtande. Utskottets huvudsakliga motiv för att yrka avslag tycks vara, att utskottet visserligen funnit en utredning av frågan om rättssäkerheten befogad men att detta gäller inte bara krisorganen utan hela statsförvaltningen, och på grund av att motionärerna inte begärt översyn över hela statsförvaltningen, kan utskottet av formella skäl inte föreslå några åtgärder för en allmän översyn. Emellertid kunna vi väl vara eniga om att för ögonblicket är en översyn av frågan om rättssäkerheten inom krisförvaltningen det primära och viktigaste. Varför skall man inte avhjälpa brister på ett mindre område av det skälet att man tycker att man skall reformera det hela? Jag tycker att det i grund och botten är ett svepskäl att inte tillmötesgå vår motion.

Utskottet säger också att det inte har blivit övertygat om förekomsten av maktmissbruk och brist på rättssäkerhet, men strax därefter säger utskottet självt just det som herr Gustafson i Göteborg läste upp, att rättsägare i allmänhet ej lidit rättsförluster i större omfattning än man måste räkna med under de utomordentliga förhållanden etc. Nog är väl detta, herr talman, ett erkännande av att rättsförluster verkligen ha förekommit. Skall riksdagen verkligen finna sig i att sådana rättsförluster förekomma? Skall man inte försöka råda bot på ett sådant missförhållande? Det är kanske riktigt att, såsom utskottet sagt, några repressalier inte förekommit. I varje fall äro sådana svåra att bevisa. Men utskottet har ej förnekat och näringslivet har kraftigt framhållit, att fruktan och rädsla för repressalier ha funnits, och

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

det är denna fruktan som inger känslan av rättsosäkerhet i krisförvaltningen. Vi veta alla, herr talman, hur svårt det är att bevisa, att någon tjänsteman i krisorganen genom oginhet och genom bristande tillmötesgående har missgynnat supplikanter — så framstår ju näringslivets folk för många av herrarna i kommissionerna. Näringslivet har säkerligen på sådant sätt lidit rättsförkluster, som äro svåra att bevisa. Och denna känsla av bristande rättssäkerhet är farlig för respekten för krisförvaltningen — och därmed även för den allmänna statsförvaltningen. Respekten för lag och rätt över huvud taget uppluckras på detta sätt.

Även ett annat uttalande i utskottets utlåtande måste jag citera. Utskottet säger: »En obligatorisk publicering av beslut till ledning för allmänheten skulle knappast ge något utbyte av större värde med hänsyn till att besluten ofta ej grundas på fasta, i formell ordning godtagna utan flytande och av dagens politiska läge beroende normer och på en praxis, som till följd därav ständigt måste skifta.» Vad är detta för normer?! Är inte just detta det bästa beviset för att det existerar en oerhörd brist på rättssäkerhet? Här meddelar således ett riksdagens utskott — utan att anmäla någon motvilja mot en sådan tingens ordning — att vi i Sverige ha en statlig förvaltning, som rättar sitt ställningstagande efter dagens politiska läge! Är inte detta oerhört, herr talman?

Detta skulle alltså innebära, att den omfattande och i miljoner människors dagliga liv ingripande verksamhet, som presteras av vår krisförvaltning, är beroende av »dagens politiska läge» och av flytande normer, som äro så till den grad konturlösa, att man inte ens kan tänka sig den möjlighet till jämförelse från fall till fall, som en fortlöpande publicering skulle innebära. Detta tycker jag är en kuslig illustration av hur rättssamhället i dag befinner sig på

glid. Och talade inte även herr justitieministern för en tid sedan, i samband med förslaget till ny expropriationslag, om en ny rättsuppfattning på politisk grund? Här kommer man in på viktiga principfrågor, som intimt sammanhånga med rättssamhällets vara eller icke vara — det rättssamhälle, som vi hittills ha kunnat vara så stolta över i vårt land.

Herr talman! Flera remissyttranden men underligt nog också utskottets avstyrkande utlåtande ha stärkt mig i min uppfattning, att det fordras en översyn av krisförvaltningen ur rättssäkerhetssynpunkt och att en sådan översyn är synnerligen viktig.

Jag ber därför att få yrka bifall till motionen.

Herr JÖNSSON i Rossbol: Herr talman! I den motion, som detta utskottsutlåtande grundar sig på, framställas två yrkanden; dels yrkas på en utredning eller en översyn för effektivisering eller förbättring av krisorganen, dels kommer man in på frågan om rättssäkerheten.

I det första avseendet har utskottet varit fullständigt enigt därom att i, som vi hoppas och tro, krisorganens elfte timme förefaller det rätt onödigt att igångsätta en översyn för förenkling, förbättring och effektivisering av deras verksamhet. Justitiekanslersämbetet, som ju bör kunna känna till sådana saker, säger, att en översyn rörande effektivisering av krisorganen säkerligen skulle vara svår att utföra och tillika kräva lång tid. Justitiekanslersämbetet förutsätter därför att, innan denna översyn kunnat verkställas, väl de flesta av krisorganen äro likviderade, och det är då bortkastat arbete. Detta äro vi också eniga om inom utskottet.

Frågan om rättssäkerheten är en vida svårare fråga. Vi ha i stort sett sympatiserat med motionärerna, och vi ha ju

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

avslutningsvis sagt, att vi behjärta motionens syfte, men med hänsyn till den utredning vi gjort ha vi inte kunnat tillstyrka motionen. Denna utredning ha vi försökt göra så ingående som möjligt, inte bara genom att inhämta de yttranden, som redovisas i utskottets utlåtande. Vi ha också haft föredragning i utskottet av framstående ämbetsmän och rättsvårdare, som i någon mån väglett utskottet i dess ställningstagande.

Det är en omständighet i detta sammanhang som jag inte kan underlåta att göra motionärerna och kammaren uppmärksamma på. Vi ha ju i den vanliga statsförvaltningen en ständigt skeende föryngring i mån av avgång. Den ordinarie statsförvaltningen har ju svällt ut, så att rekryteringen måhända varit större än avgången, men det blir en ganska stor skillnad mellan ett ämbetsverk av denna natur och ett krisorgan. Dessa krisorgan med mycket omfattande arbetsuppgifter och därför mycket stor personal ha ju måst tillskapas i stor hast. Det var ingen lätt uppgift. Man var därvidlag tvungen att använda näringsorganisationernas folk och anlita halvtidsanställda tjänstemän från olika intresseorganisationer för att över huvud taget kunna klara upp situationen. Det har ju riktats anmärkningar mot detta, och det kan vara alldeles riktigt med hänsyn till konsekvenserna i andra hänseenden. Emellertid var den första tiden av deras verksamhet oerhört svärbemästrad för organ av de olika krisorganens natur. Sedan kom ett skede, som inte var så mycket bättre. Här trodde vi 1945 och 1946, att vi då skulle få normala tider. I varje fall trodde en mycket stor procent av de inom krisorganen anställda tjänstemännen i högre och lägre grader det. Resultatet av dessa funderingar blev, att vederbörande med hänsyn till sitt framtida bästa sökte sig tillbaka till industrien eller statsförvaltningen och inte offrade sin tid på ett krisorgan,

som vilken dag som helst kunde komma att avvecklas. På det sättet kom den stora avtappningen från krisorganen åren 1945 och 1946 till stånd. Det visade sig emellertid, att förmodandet att krisorganen snart skulle upphöra var felaktigt. I stället utvidgades flera av dem, och genast uppstodo samma rekryteringssvårigheter som tidigare. Jag har velat erinra om detta förhållande, ty det är ju mycket naturligt att ett sådant här krisorgan inte kan rekryteras på samma sätt som ett vanligt förvaltningsorgan, så att det anmärkningsfritt kan fylla sin uppgift. I det här sammanhanget kanske det också bör framhållas, att tjänstemännen i dessa krisorgan nog varit litet för maktfullkomliga med hänsyn till sin kapacitet i olika avseenden, vilket givetvis föranlett misstag av olika slag, låt vara att man inte kunnat leda i bevis att några verkliga rättskränkningar skett.

Vidare ha motionärerna berört frågan om sekretessen i krisförvaltningen. Man torde emellertid inte kunna begära samma offentliga förfarande där som i den vanliga administrationen, något som de som haft sina ärenden i dessa krisorgan väl heller näppeligen önska. I det avseendet ha vi i utskottet nog i stort sett varit eniga. I fråga om de rättskränkningar, som eventuellt ägt rum, har det rätt bara en gradskillnad mellan reservanten, herr Gustafson i Göteborg och utskottsmajoriteten, vilken senare ansett, att man inte borde för stora saken som sådan och därför skrivit »rättsförluster av större omfattning». Utskottet har nämligen inte velat gå med på, att det inte skulle ha skett några rättsförluster, ty med hänsyn till omständigheter, som jag redan angivit, ha dylika rättsförluster inte kunnat undvikas.

Ett annat moment som man i detta sammanhang har att ta fasta på är den av motionären herr Edström påtalade ministerstyrelsen. Det skulle ha varit beklagligt att behöva fastslå, att någon

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

av dessa kommissioner varit vederbörande statsråd alltför underdånig. Det har emellertid, som bränslekommissionen i sitt remissvar framhållit, varit nödvändigt med en ständig kommunikation mellan vederbörande krisorgan och respektive statsråd, och livsmedelskommissionen framhåller, att i de fall, då kommissionen inte haft samma uppfattning i en fråga som vederbörande statsråd, har kommissionen haft full rätt att vägra sin sanktion, varefter ärendet avgjorts av Kungl. Maj:t i vanlig ordning. Jag tror därför inte, att det härvidlag förekommit något av den ministerstyrelse, som är så vanlig i diktaturstyrda länder; och vi få väl hoppas, att vi i och med att dessa som provisoriska ansedda institutioner försvinna skola komma tillbaka till normala förhållanden. Därmed skulle de ganska små riskerna för rättskränkningar och ministerstyre försvinna. Utskottet har också i sitt utlåtande sagt, att krisorganen äro stadda på avskrivning, och att det hade varit mera angeläget med en översyn av andra delar av den statliga förvaltningsapparaten, den permanenta nämligen, och inte minst då arbetsmarknadsstyrelsen. Även arbetsmarknadsstyrelsen är nämligen till bortåt 50 procent belastad med typiska kristidsärenden. Men när normala tider åter inträda blir det nog vida lättare än nu att i såväl den som andra statliga institutioner återgå till konstitutionellt sett mera riktiga arbetsformer.

Herr talman! Jag har med det anförda försökt i någon mån förklara — jag har ingen anledning att använda ordet försvara — de nu ifrågakvarande förhållandena. Utskottet har enligt min mening försökt ge den rätta bilden av sin uppfattning om motionärernas önskemål, som utskottet också i princip behjärtat. Med hänsyn till de av mig antydda förhållandena ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr von SETH: Herr talman! För min del anser jag denna fråga vara av utomordentlig vikt. Jag skall emellertid respektera kammarens önskan, att debatten inte skall dra alltför långt ut på tiden, och jag brukar ju inte hålla några långa anföranden.

Utskottets ärade ordförande försvarade utskottets ställningstagande med att dessa regleringar, åtminstone såvitt de avse vår livsmedelsförsörjning, snart skola stå inför sin avskrivning, och vi få väl hoppas, att så skall bli fallet. Här har emellertid framhållits, och jag vill för min del göra det ännu en gång, att det finns andra områden i vårt samhällsliv, där vi säkerligen flera år framåt måste finna oss i statliga ingripanden och en statlig insyn av allra högsta grad. Jag har i det avseendet samma uppfattning, inte bara som motionärerna utan också som Kooperativa förbundet, som i sitt remissvar, återgivet på s. 8 i utskottsutlåtandet, säger: »Förutsättningarna att på det handelspolitiska området nå fram till relativt normala förhållanden inom en mera näraliggande framtid te sig emellertid sämre. Av kriget föranledda jämviktsrubbningsningar i de enskilda ländernas ekonomi och i handelsutbytet kunna medföra att vissa kristidsregleringar komma att kvarstå under en rätt lång övergångsperiod.»

Sålt detta uttalande i sammanhang med punkt 3 i den deklaration regeringen avgav i oktober 1948, där det heter: »En fortsatt stegring och effektivisering av hela produktionen måste ske. Vederbörligt utrymme måste skapas för investeringar på områden och i företag med hög produktivitet. Produktionshämmande moment i regleringssystemet böra undanröjas.» Denna sista rad i punkt 3 i regeringens deklaration pekar tydligt på handelskommissionen och priskontrollnämnden och dessa institutioners ingripanden, som verkat hämmande på en mycket, mycket stor del av produktionen här i lan-

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

det, särskilt då den som är avsedd för export.

Jag vill erinra utskottets ärade ordförande om att Riksförbundet Landsbygdens folk inte bara tillstyrkt utan livligt tillstyrkt en översyn av krisförvaltningen just ur rättssäkerhetssynpunkt. Jag skulle, herr talman, särskilt vilja peka på det förhållandet, att kommissionerna när det gäller att reglera importen av nödvändiga maskiner och varor många gånger avsäga sig ansvaret genom att överlåta kvoteringen åt branschorganisationerna. Det är just då den enskildes rättssäkerhet råkar i fara. Givetvis är det mycket svårt att skapa millimeterrättvisa — det känna vi bäst själva, när vi skola fatta politiska beslut — men ett företag, som är tämligen nystartat och som därför inte kan framvisa någon stor exportkvot utan i det avseendet blir missgynnad, måste känna ett sådant kommissionsbeslut som en rättskränkning. Detta om detta.

En annan sak är den kritik, som priskontrollnämnden vid upprepade tillfällen varit utsatt för. Jag skall inte ta upp någon diskussion om priskontrollnämnden och dess lagliga eller olagliga åtgärder eller rättssäkerheten kränkande åtgärder, ty det skulle ta alltför många timmar, men jag vill påpeka, att priskontrollnämnden ingripit vid flera tillfällen både före vederbörande statsråd och före kommissioner av olika slag så att vederbörandes rätt kränkts.

Jag har med det anförda endast velat fästa uppmärksamheten på ett område, som berörts i motionen, nämligen rättssäkerhetens. Denna sak kunna vi inte kort och gott avskrika genom att göra en hänvisning till att vi gå emot en tid, då regleringar och ingripanden av olika slag äro avskaffade, ty på utrikeshandels område kommer det att bli ännu mera ingripanden och svårigheter än nu, åtminstone om vår valutastituation fortsätter att vara lika betänkelig som den är i dag.

Herr talman! Jag ber att få yrka bi-

fall till motionärernas förslag om en utredning på detta område men vill därvid särskilt understryka, att jag inte önskar någon ny utredning. Av tillgängliga handlingar framgår nämligen, att redan förefintliga organ snart nog kunna sätta i gång en sådan utredning.

Herr **STATIN**: Herr talman! Jag har uteslutande av formella skäl instämt med det tillfälliga utskottets majoritet, då denna avstyrkt herrar Staxängs och Edströms motion rörande en översyn av krisförvaltningen ur rättssäkerhetssynpunkt. Motionärerna ha begränsat sitt yrkande till en översyn av krisförvaltningen. Då jag i likhet med utskottet har den uppfattningen, att en sådan översyn borde omfatta ett vidsträckt avsnitt av statsförvaltningen än bara krisförvaltningen, och då jag måste instämma med utskottet i dess uppfattning, att en sådan mera omfattande översyn av formella hänsyn icke kan föreslås med utgångspunkt i motionen, har jag ansett mig böra biträda utskottets hemställan.

Min egen sakliga uppfattning skulle jag kanske bäst kunna återge helt enkelt genom att citera slutorden i industrikommissionens yttrande över motionen. Industrikommissionen säger: »För att på lång sikt bevara statsmakternas auktoritet och allmänhetens förtroende till den ordinarie förvaltningen är det enligt industrikommissionens mening ytterst angeläget, att ännu bestående regleringar och ransoneringar upphävas och mildras så snart möjligheter yppa sig härtill.»

Jag vill då särskilt understryka ordet regleringar. Ett stabilt och säkert läge i vår samhälls ekonomi och den känsla av frihet hos allmänheten, som är så nödvändig, uppnår man icke genom att uteslutande upphäva de allmänna ransoneringarna. Regleringar äro måhända ur den stora allmänhetens synpunkt många gånger mindre påtagliga. De äro däremot svårare att sköta än

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

ransoneringarna, och det är nog inte minst handhavandet av regleringarna som medverkar till att sprida den missstro och den känsla av rättsosäkerhet, vars existens icke kan förnekas.

Sveriges köpmannaförbund anför i sitt yttrande en synpunkt, som i hög grad är värd beaktande. Köpmannaförbundet säger: »Känslan av det omöjliga i att i förväg kunna bedöma i vilken riktning en krismyndighets beslut kan komma att gå och det många gånger hopplösa i att söka fastställa, efter vilka normer och instruktioner sinsemellan motstridiga beslut ha fattats, ökar rättsosäkerheten hos allmänheten.»

Det har naturligtvis icke varit möjligt för utskottet att skaffa sig någon säker uppfattning om i vilken mån de ofta hörda påståendena om underhandsinstruktioner från departementschefer till kommissioner äro sakligt grundade. Det ligger i sakens natur, att upplysningar av sådan art äro ytterst svåråtkomliga. En betänklig praxis är emellertid systemet med olika intressegruppers och enskilda företags uppvaktningar för herrarna i kanslihuset. Utan att på något vis vilja påstå någonting om sådana underhandsinstruktioner vill jag endast principiellt bestämt understryka vad Kooperativa förbundets styrelse anför i sitt yttrande, då den påpekar med skärpa, att »ministerstyre, vilket är känt från utländsk förvaltningspraxis, icke är i överensstämmelse med konstitutionen i vårt land. I den mån en sådan praxis skulle ha insmugit sig i krisförvaltningen», fortsätter Kooperativa förbundet, »måste den enligt styrelsens mening med skärpa påtalas. För en klar ansvarsfördelning måste den principen upprätthållas, att kommissionerna självständigt utan underhandsbesked från enskilt statsråd pröva föreliggande frågor och att därefter regeringen, sedan vederbörlig beredning av frågorna ägt rum, tar ståndpunkt i ärendet i den mån detta är av sådan natur, att det bör underställas regeringen.»

Hans excellens herr statsministern har även upprepade gånger understrukt att regeringen med tacksamhet mottager och förutsättningslöst prövar alla klagomål över kommissionernas sätt att rykta sitt värv. Att kunskapen härom når så vidsträckta kretsar som möjligt är givetvis angeläget. Jag finner det väl berättigat att ännu en gång understryka detta förhållande.

Jag tillåter mig tillägga, att näringslivets folk skulle göra både svenskt näringsliv, svensk förvaltning och det svenska rättssamhället en betydande tjänst, om det vid varje tecken på orättfärdighet eller mannamån öppet redovisade fallen — icke i allmänna fraser och ordalag utan med klart angivande av alla fakta. Icke minst pressen skulle genom att återge sådant material kunna verksamt bidra till en bättre anda i samhället. Jag utgår från att industrikommissionen talar på hela kommissionsväsendets vägnar, då den så starkt framhåller att någon risk för repressalier icke föreligger. Skulle minsta skynt av repressalierhot komma fram, böra regering och riksdag fortast möjligt åstadkomma rättelse.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Herr FAST: Herr talman! Jag begärde ordet då jag under stigande förvåning åhörde herr Edströms anförande. Jag trodde att jag hade förflyttats till ett valmöte på hösten 1948 i stället för att vara i riksdagens andra kammare. Att man utan vidare framkastar beskyllningar utan bevisning mot ett stort parti är något osedvanligt. Herr Edström försökte framlägga saken i riksdagen, som om det socialdemokratiska partiet inom sina olika instanser ansåge, att de nuvarande kriskommissionerna vore liksom idealet i samhället, och att det endast motvilligt, steg för steg drevs att göra en avveckling av dessa kommissioner.

Herr talman! Är detta med sanning-

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

en överensstämmande? Är det icke på det sättet, att den kristid vi varit med om att genomleva skulle ha krävt ungefär de åtgärder som vidtagits, vilken regering och vilket parti som än burit ansvaret? Det är ingen tvekan om den saken. Jag tror därför att man skall se saken sådan den verkligen är. Vi ha gång efter annan avgivit förklaring, att dessa krisregleringar böra avskaffas så fort som möjligt och icke kvarbli en dag längre än nödvändigt. Men vi kunna ha olika uppfattningar, och vi måste respektera varandras åsikter. Den ene anser, att vi kunna göra en avveckling tidigare än vad den andre finner möjligt. Men det är en helt annan sak än den uppläggning som herr Edström gjorde.

Jag vill till slut säga, herr talman, att om man följer motionärernas väg så får man, med den vetskap man har om tidskrävande utredningar, räkna med att när dessa utredningar äntligen bli färdiga så äro de flesta kommissioner försvunna. Åtminstone får man hoppas det. Och de som blivit kvar på grund av att de haft sådana arbetsuppgifter, som ansetts ofrånkomliga, ha vid den tiden säkerligen blivit omorganiserade. Då skulle de utredningar man gjort ha kommit att ske under helt andra förutsättningar än vad sedan i verkligheten blivit fallet. Jag menar, att den som verkligen vill konservera kriskommissionerna skall i nuvarande läge gå på förslaget om utredning.

Vidare vill jag erinra att det är lätt att sprida misstänksamhet och missstämning genom att tala om att rättssäkerheten hela tiden varit i fara. Jag vill dock påpeka, att justitieombudsmannen särskilt på handelskommissionens område gjort ganska omfattande utredningar. Visserligen veta vi alla, att människor ej äro felfria och att hastigt organiserade kommissioner kunna få folk som icke är särskilt lämpligt. Trots detta måste jag säga, att det icke finnes belägg för de ut-

läggningar som ibland kommit i tidningspressen och här i riksdagen.

Herr talman! Jag har haft behov av att säga detta.

Häruti instämde herrar *Nilsson* i Göteborg, *Andersson* i Mölndal, *Lindström* och *Gavelin*, fröken *Öberg*, herrar *Ek-dahl*, *Johansson* i Kalmar och *Holm*, fru *Västberg* samt herrar *Andersson* i Linköping och *Ekström*.

Herr *HUSS*: Herr talman! Det förefaller mig som om den högst betydande och även från kvalitativ synpunkt högststående tjänstemannakår, som det här är fråga om, vore förtjänt av att man droge en liten lans till kårens försvar.

I och för sig är det självfallet sannolikt, att anlagen för kriminell verksamhet icke ibland denna tjänstemannagrupp skulle vara större än den är bland övriga tjänstemannagrupper, allra helst som tjänstemännen åtminstone delvis äro rekryterade från verksamhetsgrenar, där de haft en högst betydande erfarenhet.

Det är bland annat ett nyligen inträffat fall som ger mig anledning att meddela detta. Det är så att man publicerade häromsistens i en eftermiddagstidning en redogörelse för ett fall, då en licens skulle ha missbrukats till förfång för vissa firmor. En undersökning av justitieombudsmannen visade, att beskyllningen var helt grundlös. Självfallet fingo vederbörande tjänstemän icke någon fullständig upprättelse i tidningen i fråga. Det kvarstår naturligtvis hos den stora allmänheten i detta som i många andra fall intrycket av att något kriminellt har förevarit.

När man tagit del av detta och liknande fall, tror jag att man skall göra klart för sig, att av de beskyllningar, som kommit fram i dagspressen mot tjänstemännen inom kristidsförvaltningen, är det eu utomordentligt liten del som föranlett rättsliga åtgärder.

Översyn av kristidsförvaltningen främst ur rättssäkerhetens synpunkt.

Man bör också komma ihåg, att det här är fråga om högst avsevärda ekonomiska intressen och att det på ett synnerligen påtagligt sätt inbjuder konkurrenter till att sprida rykten om felaktiga förfaringssätt, för vilka rykten icke någon täckning föreligger.

Det synes mig som om det vore utomordentligt klokt, om riksdagens ledamöter och även allmänheten toge hänsyn till att om man vill hävda den enskildes rättigheter mot kristidsförvaltningen och gentemot statsmyndigheterna över huvud taget, så är det ett elementärt krav, att de uppgifter om felaktigheter och kriminellt förfaringssätt, som allsamtan oftast dyka upp i pressen, vore fotade på en betydligt säkrare och pålitligare grundval än vad hittills i regel varit fallet.

Herr EDSTRÖM: Herr talman! Gentemot herr Huss vill jag bara påpeka, att denna motion har icke varit riktad mot tjänstemannakåren. Syftet var bland annat att få utrett, att tjänstemännen icke felat. Men framför allt ville vi komma bort från denna känsla av att det fanns osäkerhet i rättsligt hänseende. Man får icke fatta detta som en beskyllning mot denna kår. Jag sätter den högt och vet att den gjort ett mycket förtjänstfullt arbete under dessa svåra tider.

Jag måste säga, att vad herr Fast yttrade till mig förundrade mig litet grand. Han tyckte att det var osedvanligt att man talade som jag gjort. Jag har icke yttrat mig på något valmöte, och jag har icke tänkt att få er till proselyter på något sätt. Jag har bara sagt min mening om detta. Det är nämligen min personliga mening, som jag tror delas av en hel del av handelns folk, om hur socialdemokratien handhar de riksvårdande uppgifter, som den nu står i ansvar för. Att jag säger detta klart och uppriktigt får herr Fast lov att ursäkta mig för.

Herr Fast använde ett uttryck, som jag hört till leda här i kammaren, nämligen att dessa kommissioner och regleringar skola icke vara en enda dag mera än vad som är nödvändigt. Med detta kan man avfärda allting över huvud taget. När är det nödvändigt? Huru lång tid är det nödvändigt? Det är därom vi strida, det är detta vi tala om. Vi anse inom handel och industri, att denna nödvändighet finnes snart icke mer; den nödvändigheten kunna vi bortse ifrån. Vi vilja bli fria och anse, att den dag är kommen, när man kan taga bort dessa regleringar.

Till herr Fast vill jag säga, att vad jag önskar är icke bara ord, utan jag skulle mycket hellre vilja se, att socialdemokraterna överginge till handling och toge bort regleringarna så fort som möjligt. Då tillmötesginge de ett önskemål, som jag tror är mycket utbrett.

Herr GUSTAFSON i Göteborg: Herr talman! Jag vill hålla med herr Huss om att krisorganens tjänstemän äro mycket högtstående. De göra så godt de kunna. Det förnekade jag icke heller i mitt första anförande. Vad jag menar är att den största faran för rättssäkerheten ligger i själva krisförvaltningens natur, som gör att man icke kan draga upp några fasta rättsregler, utan tjänstemännen få stora diskretionära befogenheter. Därför blir det stora svårigheter att skapa rättssäkerhet.

Herr Fast talade om att man sprider misstänksamhet mot krisförvaltningen, såvitt jag förstod hans mening, utan någon som helst grund. Jag vill bara nämna, att de fall jag påtalade i mitt första anförande har jag tagit direkt ur justitieombudsmannens protokoll från inspektionen av handelskommissionen i slutet av förra året.

Jag vet att tjänstemännen i kommissionerna själva äro mycket angelägna att skapa så stor rättssäkerhet som möjligt. Om det nästa år kommer fram en

Effektivisering och förenkling av förvaltningsarbetet.

motion, som blir så avfattad att den kan tagas som utgångspunkt för att skapa större rättssäkerhet i krisförvaltningen, tror jag att både herr Fast och jag äro intresserade att diskutera den saken vid det tillfället.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 4.

Effektivisering och förenkling av förvaltningsarbetet.

Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, i anledning av väckt motion angående åtgärder för effektivisering och förenkling av förvaltningsarbetet.

Därvid anförde

Herr JÖNSSON i Rossbol: Herr talman! Jag har funnit mig föranlåten att begära ordet för att göra en korrigerings av utskottets utlåtande. Där påpekas vilka utredningar som redan äro i verksamhet på de områden motionärerna berört. Sedan säges det: »varjämte Kungl. Maj:t helt nyligen uppdragit åt sakkunniga att samordna de olika utredningarna för vinnande av tid och bättre resultat.»

Ordet »samordna» är icke det riktiga; det ha vi blivit uppmärksammade på. Vid den tidpunkt då utlåtandet justerades var det icke för oss möjligt att få veta, vilka exakta uppgifter de senaste sakkunniga haft. Vi fingo en muntlig upplysning, som gav oss anledning att skriva ordet »samordna». Vi ha sedermera fått veta, att de sist tillsatta sakkunniga icke egentligen skulle samordna de olika utredningarna utan biträda med effektivisering av detta utredningsarbete.

Jag har endast velat erinra om detta.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Föredrogs vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 173, i anledning av väckta motioner om utredning och förslag rörande inomskärsfarleden i Bohuslän;

nr 174, i anledning av väckta motioner angående en mellanriksbana över gränsen i Bohuslän; och

nr 175, i anledning av väckt motion angående ändring av bestämmelserna om kostnadsfri behandling av tuberkulossjuka m. m.;

bevillningsutskottets betänkande och memorial:

nr 45, i anledning av väckta motioner angående skattebefrielse för av riksförsäkringsanstalten fastställd sjukpenning, vilken utbetalas av arbetsgivare, som står s. k. självrisk, m. m.; och

nr 46, angående uppskjutande av behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

bankoutskottets utlåtande och memorial:

nr 42, i anledning av styrelsens för riksdagsbiblioteket framställning i fråga om ändring i stadgarna för biblioteket, i vad avser formerna för tillsättning av ordinarie tjänster därstädes m. m.; och

nr 45, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag rörande pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

första lagutskottets memorial nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner med förslag till förordning an-

Uppskov med behandlingen av motioner om skärpta åtgärder mot rattfylleri.

gående handel med skrot, lump och begagnat gods, m. m., med förslag till lag om förbud mot spridning av vissa kartor m. m., med förslag till lag om pantlånerörelse, angående nya grunder för avlöningen av präster m. m. samt med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 23 april 1948 (nr 175) med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel ävensom i anledning av propositionerna väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden, betänkande och memorial hemställt.

§ 6.

Uppskov med behandlingen av motioner om skärpta åtgärder mot rattfylleri.

Föredrogs första lagutskottets memorial nr 42, i anledning av väckta motioner om skärpta åtgärder mot rattfylleri.

Första lagutskottet hade tilldelats tre till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 161 i första kammaren av herr *Schlyter* om skärpt lagstiftning mot rattfylleri samt likalydande motionerna nr 225 i första kammaren av herr *Holmbäck m. fl.* och nr 283 i andra kammaren av herr *Hagård m. fl.* om skärpta åtgärder mot rattfylleri.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte besluta att till 1950 års riksdag uppskjuta behandlingen av de vid årets riksdag väckta motionerna nr 161 och 225 i första kammaren samt nr 283 i andra kammaren.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **HAGÅRD**: Herr talman! Vid riksdagens början väckte 16 ledamöter av denna kammare en motion, som dessutom stöddes av ett rätt stort antal ledamöter av kammaren i övrigt. Dessutom stod det säkerligen bakom motionen en stark folkopinion, en folkopi-

nion som stärkts sedan motionen väcktes. Man kan också se mycket starka uttryck för denna uppfattning bland folket i vad som inträffade på Kristi himmelfärdsdag vid det tal, som tronföljaren höll på Skansen, och vid de många möten i olika orter, där det krävdes ingripanden i den fråga som här är nämnd. Det föreslogs nämligen i motionen, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om sådan skyndsamt utredning enligt vissa angivna riktlinjer rörande skärpta åtgärder mot rattfylleri, att förslag utan tidsutdräkt kunde föreläggas riksdagen.

Man kunde ju ha förväntat, att första lagutskottet hade tagit hand om denna sak på ett sådant stadium, att man hade kunnat slutbehandla ärendet under löpande session. Så har emellertid icke skett, och man har frågat sig, vad som legat hindrande i vägen. Det har emellertid under hand försports, att man velat hänskjuta frågan till slutbehandling under höstsessionen. Detta kunde man ju till nöds taga för gott på grund av den långt framskridna tiden.

Emellertid har i det memorial, som här föreligger, föreslagits att frågan skulle flyttas över till nästkommande års riksdag. På den punkten måste jag säga att vi äro ganska överraskade över första lagutskottets inställning. Utskottet har motiverat detta med att man hade förhört sig och funnit, att Kungl. Maj:t till nästa års riksdag komme att framlägga en proposition beträffande viss del av lagstiftningen på detta område, och enligt utskottets mening borde då hela frågan tagas upp. Man måste vara tveksam om lämpligheten av att så långt fram i tiden skjuta på det hela, och det förefaller mig som om det hade varit lämpligare, att man hade fått till stånd en allmän principdiskussion i frågan, innan man hade gått vidare.

Det kan icke heller alldeles förbises, att man hade väntat, att från Kungl.

Uppskov med behandlingen av motioner om skärpta åtgärder mot rattfylleri.

Maj:ts sida något hade gjorts i detta avseende. Det är nämligen så att både 1944 års trafikförfattningssakkunniga och 1945 års trafiksäkerhetskommitté framlämnat sina betänkanden under fjolåret och att i båda betänkandena berörts frågan om alkoholen och trafiken. Detta har emellertid gjorts på ett sådant sätt, att en enhetlig och systematisk belysning av ämnet faktiskt saknas.

Nu har under gårdagen meddelats, att Kungl. Maj:it har beslutat igångsätta en särskild utredning just i den föreliggande frågan. Detta är i och för sig tacknämligt, fastän det enligt mitt förmenande kommer något sent. Men bättre sent än aldrig. Detta har förändrat läget fullständigt. Det är därför önskvärt, att de synpunkter som motionen innehåller måtte så snart som möjligt komma till allmän behandling och debatt här i riksdagen för att eventuellt vara till ledning för det arbete som kommer att uträttas inom denna speciella utredning. Man bör således icke skjuta upp motionens behandling längre än till höstsessionen. Första kammaren har under gårdagen angivit, att detta också är dess mening. Med 65 röster mot 48 beslöt första kammaren, att ärendet skulle slutbehandlas under höstsessionen.

Jag vill föreslå, herr talman, att vi här i andra kammaren fatta samma beslut som första kammaren har gjort. Mitt yrkande skulle alltså bli, herr talman, att riksdagen måtte besluta att till höstsessionen vid innevarande års riksdag uppskjuta behandlingen av de vid årets riksdag väckta motionerna I: 161 och 255 samt II: 283.

I detta anförande instämde herrar *Sjölin, Hammar, Widén, Wiklund* i Stockholm och *Gustafsson* i Borås.

Herr RYLANDER: Herr talman! Jag kan försäkra, att utskottet har lika stort intresse för den viktiga fråga det här gäller som någonsin motionärerna. Ut-

skottet har velat ge motionärerna en chans att deras motioner skulle bli bifallna genom att på det sätt som numera är möjligt låta motionerna övervintra och behandlas i samband med den proposition, som väntas till nästa års riksdag.

Emellertid har utskottet numera fått reda på att motionärerna hellre önska en behandling i år även med risk att deras motioner bli avslagna med en mer eller mindre välvillig motivering. Första kammaren har också, som herr Hagård nämnde, fattat beslut i enlighet med ett yrkande av samma innebörd som herr Hagårds. Under sådana förhållanden har utskottet icke något att erinra mot att behandlingen av motionerna uppskjutes till hösten i stället för till nästa år, såsom utskottet föreslagit.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr HÅSTAD: Herr talman! Endast ett par ord. Det är riktigt, såsom här påpekats, att riksdagen har möjlighet att uppskjuta en frågas behandling både till den höstriksdag, som skall anordnas, och till nästkommande riksdag. Men jag vill förklara, herr talman, att när denna sak var uppe till diskussion inom kommittén för riksdagens arbetsformer, var det knappast någon som tänkte sig, att ett uppskov skulle ske till nästkommande riksdag i de fall, då höstriksdag anordnas. Det är klart att i ett fall som detta särskilda skäl kunna anföras för att eventuellt låta frågan anstå till nästa år, men jag tror att det vore en oriktig princip vi sloge in på, om vi allmänt uppskote frågor så länge. Därför är jag mycket glad över att kammaren tydligen här står i begrepp att fatta ett beslut, som icke innebär ett onödigt prejudikat.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Kammaren beslöt att till höstsessionen med innevarande års riksdag uppskjuta behandlingen av i memorialet angivna motioner.

§ 7.

Sammanjämningsförslag ang. ståndrätts befogenhet.

Föredrogs första lagutskottets memorial nr 43, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande första lagutskottets utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472), m. m., jämte i ämnet väckt motion, dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän och lag angående ändrad lydelse av 66, 68 och 69 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472).

Genom propositionen nr 98 hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga bland andra ett vid propositionen fogat förslag till lag angående ändring i lagen den 30 juni 1948 (nr 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig. I propositionen hade föreslagits, att 11 § i nämnda lagförslag skulle erhålla följande lydelse:

11 §.

Ståndrätt må meddela dom allenast om den finner uppenbart

1. att den tilltalade förövat gärning och förskyller dödsstraff därför, samt

2. att uppskov med dödsstraffets verkställande skulle medföra synnerlig fara för krigslydnadens eller motståndsviljans upprätthållande eller eljest för krigsföretags framgång, militäravdelnings säkerhet eller rikets väl.

I vardera frågan skall verkställas särskild omröstning, och erfordras för den tilltalades dömande att ordföranden och minst åtta av ledamöterna äro ense samt besvarat båda frågorna jakande.

I domen skola antecknas namnen å ståndrättens ordförande och ledamöter samt angivas den gärning som den tilltalade förövat och de lagrum varå

domen grundas ävensom hur omröstningen utfallit i vardera frågan med angivande av förekommande avvikande mening.

Sedan ordföranden och de ledamöter som jämte honom förenat sig om domen underskrivit denna, skall rättens avgörande offentligen avkunnas i den dömdes närvaro. Därefter skall domen, försedd med anteckning om dagen och klockslaget för dess avkunnande, genast överlämnas till högste militäre chefen på stället.

Utfaller omröstningen så, att dom icke kan meddelas, skall ordföranden förklara ståndrätten upplöst och omedelbart skriftligen underrätta nämnde chef om förhållandet.

I utlåtande, nr 32, över såväl nämnda proposition som Kungl. Maj:ts proposition nr 104 jämte en i anledning av förstnämnda proposition väckt motion hade första lagutskottet tillstyrkt, att ifrågavarande paragraf skulle erhålla den av Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen.

Under överläggning i ärendet i andra kammaren den 14 maj 1949 hade herr Olsson i Mellerud yrkat, att paragrafen skulle erhålla följande lydelse:

11 §.

Ståndrätt må meddela dom allenast om den finner uppenbart

1. att den tilltalade förövat gärningen och förskyller dödsstraff därför, samt

2. att uppskov med dödsstraffets verkställande skulle medföra synnerlig fara för krigslydnadens eller motståndsviljans upprätthållande eller eljest för krigsföretags framgång, militäravdelnings säkerhet eller rikets väl.

I vardera frågan skall verkställas särskild omröstning, och erfordras för den tilltalades dömande att båda frågorna enhälligt besvarats jakande.

I domen skola antecknas namnen å ståndrättens ordförande och ledamöter samt angivas den gärning som den tilltalade förövat och de lagrum varå domen grundas.

Sammanjämningsförslag ang. ståndrätts befogenhet.

Sedan ordföranden och ståndrättens övriga ledamöter underskrivit domen, skall rättens avgörande offentligen avkunnas i den dömdes närvaro. Därefter skall domen, försedd med anteckning om dagen och klockslaget för dess avkunnande, genast överlämnas till högste militäre chefen på stället.

Utfaller omröstningen så, att dom icke kan meddelas, skall ordföranden förklara ståndrätten upplöst och omedelbart skriftligen underrätta nämnde chef om förhållandet.

Enligt utskottet tillhandakomna utdrag av kamrarnas protokoll hade kamrarna vid behandling av utskottets förenämnda utlåtande stannat i olika beslut såvitt anginge ifrågavarande 11 §, i det första kammaren beslutat bifalla vad utskottet hemställt i berörda utlåtande, medan andra kammaren beslutat bifalla det av herr Olsson i Mellerud under överläggningen i kammaren framställda yrkandet.

Med anledning av vad sålunda förekommit hade utskottet till behandling förehaft frågan om sammanjämkning av den skiljaktighet, som föreläge mellan kamrarnas beslut.

Utskottet hemställde i sitt memorial nr 43, att kamrarna med frånträdande av sina beträffande 11 § förslaget till lag angående ändring i lagen den 30 juni 1948 (nr 450) om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig tidigare fattade beslut måtte antaga nämnda paragraf i följande lydelse:

11 §.

Ståndrätt må meddela dom allenast om den finner uppenbart

1. att den tilltalade förövat gärningen och förskyller dödsstraff därför, samt
2. att uppskov med dödsstraffets verkställande skulle medföra synnerlig fara för krigslydnadens eller motståndsviljans upprätthållande eller eljest för krigsföretags framgång, militäravdelnings säkerhet eller rikets väl.

I vardera frågan skall verkställas särskild omröstning, och erfordras för den tilltalades dömande att ordföranden och minst nio av ledamöterna äro ense samt besvarat båda frågorna jakande.

I domen skola antecknas namnen å ståndrättens ordförande och ledamöter samt angivas den gärning som den tilltalade förövat och de lagrum varå domen grundas ävensom hur omröstningen utfallit i vardera frågan med angivande av förekommande avvikande mening.

Sedan ordföranden och de ledamöter som jämte honom förenat sig om domen underskrivit denna, skall rättens avgörande offentligen avkunnas i den dömdes närvaro. Därefter skall domen, försedd med anteckning om dagen och klockslaget för dess avkunnande, genast överlämnas till högste militäre chefen på stället.

Utfaller omröstningen så, att dom icke kan meddelas, skall ordföranden förklara ståndrätten upplöst och omedelbart skriftligen underrätta nämnde chef om förhållandet.

Reservation hade avgivits av herr *Lindblom*, fru *Sjöström-Bengtsson* och herr *Olsson* i Mellerud, vilka ansett, att kravet på enhällighet inom ståndrätten vid omröstning till dom icke bort uppgivas och att utskottet för den skull bort sammanjämka kamrarnas skiljaktiga beslut sålunda, att första kammaren inbjudits att med frånträdande av tidigare beslut biträda andra kammarens beslut i ämnet.

Sedan utskottets hemställda föredragits, anförde:

Herr SPÅNGBERG: Herr talman! I föreliggande utskottsmemorial föreslår utskottet en viss sammanjämkning i fråga om det antal ledamöter inom ståndrätten, som skall kunna fälla en åtalad. Kamrarna stannade, som vi komma ihåg, vid olika beslut rörande denna

Sammanjämningsförslag ang. ståndrätts befogenhet.

bestämmelse. Första kammaren beslöt, att ordföranden och minst åtta ledamöter skulle vara ense för att den tilltalade skulle kunna dömas till döden. Andra kammaren beslöt, att det skall vara enhälligt beslut för att ståndrätten skall kunna utmäta dödsstraff. Nu föreslår utskottet, att för fällande dom skall erfordras att ordföranden och nio ledamöter äro ense om beslutet.

Jag skall, herr talman, icke alls gå in på någon debatt om denna fruktansvärda lag. Jag hänvisar helt till vad jag och flera med mig anförde, då frågan behandlades för några dagar sedan här i kammaren. Men jag kan icke underlåta att framhålla, hurusom detta beslut har väckt bestörtning och förvåning ute i landet, där flera organisationer bl. a. av arbetare och studenter uttalat sig mot lagen. Bland dem som gjort uttalanden mot lagen märkas Svenska världsfredsmissionen, Sveriges freds- och skiljedomsförening, Sveriges arbetares centralorganisation samt vissa studentorganisationer. Det visar hur olyckligt beslutet egentligen var, vilken låg uppskattning av människovärdet som ligger till grund för den av riksdagen i panik och under visst hot från militärt håll genomförda lagen.

I denna kammare var det bara 78 som röstade för lagen. Det är således en mycket liten minoritet av kammarens ledamöter, som har fattat detta beslut. Två tredjedelar av ledamöterna deltog antingen icke alls i omröstningen eller röstade mot förslaget.

Det är givet att i denna fråga, där det gäller att ge en militär fullmakt att utse andra militärer för att i ett upphetsat tillstånd döma en människa till döden, det för dem, som av aktning för människovärdet eller av rättskänsla avstått från att deltaga i omröstningen eller som röstat mot förslaget, är omöjligt att biträda en sammanjämkning rörande den ifrågavarande paragrafen.

Jag ber, herr talman, att få yrka avslag på här föreliggande förslag.

Herr GUSTAFSSON i Borås: Herr talman! Då jag nu tar till orda ämnar jag inte länge taga kammarens tid i anspråk. Jag tänker icke heller diskutera det sammanjämningsförslag, som första lagutskottet presenterat i sitt memorial. Vad jag har behov av är att uttala min djupa oro inför det faktum, att man icke kunnat godtaga herr Olssons i Mellerud reservation.

Jag behöver icke rekapitulera de tre olika synpunkterna i fråga om ståndrättens röstning i förekommande fall. Den saken känna vi alla till av det utlåtande som vi ha framför oss här. Jag hade hoppats att man skulle ha kunnat sträcka sig så långt, att man ansett att alla tio ledamöterna av ståndrätten jämte ordföranden skulle vara eniga, när dödsstraff skulle utmätas. Nu har man nöjt sig med att föreslå nio ledamöter. Enligt min syn på frågan, vilken jag förut deklarerat, föreligga de starkaste skäl rent principiellt mot ståndrätt, men det hade, tycker jag, varit något litet tryggare att veta, att i de fall, när ståndrätten träder i funktion, alla måste vara eniga om beslutet. Sammanjämningsförslaget innebär likväl, att rätten kan vara splittrad, även om det bara är en ledamot som röstar mot dödsstraff för den tilltalade.

Jag röstade i andra omgången för herr Olssons i Mellerud reservation, även om det skedde med viss bedrövelse. Men av två onda ting väljer man ju alltid det minst onda. Nu, herr talman, har även hoppet om att herr Olssons i Mellerud reservation skall bli riksdagens beslut grusats i och med sammanjämningsförslaget.

Jag skall icke upptaga kammarens tid längre utan ber bara, herr talman, att få yrka avslag på utskottets sammanjämningsförslag.

Häruti instämde herrar *Stjärne, Widén, Swedberg, Hammar, Olsson* i Mora, *Gustafson* i Göteborg, *Gavelin, Malmberg* i Stockholm, *Lager, Wiklund* i

Sammanjämningsförslag ang. ståndrätts befogenhet.

Stockholm, *Gustafsson* i Bogla, *Andersson* i Långviksmon, *Norén* och *Lindström* samt fröken *Liljedahl* och fröken *Elmén*.

Herr RYLANDER: Herr talman! Jag skall inte alls ingå på själva sakfrågan. Det är ju så att bägge kamrarna ha godtagit ståndrättsinstitutets införande, och det är bara på en enstaka punkt, nämligen i fråga om omröstningsreglerna i domstolen, som kamrarna ha stannat i olika beslut. Det har ankommit på första lagutskottet att göra ett försök till sammanjämkning i denna fråga.

Jag vill då erinra om att första kammaren fattat sitt beslut med betydande majoritet. Det var också en talrik avslutning av ledamöter i kammaren. Endast 20 voro frånvarande. Andra kammaren fattade visserligen sitt beslut med uppresning, men här var majoriteten och en mycket försvarlig majoritet frånvarande. Att under sådana omständigheter föreslå första kammaren att frånträda sitt beslut har utskottet inte ansett möjligt, åtminstone inte i första omgången. Utskottet har därför funnit att en sammanjämkning här lämpligast borde ske på det sättet, att man utan att fordra enhällighet vid omröstningen inom ståndrätten likväl skärpte kravet på kvalificerad majoritet, så att för fällande dom skall erfordras att ordföranden och nio ledamöter äro ense om beslutet.

Nu har första kammaren i dag med rätt betydande majoritet godtagit sammanjämningsförslaget. För den händelse detta förslag inte skulle godtagas här, bör utskottet beredas tillfälle att överväga huruvida andra sammanjämningsmöjligheter finnas, och kammaren får väl då vara beredd att sammanträda någon dag framöver för att rösta om det nya förslaget, om det nu kan bli något.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr OLSSON i Mellerud: Herr talman! Helt naturligt finner jag inte sammanjämningsförslaget tillfredsställande, vilket också framgår av den reservation, som är antecknad till utskottets utlåtande. Jag betraktar utskottets förslag som en måttbandsförlikning, där man med måttband försökt att mäta så att vardera kammaren skulle få en del av sin vilja igenom.

Utskottsmajoriteten nekade att över huvud taget diskutera något förslag som upptog principen om enhällighet. Jag har ingen anledning att upptaga den diskussion, som vi hade häromdagen. Jag har varit fundersam på om man i den reservation, som vi antecknat, också skulle ställa ett yrkande om avslag på sammanjämningsförslaget, men då det låg så till i utskottet, att jag skulle blivit ensam i fråga om ett sådant yrkande, var jag tveksam, om man kanske inte rent av med ett sådant yrkande försämrat det läge, som hade inträffat. Man måste givetvis riskera ett avslag i andra kammaren på ett sådant yrkande, ställt av en enskild utskottsledamot, och då tänkte jag att ett sådant avslag faktiskt kunde ge ett sämre intryck ur min synpunkt än den enhälliga avslutning, som andra kammaren vid sin tidigare prövning av detta ärende hade omkring det yrkande, som vi då ställde.

Jag har självklart i sak samma mening som tidigare, men det har varit detta övervägande, där jag har frågat mig, om risken för ett avslag är så stor, att man måste räkna med den. Då har man kanske gjort saken en björntjänst. Andra kammarens starkt hävdade mening förefaller mig vara av det slag, att den borde ge vederbörande myndigheter någonting att tänka på vid tillämpningen av detta, som jag tycker, rätt otympliga förslag.

Jag kanske får lov att göra en liten invändning emot utskottets ordförande, då han säger att utskottet inte gärna kunde inbjuda första kammaren att biträda andra kammarens beslut. Jag

Sammanjäkningsförslag ang. ståndrätts befogenhet.

tycker att den ståndpunkten varit ganska naturlig. Det var en praktiskt taget enhällig andra kammare, som ställde sig bakom det yrkande som jag ställde. Om det råkar vara en del ledamöter borta, så kan väl inte detta få tolkas så, att frånvarande ledamöter skulle på det sättet dominera kammarens beslut. Å andra sidan visar ju den votering, som under gårdagen förekom i första kammaren om detta förslag, att det även där fanns en mening som omfattades, om jag inte missminner mig, av 47 av kammarens ledamöter, under det att, jag vill minnas, 62 biträdde utskottets förslag. Alltså var det en rätt delad första kammare och en mycket stark andra kammarmening för det förslag, som jag hade ställt. Det borde enligt mitt sätt att se ha varit tillräcklig anledning att uppmana första kammaren att biträda andra kammarens beslut.

Detta har nu inte varit möjligt. Vi se sammanjäkningsförslaget i dag. Det är klart att läget är besvärligt. Å andra sidan måste jag, herr talman, vidhålla den mening som jag tidigare haft i denna sak.

Herr RYLANDER: Herr talman! Jag är inte säker på att jag fattade herr Olsson i Mellerud rätt. Jag tyckte att herr Olsson sade, att vid utskottssammanträdet majoriteten inte ville över huvud taget diskutera någon sammanjäkningsmöjlighet, där enhällighet erfordrades. Jag vill då för min del påpeka, att jag icke intog någon bestämd ställning i det fallet. Jag framlade själv ett sammanjäkningsförslag av sådan innebörd till övervägande och var sålunda beredd att ansluta mig till en mening om enhällighet, för den händelse det hade gått att få en försvarlig majoritet för denna i utskottet. Det var nu inte händelsen, och då bibehöll jag den inställning som jag anser principiellt riktig. Men det är klart att vid alla sammanjäknningar helst bägge parterna måste ge med sig något, om

det skall gå att sammanjämka. Jag vill understryka detta, ty om frågan skulle gå till en ny sammanjäkning, finns det naturligtvis möjlighet att försöka på en annan väg med risk för att även den misslyckas.

Herr Olsson i Mellerud sade, att man väl inte fick taga hänsyn till att ett antal ledamöter var frånvarande, på det sättet att man anser, att de frånvarande skulle ha röstat på ett visst sätt. Nej, självfallet inte, men å andra sidan vet man ingenting om vad de inemot hundratalet ledamöter i detta fall, som voro frånvarande, hade för inställning, under det att första kammaren hade tydligt markerat sin inställning den gången.

Sedan är det riktigt som herr Olsson säger, att vid avgörandet av sammanjäkningsfrågan i går förekommo skiljaktiga meningar även i första kammaren.

Herr SVENSSON i Stenkyrka: Herr talman! Jag har inte i utskottet deltagit i den föregående behandlingen av denna proposition men däremot när ärendet kom åter ifrån kamrarna. Jag får säga till herr Olsson i Mellerud, när herr Olsson påstår att det i utskottet icke togs någon hänsyn till herr Olssons yrkande, att det var nog på det sättet, att både herr Rylander och jag voro villiga att biträda ett av herr Olsson framställt yrkande, i den mån det var möjligt att vinna enighet. Nu var det inte möjligt att vinna enighet i utskottet på herr Olssons yrkande. Det finns naturligtvis inte anledning att här taga upp sakfrågan utan endast frågan om sammanjäkning.

Det är väl uppenbart, att när kamrarna stannat i olika beslut, tillkommer det utskottet att försöka närma de olika besluten varandra. Om jag ändå skulle säga ett ord i sak också, så kanske det inte spelar så stor roll, när det är elva ledamöter, om alla äro eniga eller en har avvikande mening. Jag föreställer

Sammanjämningsförslag ang. ståndrätts befogenhet.

mig nämligen att om i rätten en ledamot har avvikande mening, så ger det anledning för de övriga ledamöterna att tänka sig för mer än en gång innan rätten fattar beslut. Det gäller ju här att skydda en möjligen oskyldigt anklagad, och jag finner faktiskt att det är lika stark garanti, om det är tio som om det är elva som skola stå för beslutet.

Jag tycker nog att kammaren bör biträda detta sammanjämningsförslag. Eljest blir följden den, att kammaren på nytt får sammanträda och taga ställning till en ny sammanjämkning.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Spångberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande memorial nr 43, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit utskottets berörda hemställan.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom oppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 91 ja och 103 nej, varjämte 14 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså avslagit utskottets hemställan.

§ 8.

Föredrogos vart efter annat:

första lagutskottets utlåtanden:

nr 44, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vapenförordning, dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om explosiva varor; samt

andra lagutskottets memorial nr 33, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och memorial hemställt.

§ 9.

Föredrogs och lades till handlingarna jordbruksutskottets utlåtande nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1949/50, m. m., såvitt angår jordbruksärenden.

§ 10.

Föredrogos vart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 48, i anledning av väckta motioner angående statens medverkan för en utökning av den svenska kväveproduktionen;

nr 49, i anledning av väckta motioner om utredning rörande mjölkproduktionens ekonomi m. m.;

nr 50, i anledning av väckta motioner om utredning rörande livdjurshandelns ordnande m. m.; samt

nr 51, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser angående rösträtt å allmänningstämma.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11.

Sveriges anslutning till Europarådet.

Föredrogs utrikesutskottets utlåtande nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av Sveriges anslutning till Europarådet.

Genom en till utrikesutskottet hänvisad proposition av den 6 maj 1949, nr 214, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över utrikesdepartementsärendena för nämnda dag samt med överlämnande av en den 5 maj 1949 undertecknad stadga för Europarådet äskat riksdagens godkännande av Sveriges anslutning till nämnda stadga.

Till utskottet hade jämväl hänvisats en av herr *Hagberg* i Luleå *m. fl.* inom andra kammaren väckt motion, nr 417, i anledning av Kungl. Maj:ts nyssnämnda proposition. I motionen hade föreslagits, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 214.

Till utskottet hade slutligen också hänvisats tvenne av ministern för utrikes ärendena den 20 maj 1949 dagtecknade till första kammarens resp. andra kammarens talman riktade skrivelser, vari Kungl. Maj:t hemställt om föranstaltande av det val av ombud till Europarådets rådgivande församling med suppleanter, vartill riksdagens beslut beträffande proposition 214 kunde föranleda.

Utskottet hemställde,

1) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition samt med avslag å motion II: 417, meddela av Kungl. Maj:t äskat godkännande av den med propositionen överlämnade, den 5 maj 1949 undertecknade stadgan för Europarådet, samt

2) att riksdagen måtte besluta, att de sex ombud i Europarådets rådgivande församling, vilka Sverige enligt Europarådets stadga vore berättigat att utse, skulle jämte suppleant för envar av dem årligen på sätt som för

val av riksdagens revisorer vore stadgat väljas till halva antalet av vardera kammaren bland riksdagens ledamöter för tiden från valet till dess nytt val under nästföljande år företagits.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **JOHANSSON** i Stockholm: Herr talman! Den kommunistiska riksdagsgruppen har yrkat avslag på propositionen liksom vi i fjol yrkade avslag på Marshallplanen, när den i samma brådskörtade tempo fördes inför riksdagen. Sedan dess ha även borgerliga tidningar, vilka godkänna Marshallplanen, tvingats bekräfta i väsentliga avseenden riktigheten av de förutsägelser och den kritik, som vi då riktade mot densamma. Nu skall man med samma brådska och under samma press genomdriva Sveriges anslutning till Europarådet och därmed komplettera Marshallpolitiken. Varför är det så bråttom?

I fjolårets Marshalldebatt den 29 juni snuddade excellensen Undén för första gången vid de nordiska blockplanerna, och i samband därmed yttrade han följande tänkvärda ord: »Man kan börja med att proklamera förbundet i en principöverenskommelse och uppskjuta frågorna om innebörden därav till efterföljande överenskommelser. För oss ligger den motsatta metoden närmare till hands och stämmer mer med vårt betänksamma kynne. Vi önska helst från början få veta exakt vad vi ge oss in på.»

I fråga om Europarådet har man från början handlat tvärt emot denna goda regel. Redan på den första förfrågan, innan det ännu fanns några stadgar och riktlinjer, svarade den svenska regeringen ja. Utrikesministerns betänksamma kynne hade tagit semester. Helt nyligen, när Sverige redan var med i förspelet, medgav utrikesministern för pressen, att han inte riktigt var klar över vad den nya organisationen egentligen skulle göra. I propositionen diskuterade utrikesministern allvarligt om

Sveriges anslutning till Europarådet.

organisationen ens behövdes, då den väntas få sitt huvudsakliga verksamhetsfält på det ekonomiska området. Han erinrade om att det redan finns i och utanför FN tre sådana organisationer utom FN själv, inom vars ram samtliga hithörande frågor höra hemma. Det finns Europakommissionen i Genève, ett underorgan till FN. Sedan ha vi Marshallorganisationen i Paris, och sedan kommer dessutom den internationella handelsorganisationen, som bygger på Havanastadgan. Men ändå föreslår regeringen anslutning till en ny organisation, innefattande en begränsad grupp av stater. Europarådet, heter det, skall i princip inte inkräkta på de befintliga organisationernas arbetsfält. Det är intressant att observera orden »i princip». Det är ju nästan en antydning om att i praktiken går det mycket bra för sig. Varför skall man annars skapa denna organisation? Jo, säger excellensen Undén, det nya Europarådet skall särskilt trycka på medlemsstaternas anslutning till demokratisk livssyn, en rättsordning utan godtycke och till vakt-hållning kring människornas rättigheter och friheter. Men då har den svenska regeringen verkligen givit sig ut i mycket dåligt sällskap. Visserligen äro Grekland och Turkiet inte med från början, men excellensen Undén har meddelat, att deras anslutning redan de facto är beslutad och väntas ske vid det årsmöte, som kommer på sensommaren. Då får Sverige sköna paktbröder. Ty vad man än kan säga om den nuvarande regimen i Grekland, inte har den något med en demokratisk rättsordning att skaffa. Vi fattade nyss ett beslut om ståndrätt i Sverige, en ståndrätt i vardande, men i Grekland äro ståndrätterna i daglig funktion, när man ens gör sig så mycket besvär. På en enda vecka dömdes 149 grekiska frihetskämpar till döden. Det förgår inte en vecka utan att någon hängs eller arkebuseras utan att man ens gör sig så mycket besvär att man ordnar en ståndrätt. Denna regim upphålles av

utländsk makt och har påtvingats Grekland mot grekiska folkets vilja. Den har enligt borgerliga experter — jag erinrar bl. a. om professor Pehrsson — högst 15 procent av grekiska folket bakom sig. De bland de fångna frihetskämparna som inte avrättas försmäkta på de grekiska öarna av hunger och tortyr. Det är den ene paktbrodern. Den turkiska militärdiktaturen är en annan.

Hur är det för övrigt med de tongivande paktstaterna själva? Det talas om det gemensamma arvet. Vad har Sverige för gemensamt arv med Europas största kolonialmakter och deras framfart mot de färgade? Har detta någonting med demokrati och rättsordning och individernas rättigheter att göra? Var finnas dessa i dag? Borneos efterblivna huvudjägare mobiliseras av England mot Malackas folk, som kämpar för sin frihet. För en tid sedan arkebuserades landsorganisationens ordförande i Malacka, och nu gör man sig beredd att arkebusera hans efterträdare. På samma sätt som tyskarna utplånade den tjeckiska byn Lidice, handla engelsmännen i Malacka, fransmännen i Viet Nam och holländarna i Indonesien. Tre medlemmar av Europarådet använda precis samma metoder som tyskarna; de bränna ned de infödingsbyar, som bland sina invånare ha någon deltagare i frihetskampen. När det gemensamma arvet och den demokratiska samhörigheten ta sig sådana uttryck, då — betonar jag ännu en gång — ger sig Sverige ut i dåligt sällskap.

Men kanhända de tänka bättra sig, kanhända de gamla kolonialmakterna och de regeringar, som de tillsatt i Grekland och Turkiet, nu skola ägna sig åt alla de vackra saker, som det talas om i Europarådets stadgar. Om man emellertid har så ädla mål och bevekelsegrunder och så vittsyftande överläggningar, bör man väl inte ha dessa överläggningar inför lyckta dörrar. Det är med Europarådet som med ståndrätten, att det självt bestämmer vad folket skall

Sveriges anslutning till Europarådet.

få veta om dess överläggningar. Visserligen sade utrikesminister Undén i första kammaren, att det när utrikesministrar träffas är brukligt, att överläggningarna ske inför lyckta dörrar. Men, som sagt, när man har så ädla motiv, som man här utger sig ha, borde man inte sätta sitt ljus under skäppan utan låta det lysa för folken. Då borde man göra ett undantag och låta förhandlingarna bli offentliga.

Sedan vill jag betona, att det egentligen är fråga om camouflage. Nog vet man vad man ger sig in på. Signalen till Europarådet har givits av Churchills europarörelse och har förberetts av det militära västblocket. Dess konsultativa råd har utformat organisationen efter Marshallorganisationens modell som en politisk komplettering till Atlantpakten, som de flesta av staterna tillhöra. Eftersom utrikesexcellensen i sitt anförande i första kammaren, som jag åhörde, bara höll sig till stadgans för Europarådet ädla formulering och förklarade, att vi misstydade allting, vill jag ännu en gång citera vissa uttalanden, bl. a. av Europarådets främste initiativtagare och anhängare Churchill, som tala i annan riktning. Han förklarade, att Europarådets egentliga mål är Östeuropas frigörelse. När Churchill talar om frihet, menar han kapitalism. De stater, som en gång ha avskaffat kapitalismen, återinföra den inte frivilligt. Den kan bara återinföras genom ett anfallskrig utifrån, om angriparen skulle segra i detta krig. Det är det man har i kikanen. Europarådet ingår i en hel serie av traktater och överenskommelser, utgående från den bekanta Trumandoktrinen. Västblocket, Atlantpakten, de planerade Medelhavs- och Stilla havspakterna och Marshallplanen äro kuggar i samma maskineri. Det talas om demokrati och mänskliga rättigheter trots att dessa grymt undertryckas i många av paktstaterna.

Handelstidningen talar om Europarådet som den logiska följden av den

sammansvetsning av Västeuropa, som tagit sig uttryck i Västunionen, Marshallorganisationen och Atlantpakten. New York Times har avslöjat, att det är av särskild betydelse, att det kommer att omfatta även sådana länder som inte anslutit sig till Atlantpakten. Vi ha i grannkammaren vår kanske främste resenär till Europarådets konferenser, högerriksdagsmannen Wistrand, som kommer att bli medlem av rådet. Han yttrade ganska öppen hjärtigt, att »man inom Västeuropa fäster lika stort avseende vid Europarådet som vid den militärt organiserade Atlantpakten». Han hade nyss ordet i första kammaren och fann ingen anledning att taga avstånd från detta uttalande. Och Dagens Nyheter förklarar: »För Sveriges del innebär inträdet i Europarådet att det ännu en gång blir klarlagt var vi höra hemma.» Herr Wistrand har rätt. Sverige står officiellt utanför Atlantpakten, men genom Marshallplanen och Europarådet samarbeta vi med Atlantpaktens stater på dess linje. Ambassadör Boheman tar i Amerika emot hederssalut av amerikanska flottan och gör uttalanden av den innebörden, att Sverige visserligen inte formellt är med i Atlantpakten, men vi höra dit och komma att höra dit, om det gäller. Generalerna uttala sig i samma riktning. Nu gå vi med i Europarådet, och fram på sommaren få vi Grekland och Turkiet som paktbröder. Det går inte att skylla på intresse för demokratin, när man uppträder i sällskap med sådana stater.

Det som förenar Europarådets stater och Atlantpaktens och Marshallorganisationens stater är inte en gemensam bekännelse till demokratin utan till kapitalismen. På sistone har det också blivit en annan sak som förenar: det gemensamma beroendet av Amerika. Amerika finns i bakgrunden och driver på med de ekonomiska tumskrubarna som hjälpmedel. På det sättet drivas vi alltmer in i detta maskineri. Amerikas förenta stater vill ha Europa organise-

Sammanjäkningsförslag ang. anslag ur kyrkofonden för avlönande av präster m. m.

rat efter sin mall, och Europarådet är från det hållet tänkt att bli kärnan i Amerikas förenta vasallstater.

Kommunisterna vilja att Sverige skall återgå till den alliansfria politiken och oavhängigheten. Genom anslutningen till Europarådet tar Sverige enligt vår mening ett nytt allvarligt steg ut i blockpolitiken. Utåt deklarerar sig Sverige neutralt, men i verkligheten smides landet allt fastare till västmakternas block mot socialismen, en blockbildning, där högernationaldemokratien deltar på bourgeoisiens sida. Vi ha tidigare karakteriserat denna politik som ett farligt dubbelspel med våra högsta värden som insats, ett spel, som kan få ohyggliga konsekvenser.

Vi ha redan en främmande makts kontrollkommission här i landet. Vi utlämna alla våra hemligheter till denna främmande makt, och våra ekonomiska planer ändras ideligen efter främmande maktens diktamen. Via Marshallplanen och Europarådet glida vi allt längre in i västmakternas maktblock. Nu borde regeringen och riksdagsmajoriteten haft användning för det betänksamma kynne herr Undén talade om i fjol, vilket uttalande jag citerade i början av mitt anförande. I stället fortsätter man dubbelspelet och äventyrspolitiken och det fortsatta inglidandet i blockbildningen i väster, denna politik, som avser att göra FN betydelselöst och ersätta världsorganisationen för fred med västmaktimperialismens kombinationer med sikte på det kommande kriget. Detta förs i dag med det kalla krigets medel men kan snart övergå till det varma kriget.

Vi ha i dag ingen möjlighet att hejda riksdagsmajoriteten på denna farliga väg, men vi yrka bifall till vår motion nr 417, som innebär avslag på propositionen och utskottets förslag.

Herr andre vice talmannen SKOGLUND: Herr talman! Ett enhälligt ut-

rikesutskott har efter föredragning försökt bilda sig en uppfattning om denna sak och har kommit till det resultatet, att vi hemställa att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts proposition. Jag hemställer till kammaren att följa utskottet i dess hemställan.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 12.

På förslag av herr talmannen, som förklarade sig hava om tiden för valen samrått med första kammarens talman, beslöt kammaren att vid plenum måndagen den 30 innevarande maj företaga val av ledamöter och suppleanter i Europarådet.

§ 13.

Föredrogs vart efter annat:

bankoutskottets utlåtande nr 46, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning i fråga om förhöjt representationsbidrag till direktören vid riksbankens pappersbruk; samt

första lagutskottets memorial nr 46, med föranledande av kamrarnas beslut beträffande utskottets utlåtande nr 35 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om utskrivning från sinnessjukhus, dels ock i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtande och memorial hemställt.

§ 14.

Sammanjäkningsförslag ang. anslag ur kyrkofonden för avlönande av präster m. m.

Föredrogs första lagutskottets memorial nr 47, med föranledande av kam-

Sammanjämningsförslag ang. anslag ur kyrkofonden för avlönande av präster m. m.

rarnas skiljaktiga beslut beträffande första lagutskottets utlåtande nr 36 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag ur kyrkofonden för avlönande av präster m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 169 hade Kungl. Maj:t under punkten 2 föreslagit riksdagen — under återopande av 6 § andra stycket punkten 5) lagen den 30 augusti 1932 (nr 404) om kyrkofond — att medgiva, att ur kyrkofonden måtte i enlighet med vad föredragande statsrådet förordad utgå anslag för avlönande av högst fyra för verksamhet bland universitets- och högskolestuderande m. fl. anställda präster.

I den i anledning av propositionen inom riksdagens andra kammare av fru Eriksson i Stockholm m. fl. väckta motionen nr 364 hade hemställts, att riksdagen måtte avslå propositionen »beträffande prästerlig verksamhet bland universitets- och högskolestuderande m. fl.».

I utlåtande, nr 36, över propositionen samt i anledning av densamma väckta motioner hade utskottet hemställt, att riksdagen, med bifall till motionen II: 364, måtte lämna Kungl. Maj:ts förslag i propositionen under punkten 2 utan bifall.

Vid utlåtandet hade herr Hedlund i Östersund m. fl. fogat en reservation, vari hemställts, att riksdagen måtte, med avslag å motionen II: 364, bifalla vad Kungl. Maj:t föreslagit i propositionen med avseende å punkten 2.

Enligt utskottet tillhandakomna utdrag av kamrarnas protokoll hade kamrarna vid behandlingen av utskottets ifrågavarande utlåtande stannat i olika beslut, i det första kammaren bifallit vad utskottet hemställt i utlåtandet, medan andra kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Med anledning av vad sålunda före-

kommit hade utskottet till behandling förehaft frågan om sammanjämnning av den skiljaktighet, som föreläge mellan kamrarnas beslut.

Utskottet hemställde i sitt memorial nr 47, att kamrarna — med frånträdande av sina beträffande punkten 2 i Kungl. Maj:ts proposition nr 169 tidigare fattade beslut — måtte medgiva att ur kyrkofonden enligt 6 § andra stycket 5) kyrkofondslagen finge utgå anslag med högst 6 000 kronor för bidrag till avlönande av för verksamhet bland universitets- och högskolestuderande m. fl. anställda präster.

Sedan utskottets hemställda föredragits, yttrade:

Herr OLSSON i Mora: Herr talman! Jag kan icke underlåta att uttala min förvåning över det sammanjämningsförslag, som föreligger i första lagutskottets nu föredragna memorial.

Kungl. Maj:t har i propositionen nr 169 föreslagit riksdagen att medge, att ur kyrkofonden måtte få utgå anslag för avlönande av vissa präster, anställda för verksamhet bland universitets- och högskolestuderande m. fl. Första lagutskottet har i anslutning till en i ämnet väckt motion avstyrkt denna proposition, och första kammaren har fattat beslut i enlighet härmed, under det att andra kammaren bifallit propositionen på den ifrågavarande punkten. Andra kammaren har alltså lämnat det av Kungl. Maj:t begärda medgivandet, medan första kammaren vägrat samma medgivande. Mot ett ja står således ett nej, och tvisten gäller icke en sådan fråga, varom det kan företagas gemensam votering.

Nu föreslås emellertid en sammanjämnning av innebörd, att kamrarna med frånträdande av sina tidigare beslut skulle medge att ur kyrkofonden får utgå anslag till visst maximibelopp för bidrag till avlönande av för verk-

Sammanjämningsförslag ang. anslag ur kyrkofonden för avlöande av präster m. m.

samhet bland universitets- och högskolestuderande m. fl. anställda präster.

Jag kan icke finna att detta sammanjämningsförslag står i god överensstämmelse med regeringsformens och riksdagsordningens bestämmelser och den riksdagspraxis, som utbildats på denna grund.

Principiellt skiljaktiga beslut brukas anses utgöra hinder för sammanjämnning. Här står ett bifallsbeslut mot ett avslagsbeslut, och alla våra mest kända grundlagskommentatorer äro ense om att sammanjämnning icke kan ske mellan ett positivt beslut och ett avslag. Naurmann anser, att sammanjämnning kan ifrågakomma, när kamrarna äro i huvudsak ense och blott skilja sig i detaljfrågor. Rydin säger, att avslagsbeslut mot bifallsbeslut icke kunna sammanjämkas. Reuterskiöld fordrar, att båda kamrarnas beslut äro positiva för att sammanjämnning skall kunna ske. Om den ena kammaren avslår, kan dess beslut icke med den andra sammanjämkas. Malmgren konstaterar, att sammanjämnning icke kan ske, då besluten äro helt motsatta. Om den ena kammaren beslutat rent avslag, saknas varje basis för sammanjämnning. Gränström säger, att sammanjämnning icke kan ske, när kamrarnas beslut äro till alla delar olika. Herlitz — för att nu nämna även honom i detta sammanhang — har i dag i första kammaren utan att fördjupa sig i frågan medgivit att saken är tveksam.

Tillämpas dessa slutsatser på den nu föreslagna sammanjämnningen, borde saken vara klar. Jag vill bara tillägga, att den grundlagstolkning, som jag i största korthet refererat, är i det närmaste obruten. En renodlad avvikelse, som skedde för så länge sedan som år 1887, anses utgöra ett varnande exempel. Vilken uppfattning man än har i själva sakfrågan, borde man kunna medgiva, att första lagutskottet här konstitutionellt sett sträckt sig alldeles för långt. Utskottet frestar oss att skapa ett

prejudikat, som icke blir mindre farligt därför att det rör sig om ett jämförelsevis litet belopp.

Ett beslut nu i riksdagens uppbrottstimme blir naturligtvis lätt en sinkadus, men jag kan icke underlåta, herr talman, att av dessa konstitutionella skäl yrka avslag på utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Lundberg*.

Herr **HEDLUND** i Östersund: Herr talman! Jag skall naturligtvis icke taga upp någon debatt med herr Olsson i Mora om den konstitutionella rätt utskottet har haft för sitt sammanjämningsförslag. Hur skulle vi över huvud taget i första lagutskottet kunna inlåta oss i debatt om en konstitutionell fråga med herr Olsson i Mora, som sitter i konstitutionsutskottet? Jag vill emellertid förklara, att de inom första lagutskottet, som äga vissa förutsättningar att kunna bedöma frågan, ha funnit, att konstitutionellt hinder för sammanjämnning knappast förefinnes. Och jag har rätt att meddela kammaren, att frågan har varit föremål för en mycket grundlig utredning av kamrarnas båda sekreterare och att talmännen också ha tagit ställning till den konstitutionella sidan av saken.

Jag medgiver — ehuru jag icke alls anser mig äga kompetens att bedöma konstitutionella frågor — att man kan vara tveksam, huruvida sammanjämnning kan ske. Nu har emellertid andra kammarens talman utan officiell förklaring låtit frågan ställas under proposition. Första kammarens talman hade däremot i fråga om den konstitutionella sidan av saken anför, att han var tveksam, men hinder för att framställa proposition förelåg icke. En statslärare ifrån konstitutionsutskottet, professor Herlitz, deklarerade i första kammaren, att

Sammanjämningsförslag ang. anslag ur kyrkofonden för avlönande av präster m. m.

tvksamhet kan råda, men att han icke kunde inse att sådant konstitutionellt hinder förelåg att den av första lagutskottet föreslagna sammanjämnningen behövde underkännas.

Under sådana förhållanden anser jag att kammaren utan att kränka konstitutionen kan bifalla första lagutskottets förslag. Jag säger ännu en gång, att jag icke kan inlåta mig i en konstitutionell debatt om frågan. Därför är jag förhindrad att vidare yttra mig i den saken. Jag litar på kammarens talman, första kammarens talman och professor Herlitz, när jag säger, att det icke är förenat med några konstitutionella vådor att låta kammaren godtaga sammanjämningsförslaget. Jag yrkar därför bifall till detsamma.

Herr OLSSON i Mora: Herr talman! Riksdagens kamrar ha ostridig rätt att säga ja eller nej till föreliggande sammanjämningsförslag. Om jag icke är oriktigt underrättad, ha kamrarnas presidier endast prövat frågan, huruvida proposition borde vägras på föreliggande memorial. Jag har icke ifrågasatt propositionsvägran.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 15.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets memorial nr 180, angående statsregleringen för budgetåret 1949/50; samt

bankoutskottets memorial nr 47, angående uppskjutande av behandlingen av fullmäktiges i riksbanken förslag i fråga om fortsatt giltighet av den för riksbanken gällande ramen för tjänsteställningar (övergångsplan II) m. m.

§ 16.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1949/50 under tolfte huvudtiteln, avseende anslagen inom folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 339, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående subventionering av införseln av vissa varor m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 340, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statligt stöd åt aluminiumindustrien;

nr 341, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1949/50 till främjande av bostadsförsörjningen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 342, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar i statens allmänna avlöningsreglemente m. m.;

nr 350, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1949/50 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 351, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1949/50 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförkluster;

nr 352, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1948/49; och

nr 355, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under elfte huvudtiteln gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1949/50;

från bankoutskottet:

nr 356, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av valutalagen den 22

juni 1939 (nr 350), m. m., jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 357, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 20 december 1946 (nr 766) med särskilda bestämmelser angående bankaktiebolags inlåning, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

från jordbruksutskottet:

nr 345, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisationen av forskning, undervisning och försöksverksamhet på mejerinäringens område samt av trädgårdsundervisning och trädgårdsförsök m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 346, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående yrkesutbildning inom jordbruk och skogshantering jämte i ämnet väckta motioner;

nr 347, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till lantbrukshögskolan och statens lantbruks-

försök för budgetåret 1949/50 m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 348, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av Sveriges anslutning till ett internationellt veteavtal; och

nr 349, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställning om anslag till Befrämjande av fröodlingen m. m.: Statens linnämnd m. m.; samt

från sammansatta stats- och andra lagutskottet: nr 371, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående särskilda inskrivningsförrättningar under år 1949 m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 17.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 1.40 em.

In fidem

Gunnar Britth.

Måndagen den 30 maj.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollet för den 23 innevarande maj.

§ 2.

I enlighet med kammarens därom den 28 innevarande maj fattade beslut skulle nu företagas val av dels tre ombud i Europarådets rådgivande församling dels ock tre suppleanter för dessa ombud; och lämnades på begäran ordet till

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN, som anförde: Herr talman! Under åberopande av § 75 riksdagsordningen ber jag att för detta val få framlägga en

gemensam lista, upptagande namnen å tre ledamöter av riksdagen som föreslås till ombud i Europarådets rådgivande församling och å tre ledamöter som föreslås till suppleanter för dessa ombud. Denna lista har godkänts av de av kammaren utsedda ledamöterna i talmanskonferensen.

Den av herr förste vice talmannen avlämnade listan upptog under partibeteckningen »Gemensam lista» följande namn:

ombud:

herr R. F. Edberg, ledamot av andra kammaren,

herr B. G. Ohlin, ledamot av andra kammaren,

Svar på interpellation ang. ett närmare ekonomiskt samarbete mellan de skandinaviska länderna.

herr G. Hedlund i Rådom, ledamot av andra kammaren;

suppleant för herr Edberg:

fru N. M. Eriksson i Stockholm, ledamot av andra kammaren;

suppleant för herr Ohlin:

herr O. B. von Friesen, ledamot av andra kammaren;

suppleant för herr Hedlund i Rådom:

herr B. Näsård, ledamot av första kammaren.

De av kammaren utsedda ledamöterna i talmanskonferensen hade genom anteckning å listan bestyrkt, att de godkänt densamma.

Sedan herr talmannen för kammaren uppläst denna lista, blev den av kammaren godkänd, och förklarades de personer, vilkas namn upptagits å listan, utsedda till ombud och suppleanter.

Riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av kammarens protokoll underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna avgiva förslag dels till förordnanden för de valda dels ock till skrivelse till Konungen med anmälan om det verkställda valet.

§ 3.

Justerades protokollsutdrag angående det i § 2 omförmälda valet.

§ 4.

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets memorial nr 180 och bankoutskottets memorial nr 47.

§ 5.

Svar på interpellation ang. ett närmare ekonomiskt samarbete mellan de skandinaviska länderna.

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER** erhöll på begäran ordet för

att besvara herr Ericssons i Näs interpellation angående ett närmare ekonomiskt samarbete mellan de skandinaviska länderna. Svaret hade i stencilrad form utdelats till kammarens ledamöter, och hans excellens herr statsministern lämnade endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i det samma.

Det i kammaren utdelade svaret hade följande lydelse:

Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Ericsson i Näs till mig ställt följande fråga:

»Är ers excellens i tillfälle att lämna kammaren en redogörelse för hur långt utredningarna kommit om ett närmare ekonomiskt samarbete mellan de skandinaviska länderna t. ex. i fråga om planerna på en tullunion?»

Med anledning av denna interpellation vill jag delge kammaren en kortfattad rapport som inforrats av de av Kungl. Maj:t den 21 november 1947 förordnade ombuden för Sverige vid överläggningar rörande nordiskt ekonomiskt samarbete.

Vid ett möte i Oslo den 23—24 februari 1948 mellan Sveriges, Norges, Danmarks och Islands utrikesministrar och handelsministrar fastställdes instruktion för ett gemensamt utskott för nordiskt ekonomiskt samarbete. Utskottet består av två till tre ombud för vart och ett av länderna Danmark, Island, Norge och Sverige. Dess instruktion är av följande innehåll:

Det gemensamma utskottet för nordiskt ekonomiskt samarbete skall som ett bidrag till den allmänna ekonomiska återuppbyggnaden efter kriget upptaga de frågor som äro av gemensamt intresse för de nordiska ländernas ekonomi. Utskottet skall i främsta rummet undersöka möjligheterna dels att införa gemensamma nordiska tullsatter såsom en förutsättning för det fortsatta arbetet på en nordisk tullunion,

Svar på interpellation ang. ett närmare ekonomiskt samarbete mellan de skandinaviska länderna.

dels att nedsätta tullsatserna och begränsa de kvantitativa handelsrestriktionerna mellan de nordiska länderna, *dels* att utvidga arbetsfördelningen och specialiseringen mellan de nordiska länderna i samarbete med enskilda näringsgrenar samt närings- och fackliga organisationer, varvid även böra undersökas möjligheterna att främja ny produktion till komplettering av dessa länders näringsliv, *dels ock* att utbygga redan förekommande handelspolitiskt samarbete utåt.

Riksdagen har för innevarande liksom för nästkommande budgetår beviljat ett förslagsanslag om 56 000 kronor till bestridande av administrationskostnader för utskottets svenska ombud. Dessa medel ha använts för resor och kontorskostnader samt för lön till en heltidsanställd sekreterare, vilken jämte motsvarande funktionärer i Danmark och Norge bildar utskottets gemensamma sekretariat.

I utskottets verksamhet för att utreda frågan om en nordisk tullunion delta i främsta rummet Danmark, Norge och Sverige, medan Island närmast intar observatörens ställning.

Utskottet har tillkallat danska, norska och svenska tullexperter, vilka i första hand skola utarbeta en jämförande sammanställning av respektive länders nu gällande tullsats för att därigenom skapa en grund för fortsatta överläggningar angående en gemensam skandinavisk tulltaxa. Detta skandinaviska tullarbete har blivit avsevärt försehat i förhållande till de ursprungliga planerna med anledning av att tullexperterna under tiden fått sig andra uppdrag pålagda.

Utkastet till den gemensamma tulltaxan kommer att i huvudsak grundas på ett nomenklaturförslag, som utarbetats av den inom Marshallplanens ram verkamma studiegruppen för en europeisk tullunion. Avsikten är, att utskottet på grundval av tullexperternas

arbete och i samråd med vederbörande tullmyndigheter skall i princip ta ställning till en gemensam skandinavisk tullnomenklatur. Av stor vikt i detta sammanhang är spørsmålet, om en gemensam skandinavisk tulltaxa främst bör byggas på värde- eller på viktullsats. Först sedan denna fråga avgjorts, kan ett slutligt förslag till gemensam nomenklatur utformas.

På basis av detta förberedande tekniska arbete har utskottet inlett förhandlingar om en gemensam tulltaxa för import från länder utanför en eventuell skandinavisk tullunion. Vidare ha utredningar planerats om följderna av en tullunion för det inhemska näringslivet i respektive länder. Under överläggningarna har man varit enig om att särskild hänsyn bör tas till de ekonomiska, sociala och politiska förhållandena på jordbruksproduktionens område, varför särskilda bestämmelser för jordbruksprodukterna böra ingå i en ev. blivande tullunionsstadga. De tre ländernas jordbruksorganisationer ha inlett undersökningar av dessa problem och goda möjligheter synas föreligga att nå en positiv lösning.

När de nu pågående internationella förhandlingarna om ett allmänt tull- och handelsavtal, den s. k. GATT-konferensen, i Ancey öppnades, avgåvo Danmarks, Norges och Sveriges förhandlingsdelegationer en gemensam deklaration om de påbörjade utredningarna om en skandinavisk tullunion. Under Ancey-konferensens lopp har sedermera ett nära samarbete pågått mellan de tre ländernas förhandlingsdelegationer i syfte att undvika sådana tullmedgivanden till icke-skandinaviska länder, som skulle kunna försvåra tullunionsarbetet.

Då GATT-förhandlingarna ännu icke avslutats, är det ej möjligt att redan nu lämna någon närmare redogörelse för det skandinaviska koordinationsarbetet på detta område. Det torde dock

Svar på interpellation ang. ett närmare ekonomiskt samarbete mellan de skandinaviska länderna.

kunna sägas, att GATT-förhandlingarna, som visserligen fördröjt utskottets nomenklaturarbete genom att ta dess tullexperters tid i anspråk, likväl varit till nytta, då de nämligen givit en klar bild av vissa med en nordisk tullunion sammanhängande viktiga problem.

Avsikten har varit att utarbeta ett detaljerat förslag till gemensam tulltaxa samt företa ingående undersökningar rörande tullunionens verkningar på olika områden, innan frågan underställes statsmakterna i de olika länderna. Man har anledning hoppas, att ett sådant förslag och resultatet av sådana undersökningar skola kunna framläggas under loppet av nästa år.

Utskottet har beslutat att redan under hösten 1949 avge en preliminär rapport angående denna fråga i syfte att informera berörda myndigheter och allmänheten om de synpunkter som enligt utskottets uppfattning kunna läggas på frågan om en tullunion mellan Danmark, Norge och Sverige.

Under den senaste tiden har man från flera håll uttalat farhågor för att en skandinavisk tullunion skulle innebära risker för en ekonomisk isolering av Skandinavien. Så torde dock icke vara fallet. En skandinavisk tullunion bör utformas på sådant sätt att den ökar möjligheten för våra länder att göra sig gällande i konkurrensen på världsmarknaden och bör även i övrigt kunna förenas med ett mera vidsträckt internationellt samarbete. Till dessa frågor få de svenska statsmakterna anledning att ta ställning, när det gemensamma nordiska utskottet framlagt sitt fullständiga förslag.

Den internordiska handeln hindras utom av tullar även av *kvantitativa restriktioner*. Dessa begränsa varuutbytet mellan länderna på vissa områden mera än som synes motiverat ur försörjnings- och valutasynpunkter. Det nordiska utskottet har därför tagit initiativ till en utredning genom respektive

myndigheters försorg om möjligheten att uppmjuka nu gällande kontingentbundna interskandinaviska handelsavtal.

I det dansk-svenska handelsavtalet för år 1949 har som följd därav utrymmet för den inbördes handeln med ett stort antal varor avsevärt vidgats genom ökade och nya s. k. ömsesidiga kontingenter. Dessa tillåta en ömsesidig handel med olika typer och kvaliteter av likartade varor (t. ex. fisk, fröer, kontorsmaskiner etc.) och främja därigenom arbetsfördelningen och specialiseringen mellan de båda länderna.

Utskottets verksamhet i syfte att utvidga arbetsfördelningen mellan de nordiska länderna har hittills i huvudsak varit av indirekt karaktär. En nordisk tullunion och uppmjukade kvantitativa handelsrestriktioner skulle nämligen i och för sig medföra en strukturell rationalisering av det nordiska näringslivet med ökad produktion och högre levnadsstandard som följd.

Det kan med glädje konstateras, att även de nordiska industriorganisationerna upptagit frågan om ett närmare samarbete på produktionsområdet. Sålunda har samarbete på enskilt initiativ inletts inom vissa branscher, t. ex. den kemiska industrien och porslins- och textilindustrierna.

På utskottets initiativ har vidare tillsatts en särskild nordisk kommitté, som förhandlar om överföring av elektrisk kraft från Norge till Danmark och Sverige.

Utskottet har även tagit kontakt med vederbörande myndigheter angående frågan om gemensam nordisk patentlagstiftning och angående möjligheten att undvika dubbelarbete vid behandlingen av patentansökningar i de nordiska länderna. Frågan har behandlats vid gemensamma överläggningar med nordiska patentexperter.

Denna redogörelse för de uppgifter som förelagts det gemensamma utskot-

Svar på interpellation ang. ett närmare ekonomiskt samarbete mellan de skandinaviska länderna.

tet för nordiskt ekonomiskt samarbete och dennas hittillsvarande och pågående verksamhet visar, att ett ingående arbete inletts på det tekniska planet för att skaffa material för en grundval för de politiska organens ställningstagande och beslut. Jag delar interpellantens mening, att det är fördelaktigt, att den allmänna opinionen sysslar med frågor rörande nordiskt samarbete. De förarbeten därtill, varför jag här redogjort, ge emellertid knappast anledning till en offentlig diskussion, då de ju äro av huvudsakligen teknisk natur. Ett annat förhållande inträder, när samarbetets materiella innehåll ställs under debatt och inför avgöranden.

Det är naturligt och riktigt, att politiska förhandlingar av detta slag i första hand föras av representanter för ländernas regeringar. Eftersom i samtliga nordiska länder ledamöter av dessa regeringar samtidigt inta ledande ställningar inom den skandinaviska arbetarrörelsens samarbetsorgan, har det befunnits både praktiskt och naturligt att dryfta dessa politiska angelägenheter vid samarbetskommitténs regelbundna sammankomster. Regeringsrepresentanterna äro dock synnerligen angelägna att vid varje ny utvecklingsfas i den fortgående samarbetsdiskussionen ta kontakt med riksdagen, i första hand genom utrikesnämnden. När de nordiska försvarsförhandlingarna i vintras i Karlstad nådde därhän, att man från svensk sida trodde sig kunna räkna med en blivande pakt, gick regeringen omedelbart i författning om att fortsättningsvis föra förhandlingarna med ett starkt parlamentariskt inslag av alla demokratiska partier. Beträffande det ekonomiska samarbetet kommer samma procedur att följäs.

Interpellanten har särskilt påpekat det samtal om nordiskt ekonomiskt samarbete som fördes vid det socialdemokratiska partiets 60-årsjubileum i april mellan representanter för regeringarna.

Jag vill med anledning härav meddela, att detta samtal fördes på grundvalen av den norske industriministern Lars Evensens föredrag vid arbetarrörelsens samarbetskommittés sammanträde i Köpenhamn i mars, vilket sedermera publicerats i den norska tidskriften »Fri Fagbevægelse» i april och i den svenska »Fackföreningsrörelsen» nummer 17—18. Evensen understryker där betydelsen av ett nordiskt ekonomiskt samarbete inom det internationella samarbetets ram och inventerar möjligheterna därtill inom olika grenar av det ekonomiska livet. Från svensk sida föreligger ett livligt intresse för att ta upp denna frågeställning till debatt, dock först sedan den blivit diskuterad i utrikesnämnden.

Med här lämnade översikt över den nordiska samarbetsdiskussionen sådan den föres genom officiellt förordnade ombud för Sverige och övriga länder samt med min hänvisning till vissa synpunkter som varit vägledande för regeringen anser jag mig sålunda ha besvarat interpellantens fråga.

Härefter anförde:

Herr ERICSSON i Näs: Herr talman! Jag ber först att få rikta ett tack till hans excellens statsministern för det uttömmande svar jag har fått på min fråga hur långt utredningarna ha avancerat i fråga om planerna på ett närmare ekonomiskt samarbete mellan de nordiska länderna.

Min avsikt med interpellationen har endast varit att få ämnet mera ingående belyst och diskuterat. Frågan är ju av mycket stor räckvidd, och allmänheten borde därför enligt min mening på ett bättre sätt än som hittills skett få möjlighet till insyn i densamma. Det är också självklart, att jag icke har önskat eller påräknat några förhandsprognoser eller utfästelser från statsministerns sida, vilkas realiserande det inte finns

Svar på interpellation ang. ett närmare ekonomiskt samarbete mellan de skandinaviska länderna.

några säkra garantier för. Statsministern har såvitt jag kunnat finna lämnat en ur dessa synpunkter tillfredsställande redogörelse, och jag ber endast att till interpellationssvaret få knyta några kortfattade reflexioner.

Då näringslivets egna organisationer ha beretts tillfälle att deltaga i utformningen av planerna för en skandinavisk tullunion är ju detta en tämligen säker garanti för att ingenting sker, som näringslivets folk i de nordiska länderna icke skulle vilja acceptera. I sitt svar framhöll statsministern, att man under överläggningarna »varit ense om, att särskild hänsyn bör tas till de ekonomiska, sociala och politiska förhållandena på jordbruksproduktionens område, varför särskilda bestämmelser för jordbruksproduktionen böra ingå i en eventuellt blivande tullunionsstadga». Denna uppfattning delar också jag till fullo. Men jag vill ändå personligen uttrycka den förhoppningen att denna viktiga detalj senare skall bli möjlig att lösa på ett för alla de berörda ländernas jordbruksproduktion godtagbart sätt, även om man som motargument till detta kan förvänta ett påvisande av att inte ens i Sverige har jordbrukspolitiken utformats utan att de ur klimat-, jordarts- m. fl. synpunkter bästa områdena ha erhållit fördelar på de ur dessa synpunkter sämre lottade landskapens bekostnad.

Mot statsministerns redogörelse för samtalet vid det socialdemokratiska partiets 60-årsjubileum har jag givetvis intet att invända. Det är bara så, att samtliga de berörda ländernas regeringar för tillfället äro socialdemokratiska, och vid gemensamma överläggningar och sammankomster mellan Nordens socialdemokratiska partier få dessa därför en mer eller mindre officiell prägel genom närvaron av regeringscheferna m. fl.; och då inte alla människor göra klart för sig sammanhanget kanske den uppfattningen lätt kan slå rot, att ett

viss parti eller en viss grupp har förbehållit sig rätten att draga upp riktlinjerna för det framtida nordiska samarbetet. Ingenting skulle vara mera beklagligt än om denna felaktiga uppfattning bleve allmän.

Det är bland annat från dessa synpunkter som jag här i kammaren har velat ta upp denna fråga för att på den vägen försöka få den diskuterad. Alla torde väl nämligen var eniga på den punkten, att om den nordiska tanken skall kunna förverkligas, så måste diskussionen om hithörande frågor lyftas ut bland folket.

Herr DICKSON: Herr talman! Det har framgått här att det gemensamma utskottet håller på med vissa utredningar i denna fråga. Klart är också att hela detta komplex är mycket krångligt. Men jag har ändå den bestämda uppfattningen, att man här måste gå fram med en viss fördomsfrihet. Utredningar äro naturligtvis bra. De måste finnas. Men de kunna aldrig ge samma konkreta resultat som praktiska försök. Jag undrar därför, om man inte skulle kunna finna någon form för att i vissa avsnitt släppa loss praktiska försök med t. ex. tullfrihet. Det kan visserligen förutses, att det då kan uppstå lokala olägenheter, men det skulle säkert bli möjligt att avhjälpa dessa genom ingripanden från statsmakterna under den tid, då olägenheterna blevo som störst.

Jag har velat framhålla detta därför att jag har ett intryck av att det går ganska långsamt att förverkliga de planer, som sammanhånga med denna mycket viktiga fråga.

Hans excellens herr statsministern ERLANDER: Herr talman! Först vill jag med anledning av herr Ericssons i Näs yttrande framhålla att det givetvis är ett lika starkt önskemål från regeringens som från hans sida att diskussionerna om ett vidgat nordiskt samarbete

Svar på interpellation ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete.

föras på så bred grundval som möjligt och med anslutning från så många håll som möjligt, så att det inte finns några möjligheter att göra gällande, att det bara är ett visst parti eller en viss meningsriktning som äro intresserade av dessa ting. Jag instämmer alltså på den punkten helt med interpellanten.

Sedan vill jag med anledning av herr Dicksons yttrande och det förslag som han däri framställde, som ju kan låta bestickande, fästa herr Dicksons uppmärksamhet på att om vi ge Norge eller Danmark tullåttnader utan att först bilda en tullunion, så innebär det att vi ge alla andra länder samma möjligheter att konkurrera med svensk industri och svenskt jordbruk. Jag tror därför det är nödvändigt att gå fram på det sätt som nu sker, nämligen att först undersöka möjligheterna för en tullunion och sedan se efter vilka möjligheter till lättnader som finnas mellan respektive länder.

Herr DICKSON: Herr talman! Jag förmodar att hans excellens syftade på mestgynnadationsklausulen, som i allmänhet tillämpas på alla våra yttre förhållanden. Men skulle man inte för den goda sakens skull kunna sätta sig i förbindelse med övriga stater och komma överens med dem om att sätta denna mestgynnadationsklausul ur kraft, i avsikt att bilda ett regionalt tullkomplex? Jag kanske chockerar de båda excellenserna med detta förslag, men om man ville handla praktiskt och fördomsfritt så vore det ingen omöjlighet att få igenom en sådan sak.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6.

Svar på interpellation ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete.

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER** erhöll på begäran ordet för

att besvara fru Västbergs interpellation angående åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete. Svaret hade i stencilerad form utdelats till kammarens ledamöter, och hans excellens herr statsministern lämnade endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i det samma.

Det i kammaren utdelade svaret hade följande lydelse:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har ledamoten fru Västberg till statsrådet och chefen för socialdepartementet riktat följande frågor.

1. Är statsrådet i tillfälle att lämna en redovisning för vilka åtgärder som vidtagits med anledning av redan framlagda förslag i syfte att stödja förvärvsarbete för gifta kvinnor?

2. Planeras några ytterligare åtgärder i syfte att underlätta för gifta kvinnor att taga förvärvsarbete?

Då statsrådet och chefen för socialdepartementet på grund av sjukdom är förhindrad närvara får jag i hans ställe lämna följande svar.

Interpellantens båda frågor beröra en rad stora problemkomplex, som var för sig äro värda betydligt större uppmärksamhet än den, som kan beredas inom ramen för ett interpellationssvar. För vinnande av koncentration och överskådlighet kommer jag att i mitt svar rörande skilda åtgärder beakta interpellantens båda frågor i ett sammanhang.

Utvecklingen har nu lett därhän att kvinnorna i stort sett erhållit samma möjligheter till yrkesval som männen. Genom lagstiftningsåtgärder ha tidigare hinder undanröjts, och kvinnorna ha blivit alltmer delaktiga av de utvidgade möjligheter till yrkesutbildning, som skapats genom enskilda och samhällsliga insatser. Denna utveckling har varit av stor betydelse ur samhällsekonomisk synpunkt och med hänsyn till kvinnornas trivsel. Det råder och kom-

Svar på interpellation ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete.

mer även i framtiden att finnas ett stort behov av kvalificerad yrkesutbildad arbetskraft inom näringslivet, skolväsendet, socialvården m. m. Det är därför ett gemensamt intresse för samhället och den enskilde att den utbildning kvinnorna erhållit kan utnyttjas genom en fullvärdig arbetsinsats. Men för flertalet kvinnor uppstår frågan om ett andra yrkesval vid tidpunkten för giftermålet eller senast vid första barnets ankomst. För många kvinnor är detta val icke svårt. En övergång till hemmet ter sig för dem som det naturligaste. Men för andra framstår det som ett önskemål att kunna bibehålla sitt förvärvsarbete i kombination med arbetsuppgifterna i hemmet. Det avgörande härför kan vara hänsyn till familjens ekonomi och tryggheten i försörjningen eller önskemålet att få behålla ett yrkesarbete, som man trivs med och för vilket man skaffat sig en ur egna och ur samhällets synpunkter många gånger dyrbar utbildning. Svårigheten för den som lämnat sitt yrkesarbete att efter kortare eller längre tids uppehåll åter rycka in i detta utgör ofta ett starkt motiv för vederbörande att behålla yrkesarbetet även under mycket påkostande förhållanden. Det är ur samhällets och den enskildes synpunkt angeläget att de förvärvsarbetande mödrarnas dubbla arbetsbördan lättas. Det är också angeläget att i de fall, då det ur barnens synpunkt är önskvärt att modern stannar i hemmet under deras uppväxttid, hon ändå kan beredas tillfälle att åter rycka in på arbetsmarknaden, när hennes arbete i hemmet minskar. Därigenom kan samhället tillföras arbetskrafter, som annars icke äro fullt sysselsatta. Denna interpellation berör därför frågor av allra största betydelse för samhället och kvinnorna.

Arbetsmarknadsorganens insatser när det gäller att underlätta för gifta kvinnor att taga förvärvsarbete ha huvudsakligen varit inriktade på åtgärder i

syfte att möjliggöra rekrytering av ny kvinnlig arbetskraft till näringslivet.

Interpellanten har själv pekat på hur lokala arbetskraftsreserver kunnat absorberas genom den decentralisering av industrien, som kommit till stånd genom samarbete mellan arbetsmarknadsmyndigheterna och de enskilda företagen. Många gifta kvinnor, som önskat förvärvsarbete, ha härigenom blivit satta i tillfälle att realisera sina önskemål. En tredjedel av arbetarna i de företagen, som berördes av en av arbetsmarknadsstyrelsen utförd undersökning rörande under tiden 1 januari 1946—30 juni 1947 nystartade företag, var sålunda kvinnor.

För många kvinnor utgör bristande yrkesutbildning och yrkesträning ett hinder, när de söka sig ut på arbetsmarknaden. Detta gäller framför allt gifta kvinnor, som efter att någon tid ha ägnat sig åt sina hem önska förvärvsarbete. För att underlätta denna grupps inplacering i näringslivet planerar arbetsmarknadsstyrelsen i samarbete med överstyrelsen för yrkesutbildning en omfattande omskolningsverksamhet.

Vid de flesta länsarbetsnämnderna tillsattes 1944 en konsulent för det kvinnliga arbetsförmedlingsområdet. Dessa konsulenter ha fått mycket betydelsefulla arbetsuppgifter när det gäller att genom upplysningsverksamhet bland kvinnorna och genom effektiviseringen av förmedlingen av kvinnlig arbetskraft stimulera intresset bland dem för yrkesutbildning och en ambitiös insats i produktionslivet. Det förefaller nämligen vara uppenbart, att upplysningsverksamhet behövs både bland män och kvinnor rörande vikten av att kvinnorna få yrkesutbildning även om de under någon del av sitt äktenskap uteslutande ägna sig åt hemmet. Försörjningen i äktenskapet är osäker. Mannens sjukdom, död eller skilsmässa och andra orsaker kan plötsligt ställa hustrun inför nödvändigheten att genom

Svar på interpellation ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete.

förvärvsarbete bidra till sin egen och familjens försörjning.

De svårigheter, som föreligga för kvinnorna att förena moderskap med yrkesarbete, äro särskilt stora under den tid barnen äro små. Från de förvärvsarbetande mödrarnas sida ställs kravet på att samhället skall hjälpa dem med barneftersynen. Det är främst daghemsverksamheten, som hittills trätt i förgrunden. Jag vill erinra om att samhällets uppmärksamhet ganska sent riktats mot dessa och andra institutioner för vård och fostran av förskolebarnen. Först på hösten 1943 kunde statsmakterna fatta beslut om stöd åt denna verksamhet. Den har emellertid under de senaste 15 åren undergått en kraftig utveckling. År 1937 fanns cirka 80 daghem i vårt land. I maj 1949 uppgår antalet daghem till 282 med plats för cirka 11 000 barn. Härtill kommer, att jordbruksdaghemmen, som ha särskild betydelse för landsbygdens arbetstygda husmödrar, under de senaste åren snabbt utvidgats särskilt i Norrland och södra Sverige. Under förra året hade dessa jordbruksdaghem inte mindre än 62 000 barnbesök, och innevarande år torde omkring 110 jordbruksdaghem i skilda delar av landet vara i verksamhet.

Trots den icke obetydliga stegring av antalet daghem, som ägt rum under de senaste åren, finnes otvivelaktigt behov av en viss fortsatt utbyggnad av denna verksamhet. Redan nu ha många kommuner utbyggnadsplaner, men av olika skäl, främst byggestrictionerna och bristen på kvalificerad vårdpersonal, ha dessa planer blott i mycket få fall kunnat realiseras. Jag vill emellertid erinra om att riksdagen helt nyligen ställt sig avvisande till tanken på någon mera betydande utbyggnad av daghemsvården. Även riksdagens beslut att icke bevilja bidrag till det föreslagna förskoleseminariet i Lund torde lägga vissa svå-

righeter i vägen för en omfattande utbyggnad av daghemsverksamheten.

Frågan om ett utbyggande av den s. k. familjedaghemsverksamheten har aktualiserats genom förslag, avgivna av 1946 års kommitté för den halvöppna barnavården. Socialstyrelsen har i anslutning till detta förslag nyligen tillställt kommunerna en P. M. med råd och anvisningar vid organiserandet av familjedaghemsverksamhet. Vid denna verksamhet träda de enskilda hemmen i institutionernas ställe. Mot en överenskommen ersättning förbinder sig enskilda hem att i egenskap av familjedaghem taga emot ett antal barn. Av vikt är, att verksamheten står under kvalificerad ledning och betryggande kontroll. Denna daghemsform har åtskilliga fördelar. Utbyggnaden kan ske oberoende av byggnadsrestriktionerna och den kräver mycket liten personal. Vidare kan man i ett familjedaghem undvika den för barnen alltför långa och tröttande gruppsamvaro, som äger rum på daghem. Systemet är i synnerhet värdefullt för mödrar, vilkas barn äro känsliga för infektioner. Man bör icke heller förbise, att flera mödrar med småbarn nu avstå ifrån förvärvsarbete endast på grund av bristen på småbarnsinstitutioner. Med tillhjälp av en ökad familjedaghemsverksamhet kan omhändertagandet av dessa mödrars barn underlättas. Det bör i detta sammanhang dock anmärkas, att bristen på småbarnsinstitutioner ej enbart kan lösas genom en utveckling av familjedaghemsverksamheten. Daghem och familjedaghem böra om möjligt finnas vid sidan av varandra.

Frågan om behovet av daghem samt övriga samhällsåtgärder för barneftersynen är som bekant under utredning av särskilda sakkunniga, 1946 års kommitté för den halvöppna barnavården, som ha för avsikt att inom den närmaste tiden framlägga sitt slutbetänkande. Enligt vad jag inhämtat, har

Svar på interpellation ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete.

kommittén kommit till den uppfattningen, att en utbyggnad av daghemsvården i framtiden ter sig ofrånkomlig. Inom kommittén utförda beräkningar ha givit vid handen, att vi för närvarande torde ha cirka 60 000—65 000 förvärvsarbetande mödrar med barn i ålder 0—7 år. Endast 10 000 av dessa mödrar lämna i dag sina barn till daghem. De övriga anlita föräldrar, grannar och vänner för att klara barneftersynen. Kommittén utgår ifrån att en viss ökning av antalet daghem blir nödvändig. Kommittén planerar daghem av olika typer, såsom t. ex. heldagshem, halvdagshem, familjedaghem, liksom andra former av organiserad barneftersyn, såsom grannhjälp, parklek, barnhagar etc.

Jag föreställer mig, att kommitténs förslag, som efter avlämnandet kommer att i vederbörlig ordning undergå remissbehandling, tillgodoser de förvärvsarbetande mödrarnas behov av ordnad barneftersyn i den utsträckning, som över huvud taget är praktiskt möjlig.

En annan fråga av stor vikt för de förvärvsarbetande kvinnorna är det vilande förslaget om moderskapsbidrag. Jag vill erinra om att detta från flera håll utsatts för kritik. Efter remissbehandlingen har förslaget prövats inom socialdepartementet. Med hänsyn till den rådande ekonomiska situationen torde någon proposition om moderskapsbidrag icke vara att vänta under nästkommande riksdag. Redan existerande hjälpformer torde sålunda tills vidare få tillgodose de behov, som här föreligga.

I olika sammanhang har uppmärksamheten riktats på frågan om sambeskattningsens skattestegrande effekt. År 1946 tillkallades sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning av frågan om ändrade bestämmelser rörande beskattningen av äkta makar. De sakkunniga avlämnade 1947 en promemoria med förslag till provisoriska bestämmelser angående särskilt avdrag vid

taxeringen av förvärvsarbetande hustru. Detta förslag ingick efter vissa justeringar i 1947 års skatteproposition och bifölls av riksdagen. Gift kvinna, som sammanlever med sin man, erhåller alltså numera vid taxering till statlig inkomstskatt ett särskilt avdrag uppgående till 50 procent av hennes inkomst av rörelse eller eget arbete, dock högst 1 000 kronor. Frågan om sambeskattningsens definitiva utformning vilar alljämt i avvaktan på de sakkunnigas förslag, som torde komma att överlämnas under innevarande år.

Möjligheten att erhålla någon hjälp med skötseln av hemmet spelar en betydande roll för många yrkesarbetande gifta kvinnors förmåga att kvarstanna i förvärvsarbetet. I växande omfattning anlitas numera endast tillfällig eller deltidanställd huslig arbetskraft, s. k. hemassistenter. Arbetsmarknadsstyrelsen samt länsarbetsnämnderna och de lokala förmedlingsorganen ha genom kursverksamhet och hjälp med ordnande av bostadsfrågan etc. sökt åstadkomma en ökad rekrytering av hemassistenter för att härigenom kunna tillgodose hemmens arbetskraftsbehov.

Önskemålet att underlätta skötseln av hemmet för förvärvsarbetande husmödrar beaktades även av 1947 års butikstängningssakkunniga, vars förslag till ändrad butikstängningslagstiftning föranledde en proposition till 1948 års riksdag. Propositionen bifölls av riksdagen. I propositionen förutsattes att förhandlingar skulle komma till stånd mellan representanter för allmänheten, de anställda och köpmännen för att på så sätt nå fram till affärstider, som ur allmänhetens synpunkt äro så tillfredsställande som möjligt. Lagen inskränker kommunernas rätt att förkorta affärstiden såtillvida, att det alltid skall stå affärsinnehavare fritt att hålla öppet till kl. 19 en dag i veckan.

Frågan om en särskild utredning rörande kollektiva anordningar för bo-

Svar på interpellation ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete.

stadsområden har länge varit aktuell. 1945 års riksdag anhöll sålunda om en allsidig utredning av frågan om gemensamhetsanläggningar och fritidscentra. Utredningen för hem- och familjefrågor ägnade även uppmärksamhet åt detta planeringsproblem, speciellt ur synpunkten av hemarbetets rationalisering. Utredningen rekommenderade, att en särskild kommitté tillkallades för att studera frågor rörande allmänna riktlinjer för gemensamhetsanläggningar av olika slag, deras inplanering i nya samhällsbildningar liksom i de redan bestående, deras tillrättaläggande för olika befolkningsgrupper och olika bygders behov.

I ett svar på en interpellation vid 1947 års riksdag, gjord av dagens interpellant, rörande behovet av kollektiva anordningar, främst i kollektivhusets form, meddelade statsrådet och chefen för socialdepartementet sin avsikt att, sedan kommittén för hem- och familje-frågor framlagt sitt betänkande, tillsätta en utredning om nu ifrågavarande förhållanden. Han anförde därvid bl. a., att den erforderliga utredningen borde omfatta icke enbart kollektivhusen i mera begränsad mening utan hela det område av stadsplanemässiga, ekonomiska och organisatoriska problem, som föreligger i fråga om bostadsbebyggelsens utformning med hänsyn till hushållsarbets organisation, varvid uppmärksamhet borde ägnas åt möjligheten att samordna föreslagna och redan befintliga verksamhetsformer till underlättande av mödrarnas och hemmens arbete. Denna utredning, den så kallade bostadskollektiva kommittén, började sitt arbete 1948. Kommitténs arbetsuppgifter beröra sålunda i hög grad de förvärvsarbetande mödrarnas intressen.

Enligt vad jag inhämtat, pågå också inom kommittén ett flertal undersökningar av största vikt för de förvärvsarbetande mödrarna. Frågan om behovet av gemensamhetslokaler och sam-

hällscentra för bättre praktisk, social och kulturell service är sålunda föremål för överväganden liksom övriga stadsbyggnadstekniska synpunkter på bostadsbebyggelsens utformning. I samråd med bostadsstyrelsen undersöker kommittén vidare möjligheterna till ökad kollektivisering av tvättarbetet. Sedan 1939 utgår som bekant statsstöd till uppförandet av kollektiva tvätterier, vilket senast förra året var föremål för omprövning av riksdagen på grundval av befolkningsutredningens betänkande om kollektiv tvätt. Även på detta område finnas ute i kommunerna en rad aktuella byggprojekt, som emellertid icke kunna komma till utförande under nuvarande förhållanden. Jag vill sålunda erinra om att årets kvot för kollektiva tvätterier uppgår till 2 miljoner kronor, vilket endast medgiver, att ett mindre antal kollektiva tvätterier kommer till stånd. Undersökningar pågå även om möjligheterna att förbilliga eller förbättra den kemiska tvätten, handtvätten inom hemmet etc.

Kommittén ägnar över huvud taget stor uppmärksamhet åt de frågor, som sammanhånga med en ökad rationalisering av hushållsarbetet. Frågorna om vissa tekniska anordningar för konservering och distribution av livsmedel, djupfrysning, köldfackslager, vacuum-torkning, ökad användning av färdig- och halvlagad mat, systugor och sömnadscentraler etc. utredas i samråd bl. a. med hemmens forskningsinstitut, aktiv hushållning, olika organisationer och inrättningar samt livsmedelsindustrien. I samband med kommitténs diskussioner om ökad kollektivisering av matlagningen har den, enligt vad jag inhämtat, även upptagit frågan om olika typer av familjrestauranger, dvs. restauranger i mera omedelbar kontakt med bostaden än vad som för närvarande är regeln i de större stadssamhällena, till ingående prövning.

Problemen kring kollektivhusen och

Svar på interpellation ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete.

deras framtid äro föremål för ingående tekniska och ekonomiska undersökningar från kommitténs sida, varvid speciellt överväges vilka åtgärder som behöva vidtagas för att kollektivhusen skola kunna bliva tillgängliga även för familjer med begränsade inkomster. Kommittén har även för avsikt att företaga en överarbetning av de förslag angående den sociala hemhjälpen och övrig inom hemmen anställd arbetskraft, som på sin tid framlades av utredningen för hem- och familjefrågor.

Den lämnade redogörelsen för det inom den bostadskollektiva kommittén pågående arbetet torde visa, att en betydelsefull planeringsverksamhet pågår för att bättre tillgodose bl. a. de förvärvsarbetande mödrarna. Man torde kunna utgå ifrån att samhället i fortsättningen genom olika åtgärder kommer att söka underlätta dessa kvinnors dubbla arbetsbörda och göra det lättare för dem att utföra sitt för hemmens ekonomi och samhället så betydelsefulla yrkesarbete.

I juni 1944 tillkallades utredningsmän för att biträda med utredning i fråga om deltidarbete i allmän tjänst. Utredningen avlämnade 1946 ett betänkande om deltidarbete i allmän tjänst m. m. I anslutning till deltidstjänstutredningens förslag intogos i Kungl. Maj:ts cirkulär den 30 juni 1947 till statsmyndigheterna angående vissa anställnings- och tjänstgöringsförhållanden inom statsförvaltningen vissa anvisningar, som i huvudsak överensstämde med utredningens förslag. I cirkuläret uttalades sålunda, att för en ökad användning av deltidarbete i allmän tjänst, antingen genom deltidanställning eller genom nedsättning av tjänstgöringstiden för heltidsanställd personal, tala olika skäl av bland annat familjesocial, befolkningspolitisk och arbetsmarknadspolitisk natur. I nuvarande arbetsmarknadsläge måste det betraktas såsom angeläget att möj-

lighet till deltidarbete beredes sådana samhällsmedlemmar, vilka av särskilda skäl äro hindrade fullgöra heltidstjänstgöring eller för vilka svårigheter föreligga att kvarstå i dylik tjänstgöring. I cirkuläret betonades vidare, att det var av särskild vikt att ökade möjligheter till deltidarbete beredas mödrar under perioder, då omvårdnaden om barn tager deras tid och krafter i anspråk i sådan utsträckning, att förvärvsarbete på heltid skulle innebära olägenheter i fråga om barnens vård. Statsmyndigheterna borde, framhölls det, vid anställande av icke ordinarie personal uppmärksamma, om deltidanställning lämpligen kan ifrågakomma. I fall då ordinarie eller icke ordinarie tjänsteman, som anställts med heltidstjänstgöring, med hänsyn till uppkomna svårigheter att kvarstå med sådan tjänstgöring ansöker om nedsättning av tjänstgöringstiden, borde statsmyndigheterna vid sidan av de skäl i övrigt, som kunna tala för eller emot bifall till ansökan, beakta angelägenheten i rådande arbetsmarknadsläge av att utbildad arbetskraft icke nödgas lämna förvärvsarbetet.

I Kungl. Maj:ts kungörelse den 30 juni 1948 med tilläggsbestämmelser till statens allmänna avlöningsreglemente ha de här refererade synpunkterna ytterligare understrukits.

Deltidstjänstutredningen har även behandlat frågorna om deltidarbete i kommunal tjänst och i det enskilda näringslivet. Utredningen har emellertid icke ansett, att speciella åtgärder från statsmakternas sida äro påkallade för att deltidarbete i ökad omfattning här skall komma till stånd. Av det sagda framgår, att deltidstjänstutredningens förslag ha i huvudsak vunnit beaktande. De statliga myndigheterna ha således numera en möjlighet att medgiva deltidarbete inom tämligen vida gränser.

Med anledning av interpellationen

Svar på interpellation ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete.

har inom socialdepartementet utförts en undersökning rörande omfattningen av deltidarbete för kvinnor inom de centrala ämbetsverken och deras förvaltningsområden. I samband härmed ha även uppgifter infördrats, huruvida några speciella åtgärder vidtagits för att bereda ökade möjligheter till deltidarbete för de kvinnor, som äro hindrade att fullgöra heltidstjänstgöring eller för vilka svårigheter att kvarstå i dylik tjänstgöring föreligga. Svaren på den sistnämnda frågan visa att så i allmänhet icke varit fallet. Beträffande förekomsten av kvinnlig personal med deltidarbete kan med stöd av denna undersökning konstateras, att inom de i undersökningen ingående statliga verken och deras förvaltningsområden hade sammanlagt 1453 kvinnliga befattningshavare deltidarbete. Av dessa voro emellertid 500 arvodesanställda postbiträden, 400 anställda inom statens järnvägar, 118 inom sjuk- och hälsovården samt 79 inom telegrafverket. Inom alla övriga verk med tillhörande förvaltningsområden som ingingo i undersökningen var antalet redovisade deltidarbetande kvinnor sammanlagt 356.

De förvärvsarbetande gifta kvinnornas erfarenheter av samhällets möjligheter att stödja och underlätta deras arbete äro, som jag inledningsvis konstaterade, mindre goda. Vårt samhälle är i sin nuvarande organisation i mycket ringa grad avpassat för att möjliggöra och underlätta det krävande dubbelarbete, som den samtidiga skötseln av hem och förvärvsarbete medför, eller för att underlätta återgången till förvärvsarbete efter någon tids arbete i hemmet. Först under det senaste årtiondet har en samhällelig insats av större format aktualiserats på detta område. Självfallet komma de omfattande reformprojekt, som nu äro under utredning, icke att snabbt kunna realiseras. Många svårigheter måste

övervinnas. Men den lämnade redogörelsen visar enligt min mening att samhällets uppmärksamhet numera har riktats mot för de förvärvsarbetande mödrarna centrala problem och att man har att se fram emot en reformperiod, varunder dessa problem komma att stå högt uppe på dagordningen.

Vidare yttrade:

Fru JOHANSSON i Skövde: Herr talman! På grund av sjukdom är interpellanten, fru Disa Västberg, förhindrad att närvara, varför jag har blivit ombedd att till herr statsministern framföra interpellantens varma tack för den välvilliga och positiva inställning, som statsministern i sitt svar ådagalagt i denna för såväl kvinnorna som för arbetsmarknaden så vitala fråga.

Det är särskilt ett par punkter, som jag här vill understryka vikten av. Den första, som också statsministern pekade på, är yrkesutbildningen för de gifta kvinnorna. Det är ju nu för tiden ofta så, att kvinnorna ingå äktenskap mycket tidigt, varför de kanske inte ha hunnit utbilda sig i något yrke. Många äktenskap gå också av en eller annan anledning sönder. Ibland kan det vara dödsfall som gör att en kvinna ställs ensam, kanske med oförsörjda barn, och om hon då inte är utbildad i något yrke, så kommer hon i en mycket svår situation. Det är därför av stort värde att de gifta kvinnorna beredas yrkesutbildning.

Vidare vill jag peka på en sådan sak som sambeskattningen. Den är säkerligen inte riktigt lyckligt avvägd.

Statsministern pekade också i interpellationssvaret på möjligheten för köpmännen att tillämpa den beslutade butikstängningslagen, men mig veterligt har denna möjlighet ännu inte tillämpats på något håll. Det skulle inte skada med en påstötning i det avseendet.

Svar på interpellation ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete.

Sedan är det bara att hoppas, att de tilltänkta åtgärderna skola kunna vidtagas inom en icke alltför avlägsen framtid. Statsministerns här deklarerade intresse för dessa centrala problem tar jag som ett förpliktande löfte om en snar och god lösning.

Fröken VINGE: Herr talman! I likhet med fru Johansson i Skövde är jag mycket glad åt den positiva hållning som intagits i interpellationssvaret.

Det förefaller mig som om herr statsministern anser det vara fullkomligt självklart, att möjligheterna att tillgodose efterfrågan på arbetskraft icke enbart äro beroende av hur många människor i arbetsför ålder vi ha utan också på i vilken grad dessa människor äro villiga att utbjuda sin arbetskraft på arbetsmarknaden. Detta anser jag också vara självklart, men det är det kanske inte för alla kammarens ledamöter. Och det viktiga härvidlag är, att detta utbud kan påverkas. Det har i debatterna här i kammaren ibland sagts, t. ex. när det gällt sjuksköterskornas anställningsförhållanden, att vi inte få fram flera sjuksköterskor genom att förbättra arbetsvillkoren för dem, ty det föreligger en sådan brist på folk. Men det gäller ju här inte bara att utbilda mera personal utan också att ordna sådana anställningsvillkor, att de människor som en gång ha utbildat sig för ett yrke också äro benägna att stanna kvar där.

När det gäller personer i statens tjänst har alltså riksdagen att ta ställning till denna fråga. Jag anser det därför vara värdefullt — om det också inte klart sagts ut, så lyser det dock igenom i statsministerns svar — att statsministern är fullt på det klara med att staten som arbetsgivare här kan göra en hel del. Sedan kan ju staten också i andra avseenden göra en hel del för att påverka folks benägenhet

att utbjuda sin arbetskraft på arbetsmarknaden. I interpellationssvaret talas om mödrarnas speciella förhållanden när det gäller förvärvsarbete. Men även andra arbetstagare ha att ta hänsyn till en hel del faktorer, som man kan sammanfatta i frågan: Lönar det sig med förvärvsarbete? En av dessa faktorer är sambeskattningen, som ju redan tidigare berörts i denna debatt. Vi kunna utan att fördjupa oss för mycket i problemet — tiden är knapp — ändå konstatera, att inte bara sambeskattningen utan beskattningens höjd spelar en stor roll vid dessa överväganden för de yrkeskategorier, som ha en långvarig och dyrbar utbildning och som därför normalt sett ha en relativt hög nominell lön.

För en helt annan kategori av potentiella arbetstagare, nämligen folk med mycket små inkomster, är däremot en annan faktor avgörande. Låt oss taga som exempel en gift kvinna, vars make är folkpensionär. Vi tänka oss att detta par inte har några andra inkomster än folkpensionen med statligt bostadstillägg plus det för orten gällande kommunala bostadstillägget. Tar denna gifta kvinna ett förvärvsarbete, kan det under vissa omständigheter inträffa, att det inverkar så starkt på bostadstillägget att det inte lönar sig för henne att ha detta arbete. Vad jag har velat säga med detta — jag vet att det här är fråga om ett invecklat problem — är att arbetsmarknadsfrågorna nu börja få så stor betydelse, att man får taga hänsyn till dem även när man behandlar andra frågor.

Jag var mycket intresserad av de siffror, som statsministern meddelade angående frekvensen av deltidsarbete. Jag har jämfört dem med de uppgifter som 1944 års deltidstjänstutredning införskaffade. Under det att denna utredning arbetade, visade det sig vid flera tillfällen — vi fingo veta det under hand — att personer i statsförvaltning-

Svar på interpellation ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete.

en, som gärna ville ha deltidarbete, i flera fall blevo tillfälligt vägrade sådant, därför att vederbörande myndighet förklarade, att man ville avvakta resultatet av deltidstjänstutredningen och Kungl. Maj:ts ställningstagande till utredningens förslag, innan man medgäve möjlighet till deltidarbete.

Man borde därför nu ett par år efteråt kunna räkna med att en kraftig ökning skulle ha inträtt i de deltidsarbetandes antal. Nu förefaller det emellertid som om den siffra man kom fram till i deltidstjänstutredningen inte är riktigt jämförbar med de uppgifter, som finnas i interpellationssvaret. För att få fram jämförbarhet har jag därför bortsett från uppgifterna för kommunikationsverken, i vilka man till deltidanställda och deltidarbetande räknat sådana personer, som inte ha full tjänstgöring, därför att de icke kunna få arbete med full tjänstgöring inom verket. Låt mig som exempel ta platsvakter vid järnvägen och postbiträden vid sådana poststationer, där full sysselsättning inte kan beredas dem. Om jag alltså bortser från kommunikationsverken förefaller det mig faktiskt av dessa siffror, som om vi nu skulle ha ett mindre antal deltidarbetande i statstjänst än när denna deltidstjänstutredning arbetade.

Jag är fullt på det klara med att många svårigheter äro förenade med att ge deltidarbete och att vederbörande verk i många fall inte kunna bevilja sådan anställning. Men å andra sidan finns det på detta område många faktorer att ta hänsyn till. Det vore oerhört värdefullt om statsministern här i kammaren ville göra ett uttalande i den riktningen, att det är önskvärt att arbetsmarknadssynpunkter så mycket som möjligt beaktas, när verken skola ta ställning till ansökningar från personal om att få övergå från heltids- till deltidarbete och likaså

när det gäller folk som direkt ansöka om att få deltidanställning.

Slutligen skulle jag vilja säga, att jag har lagt märke till att det i interpellationssvaret — på sidan 3 — talas om att de flesta länsarbetsnämnder ha tillsatt en särskild konsulent för den kvinnliga arbetskraften, och det framhålles ju i mycket värtaliga ordalag vilken betydelse dessa konsulenter ha. Det är ju då att beklaga, att sådana konsulenter inte finnas i alla länsarbetsnämnder. Nu har det sagts att arbetsuppgifterna för dessa konsulenter i nuvarande arbetsmarknadsläge inte äro så betungande att det finns anledning att inrätta några nya tjänster inom länsarbetsnämnderna. Jag vet inte hur det förhåller sig med den saken, men jag skulle i alla fall vilja ifrågasätta, om det inte finns möjligheter att göra någon sorts omfördelning av andra arbetsuppgifter inom länsarbetsnämnderna, så att vi i alla dessa nämnder finge konsulenter med speciell inriktning på den kvinnliga arbetskraften.

Herr ANDERSSON i Dunker: Herr talman! Statsministerns meddelande att samhället gör mycket för att hjälpa de yrkesarbetande gifta kvinnorna — vilket ju också erkänts av de båda talarinnorna — är onekligen mycket glädjande. Men hur mycket man än gör i det fallet, måste den yrkesarbetande gifta kvinnan utföra två dagsverken. Hon skall ju sköta hem, man och i de flesta fall ett eller flera barn, vilket förvisso är en krävande uppgift. Dessutom skall hon utföra ett fullgott dagsverke i sitt yrkesarbete. Hur mycket man än gör för att hjälpa den gifta kvinnan är det orimligt att kräva, att hon under sådana förhållanden skall utföra ett fullgott yrkesarbete. Hur många barnträdgårdar, barnkrubbor

Svar på interpellation ang. åtgärder för underlättande för gifta kvinnor att åtaga sig förvärvsarbete.

och konsulentbefattningar man än må inrätta kommer man likväl inte ifrån, att orimliga krav ställas på den yrkesarbetande gifta kvinnan. Man bör därför gå fram efter linjen att bereda henne halvtidstjänst eller deltidstjänst i större utsträckning än hittills skett. Om hon sedan skall fullgöra denna tjänst genom att arbeta tre dagar i veckan eller halva dagarna bör väl bli beroende av den speciella tjänstens natur. Jag tror dock att detta är den väg, som man måste söka sig fram på, om man inte skall ställa orimliga krav på den gifta kvinnan. Här ha nog såväl myndigheterna som enskilda arbetsgivare en uppgift att fylla — jag tror att även fröken Vinge var inne på detta — när det gäller att försöka finna vägar för lösandet av problemet, hur man skall underlätta för den gifta, yrkesarbetande kvinnan att genom deltidstjänst kunna utföra arbete inom näringslivet eller inom statstjänst. Såvitt jag förstår lära vi inte i längden kunna kräva, att den gifta kvinnan skall utföra en dubbel arbetsuppgift. Det tycker jag för min del är ganska orimligt.

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER**: Herr talman! Jag begärde ordet närmast med anledning av de båda sista talarnas framhållande av deltidssarbetets betydelse. Innan jag går in på den frågan vill jag bara påpeka, att även om vi ha aldrig så stor respekt för de synpunkter den siste talaren framhöll, så måste ändå samhället som ett ofrånkomligt faktum räkna med att ett betydande antal kvinnor för närvarande tvingas till detta dubbelarbete — att både sköta hem och barn samt ett förvärvsarbete.

Enligt undersökningar som inom några dagar komma att publiceras ha vi för närvarande mellan 60 000 och 65 000

kvinnor, som ha barn under 7 år och samtidigt äro ute i yrkesarbete. De ha säkerligen inte valt detta för sitt nöjes skull. Vi måste acceptera samhället som det är. Sextio å sextiofem tusen kvinnor få alltså taga på sig denna kolossala arbetsbörd att samtidigt sköta småbarn och ha ett yrkesarbete. Samhället har skaffat daghemsplatser för endast ett mycket ringa antal av deras barn; omkring 10 000 daghemsplatser stå till förfogande. Detta är, enligt min mening, ett tillräckligt vittnesbörd om att det finns åtskilligt att göra, oavsett vilken inställning man har om önskvärdheten av att kvinnan splittrar sin arbetskraft på detta sätt. De ekonomiska förhållandena äro sådana att denna grupp måste finnas, och vi få försöka tillvarata dessa kvinnors intressen.

Herr talman! Anledningen till att jag begärde ordet var den, att fröken Vinge ville att jag skulle göra ett auktoritativt uttalande om önskvärdheten av deltidssarbete. Jag kan göra det på det sättet, att jag hänvisar till Kungl. Maj:ts kungörelse av den 30 juni 1947, för vilken en utförlig redogörelse finns i interpellationssvaret. Jag citerar ur detta: »I nuvarande arbetsmarknads-läge måste det betraktas såsom angeläget att möjlighet till deltidssarbete beredes sådana samhällsmedlemmar, vilka av särskilda skäl äro hindrade fullgöra heltidstjänstgöring eller för vilka svårigheter föreligga att kvarstå i dylik tjänstgöring.» I cirkuläret betonades vidare, att det var av särskild vikt att ökade möjligheter till deltidssarbete beredas mödrar under perioder, då omvårdnaden om barn tager deras tid och krafter i anspråk i sådan utsträckning, att förvärvsarbete på heltid skulle innebära olägenheter i fråga om barnens vård.

Detta Kungl. Maj:ts uttalande kan jag gärna ännu en gång göra till mitt, genom att på nytt läsa upp det inför kammaren.

Svar på fråga ang. tillstånd till ombyggnad av färjestationen och tullpaviljongen vid Öresundsbatarnas tilläggsplats i Malmö.

Herr ANDERSSON i Dunker: Herr talman! Jag undrar om inte excellensen Erlander en aning överdriver antalet anställda gifta kvinnor, som arbeta i heltidstjänst. Gör man en undersökning rörande frånvarofrekvensen och antalet uttagna sjukdagar, då finner man att antalet verkliga heltidstjänster inte är så stort som statistiken visar. Tittar man närmare efter finner man, att för ganska många kvinnor går kanske nära en tredjedel av året bort på grund av sjukdagar samt i samband med barns-börd och sådant. Antalet är därför kanske inte fullt så stort som excellensen här ville göra gällande.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7.

Svar på fråga ang. tillstånd till ombyggnad av färjestationen och tullpaviljongen vid Öresundsbatarnas tilläggsplats i Malmö.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr statsrådet SKÖLD, som anförde: Herr talman! Som svar å herr Christensons i Malmö fråga huruvida ett nytt ställningstagande från min sida kan förväntas till de framställningar, som från myndigheterna i Malmö skulle ha gjorts om tillstånd till ny- och ombyggnader av såväl färjestationen som tullpaviljongen vid Öresundsbatarnas tilläggsplats i Malmö, får jag meddela, att en ansökan den 19 mars 1948 från hamn-förvaltningen i Malmö om byggnadstillstånd för provisorisk tillbyggnad av expeditiionsbyggnad för Köpenhamnsbatarna avsågs av arbetsmarknadsstyrelsen genom beslut den 22 maj 1948. Besvär över beslutet ha icke anförts. Ärendet har därför icke kunnat prövas av Kungl. Maj:t.

Vidare lär hamndirektionen i Malmö i skrivelse den 19 mars 1948 till arbets-

marknadsstyrelsen ha framhållit vissa önskemål i fråga om ny färjestationsbyggnad och ny byggnad för tullvisitationslokaler. Någon ansökan om byggnadstillstånd för uppförande av dessa byggnader har emellertid icke gjorts. Jag har sålunda saknat anledning att taga ställning till förevarande byggnadsfrågor. Jag vill vidare upplysa att förslag till angelägenhetsgradering beträffande byggnadsföretag av hithörande slag uppgöres av vederbörande fackmyndigheter och i detta fall i sista hand av kommunikationsdepartementet.

Härpå yttrade

Herr CHRISTENSON i Malmö: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet för svaret. Det är kanske riktigt, som framskyntar i herr statsrådets svar, att myndigheterna i Malmö inte varit tillräckligt energiska. Jag vill dock framhålla att — om jag inte är fel underrättad — statsrevisorerna för några år sedan gjorde anmärkningar på de berörda byggnadsförhållandena i Malmö.

Malmö torde utgöra en av de viktigaste infartsorterna för den betydande resandeström, som kommer från Danmark och från kontinenten via Danmark. Under ettårsperioden 1 april 1948—31 mars 1949 var sålunda antalet avgående och hit inkommande resande med Öresundsbatarna 1 196 171 personer, medan under samma tid med tåg-färja avreste och anlände 500 928 resande. Som jämförelse kan nämnas, att år 1938 hade Öresundsbatarna 747 411 och tåg-färjan 263 603 resande. Öresundstrafiken har således ökat med nära 700 000 resande — för ett år räknat — jämfört med trafiken före kriget.

Vid en diskussion i Malmö för några månader sedan, då olika åtgärder för att stimulera turisttrafiken behandlades, påpekades också mycket starkt det anmärkningsvärda i att utländska resenärer behandlas som nu sker, när de

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i samband med byggnadsregleringen.

första gången sätta foten på svensk mark. Planer på en ombyggnad av såväl färjestationen som tullpaviljongen vid Öresundsbatarnas tilläggsplats föreligga sedan länge men ha under nu rådande förhållanden inte kunnat förverkligas. Särskilt trängande är behovet av ett nytt stationshus på den sistnämnda platsen.

I mars månad 1948 begärdes byggnadstillstånd för en provisorisk anordning till skydd för resande mot regn och blåst. Det rörde sig om ett enkelt skyddstak, som skulle uppsättas utanför den nuvarande stationsbyggnaden, ett arbete som inte skulle ha behövt bli av större omfattning. Tillstånd vägrades dock.

Vi veta ju mycket väl här i landet, att man inte vinner några framgångar som turistland utan mycket besvär och omkostnader. Det är otvivelaktigt bättre ju förr vi se den sanningen i ögonen, och att vi ännu mer än hittills måste sörja för turisternas trevnad och komfort.

Med sin nuvarande omfattning har turismen blivit en nationell angelägenhet och medfört en inkomst av sådan storleksordning, att den påverkar den allmänna ekonomiska stabiliteten inom landet. Man måste också betänka att svenskarna själva, särskilt efter semesterlagens tillkomst, resa mer än förut. Vad som kan göras för att främja turismen länder därför slutligen också oss själva till gagn.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8.

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i samband med byggnadsregleringen.

Herr statsrådet SKÖLD erhöll på begäran ordet för att besvara herr Hanssons i Skediga interpellation angående vissa spörsmål i samband med bygg-

nadsregleringen. Svaret hade i stencilerad form utdelats till kammarens ledamöter, och herr statsrådet Sköld lämnade endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i detsamma.

Det i kammaren utdelade svaret hade följande lydelse:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Hansson i Skediga frågat mig huruvida jag anser den nuvarande fördelningen av byggnadskvoter tillfredsställande, eller om jag vill medverka till en sådan ändring härav, att bostadsbyggande och nödvändiga ekonomibyggnader icke eftersätts till förmån för andra byggnadsbehov.

När jag nu går att besvara dessa frågor, vill jag till en början erinra om att byggnadsregleringen ingår som ett viktigt led i den ekonomiska politiken. För att uppnå balans mellan tillgång och efterfrågan på varor och tjänster och upprätthålla ett stabilt penningvärde måste investeringsverksamheten hållas inom sparandets ram. Utvecklingen under de första efterkrigsåren i vårt land kännetecknades av en stark stegring i investeringsarnas omfattning. Volymmässigt har denna stegring enligt konjunkturinstitutets undersökningar uppskattats till 45 procent för åren 1945 och 1948. Denna utveckling bidrog till att skapa den brist på ekonomisk jämvikt, som gjorde sig gällande fram till mitten av föregående år och tog sig uttryck i stigande priser, fallande penningvärde och valutaströmning. En snävare tillståndsgivning för byggnads- och anläggningsarbeten var under dessa förhållanden ofrånkomlig om den samhällsekonomiska balansen skulle återställas. Bristen på byggnadsmaterial och önskvärldheten av att friställa arbetskraft för andra viktiga produktionsområden talade också för en begränsning av byggnadsverksamheten. Från dessa utgångspunkter nedskars därför

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i samband med byggnadsregleringen.

den tillståndsreglerade byggnadsverksamheten med omkring 15 procent från 1947 till 1948. Enligt den investeringsbudget, som tjänar som ledning vid handhavande av byggnadsregleringen under år 1949, skall verksamheten under detta år begränsas med ytterligare 8 procent.

Det kan inte undvikas att en så drastisk minskning av byggnadsverksamheten måste kännas betungande och vålla olägenheter på många håll. Bortsett från kommunisterna ha likväl samtliga partier i riksdagen varit ense om att investeringarna måste hållas tillbaka. Jag tillåter mig i detta sammanhang erinra om följande uttalande av andra lagutskottet i dess utlåtande nr 15 till årets riksdag i anledning av förslaget om förlängning av lagen om tillståndstvang för byggnadsarbete. »Det torde icke råda delade meningar om att i nuvarande ekonomiska läge en fortsatt begränsning av investeringarna genom en restriktiv byggnadsreglering är ofrånkomlig.»

Inte heller interpellanten synes för sin del ha velat göra gällande att den tillståndsreglerade byggnadsverksamheten som helhet betraktad i nuvarande läge borde vara större än den är för närvarande. Hans invändningar rikta sig i stället mot den fördelning av byggnadstillstånd på olika områden, som nu tillämpas. Jag vill i samband härmed framhålla, att investeringsbudgeten och de häri ingående byggnadskvoterna icke uppgöras godtyckligt, utan så långt detta är möjligt grunda sig på undersökningar av föreliggande byggnadsbehov och överväganden av principiell innebörd. Det har sålunda ansetts lämpligt att i största möjliga utsträckning tillgodose behovet av nybyggnader och anläggningsarbeten inom de områden av näringslivet, där en ökning av produktionen enligt det s. k. långtidsprogrammet i första hand bör eftersträvas. Med hänsyn härtill äro byggnadskvoter-

na för exportindustrier och för sådana industriföretag, där tillverkningen kan ersätta import av viktiga varor, förhållandevis större än för andra industrier. Av samma anledning får utbyggnaden av kraftverken i regel fortgå utan hinder av byggnadsregleringen.

Denna praxis vid handhavandet av tillståndsgivningen överensstämmer, som redan antytts, med målsättningen för den ekonomiska politiken på något längre sikt, men medför naturligtvis samtidigt, eftersom byggnadsverksamhetens totala omfattning skall nedbringas, en restriktivare prövning av ansökningar om byggnadstillstånd för andra ändamål. På många områden äro också de byggnadskvoter, som ingå i investeringsbudgeten för innevarande år avsevärt mindre än som svarar mot byggnadsbehovet. Jag är väl medveten om att detta gäller bostadsbyggandet, som ju interpellanten särskilt velat fästa uppmärksamheten på. Enligt den uppgjorda planen komma sålunda sammanlagt 43 000 lägenheter att färdigställas i år mot omkring 55 000 under 1948. Då bostadsproduktionen svarar för ungefär hälften av den tillståndsreglerade byggnadsverksamheten, är det emellertid svårt att se, hur en begränsning av denna verksamhet över huvud taget skulle vara praktiskt genomförbar, utan att bostadsbyggandet därigenom skulle påverkas. Det nu tillgängliga utrymmet för bostadsbyggandet kommer i allmänhet inte att medföra någon förbättring i det läge på bostadsmarknaden, som uppkommit under krigsåren. Å andra sidan torde man inte heller behöva räkna med att bostadsbristen genomsnittligen sett kommer att skärpas under innevarande år. Enligt beräkningar företagna inom bostadsstyrelsen synes nämligen det tillskott på 33 000 nya lägenheter, som avsetts för vissa städer och större tätorter, svara mot antalet nytillkommande hushåll. Vidare kan tilläggas att årets bostadskvot avsevärt

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i samband med byggnadsregleringen.

överstiger den genomsnittliga årsproduktionen under förkrigsåren. I medeltal under perioden 1934—1939 färdigställdes sålunda i samtliga större och mindre tätorter endast 33 000 lägenheter per år.

Att inte heller det utrymme, som i årets investeringsbudget beräknats för ekonomibyggnader m. m. i jordbruket, är på långt när tillräckligt för att tillgodose de behov, som anmäla sig, medger jag gärna. Däremot kan jag inte giva interpellanten rätt i att detta område skulle i särskild grad ha missgynnats till förmån för andra byggnadsprojekt. Det förhåller sig tvärtom så att jordbruket fått vidkännas en mindre nedskärning av byggnadsverksamheten än industrien i dess helhet. Från 1948 till 1949 har sålunda byggnadskvoten på det förstnämnda området minskat från 55 till 50 miljoner kronor, d. v. s. med 10 procent och på det sistnämnda området från 250 till 200 miljoner kronor motsvarande 20 procent.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla, att den fördelning av tillstånd, som nu tillämpas inom ramen för den reglerade byggnadsverksamheten, i huvudsak uppgjorts under hänsynstagande till föreliggande behov och i enlighet med de principer, som ligga till grund för hela den ekonomiska politiken. Interpellanten har ansett, att byggnadsbehovet på vissa områden borde tillgodoses i större utsträckning än som nu sker och frågat, om jag inte ville medverka härtill. I interpellationen har dock inte något försök gjorts att angiva vilka områden av byggnadsverksamheten, som i stället skulle kunna tåla en ytterligare begränsning. I varje fall ser jag icke någon möjlighet till ändring under detta år i den riktning interpellanten önskat. Jag håller det emellertid inte för uteslutet att vissa av de byggnadsbehov, som nu få efter sättas, i något större utsträckning kunna

komma att tillgodoses under kommande år.

Vidare anförde:

Herr HANSSON i Skediga: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt varma tack till herr statsrådet för svaret på min interpellation.

Jag vill i detta sammanhang framhålla, att vi som inte ha något med denna tillståndsgivning att göra mycket väl förstå, att herr statsrådet säkerligen inte har någon lätt uppgift när han skall fördela de pengar och arbetsmöjligheter, som stå till buds. Vi titta dock litet snett på denna fördelning, herr statsrådet, och det får man inte undra på. I Uppsala bygger man t. ex. nu upp ett Folkets hus, som går på mellan tre och fyra miljoner kronor. Samtidigt ha vi i t. ex. Bälinge och några grannkommuner begärt tillstånd att få bygga folkskollärobostäder, men det finns ingen möjlighet att få tillstånd därtill. Vi ha en lärare hemma som åker ut en mil från Uppsala varje dag för att hålla skola; han åker sedan hem på kvällen igen. Under sådana förhållanden frukta vi att mista våra lärarkrafter. Vi ha inga verkligt goda bostäder åt dem. — På samma sätt är det med landsbygdens övriga byggnadsfrågor. Jag har förklarat detta i min interpellation, och det är kanske därför onödigt att draga det ännu en gång.

Det är emellertid inte endast på dessa områden, herr statsråd, som det är bekymmersamt. Vi ha nu inom Uppsala län fått meddelande om att det utfärdats förbud att köra med tyngre bilar på elva broar, därför att de inte tåla någon högre belastning. Detta hör kanske till kommunikationsministerens verksamhetsområde, men då herr statsrådet Sköld så att säga är överstatsråd över de andra, så kanske jag kan framföra detta här. Inom Uppsala län ha vi

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i samband med byggnadsregleringen.

53 broar, som inte tåla den vikt trafiken egentligen kräver. Vi ha nu satt i gång undersökningar inom organisationerna för att utröna storleken av de säkert oerhörda förluster, som t. ex. mjölktransporterna komma att lida, då de inte få köra med sina bilar över dessa broar.

När det nu förhåller sig på detta sätt på det ena och det andra området så tror jag, att största felet ligger i kvot-tilldelningen. Det är naturligtvis ingen lätt uppgift att handha detta, och vi förstå så väl statsmakternas synpunkter. Vi skola ju försöka få samhällekonomisk balans, och vi sträva efter att stabilisera penningvärdet. Samtidigt skola vi också stödja våra exportindustrier, så att dessa kunna öka sin produktion, vilket även blir ett led i vår stabiliseringsverksamhet. Jag vill dock vädja till herr statsrådet att tänka på de besvärligheter som äro tillfinnandes och taga det nödvändigaste i första hand då pengarna fördelas på de olika byggnadsarbetena. Många broar i vårt län äro inte trafikabla med tyngre bilar. Det föreligger också, som sagt, kolossala besvärligheter när det gäller ekonomibyggnader och bostäder. Jag missunnar inte Uppsala att få denna stiliga byggnad, som Folkets hus kommer att bli, men jag tycker i alla fall att man skulle kunna minska något på byggnadskvoten när det gäller dessa ändamål — detta gäller inte endast Uppsala utan även flera andra städer. Jag tycker att man borde kunna maka åt sig en smula på detta område, eftersom man ändå har tillgång till lokaler. På landsbygden ha vi många trakter, där det inte ens finns en samlingslokal. Man borde då få avstå från dessa byggnader i Uppsala och på andra håll och se till, att de mest nödvändiga behoven i första hand tillfredsställas.

Jag vill vädja till herr statsrådet Sköld, att han i höst, när man skall

göra upp fördelningen av arbetstillstånden och byggnadskvoterna, tar litet mera hänsyn till dessa förhållanden och skär ned byggnadstillstånden på de områden, där man ändå har möjligheter att reda sig. Det kommer säkert andra tider, då det kan vara glädjande nog att sätta i gång med sådana här storartade byggnadsprojekt, vilka nu måste anses aldeles onödiga. Jag har här uttryckt inte bara min utan även en allmän mening i mina trakter. Det är fel att låta dessa stora palats växa upp när man vet, vilka skriande behov som föreligga på andra håll.

Jag ber ännu en gång att få tacka herr statsrådet för svaret.

Herr statsrådet SKÖLD: Herr talman! Herr Hansson i Skediga berörde här en principiell fråga, som jag inte är säker på att han riktigt kan överblicka räckvidden av. Det gällde frågan om det skall finnas vissa byggnadsområden, för vilka totalt byggnadsförbud skall gälla, områden som alltså inte skola få någon kvot. Alla känna ju till att det för närvarande endast finns ett sådant område, det område nämligen som innefattar sportstugor och sommarbostäder. Jag kan inte tro att någon av kammarens ledamöter undgått att märka, vilka oerhörda svårigheter som äro förenade med en sådan bestämmelse, att ett område helt lämnats utan tillståndsgivning. Man får väl ändå ha klart för sig att man inte kan acceptera ett sådant renlärigt tillvägagångssätt att man säger, att nu äro svårigheterna så stora att vi endast kunna tillåta det och det. Enligt mitt sätt att se får man även försöka bevilja sådana områden av byggnadsverksamheten, som inte äro direkt matnyttiga, ett litet utrymme, och detta för att man skall kunna låta denna reglering så att säga följa livets allmänna rytmen.

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i samband med byggnadsregleringen.

I den stora byggnadsbudgeten, som går till ett belopp av 2 000 miljoner kronor, finns det en liten kvot på 4 miljoner kronor som är avsedd för samlingslokaler av typen Folkets hus, lokaler för nykterhetsorganisationerna, bygdegårdar för bönderörelsen o. s. v. Det är dessa 4 miljoner kronor som herr Hansson i Skediga här skjuter på. Var och en förstår väl dock, att dessa 4 miljoner kronor inte kunna ha något avgörande inflytande på möjligheterna att bygga lärarbostäder eller broar i detta land. Jag tror att vi måste ha litet mera vidsyn och göra klart för oss, att vi få jämka mellan olika önskemål när vi tillämpa denna reglering; såvitt möjligt böra vi inte lämna några områden helt utanför.

Herr **PETTERSSON** i Dahl: Herr talman! Vi ha nyligen haft en stor debatt här i riksdagen om hela bostadsbyggnadsverksamheten, så jag kanske inte skall säga så mycket nu. Det må dock vara tydligt nog för alla, att dessa betydelsefulla frågor intressera oss i högsta grad.

Herr statsrådet har här i sitt interpellationssvar hänvisat till uttalanden, som riksdagen gjort genom andra lagutskottet, och i det hänseendet äro vi säkert alldeles eniga. Jag delar statsrådets mening att vi måste begränsa investeringarna. Det är angående själva fördelningen som det råder delade meningar.

Beträffande själva bostadsbyggnadsverksamheten tillät jag mig säga — när vi för en vecka sedan debatterade detta ämne — att vi komma, som det heter, »duk efter daver». Vi pratade om någonting i riksdagen, då liksom nu, som faststälts av Kungl. Maj:t enligt meddelande från departement och nämnder redan den 18 mars. Vi ha också sett den kvot, som de olika länen fått, d. v. s. icke kvotorten. Jag vet nu

inte om man har möjlighet att påverka utvecklingen här; jag tror det dock knappast. I tisdags tillät jag mig säga, att det enda vi i efterhand kunna göra är att påpeka, att vi inte äro nöjda med denna fördelning.

Statsrådet sade här i sitt interpellationssvar, att tillståndsfördelningen skall ske under särskilt hänsynstagande till exportföretagen och med hänsyn till sådana industriföretag, där tillverkningen kan ersätta import av viktiga varor. Herr statsrådet sade vidare, att byggnadskvoterna icke uppgöras godtyckligt utan så långt det är möjligt grunda sig på undersökningar av föreliggande byggnadsbehov och överväganden av principiell innebörd. På grund av omständigheternas makt har jag kommit att få intresse för dessa spörsmål, och jag har också tagit del av de siffror, som föreligga hos vederbörande länsarbetsnämnder. Jag har delvis tidigare åberopat dessa, och jag har under de senaste dagarna ytterligare fått bestyrkt, att min uppfattning här är riktig.

När man tar del av de olika orternas kvoter finner man, att Hallands län fått tillstånd att bygga 200 lägenheter på icke kvotorter, som länsarbetsnämnden således har att fördela. Den 1 januari 1949 hade man i länsarbetsnämnden ansökningar inne till att få bygga 606 lägenheter. Från den 1 januari till den 1 april hade länsarbetsnämnden delat ut 140 tillstånd; den 1 april fanns dock en begäran på 720 lägenheter. Det finns alltså här ett mycket stort vacuum.

Går man sedan till andra län och undersöker fördelningen där, så kan man bli en smula förvånad. Ut i interpellantens eget län finna vi, att det fått tillstånd på 215 lägenheter. Man hade där ett krav på 161 lägenheter, och man har således fått mer än man ansökte om. Östergötlands län hade krav på 389 lägenheter och fick 330, således nästan vad man begärt. Kalmar län har

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i samband med byggnadsregleringen.

fått 415 lägenheter, medan man där hade ett krav på endast 91 stycken! — Det sistnämnda exemplet är det mest markanta i hela denna samling av länskvoter. — Skaraborgs län har fått 395 lägenheter beviljade. Man hade där ett krav på 427. Tar jag till slut Värmlands län, så hade man där ett krav på 435 lägenheter och man fick 425 beviljade.

En dylik fördelning mellan de olika orterna är för oss vanliga människor obegriplig. Det är möjligt att statsrådet Sköld här kan lämna en förklaring varför en del orter inte få mer än fjärdedelen av vad de behöva, medan somliga få fyra gånger så många som de begärt.

Går jag vidare i statsrådets kommentar till interpellationssvaret så säger han, att man inte helt kan utestänga en del områden bara därför att de inte äro matnyttiga. Detta är nog riktigt, och jag tror inte det vore rätt att göra så, men om vi nu gå till Stockholm och titta på det största bygget här, så stanna vi vid byggandet av tunnelbanan. Jag vet egentligen inte vad detta gigantiska arbete sammanlagt kommer att kosta — jag har frågat personer, som jag antagit skulle ha reda på det, om det kommer att kosta 100, 200 eller 300 miljoner kronor, men ingen människa kan upplysa om det. Så mycket är dock klart att det kommer att kosta mycket pengar och att det kommer att åtgå en oerhörd mängd material och arbetskraft. Man frågar sig nu om det är nödvändigt att på detta sätt behöva inskränka på bostadsbyggandet och alla möjliga andra behövliga byggen såsom sociala, läroanstalter o. d. Är det absolut nödvändigt att sätta i gång med detta gigantiska arbete just nu? Enligt uppgift i investeringsplanen har man innevarande år lyft mellan 13 och 14 miljoner kronor, och det är mycket pengar redan det. Vad det sedan kommer att kosta senare kan jag som sagt inte yttra mig om.

Nu förstår jag att man kommer att säga, att anhopningen av människor i Stockholm blivit så enorm, att det uppstår svårigheter att förflytta människorna från den ena platsen till den andra, och därför måste man ordna det på detta sätt. Jag kommer emellertid nu till det jag vid tidigare tillfällen understrukt: att det är väl inte alldeles nödvändigt att formligen öppna famnen för alla dem som flytta till Stockholm och låta dem få alla möjliga förmåner gent emot andra. Vi ha tagit del av uppgifterna i byggnadspropositionen nr 153 när det gäller bostadstilldelningen till Stockholm, och vi ha tittat på bostadsstyrelsens statistik när det gäller Stockholms försörjning med lägenheter. Enligt denna statistik skulle Stockholm vara fullständigt underförsörjt. Om vi utgå från relationstalet 100 såsom normalt, så skall Stockholm inte ha fått mer än 74,4 procent. Nu vill jag inte säga att fil. lic. Rydenfeldt — den man som mest kritiserat detta — har alldeles rätt i sin kritik av förhållandet. Han har arbetat från andra utgångspunkter och kommit till ett helt annat resultat, nämligen att Stockholm skulle ha fått mer än dubbelt så mycket som nämnda tal, minst 159 %. Jag vill nu inte taga ställning till vem som har rätt och vem som har fel, men dessa tal ligga i varje fall så långt ifrån varandra, att det måste vara fel någonsans.

Statsrådet Sköld säger även i sitt svar till interpellanten, att jordbrukets ekonomibyggnader fått en minskning av sin kvot med endast 10 procent — från 55 till 50 miljoner kronor. Industrien däremot hade fått en minskning från 250 till 200 miljoner kronor. Men, herr statsråd, det kommer väl i någon mån an på utgångsläget; det beror väl på vilka möjligheter jordbruket förut haft att se om sina byggnader och bygga nytt. Jag skulle tro att det faktiskt ligger så till, att med hänsyn till det

Svar på interpellation ang. vissa frågor i samband med byggnadsregleringen.

behov jordbruket haft att förbättra sina ekonomibyggnader så lämnar den nuvarande kvoten mycket övrigt att önska. Statsrådet vet lika bra som jag, att man för några år sedan gjorde en inventering av jordbrukets behov av byggnader, och man kom då fram till att dessa behov voro fullständigt gigantiska.

Herr statsrådet **SKÖLD**: Herr talman! Jag skall inte taga upp någon diskussion om investeringsbehovet i Stockholms stad och inte heller gå in på vad jag har för uppfattning om vår huvudstads utveckling och problem. Jag måste bara säga, att när jag har att behandla dessa frågor, så får jag undvika att låta mina åsikter och önskemål överväga hänsynen till de förhandenvarande omständigheterna. Jag måste alltså betrakta Stockholm sådant det är. Jag kan inte genom mina önskemål göra om denna stad, utan den är som den är. Om den är i stånd till att på lång sikt lösa sina problem lämnar jag därhän. Jag vill bara säga att jag är tacksam för att jag slipper befatta mig särskilt med den saken.

Nu vill jag endast framhålla följande: för tre år sedan passerades Slussen i Stockholm årligen av 90 miljoner människor. I dag uppgår siffran enligt beräkningar till 110 miljoner. Det är ställt utom allt resonemang att tunnelbanan behövs. Man kan till och med säga, att inte ens denna kommer att bli tillräcklig för att lösa de problem, som redan uppstått i Stockholm. Man skall inte heller tro att detta tunnelbygge ger någonting för en framtida utveckling. Det behövs minst det som nu göres för att klara dagens problem.

Beträffande Stockholms byggnadskvot skall jag inte gå in på den tendentiösa artikel, som den här nämnda herrn gjort — hans artikel var egentligen endast ett försök att klara ut för-

sörjningen av bostadsfrågorna genom att höja hyrorna. Jag utgår endast från det faktum, att det i dag finns anmälda till bostadsförmedlingen i Stockholm minst 20 000 hushåll, som icke ha familjebostad. Det är här fråga om människor, som äro bosatta i denna stad, inte sådana som skola flytta hit! Det är inte tal om annat än att det finns en verklig bostadsbrist i Stockholm. Bostadsbristen här är ett socialt problem av mycket stor räckvidd. Det är sålunda icke fråga om hur det skall bli, utan förhållandena äro sådana! När man sysslar med dessa problem kan man inte undgå att taga hänsyn till förhållandena sådana de äro. Jag kan inte lösa dessa problem genom att använda någon trolldomskraft, som kör ut 100 000 människor från Stockholm. Detta har jag ingen möjlighet till. Om herr Pettersson i Dahl kan åstadkomma det, så får han göra ett försök; då skulle han lätta mitt arbete.

Beträffande jordbrukets ekonomibyggnader vill jag bara — när herr Pettersson i Dahl säger att man också bör taga hänsyn till utgångsläget — fästa uppmärksamheten på en sak. Utgångsläget var det, att ända fram till och med 1947 fanns det inte någon begränsning beträffande jordbrukarnas möjligheter att uppföra ekonomibyggnader. Begränsningen för jordbrukets ekonomibyggnader satte inte in förrän från och med 1948. Jag tror därför man kan säga, att när det gäller dessa byggnader har det inte skett något missgynnande av jordbruket.

Till slut skulle jag bara vilja säga att det är väl ändå litet för enkelt att tro, att man kan bestämma de olika länens behov av bostäder med ledning av föreliggande ansökningar om tillstånd att bygga. Det får väl ändå vara litet mera djupgående undersökningar. Jag tror nog att var och en förstår, att skulle vi enbart följa dessa siffror, så skulle vi skapa en snedvridning av bostadsbyg-

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i samband med byggnadsregleringen.

gandet på landsbygden, som skulle verka på ett orimligt sätt. Jag vill dessutom tillägga, att innan dessa frågor beslutats av Kungl. Maj:t ha de utretts i byggnadsberedningen, en institution sammansatt av representanter för alla de stora områden för byggnadsverksamheten, som finns i detta land. Där äro även jordbrukets organisationer representerade. Det har inte förelegat några delade meningar om de förslag, som jag därifrån burit fram till Kungl. Maj:t.

Herr HANSSON i Skediga: Herr talman! Herr statsrådet Sköld nämnde nyss att det inte går att helt utestänga vissa områden från att få byggnadstillstånd. Detta har heller inte varit min tanke. Då nu kvottilldelningen uträknas varje år, kanske det är två gånger om året, så vore det väl riktigast att först och främst tänka på bostäderna — statsrådet sade ju i sitt sista anförande att så många människor sakna bostäder — samt de ekonomibyggnader, som tjänstgöra i produktionen.

Jag kan också vid sidan av detta nämna, att jag tillsammans med några personer hemifrån Uppsala i går uppvaktade i kanslihuset för att få tillstånd att bygga en brandstation. Vi gjorde även i fjol en liknande hemställan. Från den plats det här gäller måste man efter en brandolycka köra ända till Grillby — en sträcka på två mil — för att kunna torka slangen till brandsprutan. Vi begärde alltså nu att få bygga en brandstation — det rör sig icke om något stort belopp — men det finns inga möjligheter att få tillstånd till det, trots att vi äro ålagda av kommunen att göra det. Svårigheter uppstå än på det ena, än på det andra hållet.

Jag förstår att jag var litet näsvis när jag berörde bygget av Folkets hus i Uppsala, men det hade inte varit någon risk att låta detta projekt vänta ännu några år, ty där finns lokaler förut, som

inte voro dåliga och som kunna fylla samma ändamål. Jag tror nog att det är nödvändigt att vid kvottilldelningen ta en litet hårdare på behovsprincipen, så att man låter det absolut nödvändiga komma i första hand.

Herr PETTERSSON i Dahl: Herr talman! Herr statsrådet sade till mig, att det vore litet för enkelt att vid tillståndsgivningen endast rätta sig efter de krav på lägenheter, som föreligga i de olika länen; behoven måste även bedömas på annat sätt. Jag måste emellertid påpeka, att jag föregående år hade en interpellation i just dessa frågor. Den besvarades den gången av statsrådet Ericsson, nuvarande handelsministern. Han sade då att man utgick från de ansökningar, som förelågo från de olika länsarbetsnämnderna. Statsrådet Sköld säger nu att man inte kan gå efter detta. Vem ska man tro?

Vidare säger statsrådet Sköld, att man inte kan köra ut överskottsbefolkningen här i Stockholm, utan man måste bereda dem bostäder. Men hur är läget ute i landsorten? Vad skall man göra med människorna där, då de inte ha någonstans att bo? Det finns faktiskt familjer som inte ha några möjligheter att få bostäder ute på landet, där de vilja bo, och de få ofta lättare en bostad i staden. Det går i alla fall lättare att få bostad i en stad — herr statsrådet ruskar på huvudet, men jag tror nog att vi, som bo ute på landsbygden och som på ort och ställe ha kontakt med dessa problem, bättre känna till hur ont om bostäder det är där ute. Jag undrar om inte Stockholms stad trots allt är favoriserad, vad bostadsförsörjningen beträffar.

Att det sedan kan behövas en tunnelbana för att i Stockholm med dess människogytter transportera folk från den ena delen av staden till den andra, förstår jag, men var det verkligen nöd-

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

vändigt att tillåta genomförandet av detta projekt vid en tidpunkt, när bostadsproduktionen och bygghuset i övrigt skäras ned på alla möjliga sätt?

Herr statsrådet säger att han är glad över att slippa ta ställning till dessa frågor. Men jag hade annars trott, att det just var statsrådet Sköld som hade till uppgift att reglera investeringsverksamheten här.

Vad jordbrukets ekonomibyggnader beträffar, framhåller herr statsrådet att det före år 1947 inte funnits någon begränsning av byggnadsverksamheten. Men det har väl ändå funnits den begränsningen, herr statsråd, att ekonomien kanske inte tillåtit en jordbrukare att omedelbart uppföra de byggnader som han varit i behov av.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 9.

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

Chefen för folkhushållningsdepartementet, statsrådet fru **KOCK** och chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **ZETTERBERG** hade tillkännagivit, att de vid detta sammanträde ämnade gemensamt och var för sig i skilda delar besvara herr Werners interpellation angående vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder. Svaren hade i stencilerad form utdelats till kammarens ledamöter, och statsrådet fru Kock och herr statsrådet Zetterberg lämnade endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i desamma.

Det av chefen för folkhushållningsdepartementet, statsrådet fru **KOCK**, avlämnade svaret var av följande lydelse:

Herr talman! I en med kammarens tillstånd framställd interpellation har

herr Werner till statsrådet och chefen för justitiedepartementet riktat följande frågor, nämligen:

1) anser herr statsrådet att livsmedelskommissionens krav på Jönköpings läns slakteriförening, att föreningen såsom villkor för att få behålla sitt slakteritillstånd skulle avskeda sin verkställande direktör, innan denne i laga ordning vore förvunnen till brott, äger stöd i allmän lag eller i gällande krisförordning,

2) anser herr statsrådet att straffåtgärder eller strafförelägganden av denna eller annan vittgående art över huvud taget böra utmätas av eller eljest tillkomma krisorgan i administrativ ordning,

3) om så icke är förhållandet, ämnar då herr statsrådet vidtaga någon åtgärd för att begränsa krisorganens tendens att självständigt föreskriva straff?

Med hänsyn till att det ärende, som interpellanten i sin första fråga berör, handlagts inom folkhushållningsdepartementet torde jag få besvara interpellationen i denna del. Chefen för justitiedepartementet kommer att i omedelbar anslutning härtill besvara den andra och tredje frågan i interpellationen.

För egen del får jag anföra följande beträffande det i interpellationen berörda fallet.

Den föreliggande polisutredningen har givit vid handen, att i föreningens rörelse begåtts ransoneringsbrott, vilka delvis måste anses såsom grova. Beslut om indragning av slakteritillståndet meddelades därför, sedan åtalsanmälan den 1 mars 1949 avläts till stadsfiskalen i Jönköping. Denne har sedermera före den tidpunkt, då kommissionens indragningsbeslut skulle träda i kraft, beslutat anställa åtal mot bl. a. verkställande direktören i föreningen. Föreningen överklagade indragningen hos Kungl. Maj:t, som emellertid den 1 april 1949 fastställde kommissionens beslut. De förseelser, som förekommit hos för-

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

eningen, äro av så allvarlig beskaffenhet, att en underlåtenhet att återkalla tillståndet skulle ha varit direkt stridande mot principen om likhet inför lagen.

Med anledning av vad som framkom vid hos föreningen verkställda undersökningar hade livsmedelskommissionen haft överläggningar med representanter för föreningens styrelse, varvid framhölls angelägenheten av att verkställande direktören i föreningen, som enligt kommissionen måste anses ansvarig för här ifrågavarande förseelser, frånträdde sin befattning hos föreningen. I kommissionens skrivelse till föreningen den 1 mars 1949, genom vilken slakteritillståndet återkallades, förklarade sig kommissionen beredd att för tiden efter indragningen medgiva slakt av föreningen tillhöriga djur på föreningens slakterier genom annan tillståndsinnehavares försorg under villkor att verkställande direktören icke toge någon befattning med föreningens verksamhet.

Jag vill vidare nämna att vid ett den 21 april 1949 hållet sammanträde hos livsmedelskommissionen representanter för slakteriföreningens styrelse ha förklarat, att föreningens verkställande direktör kommer att avstängas från all befattning med föreningens verksamhet i avvaktan på att dom fallit i målet.

Vad härefter gäller de författningsbestämmelser, som reglera ifrågavarande ämne, vill jag först framhålla, att bestämmelserna om slakteritillstånd grunda sig på Kungl. Maj:ts kungörelse den 28 mars 1941 (nr 173) angående reglering av förbrukningen av köttvaror. Enligt 2 § första stycket i nämnda kungörelse må slakt av nötkreatur, svin m. fl. djurslag icke ske med mindre tillstånd till slakt (slakteritillstånd) eller särskilt medgivande till nedslaktningen (slaktlicens) lämnats vederbörande av livsmedelskommissionen. I andra stycket av samma paragraf stadgas, att livs-

medelskommissionen äger meddela föreskrifter rörande de villkor, under vilka slakteritillstånd må tillgodonjutas, och att slakteritillstånd må återkallas, när skäl därtill äro. En grundtanke i systemet med slakteritillstånd har varit att tillstånd endast lämnas till personer eller företag, om vilka man kan förvänta att de komma att ställa sig gällande ransonerings- och prisbestämmelser till efterrättelse och att tillståndet återkallas i sådana fall, då tillståndsinnehavare gjort sig skyldig till mera allvarliga brott mot nämnda bestämmelser. Detta är en skyddsåtgärd i syfte att upprätthålla respekten för ransoneringsbestämmelsernas efterlevnad. I konsekvens härmed har kommissionen såsom villkor för tillgodonjutande av slakteritillstånd föreskrivit, att innehavaren ställer sig till noggrann efterrättelse samtliga av kommissionen meddelade bestämmelser berörande slakteritillståndsinnehavare.

Jag ber härefter att få nämna att Sveriges charkuteri- och slakteriidkares riksförbund, som utgör en sammanslutning av flertalet privata slakteriidkare i Sverige, i slutet av 1942 gjorde en framställning hos Kungl. Maj:t om att omedelbar indragning av slakteritillstånd skulle få ske endast i sådana fall, där indragningen föranleddes av förseelser, vilka anmälts till åtal vid allmän domstol. I anledning av denna framställning har Kungl. Maj:t enligt beslut den 23 januari 1943 föreskrivit, att »där fråga uppkommer om återkallande av slakteritillstånd på den grund att innehavaren av tillståndet genom åsidosättande av föreskrift angående reglering av förbrukningen av köttvaror eller av villkor som stadgas för tillståndets tillgodonjutande gjort sig skyldig till förseelse som kan medföra straff, statens livsmedelskommission, om ej särskilda skäl till annat föranleda, icke må meddela beslut om tillståndets återkallande, med mindre tillståndsinneha-

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

varen hos vederbörande åklagare anmäles till åtal för vad han låtit komma sig till last».

Då det genom polisutredning blivit klarlagt, att en slakteritillståndsinnehavare gjort sig skyldig till mera allvarliga brott mot ransonerings- eller prisbestämmelserna, har livsmedelskommissionen regelmässigt, sedan anmälan till åtal skett hos vederbörande åklagare, beslutat om indragning av slakteritillståndet. Då indragning av slakteritillstånd gällt enskild slakteritillståndsinnehavare, har slakterirörelsen i regel överlåtit till annan person, som kommissionen kunnat godtaga. Slakteritillståndet har i samband därmed överförts på den nye innehavaren. När ett bolags eller en ekonomisk föreningens slakteritillstånd indragits, har det befunnits naturligt att medgiva fortsatt slakteritillstånd och därmed möjlighet för den juridiska personen att fortsätta verksamheten, om den eller de personer i ledningen för företaget, som överträtt ransoneringsbestämmelserna, efterträtts av annan eller andra. Att man i fall, som sist avses, måste kunna begära att den eller de personer, vilka varit ansvariga för de ransonerings- eller prisbrott, som föranlett tillståndsindragningen, i fortsättningen icke få taga befattning med rörelsens verksamhet, måste anses ligga i tillståndsgivningens natur. Om ett sådant villkor icke finge uppställas, skulle det syfte man vill nå med systemet med slakteritillstånd bli illusoriskt. Så kunde exempelvis en enskild slakteriidkare, som fått sitt slakteritillstånd indraget, kringgå beslutet genom att ombilda sin rörelse till ett bolag eller en ekonomisk förening men i övrigt fortsätta att bedriva rörelsen som tidigare.

Då således ett bolag eller en förening kan återfå sitt slakteritillstånd, när de personer som förbrutit sig mot ransoneringsbestämmelserna icke längre deltaga i dess verksamhet, har det ansetts möjligt att redan i beslutet om indrag-

ning medgiva vissa lättnader på samma villkor. Däremot torde knappast kunna uppställas såsom villkor att befattningshavare avskedas. Ur de synpunkter livsmedelskommissionen har att beakta är det likgiltigt, om det enskilda anställningsförhållandet består, blott den för förseelserna ansvarige icke vidare deltar i rörelsen. Såsom jag redan framhållit innehåller ej heller kommissionens beslut något krav på avskedande av föreningens direktör.

Det svar, som chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **ZETTERBERG**, lämnade hade följande lydelse:

Herr talman! Sedan chefen för folkhushållningsdepartementet nu besvarat herr Werners interpellation, såvitt den avser ett visst ärende som hör under nämnda departement, skall jag behandla de mera allmänna frågorna om lagstiftningen på hithörande område. Därvid ämnar jag icke närmare uppehålla mig vid det redan behandlade ärendet eller mera i detalj beröra de författningsbestämmelser som tillämpats i detta.

Herr Werner frågar om jag anser att det bör tillkomma krisorgan att i administrativ ordning vidtaga straffåtgärder. På denna fråga vill jag svara, att rent principiella synpunkter tala för att det bör ankomma på domstol att besluta om alla slags påföljder för brott. Grunden härför är naturligtvis hänsyn till rättssäkerheten. De former, i vilka utredningen vid våra domstolar bedrivs, med offentlig partsförhandling, vittnesbevisning o. s. v., bilda viktiga garantier för prövningen liksom också sammansättningen av domstolarna, med inslag såväl av rättsbildade domare som av lekmän, samt möjligheten att fullfölja talan först till hovrätt och i sista hand till högsta domstolen.

Emellertid finns det i vissa fall skäl av administrativ eller praktisk natur, som kunna föranleda avvikelse från

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

principen om domstolsprövning. Denna princip är ej heller alltid genomförd i lagstiftningen. I vissa fall kan nämligen en brottslig gärning medföra icke blott straff och andra påföljder, som åläggas av domstol, utan också speciella ingripanden av administrativ myndighet. Det är härvid i regel fråga om åtgärder som kunna vara föranledda ej endast av brottslig gärning utan även av annan orsak. Som exempel vill jag nämna återkallelse av körkort på grund av trafikförseelse. Otvivelaktigt är körkortsindragning av stor vikt för att upprätthålla respekten för trafikförfattningarna och den kan ju även för den därav drabbade vara av djupt ingripande betydelse. Därför kunde det av nyssnämnda principiella skäl ifrågasättas, om icke återkallelsen, då den grundas på trafikförseelse, borde beslutas av domstol. De skäl, som tala till förmån för ett administrativt ingripande, ha emellertid ansetts vara vägande, och därför har befogenheten att vidtaga denna åtgärd lagts på länsstyrelsen. En viss anknytning till domstolsavgörandet har dock skett. Om återkallelsen föranledes av trafikförseelse, får den i regel icke företagas förrän frågan om straff för förseelsen blivit slutligt avgjord genom domstolens dom.

Ett annat liknande exempel är återkallelse av läkarlegitimation. Åtgärden beslutas av medicinalstyrelsen. Om den skall grundas på brottslig gärning, måste domstols lagakraftvunna dom föreligga.

Den i interpellationen berörda åtgärden består däri att slakteritillstånd indragits på grund av brott mot ransoneringsförfattningar. Livsmedelskommissionen äger vidtaga sådan åtgärd enligt administrativ författning, nämligen kungörelsen den 28 mars 1941 (nr 173) angående reglering av förbrukningen av köttvaror. De centrala kristidsmyndigheterna ha även enligt lagbestämmelser, vid vilkas tillkomst riksdagen

medverkat, vissa likartade befogenheter. Om den som handlar med ransonerade varor i väsentlig mån åsidosätter ransonerings- eller prisbestämmelser, kan sålunda centrala kristidsmyndighet enligt lag den 5 juni 1942 förbjuda honom att saluhålla eller försälja eller annorledes överlåta ransonerad vara. Detta är uppenbarligen ett mycket allvarligt ingripande, som kan betyda att den härav drabbade måste helt och hållet upphöra med den yrkesverksamhet varav han har sin utkomst.

Under riksdagsbehandlingen av 1942 års lag yrkades i motioner i båda kamrarna, att kristidsmyndigheterna icke skulle få någon sådan befogenhet att förbjuda handel med ransonerade varor, utan att denna befogenhet skulle tillkomma endast de allmänna domstolarna för att därigenom bättre garantier för ett objektivt bedömande skulle vinnas. Även första lagutskottet förklarade sig hysa betänkligheter mot att lägga så vidsträckta befogenheter i kristidsmyndigheternas händer. Utskottet biträdde likväl i princip Kungl. Maj:ts förslag härom. Tanken att förbud skulle få meddelas endast av de allmänna domstolarna avvisades uttryckligen av utskottet som en olämplig utväg. Riksdagen antog utskottets förslag.

Det är bl. a. denna principfråga, som interpellanten nu har upptagit, och även om det finns skäl för båda ståndpunkterna, torde icke föreligga tillräcklig anledning att nu upptaga detta spörsmål till förnyat övervägande, i synnerhet som alla äro ense om att ransoneringsringarna böra avvecklas, så snart detta visar sig möjligt, och man alltså kan antaga att hithörande bestämmelser icke skola tillämpas någon längre tid.

Härefter anförde:

Herr WERNER: Herr talman! Jag finner mig i den ovanliga situationen

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

att ha fått svar från två departementschefer på min interpellation i en rättsprincipiell fråga. Jag har därför att rikta mitt tack till båda dessa.

Jag kan inte neka till att jag känt mig något överraskad över att ha fått svar även från statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet på de frågor som jag i rättsvårdens intresse ställt till statsrådet och chefen för justitiedepartementet. Visserligen ligger själva orsaken till vad jag frågat om på ransoneringsbrottens område, men jag har icke för ett ögonblick ifrågasatt livsmedelskommissionens rättskompetens att i laga ordning beivra ransoneringsförseelser, exempelvis att indraga en slakteriidkares slakteritillstånd. Om man inom departementet dragit en motsatt slutsats ur min inledande historik över jönköpingsfallet, är detta ett fullständigt misstag. För att undvika en diskussion om själva mellanhavandet mellan livsmedelskommissionen och Jönköpings läns slakteriförening, hade jag angivit, att avsikten icke vore att upptaga till granskning själva orsakerna till konflikten eller de omständigheter, på vilka ett eventuellt straffansvar kunde grundas. Dessa förhållanden få redas ut i rättslig ordning.

Vad jag frågat om är huruvida livsmedelskommissionens krav på slakteriföreningen, att föreningen såsom villkor för att få behålla sina slakteritillstånd skulle avskeda sin verkställande direktör, innan denne i laga ordning vore förvunnen till brott, äger stöd i allmän lag eller gällande krisförordning.

Frågorna gälla alltså huruvida ett krisorgan, som väl i regel saknar nödig utrustning på straffrättsens område, skall äga befogenhet att, vid sidan av sina egentliga uppgifter och med åsidosättande av gällande rättegångsordning samt de allmänna domstolarna, utöva en självständig administrativ straffmyndighet eller ock att genom påtryckning framtvinga en straffåtgärd av mycket

allvarlig art mot enskild person, innan denne ens är lagligen domfälld. Än betänkligare framstår åtgärden, om kommissionen, för att nå detta sitt syfte att avskeda en i enskild tjänst anställd, ställer i utsikt att icke i laga ordning beivra ett påstått eller ådagalagt brott. Föreningen, huvudmannen, skulle alltså här, för att undslippa en författningssenlig påföljd, tvingas att vidtaga en mycket allvarlig straffåtgärd mot en tjänsteman, vilken icke ens torde kunna ådömas honom enligt 25 kap. strafflagen därför att han var anställd i enskild tjänst. Om ett sådant strafföreläggande skulle verkställas, skulle det innebära en dubblering av straffet av mycket vittgående och för vår rättstillämpning okänd art. Rättstillämpningen kan och bör icke regleras enligt så godtyckliga grunder.

Nu göres gällande att ett dylikt krav på avskedande aldrig ställts av kommissionen, utan att man endast velat att direktören skulle försättas ur tjänstgöring under utredningen. Denna invändning är emellertid oriktig. Enligt vad som har blivit känt har livsmedelskommissionen upprepade gånger vid liknande förseelser uppställt enahanda krav och i flera föregående fall även genomdrivit ett avskedande. Tillvägagångssättet har alltså börjat utvecklas till praxis.

Att kommissionens krav på direktörens frånträdande av sin befattning icke, såsom påståtts, endast avsåg en tillfällig suspendering, framgår av kommissionens skrivelse till slakteriföreningen av den 1 mars 1949. Efter att ha relaterat de förseelser, som enligt kommissionen förekommit, säger kommissionen i fortsättningen av skrivelsen: »Med anledning av vad som framkommit vid hos föreningen verkställda undersökningar har kommissionen haft överläggningar med representanter för föreningens styrelse, därvid framhållits angelägenheten av att verkställande direktören i föreningen, G. Linderholm, som måste an-

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

ses ansvarig för här ifrågavarande förselser, frånträdde sin befattning hos föreningen. I samband härmed har styrelsen till kommissionen inkommit med en den 17 februari 1949 dagtecknad skrift, däri styrelsen bland annat meddelat att det enligt styrelsens uppfattning icke föreläge något fog att mot Linderholm, vilken samma dag på egen ansökan beviljats sjukledighet i fyra månader, för närvarande vidtaga några åtgärder från styrelsens sida.» Att märka är, att det är livsmedelskommissionen själv som citerar skrivelsen från slakteriföreningens styrelse.

Härav framgår alltså att kommissionen var medveten om att direktören redan försatts ur tjänstgöring. Att detta icke av kommissionen ansetts tillräckligt framgår av fortsättningen: »Livsmedelskommissionen har nu på grund av ovan angivna förhållanden, med stöd av,» — och så anges vissa paragrafer — »beslutat återkalla föreningens samtliga slakteritillstånd.» Längre ned i skrivelsen anger kommissionen de villkor, under vilka slakterirörelsen finge återupptagas och fortsättas. Det heter: »Kommissionen har i sådant fall för avsikt föreskriva att direktören Linderholm icke tager någon befattning med föreningens verksamhet.» Kommissionen har alltså här bekräftat sitt krav om avskedandet.

Till yttermera visso har jag i min hand följande skrivelse, som också utgör ett bevis på vad som i verkligheten förekommit: »Onsdagen den 9 februari 1949 sammanträffade vi såsom representanter för Jönköpings läns slakteriförening med livsmedelskommissionen och dess ordförande hovrättsrådet O. Söderström. — Vid detta tillfälle krävde hovrättsrådet Söderström bestämt, att direktör G. Linderholm skulle avskedas. På flera förfrågningar från oss, huruvida inte livsmedelskommissionen skulle kunna nöja sig med, att direktör Linderholm försattes ur tjänst eller beviljades tjänstledighet, svarade hovrättsrå-

det Söderström nej. — Att hovrättsrådet Söderström vid detta tillfälle intog den bestämda ståndpunkten att direktör Linderholm skulle avskedas är utan all tvekan. Vi äro absolut säkra på vår sak och äro beredda att om så önskas på annat sätt bekräfta riktigheten av dessa våra uppgifter. Jönköping den 31 mars 1949. Henning Bråhn. Albert Karlsson. Nils Kollander.» — Detta sammanträffande skedde den 9 februari, alltså nära två månader före åtalet.

I ett referat i Dagens Nyheter för den 23 april, alltså nära nog två månader efter anmälan till åtal, vilket referat tidningen gjort efter vissa intervjuer med personer inom Jönköpings län läses följande: »Ingrepp mot föreningsrätten. Givetvis hoppas vi på en fredlig uppgörelse, om det är möjligt, framhåller godsägare Seth Hultman i Bogla. Men vi är inte beredda att avskeda någon på order från LK, det är ett ingrepp mot föreningsrätten. På samma sätt uttalar sig alla JLS-medlemmar man träffar här nere i Småland — de har ingen lust att låta kuva sig. LK-chefen, hovrättsrådet Olof Söderström, har dock inte ändrat uppfattning när Dagens Nyheter får ett samtal med honom. Om slakteritillståndet skall dras in eller inte beror helt och hållet på de styrelseledamöter som kommer till Stockholm på torsdagen, säger han. Möjligheten står fortfarande öppen för föreningen att avskeda sin direktör och fortsätta verksamheten under kontroll av Sveriges slakteriförbund, som vi föreslagit tidigare.»

Att såsom från kommissionens sida nu göres gällande, kommissionens beslut icke innehöll något krav på avskedande av föreningens direktör lär icke vara möjligt att påstå. Det är förvånande att livsmedelskommissionen söker förneka faktum. Faktum kvarstår dock, att ett krisorgan tilltrött sig att i administrativ ordning kunna i skydd av en, vi få hoppas under avskrivning varande krisförfattning, vilken innehåller

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

någonting helt annat, äga myndighet att hos huvudmannen för en anställd uppställa krav på en straffåtgärd, för vilket krav krisorganet icke äger stöd i lag. En på så lösligt sätt utmätt straffåtgärd måste utgöra ett allvarligt hot emot medborgarskyddets legitima okränkbarhet. När den engelska rätten effektivt skyddar en för mord anklagad mot en obevisad anklagelse för flera brott, bör det vara för svensk rättsordning ej mindre angeläget att skydda medborgarens oantastlighet mot straffrättsligt godtycke, innan denne är lagligen dömd. Jag vill erinra om det fall, där en engelsk domstol mot ett visst tidsningsorgan, som återgivit obevisad anklagelse, vidtog mycket effektiv straffrättslig åtgärd. Den gamle engelske domaren avsåg därmed att markera grundprincipen i Englands Magna Charta eller det för medborgarskyddet grundläggande frihetsbrev, vilket sedan 600 år tillbaka skyddar individens oantastlighet vid sidan av domstolarna. Det är ett arv som den engelska rättsordningen vårdar i mycket hög grad, och jag anser, att detsamma bör gälla i vårt land.

Jag är därför mycket tacksam för svaret från herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet, där han oförbehållsamt fastslår domstolsväsendets såsom en viktig garanti för en betryggande rättsordning och individens rättskydd. Det inger dock en bestämd känsla av olust, när man gång efter annan i pressen erfar, hurusom ett krisorgan eller en administrativ myndighet kanske så att säga yxat till ett vitesföreläggande på tiotusentals kronor utan att saken fått prövas inför domstol eller den tilltalade ägt möjlighet att freda sig genom motskäl eller alltid kunnat draga målet inför högre rätt. Ett sådant rättsförfarande kan aldrig komma att uppbäras av ett allmänt rättsmedvetande. Man frågar sig härvid: Efter vilka rättsgrunder har en dylik straffreaktion utmätts, och vilken rättsverkan kan straff-

föreläggandet äga vid en eventuell verkställighet?

Jag har liksom många före mig ansett det nödvändigt att bringa dessa nu alltmer framträdande, för en demokratisk rättsstat främmande tendenser under ofentlig diskussion. Det fall, som jag här speciellt påtalat, är så mycket mer allvarligt som den, vilken här företrätt krisorganet bär titeln hovrättsråd. Det är nödvändigt att samhället i tid värjer sig mot en begynnande söndervittring av rättsbegreppen, å ena sidan den moraliska uppluckring som håller på att ske hos individen genom bibehållande av sådana icke längre behövlige krislagar, som icke uppbäras av den allmänna rättsuppfattningen, och å andra sidan en administrativ godtycklighet hos organ, som mer eller mindre tillfälligt företråda staten, med tendenser som bära spår av ett rättsvårdens begynnande förfall i landet.

Jag noterar därför med tillfredsställelse herr justitieministerns slutliga förklaring om ransoneringsväsendets snara avveckling och en återgång till en mera normal ordning. Det vore beklagligt, om principer, som äro gängse under diktatorsystem, skulle på minsta sätt komma att nötas in i vår rättsordning och sprida en känsla av osäkerhet och hjälplöshet hos den enskilde medborgaren, vilket icke låter sig väl förena med begreppet rättssamhälle.

Då statsrådet och chefen för folkhus-hållningsdepartementet i sitt svar huvudsakligen berört premisserna till det åtal mot slakteriföreningen som nu pågår, torde det slutligen tillåtas mig några rättsprincipiella reflexioner och frågor i själva sakfrågan.

Det framgår av livsmedelskommissionens skrivelse av den 1 mars 1949 till föreningen, att slakteriföreningen själv i sin omsättningsrapport för december 1947, alltså för nära ett och halvt år sedan, till kommissionen anmält den nu påtalade kupongbristen. Det är alltså

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

icke livsmedelskommissionens eller det allmännas kontrollanter som vare sig upptäckt eller anmält bristen, utan den åtalade själv. Visserligen lär, enligt vad tidningsreferat från rättegången förmåler, anmälan om en mindre brist från 1946 ha ingått till kommissionen från dess kontrollant, men denna anmälan hade av kommissionen av någon anledning förslagts i någon låda och kommit fram först under rättegången. Det är ett faktum, att Jönköpings läns slakteriförening jämlikt gällande tillämplig krisförordning har att betala och även betalt till det allmännas kontrollanter nära 25 000 kronor per år. Andra slakteridkare av olika storleksordning ha motsvarande skyldighet. Livsmedelskommissionens egna kostnader av allmänna medel för sin slakterikontroll torde belöpa sig till ca 1 500 000 kronor per år. Nu tillåter jag mig ställa några frågor till folkhushållningsministern.

1) Anser statsrådet att förevarande kontroll fungerat tillfredsställande?

2) Anser statsrådet att såväl slakteridkaren som folkhushållet fått eller får tillbörligt vederlag för de utgivna kostnaderna för denna kontroll?

3) Då anmälan inkom till livsmedelskommissionen för *ett och ett halvt år sedan*, varför förnyade då kommissionen slakteriföreningens slakteritillstånd en eller två månader *efter det* anmälan inkommit att gälla ett år framåt, och varför anställdes icke åtal omedelbart?

4) Anser statsrådet att livsmedelskommissionen trots sin bristande men dock av det allmänna samt rörelseidkaren betalda kontroll och sin underlåtenhet att omedelbart beivra den anmälda kupongbristen år 1946 samt den vid årsskiftet 1947—48 av föreningen själv anmälda bristen, väl fyllt sin uppgift och icke äger ett visst medansvar i vad som skett?

5) Har statsrådet sig bekant att i jordbrukarkretsar den uppfattningen börjat vinna insteg, att livsmedelskommissio-

nen alltmer blivit ett politiskt organ, som ingalunda verkar i produktionsstimulerande riktning utan snarare tvärtom?

6) Anser icke statsrådet att livsmedelskommissionen bör och kan avvecklas samtidigt med ransoneringarna?

Jag har varit mycket tveksam, om jag borde ställa dessa frågor, men de är föranledda av folkhushållningsministerns svar i själva sakfrågan, om vilken jag egentligen icke förut har frågat.

Herr PETTERSSON i Norregård: Herr talman! Eftersom jag har kunnat på nära håll följa den fråga, som behandlas i den nu besvarade interpellationen, har jag här begärt ordet.

Jag kan till alla delar instämma i vad interpellanten här framfört rörande det rent principiella, att domstol skall besluta om påföljd för begångna brott. Men det är just om den saken som striden här står mellan slakteriföreningen i Jönköpings län och livsmedelskommissionen, när slakteriföreningen inte velat gå med på det krav om avskedande av föreningens direktör, som livsmedelskommissionen har framställt.

Statsrådet och chefen för justitiedepartementet har också i sitt svar hävdad den principen, att för att trygga rättssäkerheten bör domstolsprövning ske. Men därutöver anser sig statsrådet icke kunna gå in på någon diskussion av frågan. Jag förstår att det är angenämt att dra en tystnadens slöja över vad som förevarit i vad gäller åtgärder som livsmedelskommissionen vid många tillfällen företagit mot vissa föreningar.

Både justitieministern och folkhushållningsministern anse, att krav på avskedande av tjänsteman, som förbrutit sig mot ransoneringsbestämmelserna, icke kan eller bör ställas. Men så har dock skett i det fall som det här

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

gäller liksom även i många andra. I flera fall tidigare har livsmedelskommissionens krav godtagits av de olika föreningsstyrelserna. Man har dragit sig för de stora ekonomiska konsekvenser, som ett ingrepp från livsmedelskommissionens sida skulle medföra i föreningens verksamhet, och därför har man hellre offrat en tjänsteman som gottgörelse för brottet och sedan fått fortfara med sin verksamhet. I en del fall har slakteritillståndet indragits, men många gånger har inte detta skett, utan det har varit tillräckligt med avskedande av den person, som ansetts ha begått brott mot ransoneringsförordningarna, dock utan att detta bevisats genom domstols prövning.

Det är helt naturligt att en kommission som livsmedelskommissionen har mycket stora möjligheter att utöva press på en näringsidkare och få igenom de krav som kommissionen ställer. Det var emellertid inte bara för att rädda slakteritillståndet som vi inom Jönköpings läns slakteriförening togo upp striden, utan också därför att vi ansågo det vara fråga om ett oegentligt ingrepp av livsmedelskommissionen, eftersom ju styrelsen själv redan för ett och ett halvt år sedan hade anmält det svinn som uppstått inom föreningen och tillstånd beviljats föreningen under hela den tid som gått sedan dess och beviljandet av tillståndet skedde efter det denna anmälan skett.

Vi ha icke försökt försvara de brott, som vissa tjänstemän förmenas ha gjort sig skyldiga till, utan vi ha endast hållit på kravet att domstol skulle få avgöra, huruvida brott förelåge. Och för den sakens skull har man väl inte behövt dra in föreningens slakteritillstånd. Detta är ju ställt på slakteriföreningens styrelse, och styrelsen har åtminstone inte hittills åtalats för något brott, utan det har endast skett beträffande direktören, alltså en tjänsteman

hos föreningen, som av styrelsen avstängts från tjänstgöring, till dess domstol har prövat saken.

Jag vill ta ett exempel för att visa, vilken pressning som kan utövas av en kommission när det gäller åtgärder av detta slag. Vid de muntliga förhandlingarna med kommissionen, vid vilka jag hade tillfälle närvara, framfördes från slakteriföreningens sida naturligtvis en förfrågan, huruvida vi inte skulle kunna få behålla vårt slakteritillstånd och på vilket sätt detta skulle kunna ske. På detta svarade chefen för livsmedelskommissionen, vilken satt som ordförande, att det funnes ett sätt, och det vore att två eller tre av slakteriföreningens styrelseledamöter ställde sina platser till förfogande, ty då skulle kommissionen utåt ha visat, att den gjort något, och sålunda bevarat sin prestige. Helt naturligt ville vi inte på grund av att vi utsattes för en sådan press göra detta utan förmenade, att om vi gjort något brottsligt, så finge kommissionen anmäla oss till åtal, men vi ville inte ställa våra platser till förfogande, för att vi skulle få behålla slakteritillståndet. Vi visste att det var förenat med stora ekonomiska konsekvenser att bli av med slakteritillståndet, men vi ansågo, att den av kommissionens ordförande av prestigeskäl förordade åtgärden inte var den rätta vägen.

Statsrådet Kock nämnde, att styrelsen »sedermera» avstängt direktören från befattning med föreningens verksamhet. Jag vet inte vem som lämnat uppgiften att det skedde först sedermera, men vill framhålla att den inte är riktig. Det var redan i februari, alltså innan livsmedelskommissionen tog ställning i frågan som direktör Linderholm fick tjänstledighet. Det var sålunda inte »sedermera», som han frånträdde utövningen av sin befattning. Sedermera har styrelsen givit honom tjänstledighet tills domen fallit, men

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

han var som sagt tjänstledig, redan när kommissionen tog ställning i frågan. Jag vill framhålla, att styrelsen för slakteriföreningen redan i januari 1948, så snart den fått reda på att svinn uppstått för åren 1946 och 1947, anmälde detta förhållande till kommissionen. Det var naturligtvis beklagligt, att svinn uppstått, men dessa år var den medgivna svinnprocenten endast fyra procent, och det finns inte många föreningar eller näringsidkare, som kunnat hålla sig inom denna ram. Livsmedelskommissionen har sedermera höjt den medgivna svinnprocenten till först sex procent, sedan till åtta procent och slutligen till tio procent och t. o. m. för vissa tider under sommaren till tolv procent. Hos föreningen konstaterat svinn utgjorde fyra procent utöver den då tillåtna svinnprocenten, alltså sammanlagt åtta procent. Hade den nu tillåtna svinnprocenten då varit medgiven, hade det alltså t. o. m. uppstått överskott hos föreningen.

Statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet talar i sitt svar om likhet inför lagen, och det är ju både vackert tänkt och sagt, men när det gäller att försvara kommissionens åtgärder passar det inte in riktigt. Det har ju på många håll i landet uppstått likartade svårigheter med svinnprocentens hållande. Då har kommissionen i vissa fall anmält till åtal och i andra fall låtit en tjänsteman bli offrad. Under sådana förhållanden kan det ju inte bli tal om likhet inför lagen. Här för skulle ju fordras, att domstol finge pröva alla likartade fall. Här skapar i stället kommissionen fram en lag och dömer från fall till fall, och då kan det inte uppstå någon likhet inför lagen.

Innan jag kom i närmare kontakt med kommissionen, trodde jag inte, att det verkligen gått till som det gjort. Många personer ha ju faktiskt fått lämna sina befattningar utan att deras

sak blivit prövad av domstol. Jag tycker att i detta sammanhang få vi nog tala ganska tyst om likhet inför lagen. De administrativa bestraffningar som förekommit och förekomma på detta område kunna inte skapa likhet inför lagen. Jag kan som exempel nämna att i målet angående slakteriföreningen i Jönköping är inte bara direktör Linderholm åtalad utan även en annan person, som varit tjänstgörande direktör viss tid. Han har blivit åtalad för ungefär samma brott som direktör Linderholm. Det svinn som uppstått under hans tid har varit ungefär lika stort som det, som förekom under direktör Linderholms tid. När det gällde direktör Linderholm krävdes, som jag förut sagt, avsked och fullständig avstängning från all befattning med föreningens verksamhet, men mot den andre direktören har mig veterligen inte företagits någon åtgärd, fastän han är stämd för samma brott som direktör Linderholm. Det är ju bara ett exempel på hurdan likheten inför lagen är. Med detta påpekande avser jag inte att resa några krav på att även den andre direktören skall avstängas. Jag anser, att i fråga om honom har kommissionen handlat rätt, då den i avvaktan på domstolens prövning inte krävt någon åtgärd mot honom. Men varför har kommissionen varit strängare i det ena fallet än i det andra?

Statsrådet Kock har vidare påtalat olämpligheten av att en så allvarlig straffåtgärd som krav på avskedande tillgripes i administrativ ordning. Justitieministern yttrade i sitt svar på interpellantens frågor bl. a., att han anser, att sådana administrativa åtgärder som innebära avsked, inte böra vidtagas, men han gjorde det i sådant sammanhang, att det förefaller som om han vill försvara dessa administrativa åtgärder. Statsrådet Zetterberg nämner bl. a. länsstyrelses rätt att draga in trafiktillstånd. Enligt min mening kan

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

man inte jämföra dessa saker. Det är väl långsökt att jämföra den administrativa rätt, som länsstyrelse har, med den rätt kommissionen har. Länsstyrelsen dröjer väl i varje fall inte ett och ett halvt år efter det förseelsen blivit begången med att draga in körtillståndet, utan den gör det omedelbart för att hindra vidare katastrofer. I detta fall har emellertid kommissionen dröjt ett och ett halvt år. Under tiden har styrelsen för slakteriföreningen fått slakteritillståndet förlängt. Man kan inte jämföra indragning av slakteritillstånd med indragning av körtillstånd.

Jag anser att regeringen, trots det positiva svar som lämnats på den viktiga fråga som herr Werner har ställt, givit kommissionen luft under vingarna genom att den avslagit besvär över kommissionens beslut och godkänt kommissionens åtgöranden. Därför har kommissionen fått den uppfattningen, att den handlar rätt på vilket sätt den än gör. Jag vet inte hur det ställer sig, om domstolen skulle komma till ett annat resultat än kommissionen gjort, när den anmält till åtal och dragit in ett slakteritillstånd och därmed förorsakat en förening eller enskild näringsidkare stora ekonomiska förluster och i vissa fall fått sin vilja igenom, när den krävt avskedande av tjänstemän. Det sistnämnda kan väl knappast ersättas med pengar, men vem skall ersätta de ekonomiska förluster som en förening eller en enskild lidit genom kommissionens åtgärd, om domstolen kommer till ett annat resultat i sitt domslut än kommissionen? Det skulle vara roligt att veta om vederbörande, trots att de handlade orätt när de anmälde saken till åtal, kanske ändå icke äro ersättningsskyldiga för den oerhörda skada de vållat denna ekonomiska förening eller denne enskilde näringsföretagare.

Vi ha icke alls här — det nämnde

också interpellanten — velat försvara eventuellt brottsligt förfarande i fråga om ransoneringsförordningarna. Med detta inlägg har jag endast velat påpeka, att det finns fullgoda förklaringar till detta stora svinn som uppstod 1946 och 1947. Det var, kan man säga, rent lotteri när det gällde vilka som skulle åka fast för det svinn som då uppstod och vilka alltså skulle bli syndabockar och avskräckande exempel för andra.

Det blev ej heller i detta fall likhet inför lagen, ty man fordrade, som interpellanten också framhöll, att kontrollanterna skulle vara så tillförlitliga, att styrelsen kunde lita på att det verkligen blev kontroll på att kupongerna redovisades ordentligt och att lagren stämde. Men så blev inte förhållandet, trots att kontrollen drog mycket stora kostnader. Vi hade fyra kontrollanter anställda på vår egen bekostnad. Kommissionen hade ständigt en kontrollant därnere, och dessemellan kom det många andra kontrollanter. Man skickade ned den ene efter den andre. Jag kan således nämna, att det i mars skickades ned två kontrollanter, som arbetade där ständigt, veckan därpå skickades ytterligare två, veckan därpå fyra och veckan därpå sex kontrollanter, och de voro där två veckor. Man skickade vidare ner kontrollanter för att kontrollera de andra kontrollanterna undan för undan. Man menade, att man även för 1948 kommit på saker som voro av besvärande art för föreningen, men de andra kontrollanterna hade dock inte upptäckt något som kunde läggas föreningen till last. Det gjordes gällande — vi erhöilo skrivelse därom — att det begåtts brott mot ransoneringsförordningen även år 1948, men det visade sig, att detta icke var riktigt.

Jag skall läsa upp en skrivelse från livsmedelskommissionen, daterad så

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

sent som den 22 april 1948. Där skriver livsmedelskommissionen: »Statens livsmedelskommission har tagit del av verkställd polisutredning rörande vissa överträdelser av gällande bestämmelser angående tillverkning och försäljning av charkuterivaror, vilka konstaterats ha ägt rum hos Eder. — I skrivelse denna dag har kommissionen meddelat åklagarmyndigheten att kommissionen med hänsyn till föreliggande omständigheter icke påyrkar åtalsanställande. — Samtidigt får kommissionen härmed allvarligen erinra Eder om vikten av ett noggrant iakttagande av ifrågavarande bestämmelser.»

Man skriver »föreliggande omständigheter» men talar ej om vilka dessa äro. Jag har emellertid en skrivelse som visar, att man påstått, att det skulle uppstått svinn därför att vi skulle räknat in varmvikten på djuren och därmed fått upp täckning för detta svinn. Jag har en redogörelse här från disponenten där nere om hur man gått tillväga och vidare ett intyg av assistenten Gösta Frick, alltså den kontrollant som kommissionen hade där nere. Denne intygade, att vederbörande kontrollant hade fel i detta fall. Han skrev bl. a., att »vid av mig företagna stickprov har framkommit, att förfaringsättet ej har någon betydelse för den redovisade vikten». Grunden för att livsmedelskommissionen måste taga tillbaka åtalsframställningen för år 1948 var som sagt dessa saker, som väckt mycken uppmärksamhet, kanske för mycken uppmärksamhet hos allmänheten på grund av att de senare kontrollåtgärderna vidtagits i alltför hastig takt. Man har betraktat det som en förföljelse, som en viss trakasseringslusta från kommissionens sida. Jag beklagar att det blivit så, men jag hoppas, som justitieministern säger i svaret, att ransoneringarna snart äro slut och därmed också denna komedi av rättvisa.

Chefen för folkhushållningsdepartementet, statsrådet fru KOCK: Herr talman! Den fråga som jag har besvarat gällde, huruvida livsmedelskommissionens åtgärder i samband med slakteritillståndets indragande ägde stöd i allmän lag och i gällande krisföreskrifter. Jag har därför lämnat en kortfattad redogörelse för omständigheterna kring slakteritillståndets indragande och för de författningsbestämmelser, på vilka kommissionens åtgärder grundade sig. Interpellanten och kanske ändå mer herr Pettersson i Norregård ha emellertid dragit upp alla detaljerna i denna affär. Det rör sig emellertid om en affär, som ligger under domstols prövning, och det kan därför icke vara anledning för mig att gå in på något bemötande av alla de uppgifter som lämnats under debatten.

Eftersom det ett par gånger under anförandena framhållits, att när det nya slakteritillståndet beviljades år 1948, det redan förelåg en anmälan från föreningen att det förekommit svinn och en begäran om lagerökningslicens, vill jag understryka, att livsmedelskommissionen då icke hade kännedom om de fakta som framkommit under polisundersökningen, bl. a. rörande de falska uppgifterna i omsättningsrapporterna. Det är ju klart att kommissionen inte kunde dra in slakteritillståndet bara på grund av föreningens egen anmälan om att visst svinn förekommit, utan att undersökning först måste företagas. Denna blev långvarig till följd av affärens komplicerade karaktär men så snart polisundersökningen var klar och livsmedelskommissionen anmält till åtal, indrogs slakteritillståndet. Om regeringen beviljat föreningens anhållan om fortsatt slakterifillstånd, skulle detta ha varit en ganska egendomlig åtgärd efter den undersökning som företagits. Vi ha haft åtskilliga fall då slakteritillstånd indragits för brott mot ransoneringsbestämmelserna. Om en stor för-

Svar på interpellation ang. vissa spörsmål i fråga om rätt för krisorganen att vidtaga bestraffningsåtgärder.

ening skulle undgå denna påföljd efter det resultat polisutredningen kommit till och sedan anmälan till åtal gjorts, skulle det ha stritt mot principen om likhet inför lagen — jag vågar upprepa detta uttryck. Jag tror att allmänna opinionen skulle ha reagerat ganska starkt, om regeringen hade bifallit föreningens besvär.

När Kungl. Maj:t tog ställning till denna fråga kunde vi icke ta hänsyn till den diskussion, som förekommit mellan parterna, eller till de framställningar som varit synliga i pressen eller framkommit på annat sätt. Beslutet måste grundas på handlingarna i målet. I den skrivelse, i vilken beslutet om slakteritillståndets indragning meddelades föreningen, framhåller livsmedelskommissionen — som jag tidigare anfört — att man skulle vara villig lämna slakteritillstånd för föreningen tillhöriga kreatur under vissa förutsättningar. En av dessa var att den verkställande direktören icke skulle ta befattning med rörelsen. Denna formulering innebar icke ett krav på avskedande. Om sådana diskussioner förekommit tidigare är mig icke bekant annat än från de framställningar som gjorts från den ena parten eller i tidsningsuttalanden.

Vad som föreligger i målet är livsmedelskommissionens villkor rörande fortsatt slakteritillstånd, såsom framgår av kommissionens skrivelse till föreningen, vilken bifogats handlingarna i ärendet.

Herr **WERNER**: Herr talman! Jag måste understryka, att jag aldrig har sysslat med dessa sakliga detaljer i ärendet. De frågor jag har ställt har jag klart och tydligt formulerat, och de gälla främst, om ett krisorgan skall kunna i administrativ ordning vid sidan av domstolarna utöva straffmyndighet, som kan innebära ett allvarligt

ingrepp gent emot medborgarskyddet.

Såsom jag tydligt visat — om folkhushållningsministern tvivlar på dessa möjligheter, finns det möjligheter att undersöka deras riktighet — ställde livsmedelskommissionens chef redan innan målet var utrett kravet på direktörens avskedande. Antag att denne, som nu är ställd under åtal, blir dömd enligt strafflagen, då finns det i detta fall inte några andra straffformer än böter, villkorlig dom, fängelse eller straffarbete. Om han varit tjänsteman i allmän tjänst kanhända han fallit under bestämmelserna i 25 kap. strafflagen, men de äro som sagt inte tillämpliga här.

Är det inte något oroande, att ett krisorgan skall på detta sätt kunna kräva en straffskärpning utöver en domstols utslag och som icke är känd ens i det strafflagskapitel, som behandlar ämbetsmannabrott, men som icke kan tillämpas därför att vederbörande var anställd i enskild tjänst? Detta är något som bör uppmärksammas, ty det är inte första gången kommissionen ställt sådana krav och även genomdrivit dem. Det håller på att utveckla sig hela serier av detta slag. Därför ansåg jag, att man måste väcka nationens intresse för dessa allvarliga frågor i avsikt att återställa rättsordningen och medborgarskyddet.

Chefen för folkhushållningsdepartementet, statsrådet fru **KOCK**: Jag vill understryka att jag icke ifrågasatt de här anförda uppgifternas riktighet men att jag inte ansett mig kunna kontrollera dem. Jag har sagt att Kungl. Maj:t har haft att döma efter handlingarna i målet.

Jag försummade i mitt första svar att taga upp de frågor, som interpellanten nu åter riktade till mig. Det är emellertid i verkligheten sex nya interpellationer, som fordra sin utredning innan

Svar på interpellation ang. avstående i vissa fall av kronans yrkande om förmånsrätt i fråga om fordringar på av arbetsgivare uppburna, men ej redovisade källskattemedel.

man kan svara på dem, och interpellanten får väl återkomma i vanlig ordning till höstriksdagen, då jag skall besvara dem.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

§ 10.

Svar på interpellation ang. avstående i vissa fall av kronans yrkande om förmånsrätt i fråga om fordringar på av arbetsgivare uppburna, men ej redovisade källskattemedel.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet WIGFORSS erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Wedén — under hänvisning till ett av högsta domstolen i februari i år meddelat utslag, varigenom domstolen ogillat kronans yrkande att i viss arbetsgivares konkurs åtnjuta förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken för fordran å preliminär A-skatt, som arbetsgivaren avdragit å arbetarnas löner men icke inlevererat till statsverket — till mig framställt följande frågor:

1) Avser statsrådet att generellt bemyndiga kronans ombud i sådana konkursmål, som avgjorts efter *annan* lagtolkning än den av högsta domstolen nu fastställda, men beträffande vilka utdelningsförslag icke uppgjorts eller avveckling ej påbörjats, att avstå från sina yrkanden att fordringar på av arbetsgivare uppburna men oredovisade källskattemedel skola åtnjuta samma förmånsrätt som lönefordringar?

2) Överväger statsrådet med anledning av det inträffade att föreslå någon ändring av ifrågavarande lagrum?

I anledning av den första frågan får jag erinra om att varken jag själv i min

egenskap av finansminister eller Kungl. Maj:t torde ha befogenhet att eftergiva den förmånsrätt, som i vissa andra konkurser tillerkänts kronan genom domstolsutslag, vilka meddelats innan högsta domstolen fällde sitt avgörande och vilka vunnit laga kraft redan dessförinnan.

Vad åter angår frågan, om jag i anledning av det inträffade överväger att föreslå någon ändring av 17 kap. 4 § handelsbalken, vill jag nämna, att högsta domstolens utslag icke var enhälligt samt att högsta domstolen inom kort torde få anledning att ånyo pröva frågan om rätta tolkningen av ifrågavarande lagrum. I två andra, hos högsta domstolen nu anhängiga mål av liknande art har nämligen justitiekanslersämbetet — som enligt sin instruktion har att bevaka kronans rätt — på anförda skäl bestritt av motparterna framställda yrkanden om ogillande av den förmånsrätt, som kronan i dessa mål blivit tillerkänd genom beslut av vederbörande hovrätt. Med hänsyn härtill anser jag mig icke för närvarande böra taga ställning till frågan om eventuell ändring av 17 kap. 4 § handelsbalken.

Härefter anförde:

Herr WEDÉN: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra mitt tack för svaren å interpellationen. — Det första svaret synes innebära, att det bemyndigande som jag ifrågasatt icke kan lämnas utan riksdagens godkännande, medan det andra svaret innebär att finansministern vill avvakta om högsta domstolen i de två ytterligare mål, som nu underställts dess prövning, skall intaga samma ståndpunkt som i de tidigare behandlade fallen eller en annan.

I intet av de båda svaren giver finansministern emellertid uttryck för

Svar på interpellation ang. avstående i vissa fall av kronans yrkande om förmånsrätt i fråga om fordringar på av arbetsgivare uppburna, men ej redovisade källskattemedel.

sin egen principiella syn på det problem det här gäller. Jag har i interpellationen framhållit, och detta bestrides icke heller i finansministerns svar, att samma förmånsrätt för kronan beträffande fordringar på av arbetsgivare oredovisade källskattemedel — i konkurser alltså — som för löntagare beträffande lönefordringar, i praktiken leder till, att de senare kunna få betala viss del av sin skatt två gånger. Jag har redan i interpellationen sagt, och jag vill upprepa det, att detta icke synes vara en lycklig ordning, alldeles oavsett om den visar sig äga sanktion i gällande lag eller icke.

Om det allmänna genomför en källskattereform, som obestriddligen medfört betydande förmåner både för staten och kommunerna i form av minskade skatterestantier — jag bortser från de omfattande efter källskattens erläggande kvarstående skatterna, vi hoppas väl alla att detta fenomen sammanhänger med övergångssvårigheterna — om det allmänna alltså genomför en källskattereform och därigenom gör arbetsgivarna till uppbördsmän, så synes det mig rimligt, att också det allmänna står risken för att några av dessa uppbördsmän slarva eller råka på obestånd och icke kunna fullgöra sina förpliktelser gent emot kronan. Det förefaller mig obilligt att denna risk delvis skulle övervältras på skattedragarna. Jag skulle vilja fråga finansministern, om han icke i alla fall nu är i stånd att uttala en rent personlig uppfattning på denna punkt.

Det är givet att finansministerns egen åsikt i detta fall kommer att bli bestämmande för hans ställningstagande när högsta domstolen är färdig med sin prövning av de båda andra rättsfall som åberopas i interpellationssvaret. Här erbjuda sig två alternativ.

Om högsta domstolen avger utslag i de senare fallen av samma innebörd

som i det första fallet, måste ju finansministern bestämma sig för om han vill åtnöja sig med den praxis som blir följd av ett sådant utslag. Ett dylikt kommer även att innebära, att i alla de konkursmål av detta slag, som ungefär samtidigt varit före i olika delar av landet och som vunnit laga kraft före högsta domstolens första utslag, komma löntagarna, utom i det mål som drivits till högsta domstolen och blivit föremål för dess prövning, att få en sämre behandling än vad som enligt högsta rätts lagtolkning skulle varit skäligt.

Jag förstår orsaken till att finansministern icke kan på egen hand taga initiativ för att avhjälpa detta, men om han delar den principiella syn på denna sak som jag tidigare givit uttryck åt, finnes det kanske möjlighet att föreslå riksdagen att eftergiva kronans rätt i de konkursmål, som vunnit laga kraft efter annan lagtolkning än högsta domstolens men som ännu icke avvecklats.

Om högsta domstolen å andra sidan nu skulle avge ett utslag i annan riktning än tidigare, då uppkommer ju frågan om icke finansministern, ifall han delar min uppfattning i princip, skall föreslå en ändring av här ifrågakarande lagrum. Jag tror för min del, att det skulle vara av mycket stort värde för de personer, som av olika anledning ha intresse i konkursmål av detta slag, att redan nu om möjligt få erfara finansministerns rent personliga mening om dessa förhållanden.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet WIGFORSS: Herr talman! Jag är icke säker på att den personliga mening jag hyser i fråga om detta spörsmål har någon betydelse. Men om det kan intressera interpellanten vill jag gärna säga, att det åtminstone preliminärt förefaller mig som om den rätt, som tidigare tillerkänts kronan i

Svar på fråga ang. den av riksdagen begärda utredningen om pensionernas oantastbarhet.

detta fall, går onödigt långt och att alltså en jämkning, så att kronan kommer i en något sämre ställning än enligt tidigare praxis, kan vara skälig.

Herr WEDÉN: Herr talman! Finansministern tog inte ställning till den tanke, som jag framkastat, att man kunde låta riksdagen pröva saken. Jag föreställer mig att kändedomen om att finansministern hade en sådan avsikt, skulle kunna föranleda att avvecklingen av en del konkursbon uppsköttes.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 11.

Svar på fråga ang. den av riksdagen begärda utredningen om pensionernas oantastbarhet.

Herr förste vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet WIGFORSS, som yttrade: Herr talman! Herr Nihlfors har erinrat att riksdagen i skrivelse den 13 juni 1945 (nr 348) hemställt om utredning i samband med en allmän översyn av den statliga pensionslagstiftningen angående tillämpning i full utsträckning av grundsatsen om pensionernas oantastbarhet, och frågat mig om det kan förväntas att denna utredning och översyn kommer till stånd inom den närmaste framtiden.

Till svar får jag till en början framhålla, att Kungl. Maj:t i propositionen nr 193 till årets riksdag framlagt förslag om upphävande av de bestämmelser i pensionsreglementena för stats-tjänstemän m. fl., enligt vilka ämbetsstraff samt skiljande från anställningen i administrativ ordning på grund av fel eller försummelse medföra särskilda påföljder i pensionshänseende, som icke skulle ha inträtt, om vederbörande vid samma tidpunkt frivilligt avgått ur tjänst. Sedan riksdagen numera bi-

fallit detta förslag blir ett av de önskemål tillgodosett, som brukar inläggas i uppfattningen att pensionsrätten bör vara oantastbar. I övrigt får jag hänvisa till propositionen nr 200 till årets riksdag, vari jag uttalat att den av riksdagen begärda utredningen och översynen synes mig kunna igångsättas under den närmaste framtiden.

Härpå anförde:

Herr NIHLFORS: Herr talman! Jag tackar herr statsrådet för svaret på min enkla fråga. Svaret består i stort sett endast av hänvisning till två propositioner vid årets riksdag, nämligen nr 193 och nr 200, som båda innehålla uttalanden angående principen om pensions oantastbarhet.

Den av 1945 års riksdag begärda utredningen om pensionsrättens oantastbarhet inom den statliga pensioneringen synes sålunda vara avsedd att igångsättas inom den närmaste framtiden. Man kan inte underlåta att göra den reflexionen, att en del av den kritik som bestått propositionen nr 200, om pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke statliga befattningshavare, kanske icke behövt förekomma, om den begärda utredningen angående oantastbarhetsprincipen verkställdes innan förslaget framlades för riksdagen. Det nya reglementet för statens pensionsanstalt föreslås komma att innehålla vissa bestämmelser, som innebära en försämring med avseende å pensionernas oantastbarhet i förhållande till vad som nu gäller. Detta har framhållits i en av flera av denna kammares ledamöter väckt motion i anledning av förenämnda proposition. Motionärerna ha ansett att detta förhållande icke kan vara försvarbart annat än om man skyndsammast möjligt rättar till dessa felaktigheter. Vi få alltså hoppas, att den senkomna utredningen tillsättes snarast och att den penetrerar frågan med all möjlig snabbhet.

Svar på interpellation ang. inrättande av företagsnämnder inom statsförvaltningen.

I anknytning till finansministerns svar på min fråga vill jag även taga upp ett annat spørsmål, som sammanhänger med själva institutionen med enkla frågor. De svar som finansministern kommer att lämna till mig på mina två interpellationer äro mycket positiva — jag återkommer senare till dem — men behandlingen av denna min enkla fråga, som framställdes redan den 15 januari, måste jag tyvärr betrakta som litet underlig. Som ny riksdagsman ville jag gärna pröva denna form av riksdagsarbete. Systemet syntes mig dessutom mycket praktiskt — ingen långrandighet och ingen besvärande uppläsning från denna talarstol. Och så hade jag läst om att man kunde förvänta svar inom en eller annan vecka. Ursprungligen lär ju meningen ha varit den, att dessa frågor skulle besvaras på en viss, bestämd veckodag — minst två dagar i förväg skulle frågorna vara inlämnade. Men utvecklingen tycks ha blivit en annan. Antalet enkla frågor har starkt minskat i antal efter de två första åren — systemet har ju tio år på nacken nu. Själv har jag alltid, långt innan jag kom hit, varit intresserad av riksdagens arbetsformer, och jag vågar nu ställa ännu en »enkelt fråga» till finansministern såsom nestor inom regeringen. Det skulle vara intressant att höra vad statsrådet personligen anser om denna institution med enkla frågor och om man kan räkna med, att regeln i framtiden åter kommer att bli sådan, att svaren lämnas relativt snart efter frågornas framställande?

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet WIGFORSS: Jag beklagar att jag över huvud taget inte kan svara på den sista frågan — det kommer att vara beroende på många andra makter än mig själv.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 12.**Svar på interpellation ang. inrättande av företagsnämnder inom statsförvaltningen.**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet WIGFORSS, som yttrade: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Nihlfors till mig riktat följande frågor:

1. Är herr statsrådet av den uppfattningen att företagsnämnder böra inrättas på andra håll inom statsförvaltningen än där sådana nämnder för närvarande finnas?

2. Om så är fallet, är herr statsrådet villig att utan alltför omfattande utredning vidtaga åtgärder för ett mera allmänt inrättande av företagsnämnder inom statsförvaltningen?

I anledning härav vill jag framhålla, att de av interpellanten berörda spörsmålen äro föremål för regeringens övervägande. En utvidgning av systemet med företagsnämnder till nya områden och myndigheter eftersträvas, och det finns ett positivt intresse hos regeringen för denna fråga. Man rör sig dock här på ett nytt område, och verksamheten måste därför till en början bli av försökssnatur.

På den första frågan — om jag är av den uppfattningen att företagsnämnder böra inrättas på andra håll inom statsförvaltningen än där sådana nämnder för närvarande finnas — kan jag sålunda inskränka mig till att ge ett jakande svar. Beträffande den andra frågan — om jag är villig att utan alltför omfattande utredning vidtaga åtgärder för ett mera allmänt inrättande av företagsnämnder inom statsförvaltningen — synes något definitivt svar först kunna lämnas, sedan överläggningar inlettas med personalorganisationerna. Från regeringens sida är man beredd att utan uppskov gå till sådana överläggningar.

Svar på interpellation ang. användningen av staten tillhöriga motorfordon m. m.

Vidare anförde

Herr NIHLFORS: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till finansministern för det synnerligen positivt utformade svaret på min interpellation. Det skulle ju ha varit en sensation med kännedom om finansministerns intresse för företagsdemokrati och ekonomisk demokratisering om svaret gått i motsatt riktning. Men man kan dock uttala en stilla undran över att staten som arbetsgivare icke mera lett utvecklingen på detta område. Det borde ju ha legat nära till hands att så skett, när statsledningen så länge dominerats av socialdemokratien.

Såsom jag erinrade om i min interpellation den 10 maj har på det enskilda näringslivets område sedan avtal om företagsnämnder träffats i augusti 1946 mellan arbetsgivareföreningen och LO inrättats ett par tusen dylika nämnder. På det statliga området ha blott inom kommunikationsverken företagsnämnder kommit i verksamhet, huvudsakligen under förra året. Man kan naturligtvis säga, att det framför allt inom dessa verk med deras mycket stora personal, representerande över 50 procent av samtliga anställda, har varit angeläget att skapa möjlighet för en samverkan i moderna former mellan ledning och anställda. Men på detta område har redan tidigare funnits dylika organ för samverkan. Jag tänker då närmast på de s. k. förordsfullmäktige.

När det gäller statsförvaltningen i övrigt har det så vitt jag vet varit mera ovanligt med fasta former för här åsyftad samverkan. Jag bortser nu helt från de kontakter som sporadiskt åstadkommits mellan ledning och personal i enlighet med bestämmelserna i förhandlingsrättsförordningen. Lika viktigt som att en effektivare förhandlingsrätt kommer till stånd — härom pågår ju utredning — lika viktigt är det med en snar utbredning av syste-

met med företagsnämnder inom statsförvaltningen i sin helhet. Det är min övertygelse att statsverket kommer att vinna mycket härpå, vad som än kan sägas däremot från vissa verksledningars sida. Om de anställda i lägre grader få en känsla av att deras åsikt också kan vara av värde och om de informeras angående myndighetens verksamhet och avsikter i fråga om t. ex. arbetets rationalisering, kan man, tror jag, komma ganska långt på vägen till målet: arbetstrivsel, vi-anda, eller hur man vill uttrycka det.

När herr statsrådet i sitt svar säger, att man från regeringens sida är beredd att utan uppskov gå till överläggningar med personalorganisationerna om inrättande av företagsnämnder, vill jag notera detta med största tillfredsställelse, allra helst som en begäran om dylika överläggningar redan för över ett år sedan inlämnats till regeringen från två organisationer, som äro dominerande inom den centrala förvaltningen. Jag är övertygad om att man på det hållet är beredd att ställa arbetskraft till förfogande för att medverka till utformandet av riktlinjerna för denna frågas lösning.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 13.

Svar på interpellation ang. användningen av staten tillhöriga motorfordon m. m.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet WIGFORSS erhöi på begäran ordet och yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Nihlfors till mig riktat följande frågor:

1. Har statsrådet för avsikt att inom den närmaste framtiden framlägga förslag till nya föreskrifter angående användning av staten tillhöriga motorfordon i enlighet med statens sakrevisions förslag?

2. Är statsrådet beredd att låta verk-

Svar på interpellation ang. användningen av staten tillhöriga motorfordon m. m.

ställa utredning rörande vidgad rätt för statstjänsteman till användning av egen bil i tjänsten mot skäligen ersättning?

3. Kan det förväntas, att frågan om särskild gottgörelse för tjänstemans förande av tjänstebil tages upp till välligt övervägande?

Vad den första frågan beträffar har, såsom interpellanten erinrar, statens sakrevision efter erhållet uppdrag verkställt utredning i fråga om rätt för statsanställd att använda tjänstebil för resor, som ej äro uteslutande föranledda av tjänsten, och att vid tjänsteresor med tjänstebil medföra privatperson som passagerare. Enligt de nu gällande bestämmelserna, som finnas i kungörelsen 1931: 339, får tjänstebil mot ersättning enligt grunder, som bestämmas av vederbörande centrala förvaltningsmyndighet, användas vid färd eller transport utom tjänsten, där det påkallas med hänsyn till sjukdoms- eller olycksfall eller annan särskild omständighet. Sakrevisionens förslag avser en utvidgning av rätten att utnyttja tjänstebil i nu berörda avseenden, men en sådan utvidgning bör enligt sakrevisionens mening ske endast under förutsättning, att statsverket ej därigenom åsamkas extra kostnader, och med beaktande av att statens bilar i allmänhet ej äro trafikförsäkrade har sakrevisionen därför förordat följande anordningar för att fritaga staten från det ekonomiska ansvaret för person- och sakskador till följd av tjänstebils användande för annat ändamål än tjänstebruk. Statsanställd, som med vederbörligt tillstånd begagnar tjänstebil utom tjänsten, skulle ikläda sig full ersättningsskyldighet för skada eller förlust, som genom hans förvållande kunde drabba staten till följd av bilens utlånande, och vidare skulle privatperson endast på egen risk få medfölja som passagerare.

För egen del vill jag till en början uttala, att de nu gällande bestämmelserna

i ämnet enligt min mening ej behöva tolkas så restriktivt som, enligt vad jag förspört, förekommit i en del fall. Vad åter beträffar frågan om en principiell utvidgning av rätten att använda tjänstebil för privatbruk, är jag i likhet med sakrevisionen av den uppfattningen, att det ligger nära till hands att överväga en utvidgning under förutsättning att staten icke genom densamma åsamkas extra kostnad. Om man anser sig böra uppställa detta villkor, uppkommer emellertid en rad skadeståndsrättsliga frågor, vilka måste lösas på ett tillfredsställande sätt. Mot sakrevisionens förslag härvidlag ha vid remissbehandlingen riktats erinringar av försvarets civilförvaltning och statskontoret. Det har påpekats, å ena sidan att statens ekonomiska intressen ej bli betryggande tillgodosedda genom att staten skulle få obegränsad regressrätt gentemot föraren — eftersom garanti saknas för att föraren har ekonomiska resurser att ersätta uppkommen skada — och å andra sidan att fall finnas, då staten icke rimligen kan eller bör fritaga sig från ekonomiskt ansvar. Enligt min mening måste de här berörda, delvis ganska komplicerade spörsmålen göras till föremål för ytterligare utredning, innan sakrevisionens förslag upptages till definitiv prövning.

Interpellanten har vidare frågat, om jag är beredd att låta verkställa utredning rörande vidgad rätt för statstjänsteman till användning av egen bil i tjänsten mot skäligen ersättning. I anledning av denna fråga vill jag till en början erinra, att allmänna resereglementet icke lägger hinder i vägen för förrättningsman att använda egen bil vid tjänsteresa. Enligt resereglementet gäller emellertid den allmänna bestämmelsen, att resekostnads- och traktamentsersättning icke må tillgodonjutas med sammanlagt högre belopp än som skulle ha utgått, därest förrättningsmannen begagnat sig av den väg och det färd sätt, som med avseende å resans ändamål

Svar på interpellation ang. användningen av staten tillhöriga motorfordon m. m.

samt för åstadkommande av minsta sammanlagda rese- och traktamentskostnad eller eljest varit lämpligast, och till följd av denna bestämmelse äger förrättningsman, om han företager tjänsteresor med egen bil, i många fall endast utfå den ersättning, som skulle ha tillkommit honom, om tjänsteresan företagits med allmänt kommunikationsmedel. Med stöd av föreskrift i resereglementet har emellertid Kungl. Maj:t för vissa statliga anställningshavare utfärdat s. k. besparingsreglementen eller eljest meddelat särskilda beslut, enligt vilka förrättningsman äger att utan hinder av den förut omförmälda allmänna bestämmelsen i resereglementet företaga tjänsteresa med egen bil mot åtnjutande av ersättning enligt av Kungl. Maj:t närmare angivna grunder. Med sin fråga synes interpellanten avse att erhålla besked, huruvida beslut av sist angivna innebörd kunna förväntas komma att meddelas för flera kategorier anställningshavare än som hittills skett. Härpå vill jag svara, att spørsmålet om förrättningsmans användande av egen bil i tjänsten — innefattande jämväl frågan om de grunder, efter vilka ersättning i dylika fall skall utgå — enligt min mening inom den närmaste framtiden bör bli föremål för utredning genom statens sakrevisions försorg.

Interpellanten har slutligen frågat, huruvida det kan förväntas, att frågan om särskild gottgörelse för tjänstemans förande av tjänstebil tages upp till välvilligt övervägande. Såsom svar härpå får jag uttala, att jag för min del knappast anser tillräckliga skäl föreligga för att särskild ersättning i de av interpellanten åsyftade fallen skulle utgå för själva bilförandet såsom sådant.

Härpå anförde

Herr NILFORS: Herr talman! Jag är mycket tacksam för det svar finansministern lämnat på de två första frågorna i min interpellation. Åtskilliga

myndigheters restriktivitet i fråga om befattningshavares användande av tjänstebil vid sidan om tjänsten har faktiskt gått väl långt. I sakrevisionens utredning, som låg färdig redan hösten 1946, omtalas den då gällande praxis.

Tag det i nämnda utredning anförda exemplet med den militäre chefen, en regementschef tror jag, som skulle representera och åkte i sin tjänstebil. Hans fru var också inbjuden till denna representation, men hon fick åka efter i droskbil! Jag är tacksam för att finansministern sett saken så — jag tolkar i varje fall hans uttalande på det sättet — att dylika restriktiva bestämmelser egentligen äro löjliga och inte borde få förekomma. Man kan också tycka det vara egendomligt — och det vet jag att man gör på vissa håll inom förvaltningen — att en tjänsteman vid SJ utan kostnad kan företå resor på järnväg både för mer angelägna behov och för semesterfärd, medan en på samma ort varande statstjänsteman inom exempelvis vägförvaltningen, som också kan sägas ha hand om en viktig del av vårt kommunikationsväsende, icke har denna möjlighet. Endast vid sjukdomsfall har han rätt att använda tjänstebilen privat. Detta trots att han väl i regel skulle vilja betala ersättning för att få använda bilen utom tjänsten.

Min fråga, om utredning skulle verkställas rörande vidgad rätt till användning av egen bil i tjänsten mot skälig ersättning, hade — måste jag medge — särskild tonvikt på ordet skälig. Det förhåller sig nämligen så, att många tjänstemän icke kunna använda egen bil, även om de finge tillåtelse härtill, då de fastställda ersättningarna anses alltför låga. Jag är därför tacksam för att statens sakrevision enligt finansministern nu skall få i uppdrag att utreda spørsmålet om användande av egen bil och frågan om ersättningsgrunderna i dylika fall.

Att den tredje frågan om särskild ersättning för själva bilförandet skulle

Svar på interpellation ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet.

besvaras negativt, anade jag nästan, det måste jag erkänna. Man kan dock icke utan vidare slå bort problemet. Det har berättats mig om fall, då en tjänsteman bötfällts för att en billykta inte fungerat. Den som för en bil utsätter sig även på annat sätt för risk att utan egen förskyllan bryta mot motorfordonsförordningen och trafikbestämmelser. Om vederbörande däremot inte har körkort och låter en av myndighetens chaufförer köra, slipper han utsetta sig för denna risk.

I regel ha de myndigheter, som förfoga över tjänstebilar, kalkyler över drifts- och andra kostnader för respektive bilar. Ett sätt att lösa problemet med användande av tjänstebil för privat bruk vore följande. Som ersättning för användande av bilen betalar tjänstemannen den direkta driftskostnaden per kilometer. I stället för särskild ersättning för själva körningen under tjänstetid skulle statsverket stå för hela kostnaden för avskrivning, garage och skatt. Säkerligen skulle detta för statsverket vara mindre kännbart, samtidigt som en viss fördel vunnas. Den tjänsteman, som finge använda sin tjänstebil utom tjänsten mot dylik ersättning till statsverket, skulle bli oerhört mån om att hålla kostnaderna för bilens drift så låga som möjligt för att själv få betala så lågt pris som möjligt. Och eftersom det övervägande antalet mil köres i tjänsten, skulle statsverket vinna på ett dylikt system.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 14.

Svar på interpellation ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG erhöi på begäran ordet för att besvara herr von Friesens interpellation angående det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet. Svaret hade i tryck utdelats till

kammarens ledamöter och herr statsrådet Zetterberg lämnade endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i detsamma.

Det i kammaren utdelade svaret hade följande lydelse:

Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr von Friesen ställt följande två frågor till mig:

1) om jag uppmärksammat de allvarliga olägenheter som vidlåda det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet med långa väntetider, bristande resurser för genomförande av verkställighetsundersökningar och bristande tekniska resurser m. m.; samt

2) vilka åtgärder jag avser att söka genomföra för bristernas avhjälpande.

På den första frågan vill jag svara, att dessa angelägenheter sedan två år tillbaka varit föremål för fortlöpande uppmärksamhet från justitiedepartementets sida och föranlett en rad åtgärder. Om dessa vill jag till en början i korthet nämna följande.

Den nuvarande organisationen av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet byggdes upp 1945. Den viktigaste nyheten var att sinnesundersökningarna i princip skulle utföras av särskilt för denna uppgift anställda läkare. Från denna princip gjordes blott ett par undantag av mindre räckvidd, i det att undersökning i Växjö av häktade kvinnor och på S:t Olofs sjukhus i Visby av inom Gotlands län häktade skulle utföras av läkare utanför organisationen. Däremot ändrades inte det redan förut tillämpade systemet att ha skilda organisationer för undersökningarna av häktade och av icke häktade. De häktade skulle alltså undersökas på fångvårdens sinnessjukavdelningar. För undersökning av icke häktade upprättades vid åtta sinnessjukhus särskilda rättspsykiatriska avdelningar.

För närvarande upptager personal-

Svar på interpellation ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet.

organisationen följande antal läkartjänster, nämligen vid fångvårdens sinnessjukavdelningar 7 överläkare, 6 förste läkare och 3 andre läkare, tillsammans 16 tjänster, och vid de rättspsykiatriska avdelningarna 8 överläkare, 6 förste läkare och 3 andre läkare, sammanlagt 17 tjänster. Emellertid ha på grund av brist på kompetenta sökande flera av dessa läkartjänster under kortare eller längre tider icke kunnat hållas besatta. Av de nämnda 16 respektive 17 läkartjänsterna är det för närvarande ej mindre än 6 respektive 4, som inte ens kunna uppehållas med vikarier. Undersökningsorganisationen inom fångvården fungerar alltså bara till $\frac{2}{3}$ och motsvarande organisation på sinnessjukhusen bara till $\frac{3}{4}$.

Till en början fungerade den nya organisationen väl. Mot slutet av år 1946 uppstod dock en betydande arbetsbalans. Närmaste anledningen härtill var en häftig stegring av antalet undersökningsfall, men bidragande orsaker voro också att bristen på psykiatrer ökat och vidare att läkarna vid fångvårdens sinnessjukavdelningar från och med den 1 juli 1946 fått en ny uppgift till sina föregående, nämligen att utföra de i straffverkställighetslagen påbjudna s. k. verkställighetsundersökningarna av fångar med längre strafftid. Läget bemästrades den gången genom en rad åtgärder. En förstärkning av läkarna vid den hårdast belastade undersökningsavdelningen på Långholmen kom till stånd. Vidare fick fångvårdsstyrelsen medgivande att låta sinnessökningsverkställas av annan än vid fångvårdens sinnessjukavdelningar anställd läkare mot ett arvode för varje dylik undersökning av 125 kronor. Arvodet höjdes sedermera till 150 kronor. Samtidigt föreskrevs att man för medverkan vid verkställighetsundersökningar fick anlita utomstående läkare för att lätta arbetsbördan för sinnessjukavdelningarna. Vidare föreskrevs överflyttning av undersöknings-

klientel mellan olika avdelningar för att få en jämnare arbetsbelastning. Slutligen meddelades utförliga bestämmelser om anmälningsskyldighet rörande uppkommen arbetsbalans, varigenom det blev möjligt för fångvårdsstyrelsen och justitiedepartementet att månad för månad följa utvecklingen. Beträffande undersökningar av icke häktade fick medicinalstyrelsen be- myndigande att i viss utsträckning anlita utomstående psykiatrer mot arvode av 150 kronor för varje undersökning. De nu skildrade åtgärderna medförde att arbetsbelastningen efter några månader åter blev normal.

I proposition till riksdagen 1948 angående vissa anslag till fångvården m. m. lämnades en utförlig redogörelse för de vidtagna åtgärderna och därav föranledda anslagsbehov. Denna framställning föranledde icke någon erinran.

Under större delen av år 1948 var läget tillfredsställande, vid mitten av året mycket gott. Siffrorna för den 1 oktober och följande månadsskiften visade emellertid en oroande tendens. Så snart denna blev tydligt märkbar, kallade jag bland andra ordföranden i Svenska psykiatriska föreningen och ordföranden i Rättspsykiatriska föreningen till en överläggning den 17 november 1948. Därvid meddelades att Rättspsykiatriska föreningen ämnade utarbeta förslag till åtgärder. Jag inväntade detta förslag, som inkom vid årsskiftet. Då förslaget emellertid visade sig avse en utbyggnad av den rättspsykiatriska organisationen inom fångvården och en sådan icke kunde genomföras utan närmare utredningar och riksdagens medverkan, uppdrog jag åt en särskild utredningsman att verkställa en förberedande utredning i de av föreningen åsyftade hänseendena. Jag föreskrev därvid, att utredningen företrädesvis skulle inriktas på frågan om vilka omedelbara organisatoriska åtgärder och andra praktiska anord-

Svar på interpellation ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet.

ningar, som kunde vidtagas för att man skulle komma till rätta med arbetsbalansen beträffande sinnesundersökningar inom fångvården. Efter en resa till fångvårdens sinnessjukavdelningar har utredningsmannen framlagt sina iakttagelser och förslag. Följande åtgärder ha sedermera vidtagits. Arvodet för sinnesundersökning utförd av utomstående läkare har höjts till 300 kronor. Överläkarna vid de olika sinnessjukavdelningarna ha efter anmodan inkommit med uppgifter på vad som behövs i fråga om biträdande personal, lokaler, inventarier, diktafoner och telefoner osv. för att läkarnas arbetskraft skall kunna fullt utnyttjas. Över dessa framställningar har infordrats fångvårdsstyrelsens yttrande, och det är min förhoppning att i dessa hänseenden kunna tillgodose alla rimliga krav. Till överläkartjänsten i Härnösand, vilken länge stått vakant, har förvärvats en ordinarie innehavare från och med den 1 maj. I justitiedepartementet förberedes ett cirkulär till de allmänna domstolarna, vari erinras bl. a. om de möjligheter att begränsa antalet sinnesundersökningar, som kunna vinnas genom att utnyttja redan förefintligt material i form av tidigare sinnesundersökningar eller andra handlingar i offentlig myndighets besittning samt genom ökad användning av den s. k. summariska läkarundersökningen.

Det var emellertid nödvändigt att vidtaga någon tillfällig åtgärd som snabbt och i betydande mån bragte ned den mycket stora balansen av häktade undersökningsfall. Denna balans har vid de fyra sista månadsskiftena legat mellan 150 och 160 fall. Om jag samtidigt nämner, att det för närvarande tillgängliga antalet läkare vid fångvårdens sinnessjukavdelningar hinner med inemot 40 utlåtanden i månaden och att även efter höjningen av arvodet för utomstående läkares undersökningar alltför få sådana läkare med erforderlig kompetens stå till förfogande, lär situatio-

nens allvar stå fullt klart. Maximitiden för ett utlåtande är enligt lag 6 veckor, men denna överskrides nu alltför ofta. Av de häktade, som vid årsskiftet avvaktade att bli undersökta, var det ej mindre än 28 som väntat två månader eller längre tid. Den 1 maj hade detta antal stigit till 64. I detta verkliga nödläge ansågs det erforderligt att för undersökning av häktade tillfälligt taga i anspråk läkarna vid sinnessjukhusens rättspsykiatriska avdelningar. Kungl. Maj:t förordnade därför den 25 februari i år bl. a. följande: Genom fångvårdsstyrelsens försorg skola upprättas tillfälliga sinnessjukavdelningar vid vissa fångvårdanstalter. Det skall åligga läkarna vid de rättspsykiatriska avdelningarna vid statens sinnessjukhus att i den omfattning medicinalstyrelsen föreskriver verkställa sinnesundersökning av dem som för sådan undersökning intagits på sinnessjukavdelning vid fångvården. Sådan undersökning skall med de undantag som medicinalstyrelsen föreskriver äga företräde framför de undersökningar, som eljest skola utföras på den rättspsykiatriska avdelningen.

Denna anordning, vars tillfälliga karaktär jag än en gång vill understryka, torde komma att få sin fulla verkan först från och med innevarande månad. Av praktiska skäl måste nämligen läkarna vid de rättspsykiatriska avdelningarna få avsluta pågående undersökningar av icke häktade innan de började undersöka häktade.

Om tillkomsten av det sistnämnda beslutet vill jag nämna, att man i justitiedepartementet var angelägen om att det skulle fattas i samförstånd med de läkare, som skulle föra beslutet ut i livet. Det ordnades därför så att deras organisation, Rättspsykiatriska föreningen, fick del av förslaget och tillfälle att yttra sig däröver. Saken behandlades också på ett sammanträde med föreningen innan Kungl. Maj:ts beslut fattades, men något uttalande från föreningen avhör-

Svar på interpellation ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet.

des aldrig. Interpellanten har i dechargedebatten påstått, att beslutet fattats trots avstyrkande från läkarhåll, men detta är alltså oriktigt. Inga uttalanden i den riktningen förelågo då beslutet offentliggjordes, och det missnöje med beslutet, som sedermera yppades, var för mig en överraskning.

Interpellanten har såväl i interpellationen som i en reservationsanmärkning till konstitutionsutskottets dechargebetänkande gjort gällande, att det sist refererade av Kungl. Maj:ts beslut skulle strida mot sinnessjuklagens bestämmelser. Jag vill därför något uppehålla mig vid den frågan.

Den av interpellanten kritiserade åtgärden innebar, att i den mån läkarna på någon av fångvårdens sinnessjukavdelningar hade svårt att utan alltför mycket förseningar hinna med att undersöka de där intagna häktade härför skulle anlitas läkarna vid den rättspsykiatriska avdelningen på närmaste sinnessjukhus. Detta, menar interpellanten, skulle strida mot föreskriften i 42 § sinnessjuklagen om att »sinnesundersökning av den, som förvaras i häkte, skall verkställas å sinnessjukavdelning vid fångvården av där anställd läkare». Läkaren på sinnessjukhuset skulle nämligen icke kunna anses vara anställd på avdelningen vid fångvården.

Att lagen talar om »där anställd läkare» sammanhänger med det förut omnämnda syftet med 1945 års reform, dvs. att tillskapa en kår av rättspsykiatriska specialister, som äro anställda enbart eller huvudsakligen för att göra undersökningar. Men självfallet är det inte speciellt formen för läkarens anställning, som är avgörande för om undersökningsförfarandet är lagligt eller ej. Undersökning kan utföras av en ordinarie läkare vid avdelningen eller av eu vikarie för honom, men om dessa inte räcka till, är det självklart att man måste engagera, mer eller mindre tillfälligt, läkar krafter utifrån att tjänstgöra på avdelningen. Så

har stadgandet alltifrån sin tillkomst också tillämpats.

Redan då den ifrågavarande bestämmelsen infördes, fann man sålunda i fråga om ett område, nämligen Gotland, att det icke behövdes en särskild undersökningsläkare inom fångvården, utan i fråga om häktade från Gotland har därför redan från början gällt, att de undersökas av läkare på ett vanligt sinnessjukhus, varvid utgår arvode för varje undersökning.

Denna metod att anlita läkare utanför fångvården mot arvode har — såsom även framgått av den föregående redogörelsen — sedermera fått ökad användning, eftersom den ordinarie organisationen på grund av läkarbrist inte kunnat byggas ut som den var tänkt och därför inte rätt med sina arbetsuppgifter. De åtgärder, som vidtagits i detta hänseende, ha i behörig ordning blivit anmälda för riksdagen och ha därvid lämnats utan erinran. Interpellanten tycks tro, att detta att gå utanför kretsen av de läkare, som äro fast anställda inom fångvården, skulle vara en nyhet i beslutet av februari 1949, men det är ett misstag. Denna praxis är gammal och har tillämpats i samförstånd med riksdagen.

Däremot är det anledning att fråga, hur arrangemanget stämmer med själva syftet med den reform av undersökningsväsendet, som genomfördes 1945, det vill säga att man för sinnesundersökningar skulle anlita företrädesvis specialister. Ur denna synpunkt, som alltså var den avgörande för omorganisationen 1945, måste det väl anses betydligt bättre att om fångvårdens egna rättspsykiatrer inte räcka till anlita sinnessjukhusens rättspsykiatrer, som ha precis samma arbete och äro specialister på just sinnesundersökningar. Detta bör väl vara ett steg framåt jämfört med det system, som tidvis måst tillämpas redan förut, nämligen att mot arvode tillfälligt anlita än den ene, än den andre utomstående psykiatern, vil-

Svar på interpellation ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet.

ken kanske har obetydlig erfarenhet av just rättspsykiatri.

Vad nu sagts har gällt interpellantens formella invändningar mot beslutet, alltså att det skulle vara olagligt. Emellertid har också anförts att anordningen bortsett därifrån skulle vara sakligt sett olämplig, eftersom den medför att väntetiden i stället ökas för de icke häktade som skola undersökas. I sin reservation till konstitutionsutskottets betänkande säger interpellanten härom bl. a., att någon allmän förkortning av väntetiden icke är att vänta genom åtgärden. Detta går emellertid helt vid sidan av vad saken egentligen gäller. Att undersökningstiderna genomsnittligt skulle minskas endast genom en omflyttning av klientelet är det naturligtvis ingen som har trott.

Förutsättningarna och motiven för beslutet äro i stället följande. Vi ha skilda organisationer för undersökning av häktade och övriga. Inom båda organisationerna råder brist på läkare. De äro därför båda hårt belastade, och förseningar uppkomma. Belastningen och förseningarna äro emellertid betydligt svårare inom organisationen för häktade. Samtidigt äro verkningarna av förseningarna där allvarligare. De icke häktade få under väntetiden vistas i sina hem och få sköta sitt arbete, om de eljest ha det så ställt att de kunna utföra arbete. På de överbelagda avdelningar, där häktade vänta på undersökning, äro förhållandena däremot ofta mycket besvärliga. Det gäller ju sjuka, abnorma eller i varje fall psykiskt labila människor, som pressas av väntan och ovisshet. Det uppkommer ofta orosutbrott, och läkarna få ägna opropor-tionerligt mycket tid åt att lugna och dämpa oron. I detta läge framstod det som en naturlig utväg att slå samman alla våra resurser i fråga om undersökningsläkare och gemensamt sätta in dem på de mest angelägna fallen. Även undersökningsklientelet tages då som en enhet, och de mest angelägna få

komma först. Att i stort sett de häktade därvid äro ur olika synpunkter mest angelägna torde ingen bestrida.

Detta förhållande, att hela klientelet räknas som en enhet och att inom denna enhet de häktade tas först, är i själva verket samma anordning som vi ha överallt annars inom rättsväsendet; de häktade ha alltid förtur. Sinnesundersökningarna äro den enda del av rättsväsendet, där man har helt skilda organisationer för dem och de övriga. Detta kan vara praktiskt och lämpligt, när arbetsbelastningen är normal och organisationen fungerar väl, men i nuvarande läge är den uppdelningen inte rationell.

I diskussionen har anordningen ibland beskrivits så, att företrädet för häktade skulle vara absolut. Detta är inte riktigt. Bestämmelserna ge rum för att även icke häktade undersökas i viss utsträckning. De fall bland dem, som av personliga eller andra skäl äro särskilt angelägna, kunna därför tagas upp jäm-sides med de häktade. Det har i detta sammanhang bl. a. sagts, att bland de icke häktade skulle finnas personer som med hänsyn till sin sinnesbeskaffenhet äro särskilt samhällsvådliga och snarast böra omhändertagas. Även detta är en missvisande framställning av läget. Det förhåller sig ju så, att graden av samhällsfarlighet, närmast alltså faran för att vederbörande skall begå nytt brott, är ett av de viktigaste skäl som avgöra om vederbörande skall hållas i häkte eller ej, och om denna fara är uppenbar, är det alltså inte troligt att han släppes på fri fot. Skulle faran först senare bli mera uppenbar, kan fallet, efter vad jag nyss framhållit, likväl få den skyndsamma behandling som behövs.

Jag vill vidare än en gång understryka att det här är fråga om ett tillfälligt arrangemang. Då det från Rättspsykiatriska föreningens sida i ett tidningsuttalande har sagts, att de icke häktade skulle få vänta »i åratals» på

Svar på interpellation ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet.

sin undersökning, är detta en orimlig överdrift bland många andra från kritikens sida.

Då jag här efter går över från vad som har gjorts i saken till frågan om vad som ytterligare kan och bör göras, vill jag först markera en skillnad, som interpellanten inte har gjort men som är nödvändig att hålla klar, nämligen skillnaden mellan omedelbara åtgärder och åtgärder på längre sikt. Interpellanten synes inte tillräckligt tydligt ha uppmärksammat, att här är fråga om ett akut nödläge som krävt ögonblickliga, kraftiga åtgärder. Huvudanledningen till det nuvarande läget, nämligen bristen på psykiatrer, är inte någonting som kan undanröjas i en handvändning, det tar år att råda bot på den saken. Det är inte praktisk politik, när man kritiserar de åtgärder, som vidtagits för att nå en snabb förbättring, att i stället förordra andra åtgärder, som enbart kunna verka på lång sikt. De som kritiserat ha inte haft att komma med ett enda motförslag som verkar på kort sikt, och då väger kritiken inte tungt.

Vad så angår åtgärder på lång sikt, är det uppenbart att lönefrågan har stor betydelse för rekryteringen. Jag vill dock här starkt understryka, att frågan måste ses i ett sammanhang för undersökningsväsendet och den egentliga sinnessjukvården. Bristen på psykiatrer är mycket kännbar över hela linjen, och om vi för undersökningsväsendets del med skäl tala om ett nödläge, så måste vi likväl medge, att olägenheterna av bristen på psykiatrer äro ännu allvarligare och mera ödesdigra för den egentliga sinnessjukvården. Det bör därför inte bli tal om att genom några åtgärder, av vad slag de vara må, öka antalet undersökningsläkare på bekostnad av antalet vårdläkare. Problemet måste lösas i ett sammanhang.

Som bekant har sinnessjukvårdsberedningen lagt fram ett förslag om höjda löner för läkarna inom sinnessjuk-

vården, och i detta förslag förutsattes, att höjningen skulle avse även de rättspsykiatriska läkartjänsterna såväl på sinnessjukhusen som inom fångvården. Beredningens förslag har på grund av det finansiella läget inte ännu föranlett åtgärd, men i statsutskottets utlåtande nr 91 till årets riksdag, vilket godkänts av riksdagen, förordades mycket starkt, att den föreslagna höjningen borde genomföras så snart läget medgäve det. Det finns därför alla utsikter till att en förbättring i detta hänseende snart skall inträda.

Läkarbristen är det dominerande problemet i denna sak. Fördenskull förbiser jag naturligtvis inte, att man måste se till att det finns också annan personal för undersökningarna, exempelvis s. k. socialassistenter, som gör en del av undersökningsarbetet, liksom även att det finns erforderliga lokaler och tekniska hjälpmedel. Såsom förut nämnts har en grundlig inventering av dessa frågor verkställt, och resultatet kan väntas inom kort. Man måste emellertid även söka efter andra botemedel än de förut nämnda. Ett viktigt spörsmål är om inte själva undersökningstekniken kunde rationaliseras. Det är iögonenfallande, att man tidigare, innan undersökningsorganisationen blev så specialiserad som den är nu, hann med proportionsvis flera undersökningar. Jämför man med förhållandena på vissa håll utomlands är också skillnaden betydande. Enligt vissa uppgifter skulle sålunda engelska rättspsykiatrer avge i genomsnitt tio gånger så många utlåtanden per år som de svenska. Det är klart att förhållandena där kunna vara olika våra och att dessa engelska utlåtanden också se ut på ett annat sätt än de svenska, men det är möjligt, att vi skulle kunna på ett enklare sätt vinna det praktiska resultat som det här gäller utan våda för rättssäkerheten. Det kan inte vara riktigt att i en tid, då vi lida så stor brist på läkare, ställa samma fordringar på

Svar på interpellation ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet.

utlåtandena — exempelvis att de skola kunna utgöra underlag för vetenskaplig forskning — med påföljd att de inte hinna avges inom rimlig tid, utan de undersökta få sitta i fängelse i månader i väntan på att utlåtandena skola bli färdiga. Den avvägning mellan olika synpunkter, som här bör ske, är emellertid mycket svår och ömtålig. Jag har nu blott velat antyda frågeställningen men kan naturligtvis inte ta någon slutgiltig ståndpunkt, innan problemet över huvud taget blivit undersökt. Det kan emellertid vara anledning att verkställa en sådan utredning, som då bör göras under medverkan av både läkare och domare.

Härefter yttrade

Herr von FRIESEN: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet få framföra mitt tack för det utförliga svar han lämnat på min interpellation. Det överraskar säkert icke justitieministern, om jag säger att i vissa avsnitt har jag en annan mening än han. Det gäller särskilt de åtgärder som helt nyligen ha vidtagits. Å andra sidan vill jag — såsom jag också kommer att framhålla i slutet av denna granskning av svaret — i väsentliga punkter instämma med honom.

Beträffande den av herr statsrådet lämnade historiska utredningen vill jag säga, att den nog är sakligt riktig. Jag är emellertid angelägen framhålla, att vi nog här befinna oss i ett kroniskt nödläge. Vi röra oss icke bara med tillfälliga svårigheter, som kunna avhjälpas genom tillfälliga åtgärder. Situationen har ända sedan denna organisation började sin verksamhet efter 1945 års beslut varit ganska prekär.

Statsrådet säger i svaret, att under större delen av 1948 var läget tillfredsställande och i mitten av året var det mycket gott. Ja, herr statsråd, detta goda tillstånd har en mycket otillfreds-

ställande anledning: det är juristkonflikten. Juristkonflikten gjorde att en stor del av undersökningarna av de på fri fot varande tilltalade antingen inställdes eller uppskötos. I varje fall blev förseningen anmärkningsvärd, medan man å andra sidan på fängelserna nödtorftigt kunde avverka arbetsbalansen. Jag är angelägen att framhålla detta, innan jag sedan kommer in på frågan om de tillfälliga åtgärder, som statsrådet har genomfört i detta avseende. Hävandet av juristkonflikten kommer ju att ytterligare försvåra undersökningarna av dessa s. k. frifotingar. Nu har alltså en fördämning tagits bort. Här kommer en lång rad av undersökningsfall att anmäla sig, plus en del av de häktade, som statsrådet nu vill låta undersökas av sinnessjukhusens rättspsykiater.

Då statsrådet var inne på saken men icke berörde den i dechargedebatten, skall jag endast med ett par ord motivera min ståndpunkt i denna fråga. Jag skall börja med att läsa upp ett litet stycke av Kungl. Maj:ts proposition 1945, där den dåvarande justitieministern framhåller följande: »Önskvärdheten av att utnyttja fångvårdens sinnessjukavdelningar för undersökningsarbetet och att kunna bereda fångvårdsmyndigheterna tillgång till psykiatrisk sakkunskap i fråga om behandling jämväl av andra intagna finner jag böra tillmätas den vikt, att jag icke anser mig kunna förorda att undersökningar av häktade överflyttas till sinnessjukhusen. Ett upprätthållande av skillnaden mellan häktade och icke häktade även på undersökningsstadiet synes mig för övrigt icke omotiverat.»

Den dåvarande justitieministern hade alltså en mycket bestämd mening rörande den uppdelning som sedan blev följd och som för övrigt formulerats mycket klart och tydligt i sinnessjuklagen.

Jag måste nog säga att jag tycker, att statsrådet i det mera utförliga sva-

Svar på interpellation ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet.

ret, som ligger här på kammarledamöternas bord, icke har tillräckligt motiverat åtgärden att överföra en del av de häktade till sinnessjukhusens rättspsykiatrer. Statsrådet säger, att det är självfallet icke speciellt formen för läkarens anställning, som är avgörande för om undersökningsförfarandet är lagligt eller ej. Undersökning kan utföras av en ordinarie läkare vid avdelningen eller av en vikarie för honom, men om dessa icke räcka till är det självklart, att man måste engagera, mer eller mindre tillfälligt, läkarkrafter utifrån att tjänstgöra på avdelningen. Dessa läkare, som tjänstgöra vid avdelningarna och få denna extra arbetsbörda, vilken förlänger deras kö av undersökningsobjekt, äro emellertid icke anställda som läkare vid fångvården. De åka icke ut till fängelserna och gå igenom en del av fängelsernas material, utan i stället är det en del av fångarna som med sina vaktkonstaplar få sitta och vänta hos sinnessjukhusens rättspsykiatrer.

Jag tycker nog, att formuleringen i sinnessjuklagen här är så pass tydlig, att det ej kan råda någon tvekan om det rent formellt mindre lämpliga i att företaga den åtgärd som justitieministern här har gjort. Det hade nog, synes det mig — om vi fortfarande skola diskutera saken rent konstitutionellt — varit riktigtare, om statsrådet förelagt riksdagen en proposition om ändring i sinnessjuklagens bestämmelser.

Jag har bara sagt detta, herr statsråd, för att ytterligare motivera min ståndpunkt, som jag fortfarande vidhåller. Jag medger naturligtvis, att statsrådet har sista ordet i denna sak, då hans åtgärd vunnit decharge. Jag lyckades icke få med mig någon majoritet i konstitutionsutskottet på min anmärkning.

Jag kan kanske också beröra vad statsrådet säger om Gotland, att där råda andra förhållanden. Där har överläkaren vid S:t Olofs sjukhus ett litet

arvode för undersökningarna. Där har man icke tillämpat organisationen. Det är en åtgärd, som har gammal hävd av geografiska skäl. Såsom statsrådet mycket riktigt framhållit på första sidan av interpellationssvaret, ha på grund av de lokala förhållandena gjorts undantag vid S:t Olofs sjukhus i Visby och i fråga om de häktade kvinnorna i Växjö. Både Kungl. Maj:t och utskottet framhöllo 1945, att av rent geografiska skäl skulle man undantaga Gotland.

Jag skall med ett par ord också uppehålla mig vid de rättspsykiatriska läkarnas medverkan till detta beslut. Statsrådet uttalade sin förvåning över att rättspsykiatrer, som beretts tillfälle att yttra sig om det förslag, som sedan blev fastställt den 25 februari, icke hade begagnat tillfället att göra några erinringar. Jag vet icke riktigt, hur jag skall tolka de olika uppgifter jag fått i denna punkt. Jag har senast i dag varit i kontakt med sekreteraren i Rättspsykiatriska föreningen, alltså en medlem av föreningens styrelse. Han säger, att läkarna icke beretts tillfälle att i föreningen diskutera denna fråga förrän frågan var avgjord fredagen den 25 februari. Även av andra rättspsykiatrer i ledande ställning har jag fått samma uppgift. De mena att de icke haft denna möjlighet. Det kan ju tänkas, att statsrådet syftar på en remisskrivelse från justitiedepartementet till medicinalrådet Björck i medicinalstyrelsen. Men här föreligger ett mycket egendomligt förhållande, som jag måste anse vara anmärkningsvärt. Det är mycket riktigt på det sättet, att statsrådet genom en tjänsteman i departementet gjorde en förfrågan hos medicinalstyrelsen, hur den ställde sig till detta förslag, och fick en underhandsskrivelse som svar. Det var icke något officiell remiss. Det lämnades ett svar, där vederbörande medicinalråd räknade upp ett antal personer som hörts och lämnat remissen utan erinran. I remissen framhålles önskvärdheten av att Rätts-

Svar på interpellation ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet.

psykiatriska föreningens ordförande också skall höras. Vederbörande medicinalråd säger, att denne icke haft något att erinra. Sedan har emellertid denne överläkare tillställt konstitutionsutskottet, när det hade denna fråga till behandling, en skrivelse, vari han bestämt förnekade, att över huvud taget någon som helst fråga riktats till honom. Svaret från medicinalstyrelsen blev därför missvisande. Det är naturligtvis en sak, som statsrådet icke på något sätt kan rå för. Jag måste dock framhålla, att han nog lämnat oriktiga upplysningar. Den närmare anledningen är för mig fullkomligt obekant men hänger tydligen samman med detta egendomliga förfarande.

Jag kommer så till frågan om de praktiska konsekvenserna av de av Kungl. Maj:t vidtagna åtgärderna. Jag har tidigare vidrört denna sak. Jag har sagt, att medan man kanske förkortar kön av häktade och gör det lättare att undersöka dem växer kön av de på fri fot varande. Jag har tillåtit mig påpeka, att särskilt i de stora städerna Stockholm och Göteborg är en sådan förlängning av väntetiden ganska allvarlig. Det är nämligen så att häktningsförfarandet där numera icke tillämpas i samma utsträckning som tidigare. Det är besvärliga, asociala element som ställas i denna kö. Jag tänker bl. a. på en rad sedlighetsförbrytare, som ingalunda upphöra med sin osedliga verksamhet under denna tid. Det är även en del andra oroliga element, psykopater och andra individer, som se framåt mot det slutliga lagförandet men under denna långa väntetid i sin bristande balans kunna vidtaga åtgärder eller utföra handlingar, som strida mot lag. Detta är en ganska besvärlig historia.

Förhållandena äro särskilt svåra i Stockholm. Efter vad jag hörde häromdagen har man även från medicinalstyrelsens sida beaktat detta och tänkt sig, att man skulle åtminstone tills vidare få dispens från denna åtgärd. Jag skulle

vilja sluta denna del av min framställning med att rikta en hemställan till justitieministern, att han icke reser alltför stora hinder i vägen, i varje fall när det gäller de större samhällena såsom Stockholm och Göteborg. Jag tror att det skulle vara mycket tacknämligt, om man där sluppe följa den bestämmelse, som enligt vad jag vill minnas innebär, att på en frifoting skall det undersökas två häktade. Jag tror att det är mycket angeläget att man i de allra största städerna kan få slippa utföra de nyligen ålagda uppgifterna.

Jag tackar emellertid statsrådet för hans flera gånger upprepade försäkran, att denna åtgärd är av bestämt tillfällig karaktär och enligt hans mening endast avsedd att avhjälpa ett tillfälligt nödläge.

Statsrådet påtalade, att i någon tidning sagts, att man får vänta i årtal på att bli undersökt. Han menade att detta vore överord. Om man tar det generellt är det naturligtvis överord. Men jag vill upplysa, att väntetiden kan bli anmärkningsvärt lång. Jag hörde från psykiatriska sjukhuset häromdagen berättas om en man, som begått en brottslig handling 1946 eller 1947. I början av 1948 sattes undersökningen i gång, och först i dagarna har vederbörande läkare blivit klar med sin undersökning. Från en rättspsykiatrisk station i landsorten har det meddelats, att det finnes en väntetid ända sedan sistlidne oktober månad. Man kanske skulle kunna moderera omdömet till att tala om att väntetiden blir halvårslång, när det gäller dessa fortfarande på fri fot varande.

Jag kommer nu till de andra åtgärder som statsrådet talat om. När han talar om lönerna är jag alldeles överens med honom i den punkten. Jag tror att det är alldeles riktigt som han säger, att lönefrågan icke kan lösas isolerad enbart för dessa läkare. Den måste ses i sammanhang med de psykiatriska sinessjukläkarna över huvud taget. Jag

Svar på interpellation ang. det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet.

uttalar ännu en gång det önskemålet, som för resten riksdagen gjort till sitt, att det snart skall bli möjligt att lösa denna mycket besvärliga lönefråga. I fråga om bostäderna tror jag att den utväg, som jag påpekat, nämligen att hyresersättningen för överläkare vid sinnessjukhusen skulle kunna tillfälligt justeras, är den riktiga.

Jag vill emellertid framhålla två saker som äro av betydelse. Det ena är att man får tillfredsställande utbildningsplatser vid dessa stationer genom undersökningsavdelningar, så att man på det sättet kan sörja för en nyrekrytering. Det är nämligen så, att dessa läkare utgöra en ganska liten kår. Det har från deras sida framhållits, att de äro så pass otillfredsställda med de nuvarande förhållandena, att många av dem fundera på att söka sig ifrån detta speciella arbete till andra arbetsuppgifter, något som med nuvarande läkarbrist icke bör vara särskilt svårt. Då kåren är mycket liten, förstår var och en att om bara några stycken, kanske tre eller fyra, säga upp sina platser, så blir läget ännu mera katastrofalt.

Den inventering, som på statsrådets initiativ företagits rörande en hel del nya hjälpmedel åt dessa psykiatrer, är att hälsa med den största tillfredsställelse. Jag vet icke om någon uppmaning till en sådan inventering gått ut till så många av våra läkare. Det vore önskvärt att så skedde. Det vore lämpligt, om alla läkare finge komma in med sina önskemål och om de kunde vinna tillmötesgående. Det gäller både de personella resurserna och de tekniska resurserna. Det är oerhört viktigt, att läkarna få tillräckligt med utbildade assistenter till förfogande. Det komme att underlätta deras arbete i mycket hög grad.

Till sist skall jag på ännu en punkt instämma med herr statsrådet och understryka vad han sagt. Det som han här kommer med är visst icke några nya synpunkter, utan det har framförts

vid olika tillfällen och i olika sammanhang. Det gäller att man skulle i någon mån kunna förkorta de nu mycket vidlyftiga utlåtandena. Jag vill i detta sammanhang säga vad statsrådet också framhållit, att det finnes en orsak till att utlåtandena bli så långa som de äro: det är den obligatoriska centrala granskningen av samtliga utlåtanden, vare sig domstolarna begärt det eller ej. Det blir nödvändigt för medicinalstyrelsen, som företar granskningen, att få en så fullständig bild som möjligt, då den icke får se vederbörande undersökte utan skall döma efter papperen. För att kunna göra en objektiv och tillförlitlig granskning måste den ha en så noggrann undersökning som möjligt. Detta är den främsta anledningen till att dessa utlåtanden bli mycket långa. Jag tror dock, att det är möjligt att högst väsentligt skära ner utlåtandenas omfattning. Det skulle innebära, att den obligatoriska granskningen skulle försvinna. Numera ha vi ju ett antal särskilt kvalificerade läkare, och man tycker då, att den högsta medicinska auktoriteten skulle kunna lita på dem. En viss granskning under en övergångstid är naturligtvis tänkbar, särskilt i mera tveksamma fall. Och i sådana fall då domstolen icke är nöjd med ett utlåtande bör den kunna begära en ytterligare utredning av medicinalstyrelsen, som då kanske kan inhämta nödiga uppgifter av läkaren.

Jag tror att det engelska systemet skulle vara möjligt att genomföra. Där skrives utlåtandet bara på en eller två sidor. Där äro emellertid dessa utlåtanden enbart avsedda för domstolarna, och det förekommer ej någon central granskning. Jag tror att vi äro inne på en riktig väg, om vi göra en utredning om detta. Jag kan försäkra statsrådet, att många rättspsykiatrer äro utomordentligt intresserade av att en sådan undersökning kommer till stånd. Jag hoppas, att statsrådet skall kunna sätta i gång den så snart som möjligt, då han

Svar på interpellation ang. avveckling av vid domstolarna inskrivna godmanskap för små arvslotter.

till sitt förfogande fått de lämpliga och intresserade krafter som kunna stå till buds.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 15.

Svar på interpellation ang. avveckling av vid domstolarna inskrivna godmanskap för små arvslotter.

Herr förste vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Onsjö frågat, om jag observerat att det vid domstolarna finnes inskrivna en hel del godmanskap, avseende arvslotter som äro så små att de sakna betydelse för de bortavärande arvingarna, och vidare om jag vill vidtaga åtgärder som göra det möjligt att dessa godmanskap på ett enkelt och praktiskt sätt kunna avvecklas.

Till en början torde jag få i korthet redogöra för lagbestämmelserna på området. Enligt dessa skall, om vid dödsfall en känd arvinge vistas på okänd ort, domstolen förordna god man för denne arvinge. Detsamma gäller då arvinge är okänd, antingen på det sättet att man över huvud taget inte vet om någon sådan arvinge finns eller sålunda att man blott saknar uppgift om arvingens namn och vistelseort. Skälet till att man förordnar en god man är naturligtvis att den saknade eller okände arvingen icke är i stånd att själv bevaka sin rätt i dödsboet och förvalta sin lott däri. Gode mannens uppdrag begränsar sig alltså till att i dessa hänseenden företräda den saknade eller okände, så länge denne icke kan göra det själv. Kommer han till rätta, så att gode mannen kan redovisa sitt uppdrag, skall detta avslutas och gode mannen entledigas.

Gode mannens uppdrag kan emellertid komma att upphöra även därigenom att det icke längre finns någon rätt att bevaka. Jag bortser härvid från de självklara fallen, då det icke blir någon behållning i boet eller i varje fall den saknade eller okände icke får någon arvslott. Ej heller behöver jag närmare ingå på det av interpellanten berörda fallet, då saknad arvinge dödförklaras; det är ju uppenbart att, allteftersom han presumeras ha avlidit före eller efter arvlåtare, hans arvslott tillfaller antingen dennes övriga arvingar eller hans egna arvingar. Och då är ju gode mannens uppdrag slutfört.

Av större praktisk betydelse äro reglerna om preskription av arv. Då känd arvinge är på okänd ort eller arvinge är okänd, utfärdar domstolen en kungörelse om arvfallet, som införes i Post- och inrikes tidningar. Därefter har arvingen en tid av fem år på sig för att göra anspråk på arvet. Om kungörelse icke skett, gäller i varje fall en yttersta preskriptionstid av tio år från dödsfallet. Arvinge som icke gör anspråk på sitt arv inom den tid som gäller i varje särskilt fall förlorar sin rätt. Arvet tillfaller då övriga arvingar. Då arvsrätten sålunda preskriberats, upphör också gode mannens uppdrag. Genom reglerna om arvspreskription är således sörjt för att godmanskap i nu avsedda fall icke blir en förvaltning för en obestämd framtid.

I den mån interpellanten avser godmanskap som följa äldre lagbestämmelser, vill jag framhålla följande. Även i äldre ärvdabalken, vilken var tillämplig före 1928 års lagstiftning om arv, funnos regler om arvspreskription. Dessa voro väl icke så enkla och klara som de nu gällande. Särskilt må framhållas att det icke fanns någon motsvarighet till den generella regeln om en yttersta preskriptionstid, efter vilken det under alla förhållanden står

Svar på interpellation ang. avveckling av vid domstolarna inskrivna godmanskap för små arvslotter.

klart att varje arvsanspråk är uteslutet. Även de äldre reglerna byggde emellertid på principen att ett anspråk icke borde få stå öppet hur länge som helst. För det praktiskt viktiga fallet, då känd inländsk arvinge vistades på okänd ort, stadgades sålunda att kungörelse skulle utfärdas och att en preskriptionstid av tio år skulle löpa från kungörelsen.

Det är självfallet icke möjligt att, utan att taga närmare kännedom om varje särskilt fall, klargöra varför, såsom interpellanten påstår, vissa äldre godmanskap icke kunnat avvecklas. Helt osannolikt är det väl icke att en bristande kännedom om lagreglerna kunnat medverka till att äldre godmanskap kvarstå, eller också kan man ha velat visa den saknade arvingen större hänsyn än lagen gör. Vad skälet än må vara, böra dessa gamla uppdrag icke kvarstå hur länge som helst. Tillämpliga lagbestämmelser torde i regel bereda tillräckliga möjligheter för en avveckling, och om gode mannen icke själv förstår sig på att genomföra denna, bör han kunna hjälpas till rätta av överförmyndarna, förmynderskapsdomstolarna och i förekommande fall av landsfiskalerna, som ha övertagit de gamla kronofogdarnas skyldighet att bevaka kronans rätt till danaarv.

Vidare yttrade

Herr ONSJÖ: Herr talman! Jag skall be att till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation.

Svaret har kanske inte givit mig så värst mycket utöver vad jag kunnat läsa mig till av författningarna. Att jag väckt min interpellation har berott därpå, att jag vet att det råder oklarhet på området. En hel del godemanskap redovisas år från år utan att man vet, hur man skall få slut på dem. I många fall beror detta, som herr stats-

rådet säger, på okunnighet om lagreglerna. I sådana fall skulle man kanske kunna tänka sig, att det gäves några anvisningar om hur man skall förfara. Överförmyndarna på landsbygden äro nämligen vanligtvis inte juridiskt kunniga, och jag tror att det kunde vara av värde för dem att få någon ledning. Men jag tror inte, att det hela beror bara därpå. Teoretiskt går det nog, som statsrådet säger, att ordna saken, men i praktiken blir det annorlunda. Beträffande de arvslotter och godemanskap, som tillkommit efter 1928, ter sig frågan enkel nog tack vare preskriptionstiden på fem, respektive tio år, då ju en arvslott kan överlämnas så där tämligen utan vidare till de andra arvtagarna. Men när det gäller så små belopp, som det härvidlag kan bli fråga om, och där preskriptionstiden är ute, kan det hända att arvsloten inte ens räcker till att betala kostnaderna för att det skall bli klarlagt, vem som är behörig att få de pengar, som äro kvar. Då undrar man ju, om det inte skulle kunna finnas något enklare sätt att hederligt få slut på det hela.

Mig personligen intressera mest, inte de fall som inträffat efter 1928, utan de som ligga längre tillbaka i tiden. Jag blev själv överförmyndare 1928 och övertog då en hel del godemanskap, som voro inskrivna till och med så långt tillbaka i tiden som i början på 1900-talet. Jag tvivlar ingalunda på att det inte skulle kunna gå att avveckla dem, men det rör sig härvidlag om så obetydliga belopp att man, som sagt, måste ta sig en funderare på om inte det hela skulle kunna ordnas på ett enklare sätt. Detta har gjort att jag velat fästa uppmärksamhet på frågan, och jag får väl återkomma en annan gång och se, om det inte går att göra något åt den. I praktiken ter sig frågan om dessa småbelopp som sagt litet annorlunda än den gör rent teoretiskt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 16.

Svar på interpellation ang. redogörelse för åtgärder, som vidtagits för att öka flygsäkerheten inom flygvapnet.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet VOUGT erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Andersson i Ronneby frågat, om jag är beredd att lämna riksdagen en redogörelse för de åtgärder, som ha vidtagits för att öka flygsäkerheten inom flygvapnet, och vilka ytterligare åtgärder som avses skola vidtagas med anledning av innevarande år timade olyckor inom flygvapnet.

Mot bakgrunden av de många olyckor, som i år drabbat vårt flygvapen, är det naturligt att man liksom interpellanten frågar, om verkligen allt gjorts för att minska olycksriskerna. Innan jag går närmare in på denna fråga, vill jag i korthet redogöra för olycksfrekvensens utveckling inom flygvapnet. Jag utgår härvid från den inom flygvapnet förda haveristatistiken. Denna visar, att haverifrekvensen i relation till antalet flygtimmar under senare år undergått en stadig minskning. Medan antalet totalhaverier per 100 000 flygtimmar år 1941 uppgick till 59, utgjorde motsvarande antal under år 1948 endast 27. Antalet haverier av mindre omfattning har minskats ännu mera: från 329 till 109. Antalet förolyckade, fortfarande per 100 000 flygtimmar, har minskats från 56 till 18. Att antalet förolyckade har gått ned förhållandevis mer än antalet haverier beror på att flygvapnet alltmer övergått till ensitsiga jaktplan.

Den gynnsamma utveckling, som haverifrekvensen under senare år undergått, innebär givetvis icke att antalet olyckor icke ibland kan tillfälligtvis öka. Så har bland annat varit förhållandet under första kvartalet i år. Antalet totalhaverier per 100 000 flygtimmar var då 69, medan motsvarande

siffror för samma kvartal under de två närmast föregående åren voro 54 respektive 60. På grund av att haverierna i år i flera fall omfattat flygplan med flera mans besättning har antalet omkomna ökats förhållandevis mer: från 11 år 1947 till 19 i år.

Erfarenheten har visat, att flyghaverierna komma periodvis. Detta är till en viss grad naturligt, då med ökad flygfrekvens följer ökat antal haverier och flygfrekvensen varierar något under året, med höjdpunkter i augusti och februari—mars. Detta räcker dock icke som förklaring till de serier av haverier, som stundom förekomma. Denna slumpvisa koncentration av haverier ger stundom intryck av att frekvensen är större än den verkliga är, då antalet slås ut över hela året.

Strävan är att undvika sådana haverier som det ligger i mänsklig makt att undvika. En första förutsättning härvid är en noggrann orsaksanalys vid varje olyckshändelse. Denna sker efter ingående undersökningar förrättade av flygvapnets haverikommission förstärkt med den sakkunskap som behövs i de olika fallen. Undersökningens resultat kan föranleda tekniska ändringar på flygplan eller nya anvisningar för materielens handhavande i luften och på marken. Om tjänsteförsummelse kan ifrågasättas, hänskjutes målet till domstol.

Enligt föreliggande statistik föranledas i genomsnitt icke mindre än 68 procent av haverierna av fel från personalens sida. 20 procent äro hänförliga till materielfel, medan orsakerna i 12 procent av fallen icke kunnat utrönas.

Det är sålunda tydligt, att den mänskliga faktorn dominerar som haveriorsak. Denna haveriorsak kan aldrig helt elimineras, men genom fullgod utbildning och betryggande säkerhetsbestämmelser söker man att i görligaste mån minska personalfelen.

Under flygvapnets uppbyggnadsperiod ha vissa svårigheter förelegat att

Svar på interpellation ang. redogörelse för åtgärder, som vidtagits för att öka flygsäkerheten inom flygvapnet.

för flygövningarnas direkta ledning disponera tillräckligt erfaren personal. Allteftersom organisationen stadgar sig, minska dock dessa svårigheter, och man borde därför ha anledning räkna med att haverifrekvensen även i framtiden kan visa en nedåtgående tendens. Denna tendens motverkas dock av övergången till snabbare och mera komplicerade flygplan, som ställa högre krav såväl på den flygande personalen och dess ledning som på markpersonal och flygfält m. m. Vilken faktor som på längre sikt kommer att väga över kan icke nu med visshet avgöras. Inom flygvapnet anser man dock sannolikt, att en ytterligare minskning av haverifrekvensen skall vara möjlig, ehuru minskningen antages komma att ske i långsammare takt än under de senaste åren.

En avsevärd förbättring har de senaste åren inträtt i fråga om haverier på grund av indisciplinär flygning. Under år 1948 inträffade sålunda endast två haverier, varav ett svårare, av denna anledning.

Ett relativt stort antal totalhaverier föranledes av kollisioner. I år ha sålunda icke mindre än 7 kollisioner inträffat. Olyckorna ha som regel inträffat under stridsövningar i hög fart, och förarna synas härvid stundom ha i sin ambition drivit övningen alltför långt eller icke varit tillräckligt uppmärksamma.

Det är helt naturligt att den ökning av antalet jaktförband, som skett inom flygvapnet, innebär mera övning i luftstrid och större risk för kollisioner. Det gäller att avväga övningarna med hänsyn till att de skola vara realistiska utan att onödiga risker tagas. Dessa förhållanden komma att ägnas särskild uppmärksamhet, och chefen för flygvapnet har igångsatt en särskild utredning för att klarlägga olycksanledningarna. I avvaktan på resultatet av denna

utredning ha inskränkningar i luftstrid i större förband samt vid andra större övningar anbefallts i den mån utbildningsmålet icke kräver detta. Så skedde t. ex. vid flygvapenövningen i april.

Vidare har för flottilcheferna ånyo understrukits vikten av att kontrollera flygövningarna i luften samt förberedelserna på marken före flygning. I anvisningarna för flygövningarna skall sålunda särskilt för flygplansbesättningarna inskrivas att de måste inrikta uppmärksamheten på de övriga flygplanen inom det egna förbandet eller dem som eljest deltaga i övningen.

Med de höga hastigheter som nu förekomma och de stora accelerationskrafter som därvid utlösas måste den flygmedicinska forskningen tillmätas allt större betydelse, då det gäller att komma till rätta med haverierna. Vid alltför kraftigt uttagen sväng utsättes flygföraren för »black out» eller »grey out», d. v. s. förlorar mer eller mindre synförmågan eller t. o. m. utsättes för ett kort moments svimning som han icke kan undvika om han icke lärt sig att vidtaga särskilda åtgärder. Även om så är fallet, förefinnes risk för att hans uppmärksamhet och reaktionsförmåga nedsätts. Den flygmedicinska sakkunskapen saknar för närvarande underlag för att fullständigt kunna bedöma i vilken omfattning detta sker samt hur lång tid det dröjer innan uppmärksamhet och reaktionsförmåga återgå till normala värden. Oavsett accelerationspåkänningarna är luftstrid eller flygning med moderna krigsflygplan över huvud taget tröttande, vilket i och för sig kan medföra nedsättning av uppmärksamhet och reaktionsförmåga. Dessa förhållanden ha varit och komma i fortsättningen att bli föremål för särskild uppmärksamhet.

Det föreligger ett starkt önskemål att få klarhet beträffande accelerationskrafternas inverkan på flygplansbesätt-

Svar på interpellation ang. redogörelse för åtgärder, som vidtagits för att öka flygsäkerheten inom flygvapnet.

ningarna samt motmedel häremot. Denna upplysning kan icke erhållas med mindre än att en människocentrifug anskaffas för testning på detta område. Medel härför ha åskats av flygmedicinska nämnden men på grund av rådande ekonomiska läge icke kunnat inrymmas i den för nämnden anvisade anslagsramen.

Genom ett kontinuerligt samarbete med de flygmedicinska fackmännen söker man inom flygledningen bilda sig en säkrare uppfattning om accelerationskrafternas och andra flygmedicinska faktorerers inverkan på flygsäkerheten i syfte att i tid kunna anpassa flygutbildningen och flygövningarna efter de krav, som den moderna flygmaterielen ställer på den flygande personalen.

Jag har redan tidigare inför riksdagen givit uttryck åt den uppfattningen, att den personal, som närmast har ansvaret för utbildningen inom flygvapnet och för flygsäkerheten, väl känner sitt ansvar och söker göra vad i mänsklig förmåga står för att nedbringa olycksfrekvensen. Det är att hoppas, att den förstärkning av flygledningen med en särskild inspektör för flygsäkerhetstjänsten och en undersökningsläkare med fullständig flygutbildning, som med stöd av 1948 års riksdags beslut nyligen kunnat genomföras, skall ytterligare förbättra flygledningens möjligheter att hålla nere haverierna på så låg nivå som möjligt.

Då de åtgärder, som inom flygledningen vidtagits i anledning av den stora olycksfrekvensen i år, synt mig väl avvägda, har jag icke ansett erforderligt att själv vidtaga några särskilda åtgärder.

Härpå yttrade

Herr ANDERSSON i Ronneby: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få

framföra mitt tack för det svar jag erhållit på min interpellation.

I en utförlig redogörelse har herr statsrådet visat, att haveriernas antal stadigt minskat i relation till antalet flygtimmar. Denna utveckling måste betecknas såsom glädjande, även om förhållandena naturligtvis aldrig bli fullt tillfredsställande. Anledningen till min interpellation har varit den anhopning av kollisionsolyckor, som ägt rum i det att under en tidrymd av två månader 12 flygplan totalhavererat och 19 flygare förolyckats. Alla inse, att utbildningen av stridsflygare inte kan göras helt riskfri, men lekmannen har, med rätt eller orätt, en ganska bestämd uppfattning därom, att större risker vid övningar i fredstid inte böra tagas än att rimlig säkerhet mot kollisionsolyckor ernås. Att flyghaverierna komma periodvis betecknas i svaret som till en viss grad naturligt, då flygfrekvensen varierar något under året. Jag tror inte att flygvapnet i det avseendet intar någon särställning. Inom alla verksamhetsområden, där olycksriskerna äro större än vanligt, kan man konstatera samma tendens. Förhållandet kan måhända förklaras så, att under perioder, då allt går bra, invaggas man i säkerhet, tar större risker och gör säkerhetsmarginalen mindre än som tillrådligt är. Det förhållandet att 68 procent av olyckorna tillskrivas fel från personalens sida torde i viss mån bestyrka riktigheten i denna tankegång.

I svaret redovisas en påtaglig förbättring i fråga om de indisciplinära flygningarna, så långt detta nu låter sig kontrolleras; men även den djärvhet och överambition, som sätta säkerheten i efterhand, böra räknas till indisciplinär flygning. Flygledningen har säkerligen också inte utan anledning återkommit och påtalat nödvändigheten av att säkerhetsmarginalerna inte överskridas. Olyckorna ha inte heller drab-

bat oerfarna flygare utan väl utbildat folk, och överambition kan därför ha varit en bidragande orsak. Självfallet är jag införstådd med att de numera höga hastigheterna starkt medverka till att öka riskerna för kollisioner. Hastighetens inverkan på den mänskliga reaktionsförmågan är ett allvarligt problem, som flygledningen har att brottas med. Den förstärkning av flygledningen med en flygsäkerhetsinspektör och en undersökningsläkare med flygutbildning, som nu skett, måste därför hälsas med tillfredsställelse. Det bör därigenom bli möjligt att få en säkrare uppfattning om accelerationskrafternas och andra flygmedicinska faktorerers inverkan på flygsäkerheten. Jag tror det var klokt av flygledningen att dra konsekvenserna av den allmänna osäkerhet, som råder inom detta område, och meddela speciella säkerhetsföreskrifter för den stora flygvapenövningen i april, då över 300 plan deltog utan att några olyckor inträffade. Flygarna tillätos därvid icke att anfalla i större antal utan endast två och två, varvid kollisionsriskerna praktiskt taget bortföll. Vid den avvägning mellan flygsäkerhet och stridsduglighet, som alltid måste göras, äro vi nog som lekmän beredda att offra något av effektiviteten på flygsäkerhetens altare, i synnerhet under fredstid, hellre än att förbruka flygare och flygplan i den hastiga takt, som skedde under den senaste olycksperioden.

Jag förstår att statsrådet vill avvakta resultatet av de åtgärder, som nu vidtagits inom flygledningen, innan andra åtgärder övervägas, och jag förutsätter att herr statsrådet med uppmärksamhet följer utvecklingen och tager de initiativ, vartill utvecklingen kan föranleda.

Jag tackar än en gång för svaret och hoppas, att de däri redovisade åtgärderna skola leda till ett minskat antal olyckor för vårt flygvapen.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 17.

Svar på interpellation ang. tillskapande av ett prognosinstitut för den intellektuella arbetsmarknaden.

Ordet lämnades på begäran till

Herr statsrådet ANDERSSON, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har ledamoten herr Håstad till statsrådet och chefen för socialdepartementet riktat följande fråga:

Avser statsrådet — och i så fall när — att framlägga förslag till förverkligande av det av studentsociala utredningen föreslagna prognosinstitutet för intellektuell arbetskraft eller andra förslag — och i så fall vilka — för tillgodoseende av samma syfte?

Då statsrådet och chefen för socialdepartementet på grund av sjukdom är förhindrad närvara, får jag i hans ställe lämna följande svar.

Under förberedelserna för tillkallandet av de sakkunniga, som inom socialdepartementet skola biträda med utredning rörande behovet av arbetskraft inom statlig och kommunal verksamhet m. m., aktualiserades även frågan om arbetsmarknadsprognoser. Med anledning härav har studentsociala utredningens förslag innevarande år överlämnats till socialdepartementet. Avsikten är att för nästkommande riksdag framlägga förslag om sådan personell förstärkning av arbetsmarknadsstyrelsen, att en prognostisk verksamhet av det slag interpellanten efterlyser kan komma till stånd.

Vidare yttrade

Herr HÅSTAD: Herr talman! Jag ber att få frambara mitt tack till herr statsrådet. Jag tackar både för att jag har fått ett svar, trots att min interpellation kom i sista stund, och för svarets innehåll. Jag är särskilt tillfredsställd med att tillkallandet av en utredning om behovet av arbetskraft inom statlig och

Svar på intepellation i anledning av de statistiska uppgifter, som bostadsstyrelsen inforrdar angående bostadsbyggandet i kommunerna.

kommunal verksamhet inte har tagits till förevändning för ett uppskov med igångsättandet av en prognosverksamhet. Jag är övertygad om att denna kontinuerliga prognosverksamhet, om vilken vi alltså ha att emotse ett förslag till nästa års riksdag, är alldeles nödvändig i och för sig med hänsyn till behovet av yrkesvägledning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 18.

Svar på interpellation i anledning av de statistiska uppgifter, som bostadsstyrelsen inforrdar angående bostadsbyggandet i kommunerna.

Herr förste vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr statsrådet ANDERSSON, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Larsson i Luttra till statsrådet och chefen för socialdepartementet riktat följande frågor:

Anser statsrådet att den omfattande statistik, som kungl. bostadsstyrelsen beslutat, är nödvändig för att bostadsorganen skola kunna lösa sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt och, om så är fallet, är statsrådet i tillfälle att närmare motivera detta?

Anser statsrådet att denna utökning av statistiken står i god samklang med de krav på förenklingar i administrationen, som framförts i många olika sammanhang?

Då statsrådet och chefen för socialdepartementet på grund av sjukdom är förhindrad närvara, får jag i hans ställe lämna följande svar.

Uppgifter om bostadsbyggandet ha intill utgången av år 1948 inhämtats av såväl socialstyrelsen som bostadsstyrelsen (tidigare byggnadslånebyrån). Uppgifterna till socialstyrelsen avsågo områden, där skyldighet att söka byggnadslov föreligger, inom ca 1 000 kom-

muner. De lämnades i regel en gång om året, dock för ca 150 orter kvartalsvis. Från ca 250 orter lämnades därjämte månatliga uppgifter till bostadsstyrelsen. För den egentliga landsbygden erhöles under denna tid inga löpande uppgifter.

Den fr. o. m. den 1 januari i år genomförda omläggningen av bostadsbyggnadsstatistiken innebär att socialstyrelsens och bostadsstyrelsens statistik sammanslagits och helt övertagits av bostadsstyrelsen. Omläggningen innebär vidare att statistiken utvidgats till att avse även den egentliga landsbygden.

Den verkställda sammanslagningen av socialstyrelsens och bostadsstyrelsens statistik rörande bostadsbyggandet, som står i linje med önskemål uttalade av 1947 års riksdagsrevisorer, har uppenbarligen medfört en rationalisering av ifrågavarande statistik. Interpellanten synes icke ha beaktat detta, då han framhåller att förmedlingsorganen belastats med synnerligen betungande nya uppgifter. Man får en felaktig föreställning om den utökning som skett såvida man inte håller i minne att byggnadsnämnderna, som tidigare lämnade bostadsstatistiska uppgifter till socialstyrelsen, i samband med omläggningen befriats från denna uppgift.

Det är emellertid riktigt att statistiken utvidgats, då numera begäras uppgifter också från rena landskommuner. Avsikten med denna utvidgning har varit att tillgodose ett länge känt behov ur såväl bostadspolitiska som andra synpunkter av fullständigare uppgifter om bostadsbyggandet i hela landet.

Beträffande den närmare motiveringen för den företagna utvidgningen får jag ytterligare anföra följande.

Med hänsyn till bostadsbyggandets stora roll såsom stabiliserande faktor i näringslivet med därav följande betydelse för den allmänna ekonomiska ut-

Svar på intepellation i anledning av de statistiska uppgifter, som bostadsstyrelsen infordrar angående bostadsbyggandet i kommunerna.

vecklingen har det sedan länge ansetts otillfredsställande, att uppgifter icke kunnat erhållas om den årliga bostadsproduktionens storlek på den egentliga landsbygden. Särskilt konjunkturinstitutet har i olika sammanhang haft anledning understryka angelägenheten av att dylika uppgifter kunde erhållas. Det väsentligaste skälet för utvidgning av statistiken till att avse även den egentliga landsbygden har emellertid varit att bostadspolitiken beträffande landsbygden fr. o. m. den 1 juli 1948 i viktiga hänseenden utbyggts. Det statliga stödet till egnahemsbyggandet, som i första hand är av betydelse för landsbygden, har sålunda från nämnda tidpunkt utvidgats och effektiviserats. Bostadspolitiska organ i länen, länsbostadsnämnder, ha inrättats. De ha till huvuduppgift att svara för den statliga lån- och bidragsgivningen på landsbygden. Om dessa nämnder skola kunna på ett riktigt sätt handha dem ålagda uppgifter är det nödvändigt att de erhålla fortlöpande, tillförlitliga uppgifter om bostadsbyggandet och bostadsförbättringsverksamheten inom landskommunerna. Bostadsstatistiken kan icke begränsas till att avse endast en del av bostadsförbättringsverksamheten, bl. a. därför att en rättvis fördelning av de statliga länen och bidragen mellan de olika kommunerna förutsätter en överblick över hela förbättringsverksamheten. Utvidgningen av bostadsstatistiken får sålunda i första hand betraktas såsom ett led i strävandena att utvidga och effektivisera de statliga åtgärderna för stöd åt bostadsförbättringsverksamheten på den egentliga landsbygden.

Enligt vad jag inhämtat från bostadsstyrelsen har den företagna utvidgningen av statistiken medfört en ökad användning av blanketter. I samband med omläggningen av statistiken har emellertid den tidigare blankettanvändningens omprövats och vissa rationaliseringsåtgärder vidtagits av styrelsen. Me-

dan före omläggningen uppgifter om flera hus redovisats på en blankett, har nu en särskild blankett funnits böra lämnas för varje hus. Syftet härmed är att uppnå en betydande besparing ur bearbetningssynpunkt. Överförandet av uppgifterna till hålkort kommer nämligen härigenom att väsentligt underlättas. Sålunda inbesparas bl. a. ett tidsödande kodifieringsarbete. Ifyllandet av blanketterna torde vidare ha avsevärt underlättats genom det system av kryssrutor, vilket i sin tur möjliggjorts genom nyss nämnda redovisningsförfarande.

Interpellanten har framhållit, att insamlandet av de för statistiken erforderliga uppgifterna torde komma att medföra besvär för kommunerna. Enligt vad bostadsstyrelsen upplyst torde för flertalet landskommuner det antal hus, för vilka uppgifter skola lämnas, icke komma att överstiga 10 per år. Därtill kommer att uppgiftslämnandet uppdelats på vart och ett av de fyra kvartalen. Det kan därför icke på allvar hävdas, att lämnandet av uppgifter för varje kommun för sig skulle komma att bli alltför betungande. För kommuner med mera omfattande byggnadsverksamhet kan visserligen antalet blanketter bli ganska betydande. Dylika kommuner måste emellertid förutsättas själva för sin planering av bostadsförsörjningen vara intresserade av att på ett ändamålsenligt sätt sammanställa uppgifter om byggnadsverksamheten; så sker också i åtskilliga kommuner sedan lång tid tillbaka.

Bostadsstyrelsen har av naturliga skäl ännu icke fått en klar uppfattning om hur kommunerna se på detta uppgiftslämnande. Stöd saknas i varje fall ännu för interpellantens uppfattning att insamlandet av uppgifterna kan förväntas medföra betydande besvär för förmedlingsorganen. Enligt vad styrelsen uppgivit har emellertid i enstaka kommuner viss olust framkallats av det även

Svar på intepellation i anledning av de statistiska uppgifter, som bostadsstyrelsen inforrdar angående bostadsbyggandet i kommunerna.

av interpellanten berörda förhållandet, att uppgifter skola lämnas jämväl om byggnadsarbeten som olovligen utföras utan byggnadstillstånd. Denna olust torde bero därpå, att man förutsatt att dessa uppgifter komma att föranleda åtgärder mot vederbörande byggherrar, i förhållande till vilka alltså förmedlingsorganen skulle komma att framstå som angivare. Denna tolkning bygger emellertid på en missuppfattning. I enlighet med statistisk praxis äro de begärda uppgifterna icke avsedda att komma till användning för annat än rent statistiska ändamål. Ett utelämnande av dessa uppgifter vore uppenbarligen lika omotiverat, som om man ur prisstatistik eller levnadskostnadsundersökningar uteslöte uppgifter om faktiska priser, därest dessa icke vore lagliga.

Med det anförda har jag sökt ange de huvudsakliga motiven för den omläggning och utvidgning av bostadsbyggnadsstatistiken, som verkställdes den 1 januari i år. Enligt min mening finnes icke anledning ifrågasätta behovet av denna statistik. Jag förutsätter emellertid att bostadsstyrelsen sedan viss erfarenhet av denna statistik vunnits prövar huruvida förenklingar kunna vidtagas, varvid särskilt bör beaktas möjligheterna att begränsa förmedlingsorganens arbete med insamling av uppgifterna. Då den företagna utvidgningen av statistiken bl. a. syftar till att underlätta handläggningen av låne- och bidragsärenden avseende landsbygden kan jag icke finna att utvidgningen strider mot de krav på förenklingar i administrationen, som framförts.

Härefter yttrade

Herr LARSSON i Luttra: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till statsrådet för det svar han här har lämnat.

Det säges i svaret, att det bara har varit en omläggning av den tidigare

statistiken, men det kan inte bestridas, att det också har varit en väsentlig utökning. Tidigare hämtade man uppgifter från cirka 1 000 av landets kommuner, men nu har man utvidgat det till att omfatta samtliga, d. v. s. såvitt jag kan erinra mig ungefär 2 500. Redan detta innebär ju en väsentlig utökning, men därtill kommer att man tidigare samlade in uppgifterna bara en gång om året utom från cirka 400 kommuner, från vilka uppgifter samlades in oftare.

Vidare är det så, att antalet blanketter har ökat väsentligt. Man får nu redovisa varje åtgärd dels på en särskild samlingsblankett och dels på en s. k. husblankett. Jag kan inte finna det riktigt vad man här säger, nämligen att detta skulle stå i linje med det önskemål, som 1947 års riksdagsrevisorer ha uttalat om att man bör söka minska antalet blanketter och förenkla statistiken. Om det gör detta, tycker jag knappast det framgår av vad statsrevisorerna ha skrivit. Det skulle förvåna mig om statsrevisorerna anse detta vara en bönhörelse av det slag de ha väntat sig.

Det är uppenbart, som det säges i svaret, att speciellt konjunkturinstitutet kan vara intresserat av att få en uppfattning om hela byggnadsverksamheten i landet, men man kan resa i varje fall ett par invändningar mot motiveringen. Det förekommer inga värdeuppgifter i denna statistik, och man får alltså inte någon föreställning om hur stor volym det gäller. Vidare omfattar statistiken bara bostadsbyggande, och den lämnar inga upplysningar om all annan byggnadsverksamhet, den må gälla ekonomibyggnader för jordbruket, industribyggnader eller annat. Statistiken blir därför till ganska liten ledning för konjunkturinstitutet när det skall bedöma omfattningen av byggnadsverksamheten.

Sedan har det sagts, att denna statistik är nödvändig för att man skall kunna åstadkomma en rättvis fördel-

Svar på intepellation i anledning av de statistiska uppgifter, som bostadsstyrelsen infordrar angående bostadsbygandet i kommunerna.

ning av de statliga lånen och bidragen mellan olika kommuner. Jag förstår dock inte, hur denna statistik skall kunna vara till ledning därvidlag. Tänker man sig, att man skall lämna mindre bidrag och lån till de kommuner, där bostadsförbättringsverksamheten enligt dessa rapporter är livlig, eller anser man tvärtom, att bostäderna måste vara särskilt dåliga i kommuner, där bostadsförbättringsverksamheten är livlig och att dessa kommuner därför behöva mera bidrag och lån?

När man ser ytligt på saken tycker man nog, att statistiken skall kunna ge en viss ledning, men när man tränger in i problemet finner man, att det är tveksamt om en länsbostadsdirektör av denna statistik skall kunna få någon uppfattning om behovet i de olika kommunerna. Det är väl så, att länsbostadsnämnderna måste pröva inkommande ansökningar efter omständigheterna i varje särskilt fall. Det skulle vara intressant att få veta, vad länsorganen skulle säga om en länsbostadsdirektör, som tittar i statistiken innan nämnden beviljar eller avslår en ansökan. Jag tror att länsbostadsdirektörerna, säga vad man vill om dem, äro praktiska karlar, som se på uppgifterna på ett praktiskt sätt, och jag tror inte de ha någon överdrivet stor respekt för dessa statistiska uppgifter.

Sedan är det ytterligare en sak som gör, att man är mycket tveksam, och det är att dessa uppgifter måste bli mycket bristfälliga. Det har man tydligen också utgått ifrån, när man har givit anvisningar om detta. Man menar, att förmedlingsorganet får utnyttja alla möjligheter för att införskaffa uppgifterna. En del får man därigenom att länsbostadsorganet skickar över kopior av byggnadstillstånd och sådant, och en del får man från t. ex. byggnadsnämnderna i kommunerna, men i synnerhet då det gäller mindre företag är man hänvisad till att snappa upp vad man händelsevis får reda på. Gäller det

en större kommun, är det inte så gott för förmedlingsorganet att hålla reda på vad som händer i fråga om anläggande av vattenledning, avlopp, inrättande av w. c. o. s. v. Då det gäller större företag går det naturligtvis lättare. Det erfordras emellertid alltid ett visst detektivarbete av förmedlingsorganet för att man skall få dessa uppgifter någorlunda tillförlitliga, och det blir alltså helt beroende på vilken omsorg förmedlingsorganet lägger ned på detta om uppgifterna bli tillförlitliga eller inte.

Jag har således inte funnit, att det finns bärande skäl för den starka utvidgning av statistiken, som här har skett. Jag är på det klara med att det kan vara av ett visst intresse att få veta, hur det ligger till med byggnadsverksamheten, men jag tror knappast att det utgör ett tillräckligt starkt motiv för allt det besvär och de kostnader, som denna ökade statistik måste medföra.

För egen del skulle jag alltså närmast önska, att man kunde åstadkomma en förenkling. Jag tror inte att uppgifterna ha något värde såsom vägledning för en rättvis fördelning av lån eller bidrag. Jag tror inte att uppgifterna ha den noggrannhet som behövs för att de skola ha något nämnvärt statistiskt värde, och jag skulle därför önska att man kunde åstadkomma i varje fall den förenklingen, att man kunde utesluta småkrafset, förbättringarna, och inskränka sig till uppgifter om t. ex. nybyggnader och ombyggnader som äro ungefär likvärdiga med nybyggnader.

Det kan också vara tveksamt, om det är nödvändigt att införskaffa uppgifterna löpande för varje kvartal. Man kunde inskränka det till en gång om året. Planläggningen av byggnadsverksamheten sker ju på så lång sikt, att det är tillräckligt om man vet, hur det ligger till en gång om året.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 19.

Svar på interpellation ang. utredning av vissa förhållanden inom den kooperativa bostadsbyggnadsverksamheten.

Herr statsrådet ANDERSSON erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Under åberopande av uppgifter i pressen om en tvist mellan vissa delägare i en bostadsrättsförening och HSB samt av interpellanten lämnade uppgifter om formerna för bildande av bostadsrättsförening och därmed sammanhängande förhållanden har med kammarens tillstånd herr Wedén ställt statsrådet och chefen för socialdepartementet följande fråga:

Är statsrådet villig att medverka till en allsidig utredning av de förhållanden inom bostadsbyggnadsverksamheten, som stå i samband med de påtalade omständigheterna, i syfte att få dessa fullständigt klarlagda?

Då statsrådet och chefen för socialdepartementet på grund av sjukdom är förhindrad närvara, får jag i hans ställe lämna följande svar.

Med utgångspunkt från bestämmelser i kungörelsen om tertiärlån och tillläggsån har bostadsstyrelsen föreskrivit vissa allmänna villkor beträffande företag, som i länhänseende skola betraktas som kooperativt organiserade företag utan enskilt vinstsyfte. Genom dessa föreskrifter har bland annat angivits att vederbörande kommun i viss utsträckning skall kontrollera företaget såväl under tiden för uppförande av husen som under själva lånetiden. Dessa föreskrifter äro för närvarande, med ledning av den erfarenhet som gjorts, föremål för översyn inom bostadsstyrelsen.

Vad beträffar den av interpellanten åberopade tvisten har bostadsstyrelsen upplyst, att till styrelsen den 2 april inkommit en skrivelse från Hyresgästföreningen i Stockholm bostadsrättsförening Arméfördelningen, vari hemställes att styrelsen måtte ålägga HSB att återbetala det belopp, som ut-

gör skillnaden mellan av byggnadslånebyrån godkänd anskaffningskostnad och den kostnad som bostadsrättsföreningen haft för ifrågavarande fastighet. Som stöd för framställningen åberopas de villkor, som gälla för överlåtelse av fastighet för vilken statslån beviljats.

Inom bostadsstyrelsen har igångsatts en undersökning av de i skrivelsen berörda kostnadsfrågorna. Innan ställning toges till frågan om en mera omfattande utredning rörande formerna för bildande av bostadsrättsföreningar och rörande kontrollen från det allmännas sida av kostnader o. d. torde resultatet av styrelsens undersökning böra avvaktas. Jag är alltså icke beredd att nu taga initiativet till en undersökning av den innebörd interpellanten åsyftat.

Under detta anförande återtog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Härpå yttrade:

Herr WEDÉN: Herr talman! Jag ber att till statsrådet Andersson få framföra mitt tack för svaret på interpellationen. Denna berörde, som statsrådet redan har sagt, vissa förhållanden i samband med bostadsrättsföreningars övertagande av för dem uppförda fastigheter. Jag åberopade i interpellationen dels att medlemmar av en bostadsrättsförening i Stockholm i en skrivelse till bostadsstyrelsen gjort gällande, att föreningen fått erlægga en högre likvid till HSB för sin fastighet än den av dåvarande byggnadslånebyrån godkända produktionskostnaden, och dels det förhållandet, att en bostadsrättsförening kan interimistiskt bildas av företrädare för det företag, som ombesörjer uppförandet av den för bostadsrättsföreningen avsedda fastigheten. Då avtal om övertagande av och likvid för ett på så sätt uppfört hus kan träffas mellan byggherren och den av honom bildade interimsstyrelsen, framhöll jag

Svar på interpellation ang. utredning av vissa förhållanden inom den kooperativa bostadsbyggnadsverksamheten.

vidare, att de slutliga bostadsrättsinnehavarna under sådana omständigheter icke syntes ha stora möjligheter att bevaka sina intressen och kontrollera kostnaderna för fastighetens uppförande.

Nu påpekar herr statsrådet, att bostadsstyrelsen håller på att göra en undersökning med anledning av den skrivelse, som ovannämnda bostadsrättsförening ingivit till styrelsen. Herr statsrådet säger vidare, att han, innan denna undersökning är avslutad och man alltså kan bedöma resultatet av densamma, icke är beredd att taga initiativet till en mera omfattande utredning beträffande formerna för bildande av bostadsrättsföreningar och kontrollen från det allmänna sida av kostnader och dylikt. Jag har inhämtat en del upplysningar om den berörda bostadsrättsföreningens fall, och då jag därav fått det intrycket, att detta inkluderar de flesta av de omständigheter, som jag önskat få en klarare belysning av, är jag tillfredsställd med detta svar i och för sig.

Sedan interpellationen framställdes har jag emellertid fått kännedom om några förhållanden, som jag då ej kände till men som synas mig vara av så pass stor vikt i detta sammanhang, att jag vill tillåta mig att taga kammarens tid i anspråk för att i korthet beröra dem. Jag har således mottagit uppgifter, som jag har grundad anledning tro vara tillförlitliga, beträffande ytterligare ett tiotal av HSB uppförda bostadsrättsfastigheter på olika platser i landet, som av bostadsrättsföreningarna betalats med belopp överstigande av byggnadslånebyrån godkänt värde. Jag har vidare tagit del av ett par av de avtal, som regelmässigt upprättas mellan av HSB bildade bostadsrättsföreningar och vederbörande moderförening och som innehålla bestämmelser om likvid m. m. för de fastigheter, som moderförening- en uppfört åt dotterföreningarna.

När det gäller den bostadsrättsförening i Stockholm, som beröres av bostadsstyrelsens undersökning, har ifrågavarande avtal för HSB i Stockholm undertecknats av direktör Wallander och ombudsman Bengtsson och för bostadsrättsföreningen, alltså den andra avtalslutande parten, av herr Fritjof Ekman och direktör Thufvesson, som också äro högre tjänstemän i HSB-organisationen. Av dessa voro alla utom Thufvesson dessutom medlemmar av interimstyrelsen för denna bostadsrättsförening. Jag har sett ett annat exempel från HSB:s verksamhet, där samma person omedelbart under den paragraf i avtalet, där det säges att två likalydande exemplar äro upprättade och utväxlade, undertecknat såväl för den ena avtalslutande parten som för den andra. Detta måste nog sägas vara att driva nonchalansen när det gäller det formellt riktiga väl långt.

Nu är jag naturligtvis medveten om att bostadsrättsföreningar mycket ofta bildas av bostadsproducerande företag på det sätt, som jag inledningsvis beskrev, och att detta i och för sig icke strider mot gällande bestämmelser på området. Jag vill emellertid påpeka, att den nuvarande utformningen av hyresregleringen och kontrollen över kostnaderna för bostadshus synes lämna större kryphål att, om jag så får uttrycka mig, bygga dyrt för dem som uppföra bostadsrättsföreningshus än för dem som uppföra vanliga hyreshus. Om en enskild man bygger ett hyreshus och det visar sig, att den produktionskostnad, som byggherren haft för huset i form av likvider till entreprenörerna m. m., överstiger den summa bostadsstyrelsen vid sin värdering kommer till, så bör det normalt icke vara möjligt för en sådan byggherre att täcka sig för skillnaden mellan bostadsstyrelsens värde och den högre produktionskostnaden genom att höja hyrorna så att de förränta även denna

Svar på interpellation ang. utredning av vissa förhållanden inom den kooperativa bostadsbyggnadsverksamheten.

skillnad. Har han byggt dyrt, så får han själv svara för konsekvenserna därav och kan inte vältra över dem på sina hyresgäster. När det gäller en bostadsrättsförening är det ju föreningen själv som står för bygget. Om därvid dess entreprenörer eller, som i HSB-fallen, dess moderförening bygger dyrare än bostadsstyrelsen vill godkänna, så måste ju ändå föreningen, om icke särskilda förbehåll finnas, erlagga likvid i enlighet med de avtal, som träffats med dess entreprenörer eller dess moderförening. Om bostadsstyrelsen eller hyresnämnderna i dylika fall åsätta ett lägre värde än det pris föreningen utfäst sig att betala, bli såvitt jag kan förstå dessa värderingar delvis ett slag i luften. De ha intet inflytande på föreningsmedlemmarnas faktiska bostadskostnader, utan dessa bestämmas av den kostnad, som entreprenörer eller moderförening betingat sig. Detta gäller naturligtvis icke endast bostadsrättsföreningar bildade av HSB utan alla sådana. Att risker för en onödigt dyr byggnation förekomma även i HSB-fallen och att i dessa fall riskerna förstärkas av den ensidighet vid bestämmandet av produktionskostnaden och kontrollen under byggtiden, som ligger i systemet med interimsstyrelser, synes mig uppenbart.

I själva verket har statens hyresråd uppmärksammat de möjligheter som finnas för att få täckning för höga byggnadskostnader vid byggen för bostadsrättsförening. För att fästa hyresnämndernas uppmärksamhet på dessa har hyresrådet utfärdat särskilda direktiv. Då dessa direktiv ovanligt klart åskådliggöra de risker, varom jag nyss talade, skall jag tillåta mig att läsa upp dem. Hyresrådet säger alltså:

»Liksom vid hyressättning i nybyggda hus hyresregleringsmyndigheterna tillse, att som anskaffningskostnad icke godtages ett alltför högt belopp och att således hyrorna icke på sådan grund

bli för höga, skola vid prövningen av ekonomisk plan för en bostadsrättsförening anskaffningskostnaderna och avgifterna till föreningen granskas.

Om i sistnämnda fall hyresnämnden med hänsyn till att anskaffningskostnaden (produktionskostnaden) befunnits vara alltför hög icke kan godkänna de därpå beräknade avgifterna utan bostadsrättsföreningen måste upprätta en ny ekonomisk plan med lägre avgifter, innebär emellertid detta icke i och för sig någon garanti för att bostadsrättshavarna också kunna få behålla sina lägenheter utan att betala mera än de sänkta avgifterna. Detta sammanhänger därmed att föreningen ju kan ha förbundit sig att erlagga det för höga priset till den byggmästare, som uppfört huset, och därmed ock är tvungen att få in de högre avgifterna för att kunna fullgöra sin förbindelse till byggmästaren. — — — På grund härav blir i själva verket produktionskostnaden ensidigt bestämd av byggmästaren, och någon effektiv kontroll från samhällets sida kommer icke till stånd. Särskilt framträder detta, om byggmästaren exempelvis till överpris överlåter den av honom uppförda byggnaden på en av honom själv bildad bostadsrättsförening, i vilken han ensam äger bestämmanderätten, varefter av föreningen uppburna avgifter överlämnas till byggmästaren, som därigenom får kontant betalning, motsvarande överpriset.»

För att förhindra sådana transaktioner har genom lagstiftning stadgats förbud att utan hyresnämnds tillstånd uppbära förskott på avgift eller annat vederlag för bostadsrätt. Numera måste alltså särskild ansökan lämnas till hyresnämnderna för att få tillstånd att uppbära likvider av sådant slag. Hyresrådet har också utfärdat särskilda direktiv för hur och när sådana tillstånd böra beviljas. Hyresrådet säger att hyresnämnderna böra pröva anskaff-

Svar på interpellation ang. utredning av vissa förhållanden inom den kooperativa bostadsbyggnadsverksamheten.

ningskostnaders och finansieringsplaners rimlighet och sundhet innan tillstånd beviljas. Emellertid tillägger hyresrådet på denna punkt:

»I detta hänseende intaga de större, välkända bostadskooperativa organisationerna och inom dessa bildade föreningar i viss mån en särställning. Från dessa torde regelmässigt komma att ingivas tämligen utförliga kalkyler beträffande anskaffningskostnader och finansiering, i fråga om vilka det kan förutsättas, att de uppgjorts med erforderlig sakkunskap; i sådana fall synes tillstånd till upptagande av förskott kunna meddelas utan att någon mera ingående prövning från nämndens sida skett.»

Beträffande de flesta andra byggnadsföretag än dessa välkända bostadskooperativa organisationer böra, säger hyresrådet, hyresnämnderna kräva, att vederbörande bostadsrättsförening till hyresnämnden överlämnar en förbindelse från det företag, som skall bygga åt föreningen, innebärande att detta företag förbinder sig att till föreningen återbetala den del av köpeskillingen eller entreprenadsumman, som överstiger den anskaffningskostnad, vilken slutligen blir godkänd av hyresnämnden. När det åter gäller de stora bostadskooperativa organisationerna säger hyresrådet: »Några särskilda villkor torde i regel icke vara erforderliga beträffande ovannämnda större bostadskooperativa organisationer och inom dessa bildade föreningar. Detta sammanhänger därmed att anskaffningskostnaden blir föremål för byggnadslånebyråns (alltså nuvarande bostadsstyrelsens) prövning och eventuellt revision.»

Jag har velat anföra detta, herr talman, därför att det så tydligt illustrerar, att de förhållanden, som min interpellation avsett att aktualisera, ha en mera allmän räckvidd. I de fall jag förut berört, där HSB byggt åt inom

denna organisation bildade föreningar, har HSB genom interimsstyrelsesystemet haft den ensamma bestämmanderätten och i dessa fall ha av föreningarna uttagits högre likvider för byggnaderna än det anskaffningsvärde, som av dåvarande byggnadslånebyrån, alltså nuvarande bostadsstyrelsen, fastställts. Hyresnämnderna ha för sin del i dessa fall godkänt ett högre anskaffningsvärde än byggnadslånebyrån. Jag skulle vilja ifrågasätta om detta icke kan hänga samman med den undantagsställning, som hyresrådet i de anvisningar, som jag här delvis citerat, givit HSB. I dessa anvisningar säges ju tydligt ifrån, att en mera summarisk granskning av anskaffningskostnader och ekonomiska planer kan godkännas, när det gäller möjligheterna att av en bostadsrättsförening, som bildas av HSB, uttaga förskott på avgifter o. d. Därför skulle jag vilja säga till herr statsrådet, att det synes mig, som om — alldeles oberoende av vilket resultat bostadsstyrelsens nu pågående undersökning på olika punkter kan utmynna i — åtgärder borde vidtagas för att ändra de bestämmelser för bostadsrättsföreningar, som äga samband med de omständigheter jag här berört, åtgärder i syfte att ytterligare minska möjligheterna att uttaga överpriser vid byggnation för sådana föreningar och i syfte att göra hyresnämndernas granskning lika sträng i alla avseenden för alla typer av byggnadsföretag. De skäl jag anfört tala således enligt min mening emot att HSB i en del fall givits en särställning. Det finns ingen anledning att t. ex. befria HSB från återbetalningsskyldighet ifall HSB bygger för dyrt, när man vill ålägga andra en sådan återbetalningsskyldighet. Jag är förvisso ingen vän av en onödig och rigorös kontroll över olika avsnitt av det produktiva livet. Men så länge vi befinna oss i ett läge, som nödvändiggör en inskränkning av och en kont-

Svar på interpellation ang. utredning av vissa förhållanden inom den kooperativa bostadsbyggnadsverksamheten.

roll över bostadsbyggandet och som nödvändiggör en reglering av bostadskostnaderna, är det också angeläget att kontrollen och regleringen utövas så, att alla bli rättvist behandlade.

Beträffande de s. k. extra kontantinsatserna, avgälderna och en del övriga särskilda avgifter, som förekomma i HSB-föreningar, skall jag, i avvaktan på att bostadsstyrelsens undersökning blir färdig, nu icke taga upp någon diskussion. Det är emellertid ytterligare en omständighet, som jag skulle vilja omnämna, då den icke beröres av denna utredning, i varje fall icke så vitt jag vet ännu. Det är känt, att HSB vid likvider till sina entreprenörer i icke obetydlig omfattning betalar någon del av entreprenadsumman med s. k. byggnadsfondsbevis. Dessa papper äro skuldbevis som löpa under viss tid och med en viss ränta. Det funnes givetvis ingen som helst anledning för det allmänna att ägna uppmärksamhet åt i vilken form HSB betalar sina entreprenörer, om det icke förhöll sig så, att HSB ju bygger med hjälp av statliga lån. Tillsammans med vanliga primär- och sekundärkrediter och bostadsrätts-havares insatser täcka ju de statliga tertiärlånen jämte i förekommande fall tillägglånen till 100 procent kostnaden för uppförandet av ett bostadshus. Om HSB då, vid betalningen till respektive entreprenörer för detta hus, i någon utsträckning fullgör denna betalning i form av överlämnandet av på flera år löpande skuldförbindelser, synes mig frågan uppkomma, om det icke i ett sådant fall kan sägas, att den statliga krediten åtminstone delvis utnyttjas för ett av statsmakterna icke avsett syfte. Det är ju mycket möjligt, att det finns en enkel och acceptabel förklaring i detta fall, men om en sådan icke skulle finnas, då blir detta förhållande mycket anmärkningsvärt. Det måste i så fall innebära att en statlig kredit, avsedd för ett bestämt hus, delvis nyttjas för

en långtidsfinansiering av HSB:s rörelse i allmänhet. Jag vill därför hemställa till herr statsrådet, att han anmodar bostadsstyrelsen att även undersöka denna sak.

Till slut vill jag, herr talman, gärna säga, att min interpellation icke förestavats av en skeptisk inställning till den kooperativa formen för bostadsbyggande eller till den aktiva bostadspolitik, som statsmakterna nu bedriva. För mig står det klart, att det allmänna måste, efter måttet av sina resurser, hjälpa till att skaffa det svenska folket en rimlig bostadsstandard. Det berättigade häri blir särskilt tydligt i ett land som vårt med dess av olika skäl höga byggnadskostnader. Jag vill särskilt kraftigt understryka detta, därför att det ibland förefaller mig, som om kritik på enstaka punkter av de nuvarande bestämmelsernas utformning eller en önskan att giva något avsnitt i den förda bostadspolitik en eventuellt mera praktisk gestaltning ofta toges till intäkt för att utmåla den kritiserande och den meningsriktning han tillhör som fientlig till hela denna positiva bostadspolitik över huvud taget. Dylika förvrängningar av ståndpunktstaganden äro ju icke förenliga med en saklig diskussion. Vad den kooperativa bostadsbyggnadsverksamheten beträffar har jag redan i interpellationen uttryckt uppfattningen, att den är av värde som en faktor i konkurrensen och som regulator på hyresmarknaden. Men en sådan inställning bör ju icke hindra, att man ser upp med ovanor och missbruk, som slentrianmässigt kunna insmyga sig även i den kooperativa byggnadsverksamheten. Det synes mig ha kommit fram så pass många tecken under den sista tiden på att det finns fara för något sådant, att en mera omfattande och allsidig undersökning, som den jag i interpellationen ifrågasatt, vore motiverad. Jag är emellertid tills vidare överens med herr statsrå-

Svar på interpellation ang. trafiken inom kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå.

det om att avvakta resultatet av bostadsstyrelsens begränsade undersökning, men jag vill gärna lägga en särskild vikt vid formuleringen, att herr statsrådet *nu* icke är beredd att taga initiativet till att vidga ramen för densamma.

Herr statsrådet ANDERSSON: Herr talman! Då interpellanten har förklarat sig nöjd med svaret, skall jag inte gå in på någon polemik. Huruvida de mycket starka angrepp, som riktades mot HSB, äro befogade eller icke kommer ju snart att framgå av den undersökning, som nu pågår inom bostadsstyrelsen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 20.

Svar på interpellation ang. trafiken inom kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet NILSSON erhöll på begäran ordet för att besvara herr Skoglunds i Umeå interpellation angående trafiken inom kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå. Svaret hade i stencilerad form utdelats till kammarens ledamöter, och herr statsrådet Nilsson lämnade endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i detsamma.

Det i kammaren utdelade svaret hade följande lydelse:

Herr talman! I en till mig riktad interpellation har herr Skoglund i Umeå frågat, om jag är i tillfälle att lämna riksdagen besked om vilken åtgärd regeringen kan komma att vidtaga för att lösa trafikproblemet för kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå.

Frågan har närmast föranletts av att

två tekniska utredningar nu föreligga om att lösa trafikproblemet genom järnväg eller genom en statlig billinje. Utredningarna befinna sig alltjämt under remissbehandling och något slutligt omdöme om dem kan därför ej nu fällas. Det har under sådana förhållanden ej heller varit möjligt för regeringen att taga ståndpunkt i ärendet.

Då jag likväl i dag vill försöka lämna interpellanten ett något utförligare svar än en hänvisning till att remissbehandlingen pågår, är det för att klarlägga eventuella missförstånd och för att så långt sig göra låter sätta in frågan i dess rätta sammanhang. Interpellantens fråga är i själva verket mera omfattande än den knapphändigare formuleringen anger: Trafikproblemet för kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå är icke entydigt. Det innesluter flera problem och kan ej isoleras från de norrländska trafikproblemen i övrigt. En lösning bjuder på många svårigheter, som redan föranlett vissa åtgärder och ytterligare sådana äro under övervägande.

Det är helt naturligt att man på ett frågekomplex som detta kan anlägga en mångfald synpunkter. Jag kan här endast upptaga några som synts mig vara väsentliga.

Jag vill till en början, herr talman, konstatera, att allmän enighet råder om den stora betydelse goda kommunikationer ha för utvecklingen av näringsliv och levnadsförhållanden i vårt land. Önskvärdheten av att transportförhållandena förbättras i Norrland torde icke ifrågasättas av någon.

Då man har att välja mellan olika alternativ, är det emellertid givet, att även de rent *ekonomiska synpunkterna* måste beaktas. Interpellanten har själv tagit upp denna fråga och efter en granskning av de föreliggande utredningarna kommit till den uppfattningen, att det för det allmänna skulle ställa sig ekonomiskt mera fördelaktigt att

Svar på interpellation ang. trafiken inom kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå.

tillgodose trafikbehoven i kustlandet mellan Örnsköldsvik och Umeå genom järnvägs- än genom landsvägstransporter. Ett klarläggande är här på sin plats. En jämförelse mellan de båda alternativen visar nämligen att — efter vissa justeringar, som vidtagits för jämförbarhetens skull — anläggningskostnaderna för järnvägen mellan Örnsköldsvik och Umeå bli 45 miljoner kronor och för billinjen 8,1 miljoner kronor. Frånsett räntekostnaderna skulle järnvägen lämna ett driftöverskott på 810 000 kronor och billinjen ett driftunderskott på 100 000 kronor. Medräknas även räntekostnaderna skulle driftunderskott uppkomma för båda alternativen, nämligen 740 000 kronor för järnvägen och 340 000 kronor för billinjen. Även om man räknar med vissa goodwillersättningar i billinjealternativet anser järnvägsstyrelsen, att det skulle föranleda något lägre årskostnader för det allmänna, om det inom trafikområdet förefintliga trafikbehovet tillgodoses med biltrafik i stället för järnvägstrafik. Utan att själv vilja uttala någon mening i saken vill jag i anslutning härtill nämna, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i sitt nyligen avgivna remissyttrande ansett sig icke kunna tillstyrka järnvägsalternativet utan föreslagit, att frågan om anordnande av billinjetrafik ytterligare utredes. Järnvägsstyrelsen har däremot ansett det tveksamt huruvida transportproblemet lämpligen bör lösas medelst en billinje.

Ser man det föreliggande trafikproblemet ur *investeringsynpunkt* kommer man in på vidare sammanhang. Kapitalbehovet för en järnväg Örnsköldsvik—Umeå är, som jag nyss nämnde, av storleksordningen 45 miljoner kronor. Beloppet är i och för sig betydande och väger i nuvarande läge så mycket tyngre som investeringarna över huvud taget måste hållas på en låg nivå även i förhållande till de ordina-

rie behoven. Man får här även tänka på att det finns många speciella investeringsbehov, som ännu ej kunnat tillgodoses. För statens järnvägars del kan jag begränsa mig till att nämna ombyggnaden av smalspår till normalspår och den fortsatta elektrifieringen av statsbanenätet.

Då kommunikationsdepartementet tog initiativet till en undersökning av billinjealternativet var en av anledningarna härtill, att ett sådant alternativ kunde tänkas vara en praktiskt framkomlig väg att övervinna de hinder som investeringsbegränsningarna lägga. Om en sådan billinje skall kunna göra en tjänst som är någorlunda likvärdig med en järnväg, måste, enligt vad utredningarna visa, vägarna utbyggas för en tyngre trafik för en merkostnad som kan uppskattas till 5,8 miljoner kronor. Härtill komma kostnader för rullande materiel och fasta anläggningar för cirka 2,3 miljoner kronor. Det vill alltså synas som om förutsättningarna för tillkomsten av en billinje skulle vara avsevärt större sett ur ren investeringsynpunkt.

Trafikproblemet i detta område är som jag förut framhållit icke av den enkla natur att man kan lösa det genom att bara välja mellan två alternativ. En järnvägs- eller billinjetrafik av den art, varom här är fråga, måste ses i sammanhang med trafiken i övrigt inom området. Här föreligger *organisationsproblem* av stor betydelse.

Norrlandskommittén har klart framhållit detta och bl. a. framlagt förslag om utvidgad samtrafik mellan bil och järnväg samt om anordnande av särskilda stambillinjer i statens järnvägars regi.

Förra året beslöt riksdagen att ändra 1940 års förordning om yrkesmässig biltrafik så att därav framgår att tillstånd till linjetrafik bör upptaga erforderliga föreskrifter om skyldighet för

Svar på interpellation ang. trafiken inom kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå.

bilföretag att driva samtrafik med avslutande järnvägsföretag. Det ankommer nu på de lokala myndigheterna att tillämpa förordningen så att samtrafik verkligen kommer till stånd i fall där brister föreligger. Det bör för övrigt framhållas att 1940 års förordning i hög grad bygger på tanken om en samordning av trafiken, men det skall samtidigt medgivnas att tillämpningen understundom kan vara förenad med svårigheter. Inom den utredning om buss trafikens goodwillfrågor, som förra året igångsattes i anledning av en skrivelse från riksdagen, komma vissa centrala stadganden i förordningen att granskas ur bl. a. denna synpunkt, och det är att hoppas att myndigheterna i framtiden skola få ökade möjligheter att komma till rätta med sina samordningsproblem.

I anslutning till interpellantens fråga vill jag ytterligare med ett konkret exempel belysa, vilken betydelse samordningsfrågorna ha. Om man vid valet mellan olika tekniska alternativ för att tillgodose trafikbehoven i kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå skulle stanna för järnvägsalternativet är det till en början tydligt, att det skulle innebära en genomgripande förändring för den nuvarande biltrafiken i kustlandet. Det är också tydligt att järnvägens ekonomi i hög grad kommer att bli beroende av hur landsvägstrafiken i framtiden utvecklar sig. Tillkomsten av en järnväg i området medför sålunda betydande samordningsproblem. Om man vänder på problemet och i stället tänker sig att ett med järnvägsalternativet likvärdigt stambillinjeprojekt genomföres, uppkommer helt naturligt samma krav på samordning mellan en sådan billinje och redan befintliga billinjer.

Förslaget om anordnande av stambillinjer i allmänhet är en betydelsefull organisatorisk nyhet. Ett väsentligt drag hos dessa linjer är, att statens

järnvägar i sista hand skola bära ansvaret för trafiken på dem. Fortbeståndet av trafiken på en stambillinje skall alltså vara på ett helt annat sätt tryggt än på en vanlig linjetrafiksträcka, där det ju står tillståndshavaren fritt att när som helst nedlägga sin trafikrörelse allenast efter en enkel anmälan. En anordning sådan som denna torde också vara nödvändig om stambillinjerna skola fylla de — ur privatekonomisk synpunkt ej alltid så lockande — trafikuppgifter av järnvägs karaktär, som norrlandskommittén ansett böra läggas på dem. Jag vill emellertid fästa uppmärksamheten på, att ett genomförande av stambillinjeförslaget troligen skulle föra med sig ett betydligt större statsinflytande över trafikapparaten i Norrland än många kanske vilja föreställa sig.

Innan jag lämnar det organisatoriska spørsmål, som interpellationen lett mig in på, vill jag ytterligare erinra om det sammanhang som finnes mellan trafikproblemet i nu ifrågakvarande kustområde och utefter norrlandskusten i övrigt. Norrlandskommittén uttalade sig från början för att stambillinjer skulle inrättas utefter kusten från Härnösand till Haparanda i den mån icke järnväg kommer till stånd på denna sträcka. Sedan kommittén föreslagit järnväg Örnsköldsvik—Umeå har stambillinjeprojektet kommit att omfatta endast sträckorna Härnösand—Örnsköldsvik och Umeå—Haparanda. Denna konstruktion sammanhänger med att taxeförmanerna på stambillinjerna trätt i förgrunden då förslaget uppgjorts. Ur organisatorisk synpunkt förefaller det dock värt att övervägas, om icke stambillinjerna och billinjerna i området mellan Örnsköldsvik och Umeå böra drivas som en enhet. Frågan har nyligen aktualiserats för persontrafikens del i det att ett förslag framlagts om anordnande av en genomgående bussförbindelse utefter norrlandskusten från Luleå till Sunds-

Svar på interpellation ang. trafiken inom kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå.

vall. Förslaget är för närvarande föremål för prövning hos vederbörande länsstyrelser och skall därför icke nu föranleda något särskilt yttrande från min sida. Jag vill endast upplysa om att järnvägsstyrelsen för sin del förklarar sig beredd att ombesörja denna snabbtrafiklinje.

Jag skall till slut också något granska interpellantens fråga ur den synpunkt som ofta nämnes först i debatterna, nämligen *taxesympunkten*. Det är tydligt att norrlandskommitténs förslag om taxelindringar av olika slag för Norrland icke kunna genomföras partiellt för ett visst delområde, utan detta måste ske över hela området på en gång. Jag har sett saken så, att man icke kan slutligt lösa denna fråga utan sammanhang med den allmänna taxerevision, som nu pågår. Sedan riksdagen nu begärt, att de speciellt norrländska taxeproblemen upptas till behandling i förtur, har jag tagit initiativ till en särskild utredning inom järnvägsstyrelsen beträffande de ekonomiska verkningarna av förslagens genomförande. Sedan resultaten härav framlagts är jag beredd att taga upp frågan såväl vid budgetberedningarna som med taxekommittén.

Jag kan icke, herr talman, taga kammarrens tid ytterligare i anspråk med att fullständiga uppräknings av de många problem som äro förknippade med lösandet av Norrlands trafikfrågor, helst som jag tror mig redan ha berört de viktigaste. Jag har påpekat att flera utredningar pågå om större och mindre delproblem och att ytterligare undersökningar komma att göras. Luckorna i kedjan äro numera ej alltför många och man har anledning antaga att resultat i sakfrågorna småningom skola komma fram. På en punkt — och en ganska väsentlig sådan — tror jag dock att det kan vara av värde att ytterligare överläggningar redan nu upptagas. Jag har förut antytt att me-

ningsskiljaktigheter i framtiden kunna tänkas uppstå på grund av motsatta åskådningar om lämpligheten eller önskvärdheten av det statliga inflyttandet över trafikapparaten i Norrland. Jag har därför för avsikt att föreslå Kungl. Maj:t att tillsätta en kommitté med uppgift att undersöka förutsättningarna för en lösning av de norrländska trafikproblemen inom ett begränsat område under statlig ledning.

Vidare anförde:

Herr SKOGLUND i Umeå: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för det svar, som lämnats på den av mig framställda interpellationen.

Alldenstund svaret är positivt i så måtto, att statsrådet har ställt i utsikt att pröva frågan i fortsättningen genom särskilda kommitterade, skall jag för dagen inte göra annat uttalande än ett par kommentarer till det svar, som har lämnats.

Jag är alldeles ense med statsrådet om att problemet om förbättrade transportförhållanden i Norrland måste lösas. Statsrådet förklarar, att det är önskvärt att det kan bringas till en lösning. Jag skulle nog säga, att det är inte bara önskvärt utan i högsta grad angeläget att så sker, ty det är en av förutsättningarna för att man skall kunna bygga ut den industri som finns och differentiera den i önskad omfattning. Det är särskilt fallet efter den sträcka, som jag har berört i interpellationen, Umeå—Örnsköldsvik, där vi ha många stora industrier, som skulle, om de hade bättre kommunikationer och transportförhållanden till sitt förfogande, kunna avsevärt differentiera sin produktion.

Jag är emellertid tveksam, när statsrådet gör gällande att kommunikationsproblemet Örnsköldsvik—Umeå inte kan lösas för sig. Det är inte entydigt,

Svar på interpellation ang. trafiken inom kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå.

det är en del av flera problem, och det kan inte isoleras. Det ligger givetvis åtskilligt i detta resonemang från statsrådets sida. Det är klart att man kan säga att frågan om ändring av spårvidd och sådant vid de enskilda järnvägarna i Blekinge har ett visst samband med dubbelspåraneläggningen genom vissa delar av landet, men jag tror ändå att man inte kommer ifrån problemet om en lösning av transportförhållandena efter denna kuststräcka på grund av dess speciella karaktär genom tillkomsten av industrier och önskvärldheten att kunna differentiera produktionen, som jag nyss antydde. Om den saken skall jag emellertid inte tvista. Det får bli den kommande utredningens sak att ta upp skäl och motskäl och göra en avvägning.

Man kan naturligtvis som här har gjorts föra in räntekostnaderna i resonemanget, men jag är inte övertygad om att man alltid brukar göra det. När man anlägger ett flygfält eller bygger en landsväg, gör man väl inte det, därför att man tror att det skall förränta sig utan därför att det är nödvändigt att landsvägen eller flygfältet kommer till stånd — det anser jag vara fallet med ett flygfält i Umeå. Jag anser sålunda att man alltså inte kan ensidigt framhäva förräntningsproblemet.

Detta trafikproblem har varit föremål för en ingående prövning av norrlandskommittén, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och järnvägsstyrelsen, och i regel har man ansett, att problemet bör lösas genom att det bygges en järnväg Örnsköldsvik—Umeå. Järnvägsstyrelsen har, låt vara efter en viss tveksamhet, ansett sig böra förorda en järnväg framför en billinje. Jag vill dock påpeka, att det är tveksamt, om man över huvud taget kan sköta dessa transporter med bil. Teknikerna inom industrien göra i varje fall det gällande, men det är väl också en sak som får prövas.

Här föreligga enligt statsrådets mening, och det är kanske riktigt, en del luckor, som måste täppas till, innan man kan skapa full klarhet i dessa transportförhållanden. Det är väl också avsikten, att kommittén skall få i uppdrag att täppa till dessa luckor. En sak som därvidlag är särskilt angelägen är att utredningen bedrivs med skyndsamt. Industrien och näringslivet över huvud taget i berörda område befinna sig nu i en besvärlig situation på grund av den ovisshet som råder om hur transportproblemen skola lösas. Detta gör att de inte kunna förverkliga de planer de ha på utvidgningar. Näringslivet kan inte utvecklas i det tempo, som man skulle önska, på grund av ovissheten om den slutliga ståndpunkt som statsmakterna komma att inta till trafikproblemen och speciellt till problemet om sträckan Örnsköldsvik—Umeå.

Jag är tacksam för att statsrådet är beredd att ta ett initiativ, som innebär, att man skall få alla handlingar i målet klara, så att man kan ta slutgiltigt ställning till frågan. Jag anser att utredningen bör kunna bedrivas med en viss skyndsamt, så att det blir möjligt att fatta ståndpunkt. Det finns ju redan ett ganska omfattande utredningsmaterial, och vad man har att göra är väl närmast att fylla de luckor, som statsrådet talade om.

Herr FRÖDERBERG: Herr talman! Jag blev åtskilligt förvånad, när jag hörde herr Skoglund säga, att frågan om sträckan Örnsköldsvik—Umeå bör lösas som en isolerad företeelse. Man behöver inte se länge på Sveriges karta eller göra många resor efter norrlandskusten för att finna, att sträckan Härnösand—Örnsköldsvik måste gå före. Jag talar inte på uppdrag av någon utan på grundval av egna bedömanden av frågan. Sträckan Örnsköldsvik—Umeå

Svar på interpellation ang. trafiken inom kustområdet mellan Örnsköldsvik och Umeå.

går stambanan fram bara fyra mil från kusten. Under den långa vintertiden gäller det främst att sätta övre Norrland i ginare förbindelse med isfria hamnar i södra delen av landet än det finns nu. Tänk vad vägen skulle förkortas, om vi finge en järnväg Härnösand—Örnsköldsvik! Jag har också tidigare här i kammaren uttalat den åsikten, att elektrifieringen av ostkustbanan bör gå före byggandet av dubbelspår på sträckan Krylbo—Ånge.

Herr **SANDBERG**: Herr talman! Jag önskar endast ytterligare understryka vad herr Skoglund senast sade, nämligen att det är angeläget att allt som är möjligt göres för att påskynda lösningen av det viktiga trafikproblem för Norrland, som det här gäller. Det har nu gått ganska lång tid — jag skulle tro mellan två och tre år — sedan norrlandskommittén avlämnade sitt betänkande om trafikfrågorna. Inom norrlandskommittén hade man nog tänkt sig, att det borde vara möjligt att lösa särskilt frågorna om stambillinjerna utan ytterligare undersökningar. Tiden har emellertid gått, och till dröjsmålet har väl medverkat det allmänna ekonomiska läget, som tvingat till återhållsamhet med nyinvesteringar.

Statsrådet framhåller nu i interpellationssvaret, att vissa organisatoriska frågor måste lösas innan man kan ta ställning till frågan om på vad sätt man bäst skall ordna trafiken närmast mellan Örnsköldsvik och Umeå. Det är bland annat frågan om samordnande av trafiken mellan järnväg och stambillinjer eller mellan de olika stambillinjerna. Det är möjligt att man kan behöva ytterligare överväga dessa ting, men jag vill återigen betona, att det är högst angeläget att man inte drar ut för långt på tiden. Det har redan gjorts åtskilliga undersökningar, och allteftersom tiden går blir det dyrare och svårare att lösa dessa problem.

Statsrådet sade i sista delen av sitt yttrande, att han har för avsikt att tillsätta en kommitté med uppgift att undersöka förutsättningarna för en lösning av de norrländska trafikproblemen inom ett begränsat område under statlig ledning. Jag vill med anledning härav bara ytterligare tillägga, att vi inom norrlandskommittén också hade den uppfattningen, att det i sista hand bör bli staten eller statens järnvägar som ansvarar för att trafiken kommer till stånd och upprätthålles på de stambillinjer, som, enligt vad vi tänkte oss, böra inrättas. Jag vill emellertid i detta sammanhang betona, att den formulering jag nu läste upp och den tankegång, som jag tror ligger bakom statsrådets uttalande, givetvis inte behöva utesluta möjligheten av att koncession för denna trafik också kan erhållas av enskilda företag, med vilka statens järnvägar kan träffa överenskommelse.

Herr **SKOGLUND** i Umeå: Herr talman! Jag vill bara säga till herr Fröderberg, att jag förmenade, att det föreligger så starka skäl att ordna transportförhållandena Umeå—Örnsköldsvik exempelvis med en järnväg, att man bör lösa den frågan, oavsett vilken inställning man kommer att ha till trafikproblemen i Norrland i övrigt. Jag sade emellertid, att detta var en förmodan: det blir kommitténs sak att göra de avvägningar och bedömanden, som måste ske.

Jag tror inte herr Fröderberg i mitt anförande kan lägga in något tal om konkurrens med elektrifieringen av ostkustbanan. Jag skall inte yttra mig om den, men man kommer i varje fall fram på den banan.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 21.

Till bordläggning anmäldes första lagutskottets memorial nr 48, med för-

anledande av kamrarnas beslut beträffande dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472), m. m., jämte i ämnet väckt motion, dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsman och lag angående ändrad lydelse av 66, 68 och 69 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472).

§ 22.

Anmälades att en av herr *Hedlund* i Rådomb. *fl.* undertecknad motion, nr 418, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 184, med förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, m. m., under sammanträdet avlämnats till talmannen.

Denna motion bordlades.

§ 23.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 377, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften; och

nr 378, angående beräkning av bevillningarna för budgetåret 1949/50, m. m.

Vidare anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse, nr 358, till Konungen angående val av ombud i Europarådets rådgivande församling med suppleanter;

dels ock till riksdagens förordnanden:

nr 359, för herr Ernst Wigforss att vara ombud i Europarådets rådgivande församling;

nr 360, för herr Axel Gjörës att vara ombud i Europarådets rådgivande församling;

nr 361, för herr Karl Wistrand att vara ombud i Europarådets rådgivande församling;

nr 362, för herr Rolf Edberg att vara ombud i Europarådets rådgivande församling;

nr 363, för herr Bertil Ohlin att vara ombud i Europarådets rådgivande församling;

nr 364, för herr Gunnar Hedlund att vara ombud i Europarådets rådgivande församling;

nr 365, för herr Bengt Elmgren att vara suppleant för ombud i Europarådets rådgivande församling;

nr 366, för herr Rickard Lindström att vara suppleant för ombud i Europarådets rådgivande församling;

nr 367, för herr James Dickson att vara suppleant för ombud i Europarådets rådgivande församling;

nr 368, för fru Nancy Eriksson att vara suppleant för ombud i Europarådets rådgivande församling;

nr 369, för herr Bertil von Friesen att vara suppleant för ombud i Europarådets rådgivande församling; och

nr 370, för herr Bernhard Näsgård att vara suppleant för ombud i Europarådets rådgivande församling.

§ 24.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 3.41 em.

In fidem

Gunnar Britth.

Tisdagen den 31 maj.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollen för den 24 innevarande maj.

§ 2.

Herr TALMANNEN yttrade: Efter samråd med första kammarens talman får jag tillkännagiva, att riksdagens höstsession kommer att taga sin början måndagen den 17 oktober, då kamrarna komma att kallas till sammanträden kl. 2 em.

Kallelser komma att utfärdas genom sedvanlig annonsering i dagspressen och genom tillkännagivande i radio. Personliga kallelser komma däremot icke att utfärdas.

§ 3.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott den på kammarens bord liggande motionen nr 418 av herr Hedlund i Rådomb. fl.

§ 4.

Föredrogs första lagutskottets memorial nr 48, med föranledande av kammarens beslut beträffande dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472), m. m., jämte i ämnet väckt motion, dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän och lag angående ändrad lydelse av 66, 68 och 69 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472).

Sedan kammaren bifallit utskottets hemställan om ärendets företagande till avgörande efter endast en bordläggning,

lades utskottets i memorialet gjorda anmälan till handlingarna.

§ 5.

Föredrogs statsutskottets memorial nr 180, angående statsregleringen för budgetåret 1949/50.

Punkterna 14, 15 och 17.

Lades till handlingarna.

Övriga punkter.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 6.

Föredrogs bankoutskottets memorial nr 47, angående uppskjutande av behandlingen av fullmäktiges i riksbanken förslag i fråga om fortsatt giltighet av den för riksbanken gällande ramen för tjänstetillsättningar (övergångsplan II) m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Svar på interpellation ang. beredande av tryggad besittningsrätt åt innehavarna av arrendelägenheter under Herrevadskloster.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet VOUGT, erhöll på begäran ordet för att besvara herr Ekdahls interpellation angående beredande av tryggad besittningsrätt åt innehavarna av arrendelägenheter under Herrevadskloster. Svaret hade i tryck utdelats till kammarens ledamöter, och herr statsrådet Vougt lämnade endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i detsamma.

Det i kammaren utdelade svaret hade följande lydelse:

Svar på interpellation ang. beredande av tryggad besittningsrätt åt innehavarna av arrendelägenheter under Herrevadskloster.

Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Ekdahl till mig riktat följande frågor, nämligen

1) om jag kan ställa i utsikt en snar utredning angående möjligheterna för en tryggad besittningsrätt åt innehavarna av arrendelägenheter under Herrevadskloster och deras närskylda, med begreppet närskylda fixerat i enlighet med principerna i lagstiftningen om den statliga förköpsrätten, samt

2) om jag, därest svaret å första frågan blir jakande, är beredd medverka till att nu uppsagda arrendekontrakt mellan kronan och arrendatorerna på Herrevadskloster få fortsätta att gälla — bortsett från skäligen justeringar av arrendeavgifterna — intill dess att resultatet av antydda utredning kan föreligga och eventuella åtgärder i anledning av denna utredning hunnit verka.

Den år 1943 beslutade sociala arrendelagstiftningen syftade bland annat till att trygga arrendatorns besittningsrätt genom bestämmelser om viss minimitid för arrendet i förening med optionsrätt. Denna lagstiftning avsåg icke kronoarrenden. Det förutsattes emellertid, att de särskilda författningar, som reglerade förhållandena vid kronoarrenden och ecklesiastiska arrenden, skulle underkastas en översyn i syfte att bringa dem i närmare överensstämmelse med de ändrade stadgandena. En dylik översyn har ägt rum beträffande kronoarrenden, dock endast i vad avser egendom under domänstyrelsens förvaltning.

Interpellanten torde nu åsyfta att arrendatorerna under Herrevadskloster — inemot ett 30-tal — skall beredas i viss mån samma tryggade besittningsrätt som tillkommer arrendator enligt den sociala arrendelagstiftningen.

Jag vill härvidlag till en början erinra om att Riksförbundet Landsbyg-

dens folk redan år 1945 i skrivelse till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet hemställt om utredning, syftande till enhetliga, efter den nya arrendelagen anpassade regler för statlig jord som ej sorterar under domänverket. De militära förvaltningsmyndigheterna ha avstyrkt framställningen under framhållande bland annat av svårigheterna att på förhand kunna bedöma för hur lång tid och med vilka av militära skäl betingade begränsningar ett markområde kan utarrenderas. En viss obundenhet av den gällande arrendelagstiftningens regler anses därför i flertalet fall vara en förutsättning för att utarrendering över huvud taget skall kunna ske.

Även jag anser det i viss mån tveksamt, huruvida försvarets arrenden i allmänhet över huvud taget kunna anpassas till den sociala arrendelagstiftningens principer utan att syftet med försvarets jordinnehav äventyras. Detta syfte är nämligen för det mesta att bereda tillgång till erforderlig mark för övningsändamål och för anläggande eller utvidgning av flygfält. Utarrendering av dylik mark kan uppenbarligen icke ske utan att förbehåll i arrendekontrakten göras, som betingas av markens användning för att tillgodose även de militära behoven. Då det gäller övningsfält ändras emellertid dessa behov från tid till annan på grund av såväl stridsmedlens utveckling som övningarnas taktiska uppläggning. Det är ur dessa synpunkter förklarligt att de militära myndigheterna icke anse sig kunna binda sig gentemot arrendatorerna för allt för långa arrendeperioder. Å andra sidan vill jag icke underlåta att framhålla att enligt min uppfattning vid förvaltningen av försvarets fastigheter hör eftersträvas att — när så kan ske utan att eftersätta de militära intressena — arrendatorerna såvitt möjligt beredas den ökade trygg-

Svar på interpellation ang. beredande av tryggad besittningsrätt åt innehavarna av arrendelägenheter under Herrevadskloster.

het som åsyftats med den sociala arrendelagstiftningen. De grunder som tillämpas vid utarrendering av jord under domänstyrelsens förvaltning torde därvid kunna tjäna till ledning.

Arrendeavtalen vid Herrevadskloster äro, enligt vad jag inhämtat, av i princip samma typ som inom lantförsvaret i övrigt. Frågan om den sociala arrendelagstiftningens tillämpning å arrendeförhållandena inom försvaret är, såsom jag förut framhållit, föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Jag kan icke finna skäl vara anförda som motivera att ur det större sammanhanget utbryta den principiella utformningen av de arrendeavtal, som avses i interpellationen. Jag är därför, herr talman, icke beredd att taga initiativ till den av interpellanten i hans första fråga avsedda utredningen beträffande arrendelägenheterna under Herrevadskloster.

Emellertid äro de faktorer av militär natur, som göra sig gällande för Herrevadsklosters del, av delvis annan karaktär än de som för det mesta äro bestämmande för de militära arrendena. I regel behöver således marken icke tagas i anspråk för militära övningar i egentlig mening. Det kan därför synas som i detta fall arrendatorerna — av vilka en del arrendera småbruk men en del endast markområden, ibland utan åbyggnader — skulle kunna göra berättigade anspråk på att få driva sin näring under förhållanden, som i stort sett icke förändras. I interpellationen har angivits, att lägenheterna äro tillräckligt stora för att bereda innehavarna tryggad bärgning endast under förutsättning av fri betesrätt på betesmark under kungsgården, som ej omfattas av arrendena. Jag vill här framhålla, att den nu ifrågasatta omregleringen av arrendena ansetts motiverad icke bara av ekonomiska skäl — bl. a. ha av statens sakrevision anlitate sakkunniga vitsordat

behovet därav — utan även av vissa organisationsförändringar vid depån. I och med omläggning av remontutbildningen i enlighet med statsmakternas beslut kommer nämligen Herrevadskloster i fortsättningen att drivas icke blott såsom en dressyranstalt utan även såsom en remontutbildningsanstalt. Detta innebär, att depån kommer att tillföras ett större antal hästar — den 1 juli 1949 ökas antalet med omkring 150. Härmed följer att depån får behov av ökad betesmark för egen del. Personalen vid depån kommer vidare att vid samma tidpunkt öka med omkring 20 personer. Det är mot bakgrunden härav man måste se den nu aktuella omregleringen av arrendeförhållandena.

Olika förslag beträffande omregleringen ha utarbetats, därav ett uppgivits i möjligaste mån tillgodose arrendatorernas önskemål om fortsatt besittningsrätt. Förslagen ha av fortifikationsförvaltningen remitterats till lantbruksstyrelsen. Omregleringens omfattning är således ännu föremål för myndigheternas överväganden. Jag är därför icke nu beredd göra något uttalande i denna fråga.

Även om arrendatorerna, enligt vad jag förut framhållit, icke skulle kunna tillförsäkras optionsrätt under andra förutsättningar än att användningen av Herrevadskloster för militära ändamål upphör och statens jordbesittning där efter bedömes kunna så småningom avvecklas, bör enligt min mening eftersträvas att — bortsett här från skäligen justeringar av arrendeavgifterna — i möjligaste mån begränsa förändringarna i arrendeförhållandena till vad som är ofrånkomligen nödvändigt. Jag vill i anslutning till interpellantens andra fråga framhålla att jag avser att med uppmärksamhet följa utvecklingen av arrendeförhållandena vid Herrevadskloster.

Svar på interpellation ang. beredande av tryggad besittningsrätt åt innehavarna av arrendelägenheter under Herrevadskloster.

Vidare anförde

Herr EKDAHL: Herr talman! När jag framför mitt tack till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet för svaret på min interpellation är det inte ett sådant där formellt tack utan vidhängande tacksamhet, som så ofta brukar användas när en interpellant kvitterar ut sitt svar från statsrådsbänken. Jag är verkligen tacksam för innehållet i försvarsministerns svar, vilket »de mange vilkår til trods», innehåller löften, som visserligen äro varken många eller vittgående men som dock innebära vissa ljuspunkter för arrendatorerna under Herrevadskloster.

Det ligger i sakens natur att det — särskilt i dag — icke är lämpligt att ta upp någon lång debatt om en fråga av så lokalt intresse som denna. Jag skall därför tillåta mig endast några korta kommentarer.

Enligt vad försvarsministern nyss lät andra kammaren veta ligger bakom det förslag till omreglering av arrendena — som föranlett min interpellation — att remontdepån vid Herrevadskloster skall utvidgas med 150 hästar, vilket å sin sida kräver utökning av personalen med 20 personer. Det behövs dels betesmark för det nya hästbeståndet, dels bostäder för den personal, som denna utökning av hästbeståndet kräver. Här ligger kärnpunkten i det problem jag har dragit inför försvarsministern. Problemet är nämligen dels var man skall ta denna betesmark, dels var man skall få bostäder för den nya personalen. För att kunna tillgodose båda dessa ändamål har fortifikationsförvaltningen framlagt ett förslag till omreglering av arrendena. Jag har inte haft tillfälle att taga del av detta förslag. Det är för övrigt knappast möjligt att sätta sig in i det ordentligt utan att befinna sig på ort och ställe. — Fast jag således inte vet, hur långt detta förslag går, förefal-

ler det mig tyvärr otvivelaktigt, att det innebär att en hel del, och betydligt mera än önskvärt, av den mark, som arrendatorerna nu disponera, skulle utläggas till betesmark.

Jag saknar förutsättningar att bedöma hur mycket som är riktigt i en uppfattning, som orsksbefolkningen allmänt gör sig till tolk för, nämligen att kungsgårdens jordbruk skulle vara av mycket liten bärighet. Men skulle det förhålla sig så, vore det alla skäl att man — helt eller så mycket som möjligt — försökte tillgodose det nya betesmarksbehovet från kungsgårdens område. Anledningen till att jag håller så hårt på detta alternativ är bl. a. att de småbruk, som det här är fråga om, äro synnerligen välskötta, vilket även en icke sakkunnig på området kan konstatera. Jag vill erinra om att jag i en bilaga till interpellationen framhållit, att dessa småbruk leverera inte mindre än 160 000 kg mjölk per år till mejeriet i Ljungbyhed. I dessa dagar är mjölkproduktionen ju en fråga av central betydelse. Har allmänna opinionen i Ljungbyhedstrakten rätt skulle det bli fråga om betydligt mindre minskning av mjölkproduktionen, ifall kungsgården avstode betesmark än om denna skall avstås av arrendatorerna.

Jag skulle till sist vilja framhålla, att det här gäller ett bibehållande av möjligheterna för en hel del f. n. bäriga småbruk att fortsätta på lönsam grund. Det klagas ju ofta i dessa dagar över flykten från landsbygden. Såvitt jag kan förstå ha vi här en möjlighet att — låt vara på ett begränsat område — hejda denna flykt. Jag tar fasta på försvarsministerns försäkran, att han inte tänker låta denna omreglering gå längre än vad som är alldeles nödvändigt och att han är inställd på att så långt det är möjligt tillse att arrendatorerna skyddas. Jag noterar också med tacksamhet ett under hand givet löfte av

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

försvarsministern att om tiden räcker till personligen närmare undersöka förhållandena där nere.

Jag känner mig visserligen övertygad om både att de båda militärer som lokalt stå för ledningen av Herrevadskloster och att de ämbetsmän i fortifikationsförvaltningen som mera centralt ha att göra med omregleringsförslaget med yttersta samvetsgrannhet sträva att tillgodose kronans intressen. Jag är däremot inte alldeles säker på att dessa representanter för staten äga förutsättningar för full förståelse för arrendatorernas legitima intressen. Jag tillåter mig uttala den förvissningen att herr statsrådet i sin egenskap av skiljedomare kommer att göra vad som göras kan för att arrendatorernas intressen skola tillgodoses så långt detta går utan att kronans intressen trädas för nära.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8.

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet VOUGT erhöll på begäran ordet för att besvara herr von Friesens interpellation angående vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland. Svaret hade i tryck utdelats till kammarens ledamöter, och herr statsrådet Vougt lämnade endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i detsamma.

Det i kammaren utdelade svaret hade följande lydelse:

Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr von Friesen till mig riktat en fråga huruvida jag är i tillfälle att snarast lämna en redogörelse dels för vad som i olika påtalade avseenden förekommit under kryssaren Gotlands senaste långresa och dels i fråga om de åtgärder som vidtagits eller avses att vidtagas, därest utredning visar

att framförda klagomål varit berättigade.

I interpellationen har Gotlands resa karakteriserats såsom en »representationsresa». I själva verket är emellertid huvudsyftet med dessa långresor ett annat. Det är att bibringa besättningen — framför allt aspiranterna och jungmännen — sjövana och sjörutin under ibland mer krävande men också mer omväxlande förhållanden än under kortare expeditioner i våra kustfarvatten. Enligt internationell sedvänja givas emellertid besök av utländska örlogsfartyg en officiell prägel. Erfarenheterna ha vidare visat, att svenska örlogsfartygs besök i främmande länder omfattats av stort intresse av utlandssvenskarna och av de utlänningar, som genom affärsförbindelser eller annorledes upprätthålla kontakt med Sverige. Det har därför synts helt naturligt att under en resa som den ifrågavarande utöva en viss representation av officiell prägel i syfte att söka befästa och utvidga dessa kontakter och sprida kännedom om förhållandena i vårt land. Jag har funnit angeläget att i detta sammanhang understryka att representationen icke är det primära syftet med långresorna och att de representationsmedel, som ställas till fartygschefens förfogande, ingalunda äro avsedda för dennes personliga eller officerarnas representation i form av privata bjudningar. Det må framhållas, att representationskostnaderna uppgått endast till omkring 12 000 kronor, varav för övrigt en del bestritts från handels- och sjöfartsfonden.

Interpellanten har begärt en redogörelse rörande från olika håll påstådda missförhållanden under Gotlands resa. Jag vill härutinnan erinra att riksdagens militieombudsman från chefen för marinen infordrat yttrande med anledning av innehållet i en artikel i en huvudstadstidning den 4 april i år, däri de mer väsentliga erinringarna i sam-

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

band med Gotlands resa berörts. Chefen för marinen har avgivit begärt yttrande den 28 april 1949. Vidare har marinchefen till militieombudsmannen överlämnat utredning i anledning av en anmälan från en värnpliktig beträffande vissa bestraffningar och permisjonsförbud under resan. Militieombudsmannen har emellertid i anledning av vad som förekommit infordrat yttranden jämväl från vissa personalförbund, vilka ännu för några dagar sedan icke avlätit dessa svar. Av militieombudsmannen igångsatt utredning är sålunda ännu icke avslutad. Vid sådant förhållande är jag icke nu beredd närmare ingå på de frågor vilka ännu äro föremål för militieombudsmannens behandling.

Interpellanten har begärt en redogörelse för vilka åtgärder som vidtagits eller avses att vidtagas därest det visar sig att framförda klagomål varit berättigade.

Jag vill härvidlag först beröra frågan om utnyttjandet av de statliga representationsmedlen. Programmen för representationen ombord å fartyget uppgöras i allmänhet av vederbörande beskickning eller konsulat. Chefen för marinen har i ett av de förut berörda yttrandena till riksdagens militieombudsman framhållit att skäl tala för att, när fråga är om större mottagningar ombord med eller utan dans, fartygschef skall efter samråd med vederbörande beskickning eller konsulat kunna beordra förutom officerare och aspiranter jämväl representanter för övriga personalkategorier att delta. Vidare har marinchefen ansett att fartygschef skall äga att av disponibla representationsmedel ställa visst belopp till officerarnas och underofficerarnas förfogande för representation som kan anses erforderlig vid möte i främmande hamn med utländska örlogsfartyg. Jag finner icke något vara att erinra mot vad sålunda förordats.

Marinchefen har i sitt yttrande till riksdagens militieombudsman berört den misstämning som kunnat förmärkas icke blott mellan de olika personalkategorierna ombord å ett fartyg utan jämväl mellan olika grupper ur en och samma personalkategori. Chefen för marinen har trots sig kunna spåra vissa anledningar till dessa misstämningar och har för avsikt att söka avlägsna förekommande irritationsanledningar i samband med pågående omarbetning av reglementet för marinen. Måhända är emellertid själva roten och upphovet till den mindre goda samhörighetsanda, som stundom kommit till uttryck ombord å flottans fartyg, att söka i de alltför svävande gränserna mellan befälsgruppernas ansvars- och verksamhetsområden. Här avsedda problem komma att ägnas särskild uppmärksamhet; de lära för övrigt, enligt vad jag inhämtat, upptagas till behandling av utredningen rörande marinens maskinbefäl och marinens underofficerskårer i övrigt.

Klander har riktats mot underofficerarnas förläggingsförhållanden ombord å Gotland. Från underofficershåll framställda förslag till vissa ändringar på Gotland äro för närvarande föremål för överväganden inom marinförvaltningen i anslutning till andra förestående, mer genomgripande moderniseringsarbeten.

Härpå yttrade:

Herr von FRIESEN: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framföra mitt tack för det lämnade svaret, jag vill tillägga: dock utan samma grad av vidhängande tacksamhet, som den föregående ärade interpellanten betygade. Jag ber att få fästa uppmärksamheten på att denna interpellation väcktes i kammaren tisdagen den 5 april, alltså i dag för åtta veckor sedan, då de frå-

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

gor den berör voro alldeles särskilt aktuella. Interpellationen besvaras på vårsessionens sista sammanträde inför glest besatta bänkar och som ett led i en serie av interpellationssvar. Då jag hyser den uppfattningen, att det är riksdagens uppgift att förutom att diskutera och fatta beslut i olika frågor också tjänstgöra som ett allmänt debattforum, ber jag att få beklaga detta arrangemang, som alldeles särskilt i det här fallet är mindre lyckat. Svarets innehåll är också sådant, att de ord som herr statsrådet där uttalar mycket väl kunde ha uttalats vid ett långt tidigare tillfälle.

Herr statsrådet avstår ifrån att kommentera detaljerna i denna fråga, vilket kanske är alldeles riktigt just med hänsyn till den pågående utredningen genom militieombudsmannen. Men jag betonar att vad som säges i interpellationssvaret otvivelaktigt kunde ha sagts långt tidigare. Jag skulle vilja tillägga att det kanske också kunde ha sagts på ett helt annat sätt. Formuleringarna äro alltför försiktiga, och den oväsentliga utredningen om att det icke rör sig om en representationsresa utan en färd, som avsåg att skaffa besättningen större sjövana, tar litet för stor plats i det eljest korta svaret. Vad den saken beträffar är väl sanningen den, att det rörde sig om en övningsresa, under vilken så många hamnar anlöpdes att representation blev nödvändig. En färd som denna i öppen sjö med så många människor sammanträngda på en förhållandevis liten yta borde, har det sagts, skapat inte bara sjövana utan också en god sammanhållning, en god laganda hos de ombordvarande. Det är emellertid just detta som man har saknat ombord på Gotland. Vad jag i främsta rummet efterlyser är den goda andan och ett gott förhållande mellan olika befälsgrupper.

Den diskussion som följt sedan färden avslutats kan i någon mån karak-

teriseras med det gamla talesättet katten på rätten och rätten på repet o. s. v. Underofficerarna ha anmält missnöje med officerarna. I den svenska underbefälstidningen framkommer underbefälet med kritik mot underofficerarna. En del av manskapet klankar på befälet i största allmänhet. Över huvud taget ha en rad ganska mångskiftande anmärkningar i detta sammanhang kommit fram, vilka nu på olika sätt bli föremål för myndigheternas prövning.

Jag skulle vilja begagna tillfället att i detta sammanhang, kanske mera som en parentes, säga att jag i och för sig ingalunda betraktar det som en olycka om kritik framkommer, även skarpt formulerad kritik. Vad jag just nu vill fästa uppmärksamheten på är att *kritik från manskapets sida icke annat än i extrema undantagsfall bör få föranleda repressalier i form av straff ifrån de överordnades sida*. Vi som här i riksdagen ha varit med om att tillskapa det speciella klagoinstitutet, som militieombudsmannainstitutionen utgör, äro särskilt angelägna om att bevara denna kritikrätt inom mycket vida gränser.

Det är som sagt en väldig dossier klagomål av de mest skilda slag, som nu prövas, i första rummet av militieombudsmannen, men dessa klagomål ha också ventilerats i pressen. Det har sagts att många av dem äro överdrivna och oriktiga. Det är möjligt. Men det väsentliga är inte om det förekommer många överdrivna klagomål och anmärkningar utan om det kommer fram en enda befogad sådan. Så torde också ha varit förhållandet när det gäller Gotland. Här rör det sig, som också påpekats både från underofficershåll och från underbefälshåll, om ett latent missnöje, som av någon anledning plötsligt nu har kommit till uttryck. Man får tydligen inte se förhållandena på Gotland som en isolerad företeelse. Här är det fråga om ett länge närt missnöje, som även har varit till fin-

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

nandes under tidigare liknande resor. Av det skälet föreligger det måhända anledning att i första hand skärskåda den här frågan från mera principiella synpunkter.

Jag skall be att med instämmande få citera ett uttalande i en tidning, som ingalunda gjort sig känd för ett överdrivet klankande på militären, en tidning, som alldeles särskilt konsekvent hävdade en försvarsvänlig inställning, nämligen Stockholms-Tidningen. På ledarplats har man där sagt följande: »Så mycket står redan nu klart, att uppmärksamheten nu kommit att vila på en atavism, en ålderdomlig kvarlämning, som inte bör ha så många dagar kvar att leva. Med all respekt för vissa marina traditioner med ursprung i England, måste det dock sägas ut att de påtalade kvarlevorna av ett förgånget klassamhälle inte passar i dagens demokratiska Sverige.»

Det var just några liknande, klart avfattade ord om den kvarlevande kastandan inom försvaret och om svårigheterna att genomföra en försvarets demokratisering, som jag hade väntat mig att få höra av en socialdemokratisk försvarsminister här i dag. Dessa klara ord ha emellertid åtminstone ännu så länge uteblivit under denna diskussion.

Det tycks på kryssaren Gotland ha varit vattentäta skott mellan de olika personalkategorierna, och deras möjligheter att komma till tals med det högre fartygsbefälet ha varit ganska väsentligt försvårade. Jag har exempelvis fått en uppgift från underofficershåll om att när det yppat sig anledningar till klagomål från underofficerarnas sida, så anmälde man detta för chefen. Man begärde ett samtal med honom, men man fick vänta i tre veckor, innan man över huvud taget fick tillfälle att framlägga sina anmärkningar. Bara ett sådant exempel visar ju, att förhållandena inte varit, som de borde ha varit.

Klasskillnaden har bl. a. kommit till uttryck vid de omtalade representationstillfällena. 12 000 kronor i representationsbidrag tycker jag inte är en så liten summa för detta ändamål. Man har haft sju större mottagningar med dans jämte mindre mottagningar, som anordnats med officerare och aspiranter som biträdande värdar. En dansmöjlighet har beretts manskapet. Jag noterar emellertid med tillfredsställelse, att chefen för marinen i sitt i interpellationssvaret återgivna yttrande förklarar, att representanter för olika personalkategorier skola inbjudas att deltaga vid representationstillfällena ombord. Det är naturligtvis inte nödvändigt att all personal inbjudes. Det kan i stället vara fråga om en symbolisk representation med kanske några få företrädare för dessa befälsgrupper. Fartygschefen skall vidare, som statsrådet framhållit, ställa medel till officerares och underofficerares förfogande vid sammanträffanden med personal från utländska örlogsfartyg. Detta är otvivelaktigt ett framsteg på detta område, och jag är ganska övertygad om att dessa förändringar inte hade kommit till stånd, såvida inte den starka kritiken mot förhållandena på kryssaren Gotland fått komma till uttryck.

Det skulle vara mycket att säga ytterligare med tillgång till det väldiga stoff, som finns i denna sak. Som belysning för uppfattningen om vad man på sina håll menar med demokrati skall jag be att få anföra en enda liten episod från fartygets resa.

Då fartyget befann sig i en sydafrikansk hamn, kom en missionärsfamilj ombord och visades runt av en aspirant. När missionärsfamiljen skulle gå i land, hänvisades vederbörande till den bekanta aktre landgången. Då det sedan upptäcktes vad det var för människor, som på detta sätt hade fått gå denna bakväg, framfördes skyndsamt en ursäkt till vederbörande, varvid man

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

sade sig inte ha vetat vad det var för folk man hade att göra med. Bland vissa militärer förekommer tydligen en sorts inofficiell rangordning, även när det gäller civila. Jag trodde verkligen, att den tid var förbi, då man indelade människor i, som det hette förr i världen, bättre folk och sämre folk. — De fyra köken ombord på kryssaren Gotland äro väl vidare en kvarleva från detta antikverade tänkande, vilket i detta fall är dubbelt förkastligt, om man tänker på hur sparsamt utrymmet är beträffande sovplatser ombord. På nyare fartyg av motsvarande storlek äro förhållandena i detta avseende anorlunda.

När det gäller demokratien är det angeläget, att de som äro i ledande ställning föregå med gott exempel. De få gärna ställa krav på underordnad personal, men de böra ha åtminstone lika stora och gärna större krav på sig själva. Varför förbjöds exempelvis nere i Kapstaden manskapet att gå i land i vita uniformer? Manskapet fick nu i stället gå i sina mörka ylleuniformer, medan officerarna gingo i sina lätta linnekläder och en del av dem t. o. m. i shorts. Vi måste ha uppmärksamheten riktad på missförhållanden av detta slag och kräva en ändring därav. Det kan hända, att det föreligger vissa brister i sjöofficerarnas utbildning. Jag kan i det sammanhanget med instämmande citera ett tidningsorgan, som jag kanske inte så ofta har anledning att med gillande återropa men som i alla fall i denna fråga kanske har skrivit någonting av det allra bästa som sagts i fråga om förhållandena ombord på kryssaren Gotland. Jag syftar här på det socialdemokratiska huvudorganet i Stockholm, Morgon-Tidningen, där man i slutet av en alldeles briljant artikel säger följande: »På Gotland fick ett 60-tal blivande sjöofficerare sin första utbildning, gjorde alltså helt enkelt sin värnplikt. Så länge utbildningen sker

under sådana förhållanden, behöver man inte vara rädd att flottans officerare skall avskrika beteendemönster m./ä. eller infekteras av en demokratisk anda. Det kan sägas, oavsett vad den igångsatta utredningen om negerplankorna och svinmattunnornas placering ger för resultat.»

Detta är kanske hårda ord, och jag är angelägen framhålla, att dessa ord säkerligen inte få fattas som en generalisering. Avsikten har ingalunda varit att komma åt våra sjöofficerare i allmänhet, av vilka jag för min del känner många såsom plikttrogna, kunniga och i sitt uppträdande inte bara oklanderliga utan älskvärda och sympatiska människor. Men till alla de goda krafter, som finnas inom vårt sjövapen, vill man alltså rikta den uppmaningen att inte företrädesvis använda sig av igelkottstaktiken i försvaret gentemot kritiken utifrån utan beakta att i de allra flesta fall är denna kritik förestavad av omtanke om vårt sjövapen och de människor, som arbeta där.

Affären Gotland kommer väl så småningom att avskrivas, och har det begåtts några fel, så få dessa beivras i vanlig ordning. Jag vill vid detta tillfälle försäkra att uppmärksamheten på liknande förhållanden inom det militära inte kommer att förminskas i framtiden, i varje fall inte från den meningsriktning, som jag har äran företräda här i riksdagen. Vi ha inom folkpartiet en gammal liberal tradition att bygga på i dylika ting, kampen mot pennalism bland officersaspiranter och officerare, MO-institutionens inrättande m. m. Vi äro beredda att hävda denna tradition även i fortsättningen.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet VOUGT: Herr talman! Den

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

ärade interpellanten påtalade, att svaret hade dröjt, och han förklarade, att om jag hade svarat för en månad sedan, så kunde jag kanske sagt det samma som jag sagt här i dag. Jag vill emellertid fästa uppmärksamheten på att interpellanten själv uttryckligen begärde, att jag skulle taga hänsyn till den utredning, som, när interpellationen framfördes, var igångsatt av MO. I interpellationen framhölls bl. a. att den av MO föranstaltade undersökningen bör efterföljas av en redogörelse inför riksdagen.

Inte bara med hänsyn härtill utan även på grundval av den allmänna regeln, att man inte faller in och faller omdömen i en fråga, som ligger under utredning, har jag ansett det naturligt att dröja så länge som möjligt med svaret på denna interpellation för att eventuellt få tillgång till hela det utredningsmaterial, som MO nu sörjer för att framskaffa. Det hade ju funnits möjlighet att de yttranden över marinchefens uttalande, som MO begärt in från underofficers- och underbefälsförbunden, hade kunnat bli tillgängliga, innan riksdagen avslutades. Det är under sådana förhållanden mycket naturligt, att detta interpellationssvar kommit att avges på riksdagens allra sista dag. Jag har således inte velat utforma mitt svar till herr von Friesen, förrän jag har kunnat få tillgång till så mycket som möjligt av MO:s utredning. Att svaret nu inte kunnat bli fullständigt beror alltså på att MO ännu inte fått in de yttranden, som han har begärt från respektive förbund.

Det är också naturligt, att jag under dessa omständigheter inte ger mig in på någon debatt beträffande förhållandena på kryssaren Gotland. Annars tror jag nog, att jag skulle kunna tvätta av åtminstone några av de skamfläckar, som nu ha kommit att förorena den svenska demokratin. Detta gäller bl. a. det fall, som herr von Friesen här på-

talade om att i Kapstaden endast officerarna men inte manskapet skulle ha fått gå i vita kläder. Det förhöll sig på det sättet, herr von Friesen, att när kryssaren kom till Kapstaden, så hade man på grund av de bristfälliga utrymmena ombord inte kunnat tvätta vare sig officerarnas, underofficerarnas eller besättningens vita uniformer. Följaktligen fick den svenska demokratiens *alla* företrädare i Kapstaden gå i mörka uniformer.

Det skulle kanske vara anledning att även säga något om en del andra saker i denna diskussion, som belysts på ett sätt som visar, att man egentligen inte vet vad man talar om. Herr von Friesen berörde exempelvis de olika köken ombord på kryssaren. Dessa kök ha emellertid inte tillkommit av hänsyn till att de olika personalkategorierna skulle ha olika mat. Dessa olika kök ha i stället inrättats av det skälet, att man ombord på ett fartyg inte kan ha så stora kök. Det är ombord helt enkelt omöjligt att arbeta med kök av den storlek, som man har i land, exempelvis vid militära matinrättningar. De fyra köken äro så att säga helt naturliga arkitektoniska företeelser inom fartyget, och jag tycker att det är rätt onödigt att draga in så oväsentliga saker som detta i en diskussion i riksdagen. Jag skall emellertid inte diskutera dessa frågor.

Jag är mycket tacksam över att herr von Friesen inte bara å egna vägnar utan även å sitt partis lovar att vara den väktare på muren som skall se till att den svenska demokratin hålles frisk och sund, och jag försäkrar honom att så länge jag står som målsman för försvaret kommer jag inte att vara rädd för kritik. I den mån denna visar sig berättigad skall den föranleda alla de ingripanden som befinnas motiverade och nödvändiga. Jag skulle emellertid vara tacksam, om de som särskilt åtaga sig uppgiften att vårda den

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

svenska demokratien inom vårt försvar ville bemöda sig om så stor konsekvens som möjligt. Den ärade interpellanten citerade nyss ett yttrande ur pressen, där det sagts att det här är fråga om en ålderdomlig kvarleva av klassamhället. Jag skulle vilja fråga, om den som har fällt det omdömet samtidigt är beredd att understödja och intaga en positiv hållning till det utredningsarbete som nu påbörjats för att klargöra huruvida de olika befälskategorierna inom det svenska försvaret skulle kunna ersättas av en enda, på vilken man använt det enligt mitt sätt att se något karikatyrmässiga uttrycket enhetsbefäl. Jag har emellertid knappast funnit att de som kritiserat sådana förhållanden på Gotland, som kunna ha berott på en uppdelning i olika kategorier, ha intagit en konsekvent och klar positiv hållning till detta utredningsarbete. I den mån herr von Friesen i fortsättningen ägnar sig åt de här sakerna skulle jag vilja be honom att han inte bara berör fenomenen på ytan utan också gör sig beredd att gå på djupet med dem.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr von FRIESEN (kort genmäle): Herr talman! Jag skall be att få säga några ord med anledning av statsrådets försvar för förseningen av svaret. Det är alldeles riktigt, att det varit önskvärt, att man kunnat avvakta militieombudsmannens utredning och de slutsatser han kommit till, men det var redan för åtskilliga veckor sedan klart — åtminstone fick jag vid ett samtal med militieombudsmannen den uppfattningen — att utredningen på grund av ytterligare förhör m. m. skulle bli tidsödande och att det skulle dröja veckor, kanske månader, innan militieombudsmannen fattade definitivt beslut i ärendet. Under sådana förhållanden borde det inte ha varit omöjligt att lämna svaret tidigare, åtminstone ome-

delbart efter den tidpunkt, då chefens för marinen yttrande till militieombudsmannen förelåg. Det innehåller praktiskt taget allt som f. n. är att säga i denna sak, och det är förmodligen med anledning av den som herr statsrådet har gjort vissa uttalanden i svaret.

Vidare skall jag be att få säga ett par ord om de fyra köken. Det var en nyhet att höra statsrådet slå vakt omkring denna gamla verkligt ålderdomliga anordning och bestämt förneka att det bakom den ligger någon bestämd vilja att åtskilja de olika kategorierna på fartyget. Han talar om arkitektoniska skäl, men när det gäller våra moderna fartyg, t. ex. våra stora kryssare, existera inte dessa skäl som försvar för de fyra köken. Där har man mig veterligt nöjt sig med att inrätta endast två kök. Jag hade knappast väntat mig, att herr statsrådet i denna fråga skulle göra sig till talesman för den militära konservatismen.

Beträffande herr statsrådets sista yttrande om min eventuella inställning till det i och för sig mycket intressanta förslaget till en enhetlig befälsordning är jag inte beredd att omedelbart ge honom svar på den frågan. Jag är fullständigt övertygad om att de, som tillhöra samma meningsriktning som jag och som skola ägna frågan sin uppmärksamhet, komma att med saktighet och intresse verkställa utredningsarbetet utan att på förhand binda sig vid några bestämda slutsatser.

Herr FRÖDERBERG: Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att yttra mig om de speciella förhållandena på kryssaren Gotland utan för att tala om förhållandet mellan officerare och underofficerare och underbefäl i ett större sammanhang, varav affären Gotland är bara en liten del. Jag gör det inte av någon kritiklust utan av omtanke om nyrekryteringen av underbefälet och underofficerskårerna i vårt land,

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

vilken med varje år blir allt mindre och mindre. Detta beror inte så mycket på löneförhållanden och dylikt utan snarare på vantrivsel och på sådana episoder, som här ha förekommit. Jag kommer att tala om en del saker, som inte direkt röra marinen, men som höra till försvaret, och jag tror, att jag har en viss rätt att draga in dem i detta sammanhang.

När jag år 1906 som ung volontär för första gången åt kronans kaka och en gång kom in på en kompaniexpedition och kände mig mycket underdånig inför den myndige fanjunkaren, kom det in en underlöjtnant. Fanjunkaren reste sig upp och bugade mycket artigt och djupt för den unge underlöjtnanten. Jag stod nog och såg riktigt förvånad ut, och han sade sedan till mig, att jag med tiden skulle lära mig förstå, att steget från en fanjunkare till en underlöjtnant var mycket större än avståndet mellan den rike mannen och den fattige Lazarus.

Jag har haft kontakt med försvaret ända sedan den tiden, ty då jag slutat som aktiv stod jag kvar i reserven, och jag måste säga att fortfarande finns det kvar mycket av detta, alltför mycket i vår demokratiska tid. Man frågar sig om inte demokratiseringen av vårt försvar skulle ha kunnat gå i något hastigare takt under de 15 år, vi ha haft socialdemokratiska försvarsministrar. Underofficerskåren har ju här fört en ständig strid för att få en mera respekterad ställning, och vi kommo ju så småningom så långt, att en fanjunkare fick tjänsteställningen mellan löjtnant och fänrik, men på många platser i vårt land har det ofta blivit en tjänsteställning endast på papperet, ty från visst håll gör man allt för att suddas ut denna ställning och inför värnpliktiga och andra låta det se ut, som om det fortfarande är så, att fänriken som officer står ofantligt över fanjunkaren, som är underofficer. Det se vi också i fråga om Gotland.

Jag var under det sista världskriget också inkallad åtskilliga månader. År 1942 var jag på vintern vid ett detacherat förband uppe i Lappland. Där kom fänrik efter fänrik och fordrade honnör av oss gamla fanjunkare, som kunde vara farfar till en del av dem, och vi undrade hur det hängde ihop. Jo, det hade nyss kommit en generalorder, enligt vilken en befälhavare under vissa förhållanden kunde befalla en i lägre tjänsteställning att taga befälet över en i högre. Jag kan inte tänka mig, att detta skulle tillämpas under andra förhållanden än när en hög befälhavare i strid såg att en chef för en avdelning inte fyllde måttet och ansåg det som sin skyldighet att genast göra en omplacering, men här spreds genast den uppfattningen att alla fänrikar konsekvent skulle ha befälet över de gamla underofficerarna, och det tillämpade de alltså på detta sätt. Det gick ju inte med alla, men en och annan fann sig i det. Nu kan man ju säga, att om det gällt linjetjänst eller dylikt kunde det ha varit försvarat, men varför skulle man tillämpa det beträffande etapp-tjänst, transporter, byggnadsarbeten, bevakningstjänst och dylikt?

Om en pluton skickades till en detacherad tjänst, placerades ofta en ung fänrik som befälhavare och en gammal fanjunkare som hans adjutant. Nuvarande chefen för Hälsinge regemente Hans Berggren utgör dock ett undantag. Han sade för ett par år sedan, att under sådana förhållanden fann han ingen orsak till att man lät fänriken gå före.

Under krigsåren fanns det t. ex. furirer och andra, som hade tagit avsked men som hade en gedigen utbildning och kunde sina saker. Under denna tid utbildades massor med »epafänrikar», som efter 90 dagars utbildning skulle bli fänrikar och taga befälet över dem som kunde mycket mera. Vid denna extra utbildning förbigick man f. d. underbefälet, som hade större förut-

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

sättningar att tillgodogöra sig denna. Trots att de redan kunde mycket mera än dessa fänrikar, fingo de inte någon möjlighet till befördran.

Jag skall taga ett exempel på de förhållanden jag har påtalat, som jag själv har varit med om. En fanjunkare uppe i Lappland blev sjuk och måste fara hem till sitt förband. Han hade tagit plats i en andraklasskupé, där det var mycket trångt. Då kom en fänrik in och sade, att fanjunkaren skulle gå och sätta sig i tredjeklasskupén. Denne påpekade att han hade högre tjänsteställning och dessutom var sjuk, men det hjälpte inte. Det finns någon bestämmelse om att för det fall att det är ont om platser i andra klass, skall officeren gå före. Fänriken med den lägre tjänsteställningen fick alltså platsen, och den sjuke fanjunkaren fick sätta sig i tredjeklasskupén.

Alla som varit inkallade veta, att det kommenderas dagbefäl, en regementsdagofficer och en regementsdagunderofficer som ställföreträdare. Regementsdagofficeren är oftast en löjtnant eller en fänrik och ställföreträdaren en fanjunkare eller sergeant. Då kunde man vänta sig, att då en fanjunkare var ställföreträdare, borde en löjtnant vara regementsdagofficer, men många chefer brydde sig inte om detta utan kommenderade en fänrik som dagofficer och en fanjunkare i den högre tjänsteställningen som ställföreträdare för honom. Då underofficerskåren gjort framställning om rättelse, har det ibland lyckats, ibland inte. Det har t. o. m. funnits fall, att då en fänrik kommenderats som regementsdagbefäl, har regementschefen gått och övervakat, att äldre underofficerare den veckan ha gjort honnör för fänriken trots dennes lägre tjänsteställning.

Detta kan ju tyckas vara småsaker, men det är just sådant som retar en hel kår, som skapar olust inom försvarsarbetet och gör, att rekryteringen försvåras. Det här är ett så vittomfat-

tande och betydande område, att en utredning måste företagas, och jag väntar mig därvidlag åtskilligt av herr försvarsministern, när förhållandena nu ha blivit påpekade.

Den generalorder som kom ut år 1942 och innebar, att en i lägre tjänsteställning kunde sättas till befälhavare över en med högre var ju en förordning, som skulle gälla under krigstid, men det förefaller som om den fortfarande i många fall tillämpas av det högre befälet.

Man skulle kunna peka på flera saker, men jag skall inskränka mig till vad jag här har sagt. Om kritiken från underofficerskåren blivit skarp i fallet Gotland har den nog också färgats av många års inneboende och enligt min mening mycket befogad bitterhet över även andra förhållanden.

Man har här sagt något om enhetsbefäl. Jag har visserligen inte studerat detta ingående utan bara till en viss del och är inte beredd att taga ställning till det nu, men jag kan säga, att jag för närvarande är mera emot än för den här skisserade utvecklingen. Jag tror inte, förrän jag får mera övertygande bevis, att den i det långa loppet är lycklig, men det kan hända, att förhållandena driva oss dithän, om rekryteringen av underofficerskåren blir mindre och mindre även i fortsättningen.

Detta är en för hela vårt försvar synnerligen viktig fråga, och man får inte se bort ifrån den, när man diskuterar det enskilda fallet Gotland.

Herr FAST: Herr talman! Jag skall inte följa herr Fröderberg i hans utsvävningar om försvarets demokratisering utan bara i all korthet säga några ord.

Jag tycker inte att man kan anmärka på att försvarsministern inte är beredd att taga ställning till denna fråga förrän resultatet av militieombudsmannens utredning är klart och man vet vad man

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

har att tala om. Motsatsen skulle kunna åstadkomma ganska väsentliga skador, nämligen om han skulle göra uttalanden som han sedan skulle finna vara mindre väl avvägda.

När herr von Friesen talar om att det är folkpartiet som är demokratiens väktare på försvarets murar vill jag inlägga en stillsam gensaga. Jag tror att samtliga partier inom denna riksdag, som över huvud taget äro angelägna om vårt försvar, vilja ha ett sådant inom rimliga gränser. Vi äro också alla angelägna om att få ut det bästa möjliga av de pengar vi lägga ut, och det är självklart att andan inom försvaret därvidlag spelar en utomordentligt stor roll. Jag tror således inte att det bara är folkpartiet som vill ha demokratiens så utbredd som möjligt inom försvaret, utan det vilja alla de försvarsvänliga partierna inom den svenska riksdagen; och att så är fallet kan ju endast vara till gagn för försvaret. Jag menar således, att när denna utredning blivit färdigställd, så kan det finnas anledning att vi återkomma till dessa frågor och att riksdagen i en eller annan form får taga del av det utredningsmaterial, som framkommit. Vi kunna då från andra och säkrare utgångspunkter taga upp en debatt i denna sak.

Jag vill till slut framhålla, att det personliga alltid är och förblir det högsta och viktigaste i umgänget mellan människor. Jag tror inte, att man inom försvaret skapar en god samarbetsanda och en verklig demokrati bara genom pappersbestämmelser. Både inom det militära och i det civila ha respektive chefer ett avgörande inflytande på andan inom sina olika verksamhetsområden. Därför är det naturligtvis av utomordentlig betydelse, att dessa chefspersoner få en utbildning, som gör dem skickade för sin uppgift i alla avseenden. Man bör taga hänsyn härtill vid utseende av höga chefer på det militära området.

I anslutning till vad försvarsministern här nyss yttrade om köken ombord på kryssaren Gotland vill jag förklara, att det är angeläget att inte bara militären har ett ord att säga till om vid uppgörande av ritningar för våra stridsfartyg, utan att även civila tekniker och arkitekter få vara med och bedöma dessa frågor. Härvidlag gäller det nämligen att komma fram till största möjliga trivsel för personalen samt att åstadkomma största möjliga förenklingar m. m.

Herr talman! Jag vill till sist påpeka, att vi inom det parti, som jag företräder, äro lika angelägna som herr von Friesens parti om att demokratiens skall vara sann och verklig inom försvaret.

Herr von FRIESEN: Herr talman! Herr Fast förklarade, att man inte kunde klandra försvarsministern därför att han yttrat sig så försiktigt med hänsyn till att han velat avvakta den pågående utredningen. Jag klandrar inte försvarsministern för att han vägrat taga ställning i vissa detaljfrågor och till vissa preciserade anmärkningar, som framkommit. Vad jag tillät mig kritisera var att försvarsministern inte kom med något klart uttalande om behovet av en bättre anda inom försvaret. Jag efterlyser fortfarande ett kraftigt understrykande av behovet av en demokratisering inom försvaret.

Ja, vad menar man med demokrati? Därmed menas i dessa dagar en hel mängd ganska olika ting. Men en sak, som jag tror att vi som kalla oss för demokrater kunna vara överens om är en ovillkorlig förutsättning för demokrati, det är *respekt för människovärdet*. Jag tror att vi ha all anledning att slå vakt om denna princip även på det militära området. Man bör trots skillnader i befälsgrader respektera varandra som människor och behandla varandra som människor. Det har otvivelaktigt yppat sig missförhållanden i

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

detta avseende i här förevarande sammanhang. Jag har också tillåtit mig att ge en del exempel härpå.

Sedan sade herr Fast, vilket var alldeles riktigt, att folkpartiet inte skall tro, att det partiet är det enda, som har monopol på vakthållningen kring demokratien inom försvaret. Detta har jag inte heller på något sätt påstått. Jag har tvärtom med allra största instämmande citerat det socialdemokratiska huvudorganet här i Stockholm. Detta citat visade, att man på ledande socialdemokratiskt håll har en enligt min mening alldeles riktig uppfattning i dessa frågor. Med den personliga kännedom jag har om min värderade vän herr Fast betvivlar jag inte, att han är en lika god och ivrig anhängare av demokratisering inom försvaret som mina meningsfränder. Jag kan emellertid i detta sammanhang inte underlåta att påpeka för den socialdemokratiske gruppordföranden i andra kammaren, att vi nog egentligen märkt ganska litet av viljan till demokratisering inom försvaret under den tid, då vi haft två socialdemokratiska försvarsministrar här i landet. Statsrådet Sköld tog sannerligen inte några som helst krafttag i denna fråga, när han var försvarsminister. Jag tillåter mig att fortfarande efterlysa den nuvarande försvarsministerns alldeles bestämda vilja och förmåga att rätta till otvivelaktiga missförhållanden på det militära området.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet VOUGT: Herr talman! Det skulle naturligtvis vara av stort intresse både för herr von Friesen och för mig att föra en diskussion om demokratien inom försvaret och om försvarets demokratisering. Det är kanske inte alldeles klart, att vi äro fullt överens om vad vi mena och vad vi verkligen syfta på, när vi tala om dessa ting.

Det har ju i den allmänna diskussio-

nen om dessa frågor — denna diskussion har ju pågått under åtskilliga år — framstått såsom i första hand väsentligt att officersskåren inom försvaret inte bör förbehållas endast människor tillhörande en viss klass i samhället, dvs. människor med förutsättningar, som betingas av tillgång på penningmedel för att skaffa sig vederbörlig utbildning osv. Jag tror, att man kan säga, att det under de senaste femton åren — det var väl närmast denna tid, som herr von Friesen här åsyftade — gjorts så mycket, som rimligen kunnat göras för att skapa rent organisatoriska möjligheter för unga människor, som äro intresserade av att tjäna försvaret, att där komma fram på officersbanan, även om de från början inte ha uppfyllt de uppställda förutsättningarna om studentexamen m. m. Under de allra senaste åren — detta gäller dock icke i år — ha vid kadettskolorna för armén cirka 50 procent av kadetterna varit s. k. långvägare, under det att övriga 50 procent gått den vanliga rekryteringsvägen till officersyrket. Jag har för min del varit mycket angelägen att på allt sätt befrämja möjligheterna för vederbörande att gå den s. k. långa vägen, dvs. den väg, som icke går över den normala studentexamen. Jag tänker fortsätta med att i detta avseende förbättra möjligheterna för sådana unga män, som äro intresserade av det militära yrket. Jag vill emellertid samtidigt påpeka, att svårigheter härvidlag uppkomma beroende på att många andra intressen i samhället konkurrera om dessa unga män. Detta gäller alldeles särskilt sådana unga människor med ett enkelt ursprung som ha begåvning och vilja att göra sig gällande i livet.

I anledning av vad herr Fröderberg här yttrade vill jag i detta sammanhang inskjuta att rekryteringen till armén och till försvaret över huvud taget framför allt under de allra senaste åren blivit betydligt bättre än vad fallet var omedelbart efter kriget. Den efter kriget

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

Åstadkomna, högst avsevärt förbättrade löneställningen har otvivelaktigt varit ägnad att ganska avsevärt öka rekryteringsmöjligheterna.

Vad jag här berört om möjligheterna för sådana unga män, som icke ha studentexamen, att ändock bli befordrade till officerare, är en sida av problemet rörande demokratiseringen inom försvaret. Det är väl kanske framför allt denna sida av problemet, som man skjutit fram i den allmänna diskussionen. Jag kan här inte säga mer än att jag skall göra allt vad på mig ankommer för att underlätta denna rekrytering, som ju tillför officerskåren element även från de samhällsgrupper, som tidigare icke plägat rekrytera den. Å andra sidan vill jag gärna medge, att därav följer inte med säkerhet att det blir en mer demokratisk anda inom försvaret än tidigare. Frågan om den demokratiska andan inom försvaret är nämligen något helt annat. Men, herr von Friesen, det förhåller sig väl ändå på det sättet, att frågan om demokrati inom försvaret i rätt hög grad är en fråga om demokrati i samhället över huvud taget. Är det inte så att den demokratiska andan inom försvaret återspeglar atmosfären inom samhället i övrigt?

Det förefaller mig under sådana förhållanden vara ganska egendomligt, att man från folkpartiets sida riktar en kritik mot socialdemokratien i detta avseende. Socialdemokratien har på sitt program en demokratisering av samhället i dess helhet med det syftet således att vi skola vinna fullständig jämlikhet i olika avseenden. Det måste väl under sådana förhållanden vara uppenbart, att det för oss socialdemokrater ter sig motbjudande, om det inom något samhällsområde finns kvar sådana skrankor, att denna jämlikhet där inte kan komma till sin rätt. Vi erkänna emellertid å andra sidan, att befälsrätten inom försvaret inte rimligen kan genombrytas av någon allmän jämlikhet. Där måste man således finna en samman-

jämkning mellan olika intressen. Men det förefaller mig egendomligt, att herr von Friesen här försöker rikta strålkastaren mot socialdemokratien, precis som om vi socialdemokrater skulle vara särskilt konservativa eller särskilt senfärdiga, när det gäller en allmän demokratisering av samhället och när det gäller nedbrytande av skillnader mellan klasser och grupper.

Jag kanske i detta sammanhang får lov att påpeka för herr von Friesen, att det ändock inte är de svenska arbetarna, som hittills huvudsakligen rekryterat den svenska officerskåren. Herr von Friesen erbjöd sig att fortsätta som reformator på detta område. Under sådana förhållanden och då de samhällsgrupper, som rekrytera officerskåren, få antagas stå herr von Friesen, folkpartiet och högerpartiet närmare än socialdemokraterna, vore det skäl att han började reformera den demokratiska andan inom denna krets och inom officerskategorien över huvud taget. Det förefaller mig, som om herr von Friesen skulle behöva taga sig en ordentlig funderare över detta problem. Sedan skall jag gärna diskutera dessa frågor med honom, och jag skall gärna göra det i samband med den förnyade diskussion om Gotlandsaffären, som kan komma att upptagas här i riksdagen, sedan utredningarna verkställts.

Herr von FRIESEN: Herr talman! Statsrådet Vougt har här utförligt redogjort för de organisatoriska förbättringar för åstadkommande av en sorts demokratisering inom försvarsväsendet, som han och hans närmaste företrädare medverkat till. Detta kan nog vara riktigt. Man får emellertid bedöma denna allmänna utvecklingsprocess, att olika samhällsgrupper rekrytera befälskårerna inom det militära, mot bakgrunden av utvecklingen även på andra områden. Denna utveckling på det militära området är således inte bara re-

Svar på interpellation ang. vissa påstådda missförhållanden på kryssaren Gotland.

sultatet av organisatoriska förbättringar från vissa statsråds sida, utan den är en i och för sig ganska naturlig utveckling. Det har helt enkelt inte räckt till med representanter för de så att säga äldre samhällsgrupper, varifrån officerskåren tidigare rekryterats. Det har i stället blivit nödvändigt, vilket enligt min mening varit mycket välgörande, att även andra socialskikt fått rekrytera officersyrket. Det gäller här alltså en pågående utveckling på detta liksom på så många andra områden i samhällslivet.

Sedan frågade statsrådet, om inte kastandan inom försvaret, eller hur han nu uttryckte sig, överensstämde med förhållandena i samhället i övrigt. Ja, det är just det som jag tycker att den inte gör. Jag tycker nämligen, att vi på det militära området ha förhållanden, som inte stämma med de i och för sig riktiga klassutjämningar, som ägt rum på snart sagt alla andra samhällsområden. Härvidlag intar det militära området en klar undantagsställning.

Statsrådet Vougt tyckte vidare, att jag borde utöva något slags missionerande verksamhet bland mina meningsfränder, dit han tydligen räknade ett mycket stort antal officerare. Jag kan försäkra honom, att så inte är förhållandet. Däremot tror jag, att vi inom folkpartiet ha ganska många representanter för under officerare stående befälskategorier. Det är just från underofficerskårens och underbefälskårens sida, som denna berättigade kritik emanerat. Det är inte på något sätt nödvändigt för mig att upplysa dessa kårer och deras representanter om missförhållandena på det militära området. Dessa missförhållanden äro uppenbara för vederbörande, och de försöka nu på sitt sätt att få en rättelse till stånd.

Jag noterar till sist med tillfredsställelse statsrådets försäkran om att han kommer att göra vad som står i hans makt för att åstadkomma förbättrade förhållanden på detta område. Jag har i första hand påpekat, att det är framför

allt uppifrån, från den centrala ledningen, som initiativet skall tagas för att få en ändring till stånd. Det är de ledande männen, som skola inspirera befälskårerna inom vårt försvarsväsende att få den rätta demokratiska andan.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet VOUGT: Herr talman! Jag är medveten om att jag frestar herr talmannens tålmod med att taga till orda ännu en gång i denna fråga på detta sena stadium av riksdagsarbetet. Jag kan emellertid inte underlåta att påpeka, att herr von Friesen i sitt resone-mang här tydligen begår ett tankefel.

Han sade, att det finns en särskild kastanda inom försvaret. Jag tror, att detta påstående är överdrivet. Jag vill hävda detta alldeles bestämt. Däremot förhåller det sig på det sättet, att de som arbeta inom försvaret på grund av själva tjänsten äro indelade i kategorier på ett helt annat sätt än vad fallet är i samhällslivet i övrigt. Först ha vi ju generalerna, sedan överstarna och därefter den långa raden av olika grader. Här råder ju en fullständig hierarki, som man har svårt att tänka sig att man kan undvara inom försvaret. Det är enligt min mening framför allt på grund av denna särskilda konstruktion av olika befälsgrader som den brist på fullständig, medborgerlig jämlikhet, vilken vi tyvärr ännu ha kvar i vårt samhälle, tydligast kommer till uttryck inom försvaret. Jag är emellertid inte så alldeles säker på att skillnaden mellan det militära och civila livet i övrigt är så stor, som herr von Friesen här velat göra gällande. Om vi betrakta förhållandet vid ett militärt förband mellan en värnpliktig och hans överste, skola vi kanske finna, att detta inte avviker så mycket från det förhållande, som råder på en fabrik mellan en nyanställd ung arbetare och den högste chefen. Det är givet, att skillnaden i rang så att säga blir mera påtaglig på det militära om-

Svar på interpellation ang. avskaffande av dyrortsgrupperingen av familjepeningen till de värnpliktiga.

rådet med hänsyn till att man där har en fullständig rangskala i den militära hierarkien, men i realiteten tror jag inte, att skillnaden är så stor.

Herr von Friesen bör således inte begå det tankefelet, att han på grund av försvarets konstruktion med olika befälsgrader utgår ifrån att alla människor, som verka inom försvaret, på grund därav äro sämre demokrater än andra människor. Det finns i vårt samhälle en mängd människor, som inte äro så värst tvättakta ur demokratisk synpunkt. Jag tror, att herr von Friesen skulle gagna oss mest, om han inriktade sin reformiver på samhället i dess helhet. I den mån han lyckas åstadkomma andra umgängesformer inom samhället i dess helhet, kommer detta att i görli-gaste mån återspeglas även inom försvaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 9.

Svar på interpellation ang. avskaffande av dyrortsgrupperingen av familjepeningen till de värnpliktiga.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **VOUGT**, som anförde: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Ericsson i Näs frågat, om jag ämnar förelägga årets riksdag proposition om avskaffande av dyrortsgrupperingen av familjepeningen till de värnpliktiga i enlighet med vad försvarets socialbyrå föreslagit i en i december 1948 framlagd utredning.

Såsom interpellanten framhållit är den del av de värnpliktigas familjebidrag, som utgår i form av familjepening, dyrortsgraderad. Den utredning, som försvarets socialbyrå enligt särskilt

uppdrag verkställt, utmynnar i ett förslag om dyrortsgraderingens avskaffande i samband med en väsentlig höjning av familjepenningsbeloppen. Även vissa andra jämkningar i familjebidragsbestämmelserna ha föreslagits. Förslaget genomförande har beräknats föranleda en merkostnad av omkring 1,5 miljoner kronor per år. Socialbyråns förslag har i princip tillstyrkts av flertalet remissmyndigheter. Olika meningar ha dock yppats beträffande vissa detaljer, såsom i fråga om familjepennings belopp.

Onekligen tala starka skäl för en revidering av familjebidragsbestämmelserna i syfte att bättre anpassa dem till numera rådande förhållanden. Med hänsyn till den återhållsamhet med statsutgifterna som föranledes av den ekonomiska stabiliseringspolitiken har regeringen emellertid ansett sig icke böra framlägga förslag därom till årets riksdag.

Härefter yttrade:

Herr **ERICSSON** i Näs: Herr talman! Jag ber först att få tacka statsrådet och chefen för försvarsdepartementet för det svar han lämnat på min interpellation angående avskaffandet av dyrortsgrupperingen av de värnpliktigas familjebidrag, ehuru jag inte kan uttrycka någon större tillfredsställelse med svarets innehåll.

Som skäl för att revidering av gällande bestämmelser på detta område inte skett åberopar försvarsministern den återhållsamhet med statsutgifterna, som föranledes av den ekonomiska stabiliseringspolitiken. Jag tror inte, att frågan är i just detta hänseende av den storlek, som försvarsministern vill göra gällande. Däremot har den för de enskilda familjer, som beröras härav, och inte minst principiellt en stor räckvidd. Den nu gällande familjebidragsförordningen stöder sig ju i fråga om dyr-

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

ortsgrupperingen på den indelning i dyrorter, som slopats redan 1947, i vad det gäller folkpensionerna. Denna indelning i dyrortsgrupper var inaktuell redan 1947 och motsvarar givetvis ännu mindre de förhållanden, som råda i dag.

Den lösning av frågan om dyrortsgrupperingen, som kom till stånd genom ändringen av familjebidragsförordningen av 1947, var — och det framgår av olika uttalanden i samband med dess tillkomst — inte avsedd att vara något annat än ett provisorium. När den nu gällande familjebidragsförordningen tillkom, framfördes från flera håll starka betänkligheter mot att dyrortsgraderingen av familjepeningen bibehölls. Sålunda anförde socialstyrelsen, att det enligt dess mening vore på sin plats att avskaffa dyrortsgraderingen även för familjebidragen. De för de olika ortsgrupperna bestämda belopp, varmed familjepening skulle utgå enligt förslaget, kunde sålunda ersättas med ett på lämpligt sätt för hela landet anpassat belopp.

I proposition nr 73 av år 1946 med förslag till familjebidragsförordning uttalade statsrådet Vougt, att han för egen del funnit vissa skäl tala för den uppfattning som socialstyrelsen alltså har hävdad. Och nästa år, alltså 1947, framhåller försvarsministern i proposition nr 122: »Då det emellertid är angeläget, att frågan om dyrortsgrupperingens bibehållande snarast möjligt blir föremål för slutlig omprövning, avser jag att uppdraga åt försvarets socialbyrå — — — att i samråd med socialstyrelsen verkställa utredning i ämnet och så snart ske kan till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Denna utredning blev klar i december förra året. Jag vill nu endast utbe mig en tolkning av statsrådets ord »snarast möjligt». Innebär det t. ex. att statsrådet kommer att framlägga proposition i ärendet till nästa riksdag?

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet VOUGT: Herr talman! Jag skall försöka.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10.

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet NILSSON erhöll på begäran ordet för att besvara herr Thappers interpellation angående tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län. Svaret hade i stencilerad form utdelats till kammarens ledamöter, och herr statsrådet Nilsson lämnade endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i det samma.

Det i kammaren utdelade svaret hade följande lydelse:

Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Thapper har interpellat mig och frågat

1) om jag kan lämna besked om tidpunkten för statens övertagande av Trafikförvaltningen Östergötlands smalspåriga järnvägar och

2) om jag kan upplysa om orsakerna till det långa dröjsmålet.

Interpellationen har föranletts därav att proposition avlåtits till årets riksdag om statsförvärv av Norsholm—Västervik—Hultsfreds järnvägar, medan inlett motsvarande förslag föreligger beträffande övriga smalspåriga järnvägar i Östergötland. Interpellanten synes också ha sig bekant, att utredningarna påbörjades ungefär samtidigt för båda systemen och att man från början räknat med samtidig övergång i statens ägo.

Enligt 1939 års principbeslut om det svenska järnvägsnätets förstatligande skola dessa järnvägar övertagas av staten. Det hade säkerligen varit av värde

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

om övertagandet kunnat ske samtidigt med förvärvet av Norsholm—Västervik—Hultsfreds järnvägar. De båda järnvägssystemen äro nämligen i mångt och mycket likartade, och en viss driftsgemenskap föreligger mellan järnvägarna. Enighet har dock ännu ej kunnat vinnas om villkoren för en överlåtelse, och det är därför icke möjligt för mig att angiva någon tidpunkt för övertagandet.

Det långa dröjsmålet som interpellanten påtalat har sin grund i att meningskiljaktigheterna om överlåtelsevillkoren varit djupgående. Dessa kiljaktigheter synas gå tillbaka på väsentliga olikheter i uppfattningen angående den framtida lönsamheten samt spörsmålet i vad mån köpeskillingen bör göras beroende av rörelsens affärsvärde.

Jag kan icke här gå in på en närmare redogörelse för detaljerna i förhandlingarna, utan får begränsa mig till att mera allmänt belysa bakgrunden till svårigheterna att nu komma till en uppgörelse. Dessa sammanhånga med att statsmakterna tidigare — under 1930-talet — gentemot smalspårsbanorna fört en annan politik än gentemot normalspårsbanorna. Under mellankrigstiden nedskrev staten sålunda smalspårsföretagens statslån med betydande belopp i syfte att bibehålla dem i enskild eller kommunal ägo. De normalspåriga banorna övertogos däremot successivt, varvid i regel — såsom exempelvis var fallet med Östra centralbanan — aktieägarna icke finge någon ersättning och obligationsägarna fingo betalt för sina fordringar med en — stundom ringa — del av det nominella beloppet. Denna olikhet i behandlingen har för östgötabanornas del medfört avsevärda fördelar för aktieägarna i de smalspåriga järnvägsföretagen samt för vissa fordringsägare som tidigare haft sämre rätt till betalning för sina lån än staten haft för sina, numera avskrivna fordringar. Utdelning har lämnats till aktie-

ägarna med relativt betydande belopp. Realvärdena i företagen ha minskats beroende på att de avskrivningsmedel, som framkommit, till stor del uppsamlats i form av likvida reserver i stället för att återinvesteras, med påföljd att ett stort uppdämt behov av investeringsmedel nu föreligger. Såväl utdelningarna som uppsamlingen av de likvida reserverna ha till väsentlig del möjliggjorts därigenom, att taxorna hållits relativt höga och lönerna till järnvägspersonalen relativt låga jämfört med förhållandena icke blott vid statsbanorna utan även vid åtskilliga tidigare förstatligade enskilda järnvägar.

Jag kan mycket väl förstå allmänhetens och personalens önskemål om att dessa banor snarast möjligt övertagas av statens järnvägar, så att någorlunda likställighet erhålles med andra landsdelar. På grund av 1939 års principbeslut får staten vara beredd att taga på sig de uppostringar, som införandet av statens järnvägars taxor och löner för med sig. Från statens sida måste man däremot söka undvika en sådan uppgörelse med säljarna, som därutöver skulle innebära en belastning av statsbanorna med ytterligare kapitalmedel, vilkas förräntning i det långa loppet kommer att gå ut över trafikanterna.

Parterna ha nu tillfälle att ytterligare övertänka situationen. För egen del är jag beredd att, så snart en uppgörelse på godtagbara villkor träffats, taga upp ärendet till behandling.

Vidare anförde:

Herr THAPPER: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra ett tack för svaret på min interpellation. Det är emellertid så med mig som ofta med interpellanterna, att jag inte är helt tillfreds med svaret — detta därför att herr statsrådet inte har kun-

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

nat lämna något besked i huvudfrågan, alltså om tidpunkten för statens övertagande av de järnvägar som det här gäller. Jag skyndar mig dock att tillägga, att jag förstår herr statsrådets svårigheter eller — man kanske riktigare uttrycker saken så — omöjligheten av att nu lämna ett besked om tidpunkten, eftersom saken är föremål för förhandlingar mellan två parter, i vilka förhandlingar, helt naturligt, villkoren för en överlåtelse komma att spela den avgörande rollen.

Jag är därmed över på den andra frågan i min interpellation, nämligen om orsakerna till det långa dröjsmålet med förstatligandet. Herr statsrådet säger här, att detta har sin grund i att meningsskiljaktigheterna om överlåtelsevillkoren varit djupgående.

Det är givetvis inte möjligt för en utomstående att bilda sig en klar uppfattning om vilken av parterna som vid förhandlingarna spelat rollen av den omedgörliga, liksom man över huvud taget icke bör utifrån söka påverka förhandlingarnas resultat.

Herr statsrådet erinrar i svaret om att statsmakterna under 1930-talet förde en annan politik gentemot smalspårsbanorna än mot normalspårsbanorna. Sålunda nedskrev staten under mellankrigsriden smalspårsföretagens statslån med betydande belopp i syfte att bibehålla dem i enskild eller kommunal ägo. De normalspåriga banorna däremot övertogos successivt av staten, varvid i regel — såsom exempelvis var fallet med Östra centralbanan — aktieägarna icke fingo någon ersättning och obligationsägarna fingo betalt för sina fordringar med en — stundom ringa — del av det nominella beloppet. Denna olikhet i behandlingen, säger herr statsrådet, har för östgötabanornas del medfört avsevärda fördelar för aktieägarna i de smalspåriga järnvägsföretagen samt för vissa fordringsägare, som tidigare haft sämre rätt till betalning för sina lån

än staten haft för sina, numera avskrivna fordringar.

Detta herr statsrådets uttalande betyder med andra ord, såvitt jag förstår saken rätt, att staten tidigare har fört en sådan politik mot dessa järnvägar, att det nu försvårar statens övertagande av dem. Aktieägarna ha genom den fördel, som de då erhöilo, möjligheter att nu fördröja förstatligandet, varigenom t. ex. personalen vid järnvägarna får vänta ytterligare på att komma i åtnjutande av de bättre löner och anställningsförhållanden som statsövertagandet ändå innebär.

På denna punkt kan givetvis inte någon kritik riktas mot den nuvarande kommunikationsministern, då denna politik ligger före hans tid som chef för departementet.

Herr statsrådet säger vidare i sitt svar till mig — och det får väl betraktas som en kritisk anmärkning mot här ifrågavarande järnvägar — att utdelning har lämnats till aktieägarna med relativt betydande belopp samt att realvärdena i företagen ha minskats, beroende på att de avskrivningsmedel, som framkommit, till stor del uppsamlats i form av likvida reserver i stället för att återinvesteras, med påföljd att ett stort uppdämt behov av investeringsmedel nu föreligger. Detta har möjliggjorts därigenom att taxorna hållits relativt höga och lönerna till personalen låga, jämfört med förhållandena inte bara vid statsbanorna utan även vid åtskilliga tidigare förstatliga enskilda järnvägar.

Jag erkänner gärna att jag tror att detta är ett riktigt återgivande av det verkliga förhållandet. Vad jag för egen del bäst kan bedöma av de anförda skälen är de relativt höga taxorna samt framför allt järnvägspersonalens låga löner. Dessa saker ha också framkallat irritation och missnöje både bland trafikanter och, helt naturligt, alldeles särskilt bland personalen. Man frågar sig

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

hur lång tid det ytterligare skall behöva förflyta, innan principbeslutet av 1939 års riksdag blir förverkligat beträffande de här järnvägarna.

Dröjsmålet går alltså ut över allmänhet och trafikanter i de berörda bygderna, vilka oförskyllt bestraffas med högre taxor, och personalen får umgälla dröjsmålet med alldeles för låga löner och även i övrigt sämre anställningsförhållanden. Och detta därför att parterna vid förhandlingarna inte kunna komma fram till en enligt deras mening godtagbar uppgörelse, beroende kanske på att någon av dem intager en omedgörlig ståndpunkt vid förhandlingarna. Alldeles särskilt illa berörd har i varje fall jag blivit, när jag sett uppgifter om hur gamla anställda, som efter en långvarig tjänstgöring vid dessa järnvägar uppnå pensionsåldern under denna långdragning i förhandlingstiden och avgå, enligt uppgift då få en pension av 128 kronor per månad, om jag minns rätt, vilket torde utgöra mer än 200 kronor mindre per månad än om staten övertagit järnvägarna.

Det är alltså både ur allmänhetens men framför allt ur personalens synpunkt ytterst beklagligt, att en uppgörelse inte har kunnat komma till stånd. Här är det tydligen på det sättet, som tyvärr alltför ofta är fallet, att när stridiga kapital- och vinstintressen stå emot varandra, så blir det de anställda, alltså löntagarna, som främst få sitta emellan.

Som jag förut framhållit är det inte möjligt för en utomstående att bilda sig ett objektivt omdöme om var felet kan ligga till att en uppgörelse inte har kunnat nås. Jag vitsordar emellertid gärna, sedan jag har studerat herr statsrådets svar, att däri lämnats goda skäl för statsmakternas ställningstagande. Principiellt måste jag nämligen dela den uppfattningen, att staten icke bör betala ett för högt pris för att gynna aktieägarna, detta dels med hänsyn till

vad herr statsrådet erinrat om de nedskrivningar av statslån som ägde rum under mellankrigstiden, dels i betraktande av att staten efter ett övertagande får ikläda sig kostnader för både högre löner och bättre förmåner åt personalen samt lägre taxor för den trafikerande allmänheten, vilket, det skall inte förnekas, måste betyda ökade påfrestningar för statens järnvägsdrift i dess helhet.

Nu har ju hittills den andra parten vid förhandlingarna inte kunnat komma till tals vid detta tillfälle, men beaktar man de synpunkter, som jag nyss anförde, måste man fråga sig, om tillbörlig hänsyn härtill har tagits från ägarernas och ledningens sida vid de berörda järnvägarna. I varje fall bör det kraftigt understrykas, inte minst vid detta tillfälle, att varken vinst- eller kapitalintressen böra få göra sig alltför breda vid de fortsatta förhandlingarna, så att inte dessa även i fortsättningen onödigt draga ut på tiden till men för bygden och särskilt för de vid järnvägarna anställda.

Jag noterar med tillfredsställelse herr statsrådets besked i slutet av svaret, där han säger, att han är beredd att taga upp ärendet till behandling, så snart en uppgörelse på godtagbara villkor träffats. Detta bör väl med andra ord betyda, att man inte behöver vänta på en proposition i saken, när den en gång är klar. Parternas övertänkande av situationen borde också kunna leda till ett resultat utan ytterligare långdragning, vilken, om den skulle fortfara, säkerligen bleve till ännu större skada för alla berörda, men främst för bygden och personalen.

Herr LJUNGBERG: Herr talman! Det svar, som herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet nyss här lämnat på herr Thappers frågor angående förstatligandet av det smalspå-

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

riga järnvägsnätet i Östergötland, får väl antagas vara inspirerat från den s. k. förstatligandeberedningen inom statens järnvägar, d. v. s. det organ, som å statens vägnar brukar föra förhandlingar av detta slag. Men vid en sådan förhandling finnas ju två parter, köparen och säljaren. Jag föreställer mig att det kan ha sitt intresse att i detta sammanhang få frågan belyst också ur den andra partens, säljarens, synpunkt, och eftersom jag råkar tillhöra styrelserna för de ifrågavarande järnvägarna, tillåter jag mig, herr talman, att säga några ord i denna debatt.

I sin första fråga har interpellanten efterlyst besked om tidpunkten för statens övertagande av de smalspåriga östgötajärnvägarna och i den andra orsakerna till det långa dröjsmålet med uppgörelsen.

Om tidpunkten har kommunikationsministern ganska självfallet icke kunnat ge det begärda beskedet. Den blir ju beroende på om vid förhandlingarna överenskommelse står att uppnå eller icke.

Vad dröjsmålet med förhandlingarna beträffar, anser jag mig böra upplysa om att dessa inleddes för två och ett kvarts år sedan. Under det första halvåret hörde järnvägsbolagen över huvud taget icke av järnvägsstyrelsens förstatligandeberedning. Först därefter meddelade förstatligandeberedningen vilka uppgifter som beredningen för sitt bedömande önskade erhålla från järnvägsföretagen. Det var för övrigt ett mycket omfattande material och till väsentlig del av så speciell karaktär, att det icke utan vidlyftigt arbete kunde iordningställas. Inom järnvägsbolagen sattes dock alla klutar till för att så skyndsamt som möjligt få det klart, och särskilt folk avdelades för arbetet. Efter ungefär två månader kunde de begärda uppgifterna avlämnas, och från förstatligandeberedningens sida ställdes då i utsikt att sammanträffande för

förhandlingar skulle kunna äga rum på nyåret 1948. Det kom dock icke till stånd något sådant sammanträffande förrän i mars. Varken då eller vid de sammanträffanden, som ägde rum sedermera under året, lämnade förstatligandeberedningen något fixerat erbjudande, som kunde läggas till grund för verkliga förhandlingar. Först den 4 februari i år erhöles järnvägsbolagen efter kraftig påstötning verkligen ett till beloppet bestämt erbjudande från förstatligandeberedningen. Den 18 i samma månad lämnade bolagen ett motbud till beredningen, som då förklarade sig i anledning därav vilja föranstalta om en ny utredning i vissa avseenden.

Sedan dess ha järnvägsbolagen ej hört av förstatligandeberedningen i annan mån än att ett par tjänstemän från järnvägsstyrelsen på beredningens uppdrag besökt järnvägarna för att inhämta vissa upplysningar. Av uttalanden i pressen av förstatligandeberedningens ordförande, byråchefen Erik Malmkvist, har man emellertid kunnat erfara, att beredningen låtit vidare förhandlingar vila i avvaktan på det interpellationssvar, som i dag lämnats. Mig förefaller det ganska anmärkningsvärt att en interpellation om orsakerna till dröjsmålet, framställd den 16 mars, sålunda tages till förevändning för ytterligare dröjsmål i åtminstone bortåt tre månader.

Kommunikationsministern angav i sitt svar, att det långa dröjsmålet har sin grund i att meningsskiljaktigheterna om överlåtelsevillkoren varit djupgående. Även om jag kan vitsorda att stora meningsskiljaktigheter visat sig föreligga, framgår av vad jag förut anfört, att dröjsmålet med ett avgörande bottnar också i andra orsaker, som järnvägsbolagen icke ha någon skuld till.

I interpellationssvaret angives att meningsskiljaktigheterna gå tillbaka på olika uppfattningar angående den fram-

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

tida lönsamheten samt spørgsmålet i vad mån köpeskillingen bör göras beroende av rörelsens affärsvärde. Jag vill här till bara foga den reflexionen, att då riksdagen vid fattandet av principbeslutet om de enskilda järnvägarnas förstatligande utfäste, att efter övertagandet de statliga järnvägarnas taxor och löner skulle tillämpas, skedde detta i klart medvetande om att utfästelsen i många fall skulle komma att innebära förlust på rörelsen. Men det vore uppenbart orimligt och stridande mot riksdagsbeslutets innebörd, om förluster av detta slag övervältrades på säljaren vid bedömandet av affärsvärdet. I detta sammanhang anser jag mig ha särskild anledning framhålla, att statsutskottet i sitt utlåtande nr 172 till 1939 års lagtima riksdag, där förstatligandet av de enskilda järnvägarna beslöts, uttryckligen förutsatte såsom något självfallet, att ingen otillbörlig pressning av inlösningspriserna finge förekomma, exempelvis genom omotiverade uppskov från statens sida med förvärven. Jag tror att det vore nyttigt för utgången, om kommunikationsministern ville noga överväga innebörden av detta uttalande och vidtaga de åtgärder, som han på grund därav kan finna rättvisa och riktiga.

Det uppgives i interpellationssvaret, att de ifrågavarande järnvägarnas taxor hållits relativt höga och lönerna till järnvägspersonalen relativt låga i jämförelse med förhållandena icke blott vid statsbanorna utan även vid åtskilliga tidigare förstatligade enskilda järnvägar. Vad först taxorna beträffar, tillåter jag mig erinra om att dessa fastställas av Kungl. Maj:t, vilket ju är en garanti för att icke högre taxor tillämpas än skäligt. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att icke ens de stora trafikanterna på järnvägarna framställt några klagomål över taxorna. Vågar jag tillägga att statsbanorna, av de redovisade resultaten att döma, icke före-

falla vara lämpade att uppställas som något föredöme i detta avseende?

Vad härefter beträffar lönerna skulle jag endast vilja säga att de utgå efter frivilligt träffat avtal och att det innebär en stor överdrift att påstå att de äro relativt lägre än vid tidigare förstatligade enskilda järnvägar. Järnvägarnas personal står nu i högsta bangrupp. Jag vet att så inte alltid har varit fallet, och det är mig angeläget att här erkänna, hurusom järnvägarnas personal i föregående brydsamma tider varit solidarisk med sitt företag och därvid gjort mycket kännbara uppoffringar. I bolagen ha vi inte glömt detta och därför alltid strävat efter att genom avsevärda tillägg till utfästa pensioner förbättra de ekonomiska villkoren för den avgångna personalen. I övrigt tror jag att lönefrågorna mycket litet ägna sig för en riksdagsdebatt. De böra som hittills få klaras vid förhandlingar mellan berörda parter.

Ännu ett par upplysningar i anledning av interpellationssvaret synas mig behövlige. Man får av detsamma den uppfattningen, att staten gjort stora uppoffringar till förmån för bl. a. aktieägarna i de nuvarande järnvägsbolagen. Staten har till förmån för dessa bolag under den svåra krisen i början av 1930-talet sammanlagt avskrivit fordringar på tillhoppa 516 000 kronor. Aktieägarna i samma bolag fingo i samband med samma kris avskriva 936 000 kronor och dessutom avstå från utdelning under många år (för Vikbolandsbanan i 18 år och för Norra Östergötlands järnvägsbolags stamaktieägare i 15 år). Andra fordringsägare ha också lidit förluster eller fått nedsätta sina räntekrav. Om staten gjort uppoffringar, vilket villigt skall erkännas, ha även aktieägarna fått vidkännas förluster. Även aktieägarna kunna ju vara förtjänta att komma i åtanke i detta sammanhang. Det kan vara anledning att framhålla att under den sista elva-

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

årsperioden — den enda för vilken uppgifter utan omgång stått till förfogande — aktieägarna av bruttointäkterna för järnvägarna uppburit 1,8 procent, i avlöningar utgått 42,0 procent och övriga omkostnader för rörelsen dragit 56,2 procent.

Något obehörigt gynnande av aktieägarna torde man därför icke kunna med fog tala om. Om jämförelsetiden utsträckt ytterligare ett tiotal år bakåt, skulle aktieägarnas andel ytterligare ha minskat. De hade nämligen ingen som helst utdelning. Uppgiften, att relativt betydande belopp utdelats till aktieägarna, måste sägas vara vilseledande.

I själva verket ha dessa företag fört en målmedveten konsolideringspolitik. Under samma elva år ha företagen gjort sig fria från alla främmande skulder, anskaffat icke mindre än 49 rälsbussfordon och därmed kunnat med helt annan kraft än tidigare uppträda i konkurrensen om trafikobjekten, infört moderna lastningsanordningar för bl. a. bettrafik, infört tryckluftsbroms, satt sina stationer i så modernt skick, att de kunna tjäna som förebild för andra bl. a. åtskilliga av SJ:s egna. Och de ha gjort mycket annat. För sådana ändamål ha använts mer än 7 miljoner kronor eller ca 10 procent av bruttointäkten. Då är dock icke medräknat vad som åtgått för modernisering och rationalisering av stationerna.

När det i interpellationssvaret påstås, att realvärdena i företagen minskats, beroende på att de avskrivningsmedel, som framkommit, till stor del uppsamlats i form av likvida reserver i stället för att återinvesteras, måste jag under hänvisning till det anförda beteckna uppgiften som direkt felaktig. Jag vill säga, att jag känner mig ganska upprörd, men jag skyndar mig att framhålla, att jag förstår att herr statsrådet icke själv kunnat kontrollera denna uppgift. Mina uppgifter har jag hämtat från en sammanställning, som uppgjorts

av företagens verkställande direktör. Sanningen är, att av bolagens likvida reserver den alldeles övervägande delen hänför sig till influtna likvider för försäljning av objekt, som ej ha med järnvägsrörelsen att skaffa.

Jag vill här till slut, herr talman, uttrycka förhoppningen, att de nu ifrågavarande förhandlingarna må föras ut ur det dödläge, i vilket de synas ha råkat. Det tillstånd av ovisshet, som nu råder, är icke till fördel för järnvägarna eller dem som där ha sin verksamhet.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet NILSSON: Herr talman! Efter herr Ljungbergs anförande anser jag mig ha anledning att från början understryka, att förhandlingarna väl knappast kunna överflyttas till detta forum. Men naturligtvis inser jag att de parter, som sitta på var sin sida om förhandlingsbordet, kunna ha delade meningar.

Herr Ljungberg lämnade den upplysningen, att dröjsmålet skulle ha berott på andra omständigheter än den, att det råder så stora meningsskiljaktigheter angående priset för järnvägarna. Jag vill nämna att utredningen angående förstatligande av östgötabanorna började samtidigt med motsvarande utredning beträffande Norsholm—Västervik—Hultsfreds järnväg. Denna senare järnväg är nu förstatligad, och fallet hade varit detsamma med de järnvägar, varom här är fråga, därest det icke funnits dessa djupa meningsskiljaktigheter. För mitt vidkommande var jag vid en tidpunkt i våras, då det föreföll som om en uppgörelse skulle komma till stånd, beredd att framlägga proposition i ärendet.

Vidare sade herr Ljungberg, att de förluster, som kunna uppstå på grund av ökade löner och sänkta taxor, icke få övervältras på säljaren. Herr Ljung-

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

berg erinrade i samband härmed om det uttalande som riksdagen gjort, då principbeslutet om förstatligande fattades. Men å andra sidan får man inte av detta uttalande draga den slutsatsen, att delade meningar icke skola kunna råda om det pris, som skall åsättas en enskild järnväg vid överförandet i statens ägo. Jag anser följaktligen att jag, såsom jag sagt i mitt interpellationssvar, har anledning att företräda statens och därmed också trafikanternas intressen, alldenstund en överbetalning ju alltid måste tagas ut någonstans och den enligt vårt sätt att se ytterst skulle komma att drabba trafikanterna.

Jag skall inte i detalj gå in på frågan om vad övertagandet av här ifrågakarande järnvägar kan betyda ur ekonomisk synpunkt för statens järnvägars vidkommande. Jag vågar mig inte heller på att ta någon ståndpunkt i fråga om uppskattningen av de värden, som herr Ljungberg ansåg ligga förborgade inom de nu verksamma järnvägsföretagen. Jag vill emellertid understryka, att ett förstatligande kommer att innebära en taxesänkning på i runt tal 700 000 kronor, som alltså komma trafikanterna till godo. Jag vill vidare påminna om att det kommer att innebära löneförbättringar för de anställda på ungefär 850 000 kronor, medan kostnaderna för förbättrade pensioner belöpa sig till cirka 400 000 kronor. De ökade utgifter, som statens järnvägar skulle ta på sig, uppgå alltså till ungefär 1 250 000 kronor per år. Samtidigt skulle på grund av de lägre taxorna inkomsterna minskas med i runt tal 700 000 kronor. Det är klart att man inte kan bortse från dessa omständigheter, när man skall ta ställning till priset.

Herr Ljungberg ville tydligen göra gällande, att mitt påstående var, om inte falskt, så dock litet hårdraget, när jag framhöll att de nu berörda järnvägs-

bolagen tillämpat relativt höga taxor och lägre löner än vad fallet varit vid andra järnvägar. Jag medger att taxorna äro, såsom herr Ljungberg påpekade, fastställda av Kungl. Maj:t, men skäligheten kan ändå alltid diskuteras. Och jag vill nämna att för lokaltrafikens del överstiger godstaxan statens järnvägars med 40 procent när det gäller styckegodstariffen, med 50 procent när det gäller den högre vagnslasttariffen, med 70 till 80 procent när det gäller mellantariffen och med 10 procent när det gäller massgodstariffen.

Vad lönerna beträffar, så vill jag som ett enda exempel anföra, att för en stationskarl vid ifrågakarande östgötabanor är slutlönen 200 kronor lägre än den var vid västgötabanorna. Det är visserligen riktigt vad herr Ljungberg säger om att lönerna baseras på överenskommelser, som träffats med personalorganisationerna, men tydligen har man från företagsledningens sida kunnat övertyga personalorganisationerna om att östgötajärnvägarna befunnit sig i en klass under exempelvis västgötabanorna, eftersom lönesättningen blivit förhållandevis lägre än vid de senare järnvägarna.

Det är klart att förstatligandeberedningen kan ha en uppfattning om storleken av de fasta värdena och om den rullande materielens s. k. överårighet, medan representanterna för järnvägsbolagens styrelser ha en annan mening om den saken. Jag skall emellertid inte här ta upp vad förstatligandeberedningen anfört angående behovet av nyinvesteringar och därmed följande högre räntekostnader.

Givet är att det måste finnas en orsak till att östgötanätet placerats en klass under exempelvis västgötanätet, när det gällt att bestämma lönesättningen. Det finns därför skäl att antaga, att det i varje fall ligger något i de kalkyler och beräkningar som gjorts av förstatligandeberedningen. Även jag

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

kan emellertid ansluta mig till det önskemål som framförts av såväl interpellanten som av herr Ljungberg, nämligen att parterna skola ta ny kontakt med varandra och att man så snart som möjligt skall kunna träffa en uppgörelse, en uppgörelse på rimliga villkor, inte bara enligt östgötajärnvägens uppfattning utan även med hänsyn till de statliga intressena, som representeras av statens järnvägar.

Herr LJUNGBERG: Herr talman! Med anledning av kommunikationsministerns senaste anförande vill jag säga, att jag försökte att i mitt anförande strikt hålla mig till de ting som avhandlades i interpellationssvaret och med full avsikt undvek att tränga in på några områden, som kunde anses tangera de pågående förhandlingarna. Jag är fullt överens med kommunikationsministern om att förhandlingarna inte skola föras inför detta forum, men samtidigt måste jag i denna debatt klarlägga omständigheterna kring de förhållanden som i interpellationssvaret varit föremål för behandling. Det är vad jag har gjort.

Några randanteckningar till. Kommunikationsministern talade om huru som förstatligandet av dessa järnvägar på grund av minskade inkomster, lägre taxor och ökade kostnader för personalen skulle bli förlustbringande för statens järnvägar, och han sade i det sammanhanget, att den förlusten, om man inte här tillvaratoge statens intressen, ytterst skulle komma på trafikanterna. Jag har redan i mitt förra anförande talat om att i riksdagsbeslutet om förstatligandet av de enskilda järnvägarna förutsattes, att utfästelser om taxor och om löner i många fall skulle leda till direkta förluster, men vad jag reagerade emot var, att de förlusterna på grund av statens utfästelser skulle övervältras på säljarna. När kommunikationsministern säger, att de skulle

komma att hamna hos trafikanterna, så tillåter jag mig tvivla på det. Jag tror att de komma att hamna hos skattebetalarna. Så ser det nog ut.

Jag kommer i det sammanhanget in på att den jämförelse, som herr statsrådet gjorde beträffande taxorna, de nuvarande SJ-taxorna och de nuvarande taxorna vid dessa järnvägar, kanske vore mer ägnad att skapa rättvisa, om man samtidigt kunde meddela, att dessa taxor för SJ:s del ge tillfredsställande ekonomiskt resultat, men såvitt jag förstår av föreliggande rapporter, kan så inte sägas vara fallet. Herr statsrådet gjorde också en jämförelse mellan lönerna vid de järnvägar, som nu äro i fråga, och Västergötland—Göteborgs järnvägar, som förstatligades för ett år sedan, och påstod, att lönerna vid de sistnämnda järnvägarna voro, om jag minns rätt, åtminstone för några befattningshavare 200 kronor om året bättre än vid de här ifrågavarande. Jag vet inte vilken del av Västergötland—Göteborgs järnvägar, som statsrådets jämförelse hänför sig till, men jag tillåter mig erinra om att för vissa delar av det järnvägsnätet gällde högst speciella lönesättningar på grund därav, att de järnvägar, i vilka jag vill minnas Lidköpings stad var intresserad, inte voro anslutna till arbetsgivarorganisationen och således inte heller bundna av kollektivavtal. Dessa ha därför sitt speciella avtal. Jag vill också säga, att andra delar av det nätet hade löner, som voro fullt jämförbara med eller kanske t. o. m. lägre än de som ha gällt på våra järnvägar. För övrigt är det rätt anmärkningsvärt, att östgötajärnvägarna i detta sammanhang hedras med att bli jämförda med Västergötland—Göteborgs järnvägar. När det i andra sammanhang varit tal om dessa järnvägar, har det sagts, att trafiken på våra järnvägar är så avsevärt mycket mindre än på dem, att någon jämförelse inte gärna kunde komma i fråga.

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

Jag skall nu sluta. Jag är rädd för att annars komma in på områden, som jag tror vi icke böra tangera.

Herr THAPPER: Herr talman! Vi ha nu genom herr Ljungberg, som ju är styrelseledamot i det järnvägsföretag vi resonera om, fått höra även den andra parten vid förhandlingarna komma till tals. När jag hörde honom, gjorde jag den reflexionen, att jag inte har alldeles samma uppfattning som han. Han sade, att dessa järnvägar inte tillämpa högre taxor än som är skäligt. Det är klart att man alltid kan fråga sig vad som i det avseendet är skäligt. Det beror alldeles på från vilken utgångspunkt och vilket håll man ser saken. Härvidlag tycker jag att kommunikationsministerns siffror äro talande. De visa, att trafikanterna i detta fall få betala avsevärt högre taxor än statens järnvägar tillämpar. Det hjälper inte, att herr Ljungberg erinrar om att statens järnvägar kunde behöva höja sina taxor. Även om så skedde, föreställer jag mig, att höjningen inte skulle behöva bli så kraftig, att taxorna skulle bli så höga, som denna bygds befolkning nu får betala.

Beträffande lönesättningen vill jag säga, att lönerna nog få anses vara för låga. Jag känner mycket väl till att det har varit särskilt hårda förhandlingar för att komma till nuvarande lönesättning. Det är klart att man strävar efter att dessa banor skola komma i statens järnvägars ägo, och när det finns principbeslut om den saken, har man ju all anledning att ställa sig betänksam om det sker en långdragning av förhandlingarna av den anledningen, att man från aktieägarnas sida söker åt sig rädda undan ett större kapital. Det vore enligt min mening beklagligt, ty en sådan långdragning, med påföljd att man inte kommer till resultat, kommer, såvitt jag förstår, att gå ut över alla be-

rörda parter. Å andra sidan måste jag, efter att ha hört herr Ljungbergs redogörelse — jag har också tidigare talat med honom om saken — säga, att jag nog inte helt kan låta bli att kritisera även det sätt, på vilket dessa förhandlingar skötts från förstatligandeberedningens sida. Jag vill då inte alls uttala mig om de överlåtelsevillkor som man har diskuterat. Dem känner jag inte till och är inte heller kompetent att bedöma dem. Jag har emellertid fäst mig vid vad herr Ljungberg nyss påtalade, nämligen vilken lång tid förhandlingarna tagit och hur få sammanträffanden man under denna tid haft. Vidare tycker jag att det är anmärkningsvärt, att man faktiskt fått så att säga med tång draga fram ett bud från förstatligandeberedningen. Med den erfarenhet jag har från förhandlingar måste jag, om jag skall försöka bedöma saken opartiskt, vilket jag vill göra, säga, att det förefaller finnas anledning att rikta en viss kritik mot förstatligandeberedningen för dess sätt att sköta förhandlingarna. Jag vill därför ifrågasätta, om inte kommunikationsministern borde ta under övervägande att låta även andra och kanske mera objektiva personer se på hur denna sak ligger till. Därmed har jag som sagt icke på något sätt tagit ställning till villkoren för en överlåtelse. Som jag förut sagt är jag rent principiellt fullt överens med statsrådet, att staten icke har anledning att betala för högt pris för dessa järnvägar.

Til syvende og sidst tror jag, att det ur samtliga berörda parters synpunkter vore till stor fördel om man kunde nå en godtagbar uppgörelse i detta fall så snart som möjligt.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet NILSSON: Herr talman! Vi skola icke förlora oss i en diskussion om dessa saker. Herr Ljung-

Svar på interpellation ang. tidpunkten för förstatligandet av vissa järnvägar inom Östergötlands län.

berg yttrade, att det icke föreligger någon tillfredsställande utredning i denna sak, och sade vidare, att det blir skattebetalarna som komma att förlora på saken. Ja, det gör ju i och för sig icke läget bättre, allra minst som herr Ljungberg, hans parti och vi övriga med ljus och lykta undersöka möjligheterna till skattesänkningar. Mot bakgrunden härav kan det anses föreligga skyldighet för regeringen att medverka till att förstatligandeberedningen ej medger lägre pris för företagen än som kan anses skäligt. Någoting annat har ej heller från förstatligandeberedningens sida ifrågasatts. Man vill inte gå över skälighetsgränsen, men var denna linje går, därom äro meningarna delade.

Herr Ljungberg sade, att han var litet överraskad över att jag nu har velat gå in på en jämförelse mellan västgötajärnvägarna och östgötajärnvägarna, därför att förstatligandeberedningen tydligen icke velat höra talas om denna jämförelse på grund av att trafiken skulle vara så mycket lägre på östgötajärnvägarna än på västgötajärnvägarna. Ja, det förhåller sig ju så, att man kommit till skilda lönesättningar vid olika banor. Östgötajärnvägarna ha placerats i bangrupp II med hänsyn till trafikunderlaget, medan västgötajärnvägarna placerats i bangrupp I. Ju mindre trafiken är, desto lägre bliva lönerna, och ju större trafiken är, desto högre bli lönerna. Det är denna klassificering och trafikunderlaget som ligga till grund för bedömandet och som medverkat till att personalen gått med på den lönesättning som varit rådande.

Herr Thapper nämnde att han ansåg, att det förhållandet att man, som han uttryckte det, fått med tång draga ut buden från förstatligandeberedningen, måste anses mindre tillfredsställande. Ja, det är ju möjligt, men vi skola komma ihåg, att när det är fråga om förhandlingar, har man så många

ovägbara ting att röra sig med. Vi ha för det första dessa mycket ingående värderingar som först måste göras och där det tydligen finns delade meningar om vad den rullande vagnparken och de fasta anläggningarna kunna vara värda. Sedan man så småningom kommit fram till en mening på båda sidor och det blir fråga om förhandlingar, avvaktar man varandras bud. Det är något av detta förhandlingsförfarande som använts här lika väl som i andra fall.

Jag vill till slut endast säga, att det är även min förhoppning, att man småningom skall komma fram till ett resultat, och för eget vidkommande vill jag ännu en gång understryka, att när man har gjort detta, skall man icke behöva vänta länge på en proposition.

Herr THAPPER: Herr talman! Det må så vara att det är mycket att ta hänsyn till vid förhandlingar, men man behöver ändå inte driva det så långt, att man inte vill ange vilken ståndpunkt man intar, vilket faktiskt — om jag fattade herr Ljungberg rätt — har skett ifrån förstatligandeberedningens sida. Och det är ett sätt att föra förhandlingar som jag har mycket svårt att förstå.

Jag blev mycket överraskad då herr Ljungberg påpekade att förstatligandeberedningens ordförande, herr Malmkvist, skulle ha sagt i en tidningsartikel, att man använt hela tiden sedan denna interpellation ingavs, alltså den 16 mars, med att inte göra något åt denna sak. Jag har verkligen väckt denna interpellation för att på något sätt påskynda och gagna saken, och så tar man detta till förevändning för att det inte skall göras något alls! Jag tycker att förstatligandeberedningen därmed själv har givit sig det betyg den förtjänar.

Herr LJUNGBERG: Herr talman! Bara ett par ord med anledning av herr

Svar på interpellation ang. gällande bestämmelser om landsvägstransporter med jordbrukstraktorer, m. m.

Thappers jämförelse med statens järnvägars taxor.

Vi få komma ihåg att syftet med förstatligandebeslutet var att tillförsäkra olika orter i detta land, var de än äro belägna, samma förmåner i detta avseende, vilket inte varit möjligt, om järnvägarna skulle skötas av företag med begränsade trafikområden. Då var det fullkomligt uteslutet att göra ett sådant företag lönsamt, som skulle arbeta med SJ:s taxor, utan förstatligandebeslutet betydde således att verksamheten grenade ut sig över ett större område för att åstadkomma en utjämning på ena eller andra sättet. Men då får man inte komma och säga, att därför att ett enskilt företag driver sin rörelse inom detta begränsade område, måste det, för att på ett ekonomiskt sätt kunna sköta denna drift, ta ut de och de taxorna. Man får inte göra en jämförelse med statens järnvägars taxor och säga, att de borde tillämpas och att företaget ändå borde klara sig. Detta är orimligt. Och de förluster som här uppstå skola inte drabba företaget utan den som gjort utfästelsen om de enhetliga taxorna.

Herr THAPPER: Jag vill säga till herr Ljungberg att jag inte har yttrat mig om taxornas skälighet med hänsyn till möjligheten att skapa ett bärigt resultat för dessa järnvägar; jag undrar om ens deras styrelse tror på att detta är möjligt i längden.

Vad jag vänt mig emot är att man för att rädda undan ett visst kapital till de nuvarande ägarna av järnvägarna så att säga stretar emot vid förhandlingarna och på den punkten saboterar principbeslutet, med följd att allmänheten får fortsätta att betala efter högre taxor än om ett principbeslut fattats. Personalen får fortfarande gå lång tid för lägre lön än den eljest kunnat få.

Jag har alltså inte uttalat mig om

dessa järnvägars möjligheter att för framtiden sköta driften med lägre taxor än för närvarande — detta vill jag inte yttra mig om. Vad jag sagt är, att jag finner det mycket beklagligt, att man för att rädda undan visst kapital vid övergången försenar förhandlingarna, varigenom allmänheten i dessa bygder i fortsättningen måste betala efter högre taxor än dem som gälla på andra håll.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 11.

Svar på interpellation ang. gällande bestämmelser om landsvägstransporter med jordbrukstraktorer, m. m.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet NILSSON erhöll på begäran ordet för att besvara herr Johanssons i Mysinge interpellation angående gällande bestämmelser om landsvägstransporter med jordbrukstraktorer, m. m. Svaret hade i stencilerad form utdelats till kammarens ledamöter, och herr statsrådet Nilsson lämnade endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i detsamma.

Det i kammaren utdelade svaret hade följande lydelse:

Herr talman! I en till mig riktad interpellation har herr Johansson i Mysinge framställt följande frågor:

Har statsrådet observerat den växlande praxis som gällande trafikförordningar ge upphov till med avseende på landsvägstransporter med jordbrukstraktorer och s. k. epatraktorer?

Om så är fallet är statsrådet beredd att medverka till att en tydligare och enhetligare lagstiftning på detta område kommer till stånd?

Och är statsrådet villig att med hänsyn till jordbrukets speciella förhållanden medverka till sådan lättnad i för-

Svar på interpellation ang. gällande bestämmelser om landsvägstransporter med jordbrukstraktorer, m. m.

ordningen om yrkesmässig biltrafik att jordbrukare medgivas rätt att utföra körslor med traktor och vagn även för annans räkning?

De bestämmelser, som äro av intresse när det gäller rätten att använda jordbrukstraktorer som dragfordon i traktortåg, kunna indelas i tre grupper, nämligen

1) bestämmelser som sammanhånga med trafiksäkerhetens krav och behovet av att skydda vägarna från skadegörelse,

2) krisbestämmelser, som föranletts av bristen på flytande drivmedel och bilgummi, samt

3) bestämmelser, som reglera omfattningen av transportapparaten i yrkesmässig trafik med hänsyn till behovet.

Dessa grupper av bestämmelser reglera alltså var sina områden, och någon alternativ tillämpning av dem synes — i motsats till vad interpellanten anfört — därför icke kunna förekomma.

Till den första gruppen höra bestämmelserna om motorredskap och traktortåg i 1 och 18 §§ motorfordonsförordningen samt i 1 och 37 §§ vägtrafikstadgan ävensom kungörelsen nr 440/1940 om hänförande av vissa automobil till fordonstypen motorredskap.

Enligt 18 § motorfordonsförordningen krävs körkort för att föra traktortåg på allmän väg eller enskild körväg. I 37 § vägtrafikstadgan föreskrives bl. a. att trafik med traktortåg på allmän väg icke får äga rum utan särskilt tillstånd av länsstyrelsen utom då det är fråga om tillfällig färd. Bestämmelsen om skyldighet att söka sådant tillstånd är emellertid, senast genom förordningen nr 744/1948, tillfälligt upphävd i vad avser trafik med traktortåg, vars dragfordon ej har hjulringar av järn eller annat hårt material och vars största bredd icke överstiger 220 cm.

Såsom interpellanten nämnt ha 1944

års trafikförfattningssakkunniga framlagt förslag till bestämmelser, som äro avsedda att ersätta den nuvarande motorfordonsförordningen och vägtrafikstadgan samt vissa andra författningar. Proposition i detta ämne håller för närvarande på att utarbetas inom kommunikationsdepartementet. Propositionsarbetet bedrivs med särskilt sikte på att i såväl formellt som sakligt hänseende så långt som möjligt söka ytterligare förenkla de av de sakkunniga föreslagna bestämmelserna. Jag hoppas, att denna författningsrevision skall komma att undanröja eller minska de svårigheter, som interpellanten säger sig ha mött vid tillämpning av den nuvarande motorfordonsförordningen och vägtrafikstadgan.

Vad angår den andra gruppen, nämligen krisbestämmelserna, är, förutom ransoneringsbestämmelserna för flytande drivmedel, att nämna kungörelsen nr 706/1945 angående reglering av handeln med och användningen av bilgummi. I 8 § av denna kungörelse stadgas bl. a. att motorredskap, varå bilgummi är monterat, icke må utan körtillstånd användas såsom dragfordon i traktortåg för trafikändamål. Från denna bestämmelse har emellertid statens trafikkommission i cirkulär den 5 oktober 1948 (nr 57) medgivit det undantaget, att körtillstånd tills vidare icke erfordras för framförande av traktor som dragfordon i traktortåg när det gäller transport av i eget jordbruk framvunna produkter och förnödigheter för detsamma eller transport av i eget skogsbruk framvunna skogsprodukter för eget eller anställdas hushållsbehov.

Dessa krisbestämmelser tillhöra emellertid ej kommunikationsdepartementets verksamhetsfält, och jag anser mig därför icke böra gå närmare in på frågan om deras tillämpning. Jag vill här endast nämna att ett par länsstyrelser, som yttrat sig i anledning av interpel-

Svar på interpellation ang. gällande bestämmelser om landsvägstransporter med jordbrukstraktorer, m. m.

lationen, förklarar att det nog till stor del är krisbestämmelserna som vållat tolkningssvårigheter i fråga om rätten att använda traktor för trafikändamål. Det cirkulär från trafikkommissionen, som jag förut omnämnde, anses emellertid i stort sett ha undanröjt de tidigare tillämpningssvårigheterna.

Enligt interpellanten skulle det fortfarande råda tveksamhet om jordbrukare ha rätt att med traktortåg forsla grus för eget behov. Såvitt jag kan förstå måste denna tveksamhet hänföra sig till frågan huruvida härför erfordras körtillstånd enligt kungörelsen nr 706/1945. Det är möjligt att trafikkommissionens nyssnämnda cirkulär icke alltid fått en enhetlig tolkning i detta hänseende. Jag utgår emellertid från att kommissionen har sin uppmärksamhet riktad på frågan och meddelar de aviseringar, som kunna behövas.

Interpellantens önskemål om en enhetligare lagstiftning för traktortransporterna skulle väl, i vad avser krisbestämmelserna, närmast innebära att dessa bestämmelser på ett eller annat sätt skulle samordnas med de övriga trafikförfattningarna. Med hänsyn till de vitt skilda syften, som de olika bestämmelserna äro avsedda att tjäna, förefaller emellertid en sådan samordning knappast möjlig. En lösning av frågan i denna del bör väl i stället gå ut på att avskaffa krisbestämmelserna, så snart förutsättningar härför föreligga.

Jag kommer slutligen till den tredje gruppen av bestämmelser, nämligen de som röra regleringen av den yrkesmässiga trafiken och som återfinnas i 1940 års förordning angående yrkesmässig automobiltrafik. I fråga om transporter med traktortåg gäller i detta hänseende samma regler som för transporter med bilar. För yrkesmässig trafik med traktortåg erfordras alltså trafik-tillstånd.

1940 års förordning lägger emellertid

icke hinder i vägen för ägare av traktor att — oavsett vilket godsslag det är fråga om — med traktortåg utföra transporter för eget behov. De inskränkningar som kunna föreligga i detta hänseende hänföra sig, i vad avser gummihjulstraktorer, till de förut behandlade krisbestämmelserna och, i vad avser järnhjulstraktorer, till bestämmelserna i 37 § vägtrafikstadgan.

Jag vill vidare, i anslutning till vad interpellanten anfört härom, framhålla att enstaka transport av flyttsaker för en hos fordonsägaren anställd person torde kunna ske såväl med traktor som med vanlig lastbil utan hinder av bestämmelserna i 1940 års förordning.

För traktortransporter som enligt förordningen äro att hänföra till yrkesmässiga erfordras emellertid, som nyss nämnts, särskilt trafik-tillstånd. Interpellanten har ifrågasatt en uppmjukning av förordningens bestämmelser i detta hänseende. Det har som skäl för en sådan uppmjukning anförts bl. a., att traktortransporter numera i allt större utsträckning ersätta körningar med häst och vagn och att utbytet av dragkraften härvid icke borde föranleda någon ändring i den frihet att utföra transporter för annans räkning, som gäller i fråga om körslor med häst och vagn. Detta resonemang kan jag väl förstå. Det finns emellertid vissa andra omständigheter, som i detta sammanhang icke få förbises. Ett traktortåg har i regel en avsevärt större transportkapacitet än ett hästdraget fordon, såväl i vad avser den gods-kvantitet, som på en gång kan transporteras, som i fråga om transporthastigheten. Sannolikt ha många jordbrukare, som övergått till traktordrift, härigenom fått transportresurser, som åtminstone under en del av året vida överstiga det egna behovet. Det är givet att det härfvid ofta kan föreligga ett starkt önskemål att ekonomiskt utnyttja denna överskottskapacitet genom

Svar på interpellation ang. gällande bestämmelser om landsvägstransporter med jordbrukstraktorer, m. m.

att mot ersättning utföra transporter för andra personers räkning. Om under sådana förhållanden transportererna med jordbrukstraktorer generellt undantagas från tillämpningen av 1940 års förordning, finnes det anledning räkna med att dessa fordon komma att erövra en betydligt större del av transportmarknaden än vad som motsvarar bortfallet av yrkesmässiga transporter med häst och vagn.

Biltrafiknämnden har i ett under hand avgivet yttrande i anledning av interpellationen framhållit, att frågan om meddelande av trafikillstånd i här avsedda fall skall bedömas med hänsyn till trafikens behövlighet och lämplighet. Man står härvid inför det allmänna spørsmålet, i vilken utsträckning lättnader i tillståndstvånget kunna medgivas utan att de samhällsintressen eftersätts, vilka 1940 års förordning äro avsedda att skydda. Jag vill i detta sammanhang betona, att förordningen givetvis icke tillkommit med huvudsyftet att befrämja några skråbetonade monopolsträvanden från den yrkesmässiga biltrafikens sida. Syftet är ju i stället att genom införande av transportplikt och en i samband härmed nödvändig behovsavgivning av transportapparatus storlek skapa garantier för att konsumenter av alla kategorier och i alla delar av landet skola kunna få sina transportbehov tillgodosedda. Det förefaller emellertid högst sannolikt, att detta syfte, åtminstone inom vissa delar av landet, skulle komma att allvarligt motverkas, därest den yrkesmässiga biltrafiken skulle få vidkännas konkurrens om trafikunderlaget från traktorägare, som icke äro bundna av någon transportplikt. För de jordbrukare, som ha tillgång till traktorer, skulle de ifrågasatta lättnaderna i tillståndstvånget otvivelaktigt medföra vissa fördelar, men å andra sidan måste man räkna med att dessa fördelar kunna komma att vinnas till

priset av en allvarlig försämring av transportförsörjningen för andra konsumenter, vilka icke kunna påräkna en kontinuerlig transportservice från traktorägarnas sida utan helt eller delvis måste lita till de tjänster som kunna erbjudas av den genom den ökade konkurrensen uttunnade yrkesmässiga transportapparaten.

Det är emellertid möjligt att man i utpräglade jordbruksområden skulle kunna tillämpa något mindre restriktiva principer än för närvarande utan att syftet med 1940 års förordning härigenom i någon mera väsentlig grad eftersättes.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att i det år 1947 avgivna betänkandet rörande jordbrukets rationalisering föreslagits undantag från tillståndstvånget i fråga om »transporter utförda med användande av sådan för jordbruksarbete anskaffad och därmed huvudsakligen sysselsatt traktor, som innehaves av någon, som yrkesmässigt tillhandahåller jordbruksmaskiner åt flera jordbrukare». Jordbruksrationaliseringen kommer kanske att så småningom i viss mån ändra förutsättningarna för den yrkesmässiga trafikens organisation på landsbygden, och en successiv anpassning av trafikregleringsbestämmelserna till denna utveckling blir därvid nödvändig. Jag anser emellertid att man ännu har alltför liten praktisk erfarenhet rörande konsekvenserna av jordbrukstraktorernas användning i yrkesmässig trafik för att man nu skulle göra någon författningsändring på detta område. Detta bör dock ej hindra att man tills vidare prövar sig fram genom att på lämpligt sätt begränsade tillstånd till traktortransporter beviljas maskinhållare i särskilda fall, där någon försämring av transporthushållningen i allmänhet inom vederbörande trafikområde icke beräknas uppkomma genom sådana tillstånd.

Svar på interpellation ang. gällande bestämmelser om landsvägstransporter med jordbrukstraktorer, m. m.

Sammanfattningsvis vill jag besvara interpellantens frågor på följande sätt:

Den del av trafikförfattningarna, som omfattar motorfordonsförordningen och vägtrafikstadgan jämte därmed sammanhängande författningar, är under omarbetning, och proposition i ämnet beräknas kunna framläggas till nästa års riksdag. Genom denna författningsrevision torde interpellantens önskemål om en tydligare och enhetligare lagstiftning för vägtransporter med jordbrukstraktorer till en del bli tillgodosedda.

Krisbestämmelserna rörande traktortransporterna synas delvis vara orsaken till det missnöje som interpellanten berört. Dessa bestämmelser ha intet sakligt samband med de övriga trafikförfattningarna. De utgöra, som man får hoppas, övergående inskränkningar i rätten att använda traktor för trafikändamål.

Något generellt undantag från 1940 års förordning angående yrkesmässig biltrafik i fråga om rätt för jordbrukare att få utföra traktortransporter för annans räkning är jag icke för närvarande beredd att tillstyrka. Jag anser det dock vara möjligt att man i utpräglade jordbruksområden skulle kunna tillämpa något mindre restriktiva principer för tillståndsprovningen än för närvarande.

Härefter yttrade:

Herr JOHANSSON i Mysinge: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för svaret på interpellationen. Dessutom vill jag också till honom framföra ett tack för de positiva sidor som svaret innehåller. Det är närmast på en punkt som jag från mina utgångspunkter anser att svaret är av negativ art. Men även där finnas positiva drag som jag är tacksam för.

Som jag framhållit i min interpellation och som statsrådet understrukit är det tre olika bestämmelser som reglera rätten att använda jordbrukstraktorer som dragfordon, nämligen för det första bestämmelser som sammanhånga med trafiksäkerhetens krav och behovet av att skydda vägarna från skadegörelse, för det andra krisbestämmelser som föranletts av bristen på flytande drivmedel och bilgummi, och för det tredje bestämmelser som reglera omfattningen av transportapparaten i yrkesmässig trafik med hänsyn till behovet.

Herr statsrådet framhåller vidare att dessa grupper av bestämmelser reglera sina resp. områden och att alternativ tillämpning av dem är utesluten. Det är jag för min del icke alldeles säker på. Hänförandet av traktorerna till olika grupper, allt efter det drivmedel som användes och olika slag av gummi på hjulen, ger ju upphov till olika rätt vid körning. I varje fall råder olika tolkning av rätten.

Vad först angår frågan om motorfordonsförordningen och vägtrafikstadgan, så är jag tacksam för statsrådets svar, nämligen att proposition i detta ämne för närvarande håller på att utarbetas inom kommunikationsdepartementet, likaså att propositionsarbetet bedrivs med särskilt sikte på att i såväl formellt som sakligt hänseende söka så långt som möjligt ytterligare förenkla de av de sakkunniga föreslagna bestämmelserna. Herr statsrådet säger vidare i svaret, att han hoppas att denna författningsrevision skall komma att undanröja eller minska de svårigheter, som interpellanten säger sig ha mött i tillämpningen av den nya motorfordonsförordningen och vägtrafikstadgan. Om så blir fallet vore det ju tacknämligt. I varje fall får ju riksdagen inom en nära framtid möjlighet att själv taga ställning till problemet.

Vad grupp 2 beträffar, nämligen kris-

Svar på interpellation ang. gällande bestämmelser om landsvägstransporter med jordbrukstraktorer, m. m.

bestämmelserna, är jag ense med statsrådet om att dessa orsakat de flesta tolkningssvårigheterna. När jag läste statsrådets svar på den punkten, tyckte jag dock att saken borde vara klar. Statsrådet framhåller således, att i 8 § av denna kungörelse stadgas bl. a. att motorredskap, varå bilgummi är monterat, icke må utan kör tillstånd användas såsom dragfordon i traktorståg för trafikändamål. Från denna bestämmelse har emellertid statens trafikkommission i cirkulär den 5 oktober 1948 (nr 57) medgivit det undantaget, att kör tillstånd tills vidare icke erfordras för framförande av traktor som dragfordon i traktortåg, när det gäller transport av i eget jordbruk framvunna produkter och förnödenheter för detsamma eller transport av i eget skogsbruk framvunna skogsprodukter för eget eller anställdas husbehov.

Man tycker då knappast att någon diskussion skulle behöva uppstå om vad som är jordbrukets produkter och förnödenheter. En praktisk jordbrukare räknar med att produkter är allt som produceras på gården och förnödenheter allt det mångskiftande som behövs för gårdens behov. Tolkningen i de fall, där den kan vara förenad med svårigheter, borde kunna vara vidsynt och human. Så är emellertid icke fallet. Jag känner fall då grus till fastigheten och flyttlass till anställda räknats till förnödenheter, som man icke har rätt att köra med epatraktor men väl med traktor försedd med »annat gummi». Om tveksamhet därvidlag skulle, som statsrådet framhåller, hänföra sig till kör tillståndets erhållande, skulle det väl gälla för bägge traktortyperna.

Jag noterar dock med tillfredsställelse statsrådets erkännande av att trafikkommissionens nyssnämnda cirkulär ej alltid fått en enhetlig tolkning och att statsrådet utgår från att kommissionen skall ha sin uppmärksamhet riktad på frågan. Det innebär också att jag in-

stämmer i statsrådets förmodan att den bästa lösningen av frågan bör vara att upphäva krisregleringarna så snart som möjligt. Men jag är då också angelägen framhålla att så länge vi måste dragas med dem, är det också önskvärt att de tillämpas med förnuft. Så som dessa bestämmelser i vissa fall tolkats ha de orsakat irritation och osäkerhet hos både allmänheten och polismyndigheterna. Jag har också en stark känsla av att de på detta speciella område knappast fyllt något som helst förnuftigt ändamål och böra vara färdiga för avskrivning när som helst. Under alla omständigheter har jag tolkat statsrådets svar på denna punkt så, att t. ex. grus till eget behov och flyttlass till gårdens anställda böra hänföras till sådana förnödenheter som man enligt cirkulär av den 5 oktober 1948 har rätt att transportera med s. k. epatraktor. Jag har uppmärksammat hans uttalande att detta rör ett område, som ej hör till kommunikationsdepartementet, men jag hoppas och tror ändå att statsrådets uttalande är auktoritativt även i detta hänseende.

Vad den tredje gruppen av bestämmelser angår, nämligen regleringen av den yrkesmässiga trafiken, så är herr statsrådets svar, så som jag ser det, mera negativt. Jag vill inte förneka, att det kan vara svårt att bedöma verkningarna av en friare ordning på detta område. Jag har dock en känsla av att här utvecklats sig ett skräväsens, som naturligtvis aldrig varit avsett, men framdrivits av vissa trafikågarorganisationer och av andra naturliga skäl starkt stötts av vissa järnvägar. Det finns knappast motsvarighet till detta på något annat område. Genom detta, som betänkligt liknar monopol, och den stelhet i trafiken, som blivit en följd härav, ha frakterna för näringsliv och allmänhet fördyrats och ett hinder skapats för en förnuftig näringsutveckling. Jag har utvecklat dessa synpunkter tidigare i anledning av ett interpellation-

Svar på interpellation ang. gällande bestämmelser om landsvägstransporter med jordbrukstraktorer, m. m.

tionssvar av herr statsrådet i fjol, och jag skall därför icke upprepa detta nu.

Jag skall endast kommentera statsrådets uttalande om riskerna för att allmänhetens fraktbehov ej skulle bliva tillgodosett, då en mördande konkurrens skulle uppstå, om jordbrukarna erhöle generellt tillstånd att även för transport för annans räkning använda sina traktorer. Jag tror inte att detta skulle bli fallet. Det finns säkerligen utrymme för bägge transportformerna. Som jag i interpellationen framhållit utbytes nu i allt större utsträckning hästen mot traktorer, detta t. o. m. på småbruken. Det är då rimligt att traktorn får utföra det arbete som hästen gjorde tidigare utan inskränkning. Detta resonemang säger sig statsrådet väl förstå, och det har jag med tacksamhet noterat. Men, säger han: »Det finns emellertid vissa andra omständigheter, som i detta sammanhang icke få förbises. Ett traktortåg har i regel en avsevärt större transportkapacitet än ett hästdraget fordon, såväl i vad avser den godskvantitet, som på en gång kan transporteras, som i fråga om transport-hastigheten. Sannolikt ha många jordbrukare, som övergått till traktordrift, härigenom fått transportresurser, som åtminstone under en del av året vida överstiga det egna behovet.»

Detta resonemang är naturligtvis i viss mån riktigt. Men då skall man inte glömma att jordbrukarna, speciellt småbrukarna och arrendatorerna, under de tre senaste decennierna just genom biltrafikens utveckling i stor utsträckning undanträngts från sina tidigare körförtjänster. Så har framför allt skett vad gäller gruskörning och arbeten på de allmänna vägarna samt transporter av timmer och virke. För arrendatorerna på de magra gårdarna i skogsbygderna är det ett livsvillkor att nu som tidigare kunna få en väsentlig del av sin bärning genom skogskörningar på den gård han brukar eller i när-

heten. Men motorer börja nu tränga allt djupare in i skogen, och hästens uppgifter börja även där allt mer reduceras. När nu småbrukarna och arrendatorerna alltmera börja skaffa sig traktorer finna de, att de därigenom utestängas helt enkelt från de arbetsområden som av ålder och arrendeavtal varit deras och som de äro så beroende av. Traktorerna äro också dyra maskiner, som ett mindre jordbruk på inga villkor kan ekonomisera utan förtjänstkörningar. Tidens melodi är ju dessutom mekanisering och rationalisering även för jordbruket, och det måste vara ett betänkligt steg bakåt i utvecklingen att hindra det ofullständiga jordbruket att utveckla sina produktionsresurser, av vilka det är så beroende.

Men som jag sagt tidigare, jag är tacksam för den positiva sidan av svaret på detta speciella område. Det är ju alltid något när statsrådet säger: »Det är emellertid möjligt att man i utpräglade jordbruksområden skulle kunna tillämpa något mindre restriktiva principer än för närvarande utan att syftet med 1940 års förordning härigenom i någon mera väsentlig grad eftersättes.» Likaså att maskinstationer och enskilda maskinhållare kunna tänkas få begränsade tillstånd.

När statsrådet till slut säger, att han inte är beredd att för närvarande göra något åt detta speciella område beträffande generella trafikrättigheter för jordbrukare, varom jag här har talat, hoppas jag att detta får tolkas positivt och att han är beredd att ännu en gång tänka på saken. Jag tror då, att han skall komma underfund med att en rimlig lösning av detta, innebärande en anpassning till jordbruksbefolkningens skiftande behov och försörjningsmöjligheter, är ett livsvillkor för landsbygdens utveckling. Problemets lösning har inte betydelse bara i jordbruksbygderna, utan kanske ännu mera i skogsbygderna, där skogens produkter äro

Svar på interpellation ang. gällande bestämmelser om landsvägstransporter med jordbrukstraktorer, m. m.

den stora arbets- och fraktfaktorn. Ett radikalt grepp, som röjer upp i dessa trafikregleringar, skulle säkerligen komma att verka mer utvecklingsfrämjande än vad vi i dag kunna föreställa oss. I varje fall bör inte jordbrukarnas anpassning till motorisering och mekanisering av jordbruksdriften ha till följd, att användningen av dessa moderna hjälpmedel automatiskt inskränker deras förutvarande försörjningsmöjligheter. Jag ber att än en gång få tacka för svaret.

Herr STAXÅNG: Herr talman! Jag skall be att få framföra några synpunkter i anslutning till det avsnitt av herr statsrådets svar, som den föregående talaren med rätta betecknade som det mest positiva. Det gäller möjligheten att tillmötesgå de önskemål om trafik man hyser bland dem som ha hand om s. k. maskinföreningar och liknande sammanslutningar. Jag vill på den punkten, då jag är ordförande i mitt hemläns maskinnämnd, lämna några upplysningar om de problem, som vi härvidlag ha mött och som i mycket hög grad ha varit bekymmersamma för oss vid utövandet av denna vår verksamhet.

För närvarande förekommer i samband med jordbrukets rationalisering — det känner säkerligen inte minst jordbruksministern till — en kapitalbelastning på jordbrukarna i och med de stora inköpen av traktorer. Inte när det gäller inköp till flera gårdar på en gång, men ofta köper man traktorer med tillhörande arbetsredskap för mycket stora belopp bara för ett par gårdar och många gånger endast för en enstaka gård. Detta innebär en ytterst allvarlig kapitalbelastning på dessa jordbruk. Därför försöker man inom flera län, bland dem mitt hemlän, att lösa detta problem genom att bilda maskinföreningar. I det län jag har

äran företräda ha vi inte i någon större utsträckning vågat oss på att realisera denna tanke, utan vi ha tills vidare stannat för en försöksstation.

Resultatet är i ett avseende mycket glädjande. Det har visat sig att jordbrukarna funnit det förmånligt att sammansluta sig för detta ändamål, och en av våra föreningar omfattar redan sexton, sjutton jordbruk. En traktor med arbetsredskap blir på detta sätt mycket billigare än om man skulle köpa en traktor för bara något enstaka jordbruk. På den punkten är man alltså på det klara med att här är en framtidslinje. Den organisation, som står bakom denna maskinförening, stöter emellertid på ett ytterst allvarligt problem: vi måste ha kvalificerad personal. Och denna personal kunna vi inte erhålla utan att den blir heltidsanställd. Detta gör att maskinstationen för närvarande måste räkna med några enstaka toppar i sitt arbete — det är under våren och det är under hösten — och vi försöka också finna på nya arbeten under sommarens lopp. Men sedan stå vi där med rätt långa tidsperioder, då föreståndaren för denna vår maskinstation inte har några uppgifter. Jag vill därför uttala min tacksamhet för att statsrådet tycks vara beredd att vara mindre restriktiv och i stället gå dessa önskemål om trafik till mötes i viss utsträckning. Då vi ha att förvänta en proposition härvidlag, om jag inte har läst fel, vill jag uttala den önskan med tanke på dessa kollektiva maskinföreningar, som ju i allra högsta grad ha betydelse för småbrukens maskinella rationalisering, att man här skall kunna gå dem ganska långt till mötes. Helst hade jag önskat att man kunde ha gått så långt, att man fått fram en författningsändring, men då så inte är möjligt, hoppas jag att man på annat sätt skall kunna göra något till förmån för den fråga, som jag här har försökt att belysa. Jag hoppas vidare att så skall kunna ske med hänsyn

Svar på interpellation ang. skador på bisamhällen till följd av besprutning av fruktträd och oljeväxtfält.

också till en annan part, som i hög grad beröres, nämligen lasttrafikbilägarna, och deras legitima intressen i detta sammanhang. Jag hoppas således på en rättvis avvägning mellan dessa två olika intressen.

Jag har velat framföra dessa synpunkter på spørsmålet, som kanske herr statsrådet för sin del redan har sig beaktat men som också i hög grad förtjäna att bli beaktade av riksdagen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 12.

Svar på interpellation ang. skador på bisamhällen till följd av besprutning av fruktträd och oljeväxtfält.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet STRÄNG erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Ekdahl riktat två frågor till mig. Den ena är, om jag anser möjligheter föreligga för lagstiftnings- eller andra åtgärder till skydd mot sådan ödeläggelse av våra bigårdar, som hittills gängse metoder vid besprutning av fruktträd och bepudring av oljeväxtodlingar visat sig åstadkomma. Den andra frågan är, om jag anser förutsättningar finnas för att bereda biodlare ersättning för skadegörelse av antytt slag.

Med anledning härav får jag meddela, att de spørsmål, som herr Ekdahl tagit upp, berörts i en denna vår till Kungl. Maj:t inkommen framställning från Sveriges biodlares riksförbund. I denna har bl. a. hemställts, att förbud skall utfärdas mot att växter, som beflygas av bin och humlor, besprutas, bepudras och dylikt under blomningstiden. Det har också uttalats, att i vissa fall ersättning av allmänna medel bör lämnas biodlare för skada genom dylik bekämpningsåtgärd. Vidare har begärts, att en kommitté skall tillsättas för att verkställa utredning och avgiva förslag i ämnet.

Framställningen har remitterats till olika myndigheter och sammanslutningar. Remissinstanserna ha så gott som undantagslöst tillstyrkt förslaget om en utredning av dessa frågor. I yttrandena har man i allmänhet varit ense med förbundet om de risker för biodlingen, som användandet av vissa bekämpningsmedel kan innebära. Samtidigt har emellertid framhållits, att det är mycket svårt att här skapa bestämmelser, som tillfredsställa alla parter. Särskilt har det påpekats, att vissa för oljeväxtodlingen skadliga insekter måste bekämpas just under oljeväxternas blomningstid. I detta sammanhang vill jag nämna, att statens växtskyddsanstalt igångsatt undersökningar rörande detta problem och att dessa komma att fortsätta under året i betydligt ökad omfattning.

För min del anser jag det också önskvärt med en utredning rörande de frågor, som behandlats i förbundets framställning. En sådan utredning får bland annat taga ställning till de problem, som herr Ekdahl berört i interpellationen.

Vidare yttrade

Herr EKDAHL: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet för det positiva svaret på min interpellation. Jag konstaterar med tillfredsställelse att de spørsmål, som jag förde fram i en obesvarad interpellation av den 3 juli i fjol, sedermera tagits upp i en framställning till regeringen från Sveriges biodlareförbund och föranlett de förberedelser till en utredning, som jordbruksministern här redovisade.

Närmaste anledningen till min interpellation, herr talman, är den bidöd som denna vår förekommit här och där över praktiskt taget hela Skåne, fast med särskilt svåra verkningar i nordvästra delen av provinsen. Jag har nämligen ansett det mycket önskvärt att bi-

Svar på interpellation ang. skador på bisamhällen till följd av besprutning av frukt-träd och oljeväxtfält.

odlarna få klart för sig, att någonting verkligen är i görningen för undvikande av nya liknande katastrofer.

Utan att nu ta för mycket av kamma-rens tid i anspråk skulle jag vilja be-röra en mycket aktuell fråga. Det gäller möjligheten för en biodlare att få er-sättning för skador på bisamhällen, som förorsakats i samband med bekämpan-de av skadeinsekter.

I förra veckan avkunnades dom i ett mål vid Torna och Bara häradsrätt, dit en lantbrukare i Lomma-trakten hade blivit instämnd av en biodlare. Biodlaren hade förlorat en massa bin, vilka han ansåg ha blivit förgiftade, när lant-brukaren i fråga bepuddrade ett oljeväxt-fält. Den instämde lantbrukaren hade använt ett av de nu så moderna hexa-klorhaltiga preparat, vilkas begagnande biodlareförbundet vänt sig emot. Biod-laren taxerade sina skador till 1 700 kronor, och svaranden förklarade inför rätten att han ansåg denna värdering vara mycket rimlig. Skadeståndsansprä-ken i och för sig voro således inte alls för högt tilltagna, men lantbrukaren an-såg dock icke att han kunde vara skyl-dig att betala detta skadestånd. Härads-rätten framhåller i sitt domslut, dels att det preparat som använts måste beteck-nas såsom speciellt farligt för bin, dels att när man skall använda sådana pre-parat, borde man minska riskerna ge-nom att företaga behandlingen av de blommande växterna sent på kvällen el-ler tidigt på morgonen, då bin eller humlor inte äro i rörelse. Lantbruka-ren å sin sida förklarar, att han verk-ligen tänkt använda preparatet sent en kväll men att han av särskilda orsaker blev förhindrad att göra så. Av hans svaromål i den delen framgår således, att han åtminstone hade på känn något om preparatets farlighet. Till sist friade han sig i alla fall med att under san-ningsförsäkran uppge, att han icke ha-de förstått att det skulle kunna gå så illa med grannens bigård som det verkli-

gen gick. I sitt utslag förklarar också häradsrätten att det inte kunde anses bevisat att svaranden borde kunnat för-stå hur farligt preparatet var, varför häradsrätten även förklarade sig nöd-sakad ogilla biodlaren skadestånds-krav. I stället ålades biodlaren att be-tala lantbrukarens rättegångskostnader med 829 kronor.

Jag har velat anföra detta för att visa, hur nödvändigt det är att det kommer till stånd en upplysningskampanj som är så markerad, att en häradsrätt i fall liknande det refererade måste komma till det resultatet att man handlar mot bättre vetande, om man i kampen mot skadeinsekterna utnyttjar ett farligt pre-parat på olämpligt sätt.

Sedan skall jag, herr talman, tillåta mig påpeka en sak till som kan vara av intresse i sammanhanget. På Weibullsholm, en av de stora växtförädlingsan-stalterna i Skåne, brukar man placera ut ungefär tre bisamhällen per tunnland. Weibullsholms specialister anse, att detta ökar avkastningen på fröodling-arna med inte mindre än 30 procent. Detta visar hur viktigt det är, att man försöker begränsa den omfattande bi-död, som ligger bakom min interpellation. Det gäller utan ringaste tvivel en produktionsfråga av rang, då man strä-var efter att bibehålla bisamhällenas kapacitet. Och här föreligger ett dub-belsidigt intresse. Biodlarna ha givetvis stor nytta av oljeväxt- och fruktodling-arna för sina bigårdar. Å andra sidan visar uttalandet från Weibullsholm vil-ket intresse frö- och fruktodlarna måste ha av att bisamhällena bibehållas vid tillräckligt stark flygkapacitet.

Till slut vill jag endast tillägga att jag förutsätter, att utredningen på området skall bli så allsidig, att båda dessa par-ters — biodlarnas samt frö- och frukt-odlarnas — intressen komma att på ett fruktbarande sätt bli föremål för ge-mensamma diskussioner.

Härmed var överläggningen slutad.

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

§ 13.

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

Herr statsrådet ANDERSSON erhöll på begäran ordet för att besvara herr Wiklunds i Stockholm interpellation angående framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar. Svaret hade i stencilerad form utdelats till kammarens ledamöter, och herr statsrådet Andersson lämnade endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i detsamma.

Det i kammaren utdelade svaret hade följande lydelse:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har ledamoten herr Wiklund i Stockholm till statsrådet och chefen för justitiedepartementet riktat följande frågor:

1. Är herr statsrådet i tillfälle att meddela kammaren den ungefärliga tidpunkt, vid vilken de fem av ungdomsvårdskommittén framlagda betänkanden, som ännu ej föranlett proposition till riksdagen, efter vederbörlig departementsbearbetning kunna komma att föreläggas riksdagen?

2. Komma härvid Kungl. Maj:ts förslag att även inrymma de förslag till speciella åtgärder av nykterhetsfrämjande natur, vilka framlagts av ungdomsvårdskommittén och bl. a. syfta till avalkoholisering av nöjes- och idrottsplatserna?

Då statsrådet och chefen för socialdepartementet, vilken haft för avsikt att besvara denna interpellation, på grund av sjukdom är förhindrad närvara, får jag i hans ställe lämna följande svar.

De utredningar och förslag, som framlagts av ungdomsvårdskommittén, beröra vida områden av samhällslivet. De ingå i problemkomplex, som behandlas

i det pågående reformarbetet inom flera olika departement samt inom den kommunala verksamheten. Kommittén har sett som sin uppgift att belysa de krav, som med hänsyn till ungdomens speciella behov kunna ställas på utformningen av en rad samhälleliga åtgärder. Denna uppläggning av arbetet har lett till att kommittén oftast inte framlägger utarbetade förslag utan i stället gör rekommendationer, som enligt dess åsikt böra beaktas i samband med reformverksamheten på olika områden. Det är sålunda här i stor utsträckning fråga om uppgifter, som inte kunna lösas separat utan först i samband med en allmän översyn av verksamhetsområdet i fråga.

Så är exempelvis förhållandet beträffande de spörsmål, som upptagas i interpellantens andra fråga, nämligen kommitténs uttalanden och förslag till åtgärder syftande till en förbättring av nykterhetstillståndet bland ungdomen. Denna fråga skall först upptagas till besvarande.

Därvid må till en början erinras om att ungdomsvårdskommittén med beklagande konstaterat bristen på grundliga undersökningar om spritbruket bland ungdomen. Kommittén rekommenderade också särskild utredning beträffande bl. a. de yngres förhållande till alkoholseden, det nuvarande restriktionssystemets verkningar och frågan om en nedläggning av utskänkningsmyckenheten. Därutöver önskade kommittén utredning angående drickspenningsystemet, en fråga som emellertid tillhör det område som regleras genom förhandlingar mellan berörda parter på arbetsmarknaden. De övriga utredningsönskemålen torde komma att visa sig tillgodosedda genom 1944 års nykterhetskommittés arbete.

Även nykterhetskommittén, som yttrade sig över ungdomsvårdskommitténs uttalanden i nykterhetsfrågan, framhöll bristen på utredningar i skilda avseen-

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

den. Rörande ett av ungdomsvårdskommittén framlagt förslag om ytterligare inskränkning av restaurangdansen anförde också nykterhetskommittén, att den önskade utreda frågan innan den tog ställning till förslaget.

Ungdomsvårdskommittén gjorde vidare i nykterhetsfrågan vissa allmänna uttalanden. *Ett* sådant uttalande, vari framhölls lämpligheten av ett totalt friläggande av folkfesterna från varje slag av alkoholutskänkning, gav upphov till vissa författningsförslag från nykterhetskommittén. Remissbehandlingen av dessa förslag klargjorde emellertid, att en överarbetning borde ske. Nykterhetskommittén har därefter på nytt prövat frågan.

De nu nämnda uttalandena från ungdomsvårdskommitténs sida synas alltså icke ha motiverat några särskilda förslag från Kungl. Maj:t till riksdagen. Emellertid föreslog ungdomsvårdskommittén även anslag till nykterhetsundervisande filmer. Denna fråga behandlades dels i proposition (nr 204) till 1947 års riksdag angående folkbildningsarbetet, dels i de båda senaste årens statsverkspropositioner. Hittills ha med riksdagens bifall beräknats anslag för nykterhetsfilm med sammanlagt 29 000 kronor. Därtill komma de anslag, som beviljats kommittén för social upplysning och som eventuellt i viss utsträckning kunna komma att användas för samma ändamål.

I detta sammanhang må påpekas, att frågan om bidrag till nykterhetsupplysning varje år behandlas av riksdagen. Årets riksdag har för ändamålet beviljat 489 000 kronor eller 86 procent mer än 1943.

Därmed torde interpellantens andra fråga kunna anses besvarad.

Då det återigen gäller den första frågan är till en början att anmärka, att ungdomsvårdskommitténs betänkande rörande *ungdomen och arbetet*, som avlämnades 1948, till helt nyligen varit fö-

remål för remissbehandling. Något uttalande om de förslag som däri framlagts kan därför icke göras vid nuvarande tidpunkt.

Kommitténs betänkande angående *stöd åt utvecklingshämmad ungdom* berör hjälpskolans framtida organisation och därmed sammanhängande frågor, vilka alla tillhöra det problemkomplex i fråga om den framtida skolan som nu är föremål för offentlig diskussion. Något uttalande rörande den tidpunkt, då däri ingående enskilda frågor kunna komma att föreläggas riksdagen, kan icke göras nu.

I ett sammanhang skola härefter upptagas betänkanterna om ungdomens *föreningsliv, nöjesliv och fritidsverksamhet*. Det synes motiverat att kortfattat redovisa de uttalanden och förslag, som ungdomsvårdskommittén gjort i dessa betänkanterna samt de åtgärder som vidtagits på berörda områden.

Då det gäller *skolundervisningen* ha de av kommittén berörda frågorna om föreningskunskap, dans och film i undervisningen behandlats av skolkommissionen i dess betänkande, som avläts förra året.

Detsamma gäller fritidsverksamheten i skolorna. Även frågan om meritvärdering av ungdomsarbete vid lärartillsättningar tillhör de problem, som lämpligen behandlas såsom detaljer i skolreformen. Vad skolfilmen angår vill jag också hänvisa till årets proposition (nr 148) angående anslag till viss försöksverksamhet, som innefattar just undervisningsfilm.

Ungdomsvårdskommittén har diskuterat en rad *folkbildningsspörsmål*. Dessa behandlades i stor utsträckning i samband med framläggandet och handläggningen av den nyssnämnda propositionen till 1947 års riksdag om folkbildningsarbetet. Som bekant innebar detta förslag en betydande vidgning av de statliga stödåtgärderna för folkbildningsarbetet.

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

Vissa sidor av folkbildningsarbetet ha behandlats av folkbildningsutredningen i ett betänkande om estetiskt folkbildningsarbete, vilket för närvarande är föremål för överväganden inom ecklesiastikdepartementet. Ungdomsvårdskommitténs synpunkter berörande museerna, amatörteatern och amatörmusiken torde lämpligen behandlas i samband därmed.

Ungdomsvårdskommitténs önskemål rörande *nöjesskatten* ha varit föremål för riksdagsbehandling. Nöjesskattefrågor av skilda slag ha även behandlats vid denna riksdag. Såsom bevillningsutskottet anmält för riksdagen har riksräkenskapsverket nyligen fått i uppdrag att se över nöjesskatteförordningen.

Ungdomsvårdskommittén har uttryckt vissa önskemål beträffande stöd till *teater- och musikändamål*. Det må påpekas, att kraftiga höjningar av lotteri-medelsanslagen för dessa ändamål skett under de senaste åren.

På *filmens* område har ungdomsvårdskommitténs önskemål i stort sett tillgodosetts. För att ta ett exempel utgår bidrag till bildningsorganisationerna för inköp av projektionsapparater sedan flera år. En kommitté, filmutredningen, har nyligen tillsatts för att behandla bl. a. filmcensuren och barnfilmen, varvid i utredningsdirektiven erinrats om de synpunkter och förslag i fråga om ungdomen och filmen, som framlades av ungdomsvårdskommittén.

Idrottsanslagen ha diskuterats av ungdomsvårdskommittén, som erinrat om önskvärdheten av högre anslag till idrottsändamål. Denna fråga behandlas av riksdagen varje år.

I två av sina betänkanden har ungdomsvårdskommittén behandlat *lokalfrågan*. Därvid har kommittén bl. a. framhållit, att den inte funnit anledning framlägga detaljerade förslag i denna fråga, eftersom riksdagen anhållit om en allsidig utredning av frågan om gemensamhetsanläggningar och fri-

tidscentra. En sådan utredning bedrivs som bekant numera av den s. k. bostadskollektiva kommittén.

Jag vill emellertid i detta sammanhang framhålla följande. Staten lämnar redan nu ett ganska betydande stöd åt kommuner och sammanslutningar för anordnande av samlingslokaler. Åtminstone delvis torde dessa med statligt stöd inrättade lokaler komma ungdomen till godo. Under åren 1943—1948 ha beviljats lån om cirka 8 miljoner kronor och bidrag om närmare en halv miljon kronor till anordnande av allmänna samlingslokaler. — Enligt barackförsäljningsnämndens uppskattningar ha sedan krigets slut hittills sålts omkring 1 000 militärbaracker till kommuner och organisationer för fritidsändamål. En särskild rabatt på 50 procent av det i och för sig låga inköpspriset lämnas därvid. Kostnaderna för rabatteringen kunna hittills beräknas till omkring 1 350 000 kronor. Verksamheten redovisades senast inför 1948 års riksdag. — Önskemål rörande regler för upplåtelse av skollokaler för fritidsändamål ha tillgodosetts. För fritidslokaler i bostadsfastigheter kunna numera samma låneförmåner erhållas som för bostadslägenheter. Till institutioner för fritidsverksamhet för barn och ungdom ha ur arvsfonden beviljats bidrag med sammanlagt omkring 1,6 miljoner kronor under de senaste tio åren. Sedan 1947 har riksdagen dessutom beviljat 15 000 kronor årligen som bidrag till vissa riksorganisationer för samlingslokaler.

Ungdomsvårdskommitténs förslag om bidrag till verksamheten vid s. k. fritidsgårdar har senast i årets statsverksproposition berörts av chefen för ecklesiastikdepartementet, som därvid anfört att förslaget icke skulle komma att föranleda proposition till årets riksdag. Denna fråga torde även komma att behandlas av den s. k. bostadskollektiva kommittén. Riksdagen har vid

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

ett tidigare tillfälle (1941, skr. 422) beträffande verksamhet av social karaktär vid nu avsedda institutioner uttalat, att det i första hand syntes böra ankomma på kommunerna att i ekonomiskt avseende understödja densamma. Ehuru redan nu visst stöd för verksamheten vid hemgårdar och studiehjem utgår av statsmedel har det icke ansetts föreligga tillräckliga skäl och ekonomiska möjligheter att nu utvidga denna verksamhet i den omfattning kommittén föreslagit.

Ungdomsvårdskommittén har vidare framlagt förslag om stöd till instruktionskurser och instruktörer samt till konsulentverksamhet för föreningslivets och fritidsverksamhetens behov.

Då det gäller ledarutbildningen har chefen för ecklesiastikdepartementet i folkbildningspropositionen 1947 gjort två uttalanden, vilka icke föranlett några kommentarer från riksdagens sida. Därvid ha hänvisningar gjorts dels till de administrationsanslag som utgå till studieorganisationerna, dels till den diskussion om folkhögskolan, som föres inom skolkommissionen och som torde komma att föranleda ett särskilt betänkande. Jag vill vidare erinra om att årets riksdag beviljat sammanlagt mer än 1 200 000 kronor som bidrag till studieförbundens administrationskostnader, till utbildningskurser för studieledare utanför studieorganisationerna, till undervisnings- och upplysningsverksamhet för nykterhetens främjande samt till jordbrukarungdomens förbund. Detta innebär grovt räknat en tredubbling av anslagen sedan 1943, vilket är ungdomsvårdskommitténs uttalanden avse.

Något förslag om stöd till ledarutbildning o. d. i de former som ungdomsvårdskommittén ifrågasatt har emellertid icke förelagts riksdagen. Med hänsyn bl. a. till den kritik förslaget utsattes för vid remissbehand-

lingen torde något sådant förslag icke heller vara att vänta.

Slutligen har ungdomsvårdskommittén föreslagit omformulering av barnavårdslagens bestämmelser angående de kommunala organens uppgifter beträffande ungdomsvården. Såsom framgått av ett interpellationssvar i denna kammare härom dagen kommer en utredning snart att tillsättas för att göra en översyn av hela barnavårdslagstiftningen. Ungdomsvårdskommitténs ifrågavarande förslag torde böra upptagas i samband med denna översyn.

På interpellantens första fråga kan sammanfattningsvis följande svar lämnas:

En rad av de spörsmål, som behandlats i ungdomsvårdskommitténs betänkanden, ha vid skilda tillfällen varit föremål för riksdagens prövning. Andra frågor ligga under utredning — och ofta är det i sådana fall just utredning som ungdomsvårdskommittén önskat. Avsevärda anslagshöjningar ha de senaste åren skett på flera punkter, som kommittén behandlat; vissa nya anslag ha tillkommit i enlighet med ungdomsvårdskommitténs önskemål. På andra punkter har regeringen icke varit beredd att framlägga förslag om åtgärder i de former, som ungdomsvårdskommittén tänkt sig.

Det är emellertid angeläget, att vissa av de frågor, som behandlats av ungdomsvårdskommittén, bli föremål för fortsatt uppmärksamhet och att i anslutning till dem närmare förslag till åtgärder utarbetas. Den frivilliga ungdomsverksamheten såväl inom som utom ungdomsorganisationerna är av största betydelse för ungdomens fostran. Den sluter på ett naturligt sätt an till skolans verksamhet och blir i vissa avseenden en fortsättning av den. Denna verksamhet möter emellertid åtskilliga svårigheter; framför allt har bristen på lokaler varit kännbar. De loka-

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

ler, som stå till förfogande för ungdomsrörelserna och ungdomsverksamheten i övrigt, äro i allmänhet såväl i städerna som på landsbygden otillräckliga. De äro ofta torftiga eller på andra sätt bristfälliga. Det är en angelägenhet av stor vikt för stat och kommun att i detta avseende stödja ungdomen. Förutom möteslokaler behövas på åtskilliga orter i vårt land idrottsplatser och andra anordningar för sport och fritidsliv, bättre nöjesanordningar och andra fritidsanläggningar. Erfarenheten torde ha givit vid handen att bristen på dylika ting har medverkat till svårigheten att få ungdomen att stanna kvar å åtskilliga orter, där det är av avgörande betydelse för utvecklingen av näringslivet att ungdomen stannar. Den s. k. järnbruksutredningen undersöker vad järnindustrien beträffar denna fråga. Regeringen kommer att ägna dessa förhållanden fortsatt uppmärksamhet. Det är emellertid i alla dessa avseenden fråga om investeringar av stor omfattning, och man torde få räkna med att de föreliggande behoven endast efter hand komma att bli fyllda. Det är regeringens avsikt att vid den fortsatta prövningen av för ungdomsverksamheten betydelsefulla angelägenheter taga kontakt med ungdomsorganisationerna.

Härpå anförde:

Herr WIKLUND i Stockholm: Herr talman! Jag ber allra först att till herr statsrådet Andersson få rikta ett tack för det tillmötesgående han visat genom att besvara min interpellation.

Det är egentligen tre omständigheter som föranlett mig att framställa denna interpellation.

Den första är att relativtalen för ungdomsbrottsligheten — såvitt jag läst rätt i den av statistiska centralbyrån verkställda utredningen rörande brottsligheten 1913—1947 — efter att 1943

nått ett maximum och sedan avtagit nu åter öka sedan 1945 och närma sig 1943 års toppsiffra. Justitieministern redogjorde här i kammaren för denna utredning den 15 december 1948. Lika så har ungdomsfylleriet mycket kraftigt ökat, jämfört med t. ex. 1920-talet — antalet fylleriförseelser bland 15—18-åringar har fördubblats sedan dess. Läget i ungdomsvärlden företer sålunda drag som likna dem, som ledde till att ungdomsvårdskommittén tillsattes 1939. Det bör hållas i minne, att kommittén tillkallades inom justitiedepartementet. Det var egentligen en kriminalprofylax som riksdagen åsyftade, då den vid denna tidpunkt hos Kungl. Maj:t begärde en allsidig utredning rörande missförhållanden på nöjeslivets område. Det har, bland annat vid denna riksdag, behandlats en rad i och för sig viktiga frågor rörande brottslighetens bekämpande, t. ex. frågan om skyddskonsulentorganisationens utbyggande, och jag tillhörde dem som därvidlag intogo en avgjort positiv ställning till denna organisations utbyggande. Det är naturligtvis närmast en truism att påpeka, att aldrig så goda och riktiga metoder vid behandlingen av dem, som redan begått brott, dock icke kunna uppväga brottsprofylaktiska åtgärder av ungdomsvårdande natur. År 1942 skrev också riksdagen till Kungl. Maj:t om utredning angående förbättrad ungdomsvård och därmed sammanhängande frågor, och så fick ungdomsvårdskommittén sin utredningsuppgift vidgad.

Innehållet i de av departementschefen härvid åberopade utskottsutlåtandena är den andra omständigheten som kom mig att interpellera i denna fråga. Det sägs nämligen där — jag citerar ur interpellationen — »att ungdomsvården som hittills i största möjliga utsträckning bör bygga på frivilligt personligt arbete inom de stora folkrörelserna, vilkas ungdomsarbete bör effek-

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

tivt stödjas av samhället, såväl ekonomiskt som moraliskt. Ökat statsbidrag bör utgå för utbildning av ungdomsledare inom de olika ungdomsorganisationerna, i regel förlagd till respektive organisationers folkhögskolor eller motsvarande utbildningsorgan.» Riksdagen har alltså bundit sig i princip för ökat ekonomiskt stöd åt ungdomsorganisationerna, framför allt åt deras ledarutbildning.

Ett så kraftigt uttalande av riksdagen tycker man borde under de sju år som gått ha ställt oss i den situationen, att vi nu kunde peka på särskilda åtgärder från statsmakternas sida till dessa organisationers stöd. Många ungdomsledare i olika ställning och i olika organisationer ute i landet ha också — och detta är mitt tredje skäl till att interpellationen framställdes — med spänning och förväntan avvaktat något mera betydande och ungdomsorganisationerna direkt berörande förslag till riksdagen, men hittills förgäves. Ungdomsvårdskommittén har dock utarbetat vissa fullständiga och viktiga förslag och inte bara gjort uttalanden eller framställt rekommendationer. Smärre sådana förslag ha, såsom också framgår av interpellationssvaret, tagits upp men långt ifrån de viktigare, t. ex. förslaget om statsbidrag till ungdomsorganisationernas instruktionskurser och instruktörer. Detta förslag är utarbetat i detalj. Åtminstone instruktörsidén borde enligt min ringa mening ha kunnat förverkligas. Det finns ju nämligen en rik erfarenhet att bygga på inom nykterhetsrörelsen, som sedan länge uppburit statsbidrag just till anställande av instruktörer. Erfarenheterna härav äro enbart gynnsamma, och stöd till kursverksamheten borde ju inge ännu mindre betänkligheter, då det också finns värdefulla erfarenheter av sådant statsunderstöd att bygga på. Över huvud saknas ju i vårt land någon rationellt ordnad utbildning för

ungdomsledare, medan man t. ex. i England kan få universitetsutbildning i ungdomsledarskap, och där ungdomsledarinstitut äro en ganska vanlig företeelse. Om jag tolkar dagens interpellationssvar rätt, ämnar regeringen inte vidta några åtgärder för att ordna ledarutbildningen på ett rationellt sätt.

Även andra, till övervägande delen anglosachsiska idéer till ungdomsrörelsens stöd — de redovisas av kommittén i dess utredningar — kunde ha prövats på sätt kommittén antytt. Jag syftar då närmast på statsbidrag till anställande på försök av en ungdomskonsulent i Västmanlands län med landstinget som huvudman; landstinget har ju förklarat sig intresserat av saken. Att man på detta område går fram experimentellt måste av sparsamhetsskäl betraktas som lofvärt, särskilt i nuvarande statsfinansiellt pressade läge. Om man gjort detta experiment då förslaget framlades 1947, hade man nu haft värdefulla erfarenheter att bygga på. I England ger staten ekonomiskt stöd åt ungdomsrörelsen i dess olika former t. ex. just till anställande hos de lokala myndigheterna av sådana konsulenter — det finns för närvarande 300 å 400 stycken i hela landet. Denna stödverksamhet, som går under namnet Youth Service och beskrives i kommitténs betänkande del II, har kraftigt stimulerat ungdomsorganisationernas verksamhet. Jag har själv haft tillfälle att på nära håll under några månader studera dessa åtgärders resultat, och jag måste säga, att jag är imponerad. Kommittén själv tycks också vara det. Bara en enda uppgift: före kriget voro 40 procent av ungdomen i Sheffield föreningsanslutna, d. v. s. ungefär som i vårt land enligt vad ungdomsvårdskommittén förklarat. Numera äro 75 procent av ungdomen föreningsorganiserade i nämnda stad. Med Youth Service vill staten främja och på ett påtagligt sätt visa förtroende för och uppskattning av de fri-

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

villiga ungdomsföreningarna såsom utomordentligt viktiga härdar för demokratisk fostran, självverksamhet, ansvarstagande för det hela och karaktärsdaning. Samtidigt avhåller man sig emellertid visligen från att lägga sig i föreningarnas inre angelägenheter. Den fostran ungdomen kan få denna väg — förmodligen var det bl. a. detta riksdagen syftade på med sitt uttalande år 1942 — kan den knappast få t. ex. genom skolornas fritidsverksamhet. Samhällets egna fritidsanordningar äro därvidlag klart underlägsna det frivilliga ungdomsarbetet. Detta faktum har också föranlett Stockholms stads ungdomskommitté att i ett större tryckt betänkande uttala den principen, att »stadens åtgärder för ungdomens fritidsverksamhet väsentligen böra taga karaktär av ett stöd åt föreningslivet». Det finns tecken på, att denna princip kommer att bli den ledande i huvudstadens ungdomsvårdspolitik. När det ibland påstås, att den håglösa och kafésittande ungdomen inte kan fångas upp och intresseras av ungdomsorganisationerna, är detta ett obevisat påstående. Först när dessa organisationer skänkts tillräckligt slagkraftiga resurser av olika slag och kunnat pröva dessa på denna del av ungdomen, kan man uttala sig härom. Det anförda exemplet från Sheffield talar starkt för, att det verkligen går att intressera även den sortens ungdom för föreningsverksamheten.

Situationen är ju som bekant den numera, att allt flera av vårt lands invånare bosätta sig i tätorter. Genom att bostaden tenderar att minska i format och fritiden ökat har särskilt ungdomen kommit att vistas längre tid per dag utom bostaden. Vissa andra faktorer verka i samma riktning. Denna situation har påpassligt utnyttjats av en profitintresserad nöjesindustri, som tagit upp rovdrift på ungdomen och konkurrerar så ut ungdomsorganisationerna. Det är detta som gör det så ange-

läget och, på ett annat sätt än förr, motiverar, att ungdomsrörelsen får ekonomiskt stöd av det allmänna, dock givetvis utan varje statlig inblandning. Först då kan det bli möjligt för denna rörelse att stå sig i konkurrensen genom att den kan bjuda ungdomen attraktiva kvalitetsprogram. Det kan inte gå så mycket länge till med det systemet att många frivilligt arbetande ungdomsledare skola tvingas ägna det mesta av den tid de offra på föreningsarbetet åt att skaffa pengar för verksamheten. Den bästa formen av stöd från det allmänna är nog, som ungdomsvårdskommittén menat, bidrag till kostnader för ledare och för ledarutbildning. Men regeringen anser sig tydligen inte kunna biträda kommitténs förslag på denna punkt.

Jag lämnar det första av ungdomsvårdens två stora L — ledare och lokaler — och övergår till det andra, nämligen lokalfrågan. Denna fråga synes kunna komma att delvis lösas genom den nu sittande s. k. bostadskollektiva utredningens arbete. I varje fall kan man ha rätt att hoppas detta. Jag vill därför här endast understryka vad herr statsrådet säger mot slutet av interpellationssvaret om lokalfrågans stora vikt och uttala min uppskattning över och slå fast löftet, att regeringen kommer att ägna fortsatt uppmärksamhet åt behovet av gemensamhetsanläggningar för ungdomen.

Mycket av det som uttalas i svaret rörande av statsmakterna redan vidtagna åtgärder är av den art, att det inte kan betraktas som ungdomsvårdsåtgärder i mera speciell mening, t. ex. statsbidragen till nykterhetsupplysning, som ju väsentligen avse nykterhetssällskapens allmänna verksamhet, låt vara att det är riktigt och viktigt att denna verksamhet omfattar även upplysningsarbete bland ungdom. Anslagen till nykterhetsarbete enbart bland ungdomen, t. ex. till Godtemplarordens ung-

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

domsförbund och SSUH, torde emellertid inte uppgå till mer än sammanlagt 20 000 å 30 000 kronor av de till nykterhetsupplysning beviljade 489 000 kronorna. Det bör kanske också erinras om, att skolöverstyrelsen även i år ansåg sistnämnda anslag uppenbart för lågt och just med tanke på ungdomsvården föreslog en höjning för budgetåret 1949/50 på 348 000 kronor. Detta förslag har inte upptagits i proposition till årets riksdag annat än till en mycket obetydlig del, som dock i varje fall ej speciellt avser ungdomen. De viktiga skol- och folkbildningsspörsmålen, som också beröras i interpellationssvaret, upptaga självfallet en ganska liten plats i ungdomsvårdskommitténs utredningsmaterial och äro inte heller de ungdomsvårdsfrågor i den inskränkta bemärkelse, som riksdagen torde ha avsett i sina skrivelser till Kungl. Maj:t 1939 och 1942. Folkbildningsfrågan berör i varje fall även andra än ungdomen. När det på tal om studieförbunden i svaret nämns en klumpsumma på 1 200 000 kronor, som för nästa budgetår beviljats i statsbidrag till olika ändamål inom det frivilliga studiearbetet, förefaller det, enligt mitt sätt att se, något oegentligt att ta med nykterhetsanslaget på 489 000 kronor. Det beloppet och studieanslagen måste väl hållas isär, särskilt som nykterhetsanslaget tidigare i annat sammanhang redovisats i svaret. Vad angår studieorganisationerna så är det väl tyvärr oftast endast en intellektuell elitungdom, som kan intresseras på den vägen, och sålunda inte den del av ungdomen, som det här alldeles speciellt gäller att skydda och vårda. Likaså kan översynen av nöjesbeskattningen och frågorna om stöd till teater- och musikändamål inte anses som speciella ungdomsvårdsåtgärder, churu givetvis alla dessa frågor och åtgärder i och för sig äro av mycket stor vikt.

Svaret på frågan nr 2 har tyvärr bli-

vit helt negativt. Innan herr statsrådet går in på denna fråga, nämner han något om, att ungdomsvårdskommitténs arbete i stor utsträckning gäller uppgifter, som inte kunna lösas separat utan först i samband med en allmän översyn av verksamhetsområdet i fråga. Därvidlag anföres som exempel kommitténs förslag till nykterhetsfrämjande åtgärder bland ungdomen. Atminstone frågan om ett totalt avlägsnande av möjligheterna till alkoholförtäring på nöjes- och idrottsplatser synes det vara möjligt att lösa separat; det är också en fråga, som på många håll omfattas med livligt intresse. För en separat lösning har i varje fall den starkt parlamentariskt förankrade 1944 års nykterhetskommitté enhälligt uttalat sig och därför också i samband med sitt yttrande över ungdomsvårdskommitténs betänkande del III utarbetat erforderliga författningsförslag. Dessa förslag avgåvos för 3½ år sedan. Herr statsrådet säger i sitt svar, att remissbehandlingen av dessa förslag klargjort, att en överarbetning bör ske. Detta är såtillvida riktigt som vissa terminologiska oklarheter förefunnits, som t. ex. om vad som skall inläggas i ordet nöjesplats. Men detta är ju inte på något sätt det dominerande intrycket av remissmaterialet. En översikt av detta material ger vid handen, att de flesta remissinstanser ansett bestämmelser av föreslagen art önskvärda. Jag har en uppställning, som visar att praktiskt taget samtliga länsstyrelser och kommunala fullmäktigeförsamlingar tillstyrkt dessa nykterhetskommitténs förslag. Bland enskilda organisationer inta Sveriges riksidrottsförbund och Sveriges idrottsplatsförbund enahanda ståndpunkt. Med dessa till alldeles övervägande del starkt positiva remissvar hade det väl varit naturligt, att förslag till författningsändringar efter vederbörlig överarbetning, som ju väl inte är en alldeles ovanlig arbetsuppgift i departe-

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

menten, hade kunnat föreläggas riksdagen. Nykterhetskommittén har inte såvitt jag vet fått något sådant överarbetsuppdrag. Jag vore tacksam, om herr statsrådet ville klarlägga vad som åsyftas, då det i svaret sägs, att nykterhetskommittén »därefter på nytt prövat frågan». Mig veterligen har nämligen så inte skett, åtminstone inte i annan mån än att man givetvis inte kunnat undgå att snudda vid detta spörsmål i den allmänna diskussionen inom kommittén rörande den framtida nykterhetspolitiken.

En annan nykterhetsfrämjande åtgärd, som kan vidtagas separat, är, i varje fall enligt min åsikt, den rekommendation från det allmänna sida om återhållsamhet med alkoholserving vid föreningsfester som kommittén varit enig om att föreslå. Nykterhetskommittén har, när den yttrat sig över ungdomsvårdskommitténs förslag på denna punkt, också enhälligt tillstyrkt detta förslag.

Två positiva synpunkter i svaret vill jag till sist ta fasta på. Det vore utomordentligt värdefullt, om kostnaderna för framställning av någon nykterhetsfilm kunde utgå av anslagen till kommittén för social upplysning på sätt, som antydes på ett ställe i herr statsrådets svar. 1946 års alkoholistvårdsutredning har också, fast från andra utgångspunkter, förordat samma sak.

För det andra är att med tillfredsställelse hälsa regeringens avsikt att vid den fortsatta prövningen av för ungdomsverksamheten betydelsefulla angelägenheter ta kontakt med ungdomsorganisationerna. Förmodligen måste det väl här bli fråga om något mera fast rådgivande organ med representation från hela den svenska ungdomsrörelsen och med nära anknytning till något av departementen. Det är att hoppas, att tillkomsten av ett sådant organ kommer att leda till att de många betydelsefulla frågor ungdoms-

vårdskommittén sysslat med skola kunna bringas närmare sin lösning och att flera av kommitténs förslag komma att förverkligas än som hittills skett. Att ytterst få av dessa förslag ha realiserats bekräftade t. o. m. kommitténs sekreterare, fru Birgitta von Hofsten, nyligen i en översiktsartikel om kommitténs arbete i tidskriften Människa och miljö. Jag vill dock starkt understryka, att detta organ endast bör tilläggas en rådgivande funktion och sålunda självfallet inte får ge sig in på att ange några praktiska riktlinjer för de olika ungdomsrörelsernas arbete.

Herr statsrådet ANDERSSON: Herr talman! Med anledning av herr Wiklunds i Stockholm anförande ber jag att få säga några ord.

Tyvärr är det inte så som herr Wiklund i Stockholm gör gällande, nämligen att ungdomsvårdskommitténs betänkanden och förslag i någon större utsträckning äro av den karaktären, att de kunna läggas till grund för några propositioner. Det rör sig nämligen i de flesta frågor om ganska allmänt hållna rekommendationer och synpunkter, som efter vad jag föreställer mig komma att bli mycket värdefulla i det fortsatta arbetet på detta område. Det är emellertid ytterst få uppslag, som skulle kunna fullföljas till verkliga förslag av Kungl. Maj:t utan att de först överarbetats och varit ute på remiss till vederbörande myndigheter. Herr Wiklund i Stockholm berörde några av dessa uppslag.

Jag skall då först ta upp den fråga, som herr Wiklund i Stockholm kanske fäste största avseendet vid, nämligen frågan om statsunderstöd åt ungdomsorganisationerna i landet. Om den frågan råder mycket stor oenighet bland såväl de myndigheter, som yttrat sig i frågan och som ansett att förslaget i denna del inte vore tillräckligt utarbetat, som också inom ungdomsorganisa-

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

tionerna själva. Ett fyrtiotal ungdomsorganisationer beröras av det statsunderstöd, som det härvidlag kan bli fråga om, och dessa vilja faktiskt inte alla ha någon hjälp av staten till instruktionskurser och instruktörsutbildning, på de villkor som ungdomsvårdskommittén har försett själva mottagandet av anslag med. Ungdomsorganisationerna anse dessa komma att inkräkta på de fria ungdomsorganisationernas verksamhet. Det är alltså rent principiella betänkligheter, som göra sig gällande när politiska organisationer och religiösa sammanslutningar av olika slag säga, att de inte kunna ta emot något statsanslag, därest det skall gälla några särskilda bestämmelser för dem i detta avseende; de kunna med andra ord inte ta emot något statsanslag med mindre än att dessa detaljbestämmelser avlägsnas eller ändras. Av våra fem politiska organisationer äro högerns ungdomsförbund och kommunisterna bestämda motståndare till en sådan form av statsanslag. Av de tre andra ha SSU och SLU sagt ja men yrkat på ändring av bestämmelserna. Det är bara folkpartiets ungdomsförbund som hittills har accepterat det statsintrång i sin verksamhet, som här faktiskt skulle inträda. Nå, detta intrång är icke så farligt, men det är ändå en viss övervakning, som icke alla ansett sig kunna gå med på. Det är också en rad religiösa organisationer, som på samma sätt velat ha ändring av bestämmelserna. Sedan kommer man icke ifrån att en rad myndigheter ställt sig principiellt avvisande och menat, att statsunderstöd skulle utgå i andra former än dem ungdomsvårdskommittén tänkt sig. När en sådan oenighet råder i alla läger, är det ganska naturligt, att Kungl. Maj:t icke gått till riksdagen och framlagt detta förslag. Man måste fundera ytterligare över hur detta stöd skall utformas eller om det över huvud taget skall utgå.

Däremot förekommer det ifrån kommunernas sida på många håll ett starkt stöd åt ungdomsrörelsen. För min del anser jag ju att detta är icke minst en kommunal angelägenhet av betydande storleksordning. I de främsta kommunerna här i landet utgår ju, som herr Wiklund sagt, stöd i olika former.

När det gäller den andra stora frågan, som herr Wiklund drog fram, eller nykterhetsfrågan, så har ungdomsvårdskommittén där kommit med några förslag; det är riktigt. Dessa förslag ha varit ute på remiss. Herr Wiklund vet mycket väl, att förslagen ha starkt nedkritisierats av myndigheterna. Så har t. ex. förslaget om avalkoholisering av nöjesplatserna från de två främsta organen i samhället, som handha dessa frågor, kontrollstyrelsen och socialstyrelsen, mött starkt motstånd. Nykterhetskommittén har haft hand om förslaget och fått det tillbaka. Detta problem måste väl, så långt jag kan se, nu diskuteras inom nykterhetskommittén, där herr Wiklund är expert och alltså borde ha kännedom om det. Jag hade faktiskt tänkt fråga herr Wiklund, vad nykterhetskommittén avser att göra med det. Enligt de uppgifter jag fått har efter en sammankomst mellan statsrådet Wigforss och nykterhetskommittén ärendet gått tillbaka till nykterhetskommittén för överarbetning. Kungl. Maj:t har i varje fall icke fått förslaget berett i det skick, att det varit möjligt att framlägga det för riksdagen.

När det gäller lokalfrågan veta alla, att vad som gör att man icke kan på alla håll omedelbart lösa svårigheterna är besvärigheterna med byggnadstillstånd. Man kan icke lämna den stora kvot som man skulle önska lämna och som man ute i landet önskar få till fritidslokaler. Det har dock gjorts åtskilligt; det upplyses också i interpellationssvaret.

Sedan är det, herr Wiklund, icke lätt

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

att urskilja vad ungdomsandelen är av de många anslag, som utgå till olika kulturella organisationer, till nykterhetsundervisning, till teater o. s. v. Det är alldeles omöjligt att urskilja, hur stor del av dessa anslag som går till ungdomen; men att det också är fråga om ungdomsvård, därom råder nog ingen tvekan. Ungdomsvårdskommittén har också i sina resonemang i betänkandet varit inne på att stöd i dessa former på olika sätt skall lämnas.

Jag tror att det väsentliga, när det gäller att stödja ungdomsverksamheten, är att man får lämpliga lokaler och idrottsplatser samt att man över huvud taget ger ungdomen ett tillfälle att komma samman under lämpliga former. Det är enligt min mening viktigare att verka för detta än att staten direkt ekonomiskt stöder de olika ungdomsorganisationerna. Det är icke säkert att den vägen är den bästa, utan bäst är nog att i större utsträckning än vad som skett och sker ställa lokaler till förfogande. Det är där som de ekonomiska svårigheterna i samhället nu utgöra ett hinder. Men vi få hoppas att så snart det ekonomiska läget förbättrats vi skola kunna giva just denna ungdomsverksamhet ett kraftigt stöd i form av lokalbyggen, idrottsplatsanläggningar o. s. v.

Herr WIKLUND i Stockholm: Herr talman! När statsrådet Andersson säger, att de flesta förslagen icke blivit utarbetade i detalj i ungdomsvårdskommitténs betänkande, skulle jag mot detta bara vilja invända, att där visserligen finnas åtskilliga förslag, som äro allmänt hållna och innefatta allmänna rekommendationer, men att det också finnes gott om förslag, där man gått in på detaljer. Jag hänvisar på nytt till förslaget om stöd åt ungdomsorganisationerna till instruktionskurser och instruktörer. Det säges nu, att ungdomsorganisationerna själva icke vilja vara

med om dessa former av stöd. I varje fall skulle eu stor del icke vilja det, därför att med nu avsedda slag av statsbidrag förbundits sådana villkor, som göra att man är mindre intresserad av att taga emot dessa bidrag. Emellertid skulle jag vilja ifrågasätta, om det icke då är möjligt att taga bort sådana mindre tilltalande villkor eller justera dem på lämpligt sätt. Det är ju också så det förhåller sig i England. Där har man inte föreskrivit detaljerade villkor utan vänt sig mot ungdomsorganisationerna med förtroende och ansett att de representera ett sådant demokratiskt värde, att det utan vidare bör ligga i det allmännas intresse att stödja dessa organisationer utan alltför stränga och detaljerade villkor. Erfarenheterna från England äro gynnsamma.

Jag håller med statsrådet Andersson om värdet och betydelsen av sådana stödåtgärder, som gå ut på att lösa lokalfrågan åt ungdomsorganisationerna. Jag är sålunda också av den meningen, att man snarast bör gå fram på denna väg. Jag hänvisar till vad jag sade, att läget för ungdomen i tätorterna nu är så prekärt, att det finnes ännu större skäl nu än tidigare att man verkligen stöder dessa organisationers verksamhet från det allmännas sida.

Slutligen, herr talman, till frågan om nykterhetsfrämjande åtgärder! Statsrådet Andersson sade, att förslagen om avalkoholisering av nöjes- och idrottsplatser blivit nedkritiserade vid remissbehandlingen. Jag tillåter mig här återgiva en sammanställning, som visar, att det är ett för starkt ord, om man påstår, att förslagen blivit »nedkritiserade». De flesta remissmyndigheterna ha ansett bestämmelser av förslagen art önskvärda. Sålunda har förslaget om utskänkningsförbud tillstyrkts av 20 länsstyrelser, 5 organisationer, 25 länsnykterhetsnämnder, 46 stadsfullmäktige, 42 kommunalfullmäktige och 7 polismyndigheter men avstyrkts av kont-

Svar på interpellation ang. framläggande för riksdagen av förslag i anledning av vissa av ungdomsvårdskommittén verkställda utredningar.

rollstyrelsen och socialstyrelsen, 3 länsstyrelser, 2 organisationer, 3 stadsfullmäktige, 6 kommunalfullmäktige och 2 polismyndigheter. Förslaget om förtäring- och förvaringsförbud har tillstyrkts av kontrollstyrelsen och socialstyrelsen, 23 länsstyrelser, 5 organisationer, 25 länsnykterhetsnämnder, 47 stadsfullmäktige, 44 kommunalfullmäktige och 10 polismyndigheter men avstyrkts av endast 2 länsstyrelser, 2 stadsfullmäktige, 5 kommunalfullmäktige och 2 polismyndigheter.

Att då säga att dessa förslag nedkritisierats kan icke vara riktigt. Jag tycker snarare motsatsen. Här bör, efter vad jag kan förstå, göras en enkel putsning av dessa förslag, och därefter böra de kunna läggas fram för riksdagen. Statsrådet Andersson säger också, att detta ärende har återlämnats till nykterhetskommittén. Jag har i går frågat nykterhetskommitténs kansli, hur det är med denna sak. Något formligt återlämnande har icke skett, och icke heller under hand har man fått något uppdrag att göra en överarbetning, utan i den mån man sysslar med problemet, sker detta i samband med de övriga spörsmål, som nykterhetskommittén har att utreda.

Herr statsrådet ANDERSSON: Herr talman! Endast några ord! Beträffande frågan om avalkoholisering av nöjesplatser är det riktigt, att många organisationer i princip ha tillstyrkt förslaget. Jag föreställer mig också att man allmänt är beredd att tillstyrka det. Men vad jag åsyftar är de mycket starka formella erinringar, som återfinnas även i sådana remissvar som äro principiellt tillstyrkande. Särskilt måste man ju fästa avseende vid vad t. ex. kontrollstyrelsen har att säga. Kontrollstyrelsen säger bl. a. om förslaget följande: »Mot kommitténs förslag kan vidare anmärkas, att det icke bygger

på någon egentlig utredning samt att motiveringen till detsamma är ytterst knapphändig och icke kan anses utgöra en tillräcklig grund för ingripande bestämmelser som de här föreslagna. Härtill kommer, att förslaget ur lagteknisk synpunkt företer brister av så allvarlig art, att detsamma redan av den anledning icke utan ingående överarbetning torde kunna läggas till grund för lagstiftning.»

Här är det många som äro starkt intresserade av att denna lagstiftning kommer till stånd men dock äro ängsliga för att det skall begås något misslag. Det är ju därför som frågan fortfarande är under överarbetning. Jag fasthåller vid att nykterhetskommittén har frågan om hand efter en överläggning med finansminister Wigforss. Det är alltså nykterhetskommitténs fortsatta behandling av ärendet som vi nu avvakta. Förrän den blir färdig kan, så långt jag ser, ingenting göras. Detta är de upplysningar jag fått, och jag är övertygad att de äro riktiga.

Vad slutligen beträffar det statliga stödet åt ungdomsorganisationerna i landet så är den saken ingalunda så enkel. Jag skall bara taga ett enda litet exempel, som visar hur besvärlig den är och som också belyser att det kan åstadkommas mycket bråk om den. Vid en uträkning, som gjordes 1944 rörande vilket stöd de olika organisationerna skulle erhålla, framkom t. ex., att enligt det förslag, som ungdomsvårdskommittén framlagt, skulle bidrag då utgå med 10 kronor 35 öre per medlem och år för folkpartiets ungdomsförbund men med endast 57 öre om året för medlemmarna i Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund. Det var alltså en av konsekvenserna av ungdomsvårdskommitténs förslag. Det är alldeles klart, att sådana konsekvenser, som gälla icke bara dessa två organisationer utan samtliga, åstadkommit betänkligheter icke blott hos myndig-

Ang. interpellation om Sveriges representation i Colombia.

heterna utan också hos ungdomsorganisationerna själva.

Det är bland annat detta som gör, att frågan icke har tagits upp och förelagts riksdagen. Det är ju tråkigt att ett område, där ungdomsvårdskommittén verkligen har nedlagt åtskilligt arbete för att komma fram med detaljerade förslag, skulle vara så omstritt som det visat sig vara, så att det blivit omöjligt att nu föra fram detta till verkställighet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 14.

Ang. interpellation om Sveriges representation i Colombia.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr **WIBERG**, som yttrade: Herr talman! Vid plenum den 11 maj hemställde jag om kammarens medgivande att till ministern för utrikes ärendena få framställa följande interpellation.

Avser utrikesministern att i en nära framtid föreslå Kungl. Maj:t att besluta om sådan förändring i fråga om vårt lands representation i Colombia, som redan ifrågakommit beträffande de svenska beskickningscheferna i Chile och Venezuela? Efter vederbörlig bordläggning biföll kammaren min framställning.

Anledningen till min interpellation var följande. Redan för många år sedan hade man inom det svenska näringslivet givit uttryck åt den uppfattningen, att Sveriges representation ur synpunkten av vårt lands kommersiella intressen icke var tillfredsställande ordnad i Chile, Colombia och Venezuela, där Sverige i vardera landet endast företrädes av en chargé d'affaires. Under år 1946 gjorde också de stora näringsorganisationerna en skriftlig hemställan till utrikesministern om ändring i detta avseende. Denna framställning ledde dock icke till något omedelbart resultat. I 1947 års stats-

verksproposition nämnde utrikesministern, att en delegation under ordförandeskap av H. K. H. prins Bertil i officiellt uppdrag vid tillfället i fråga besökt de sydamerikanska länderna och att man borde taga del av delegationens mening, innan frågan om en eventuell ändring av formen för representationen upptoges till prövning. Efter sin hemkomst i början av år 1947 föreslog delegationen i skrivelse till utrikesministern bland annat, att sändebudsposter måtte inrättas i Chile, Colombia och Venezuela.

I 1948 års statsverksproposition ingick utrikesministern under rubriken »beskickningarna i Chile, Colombia och Venezuela m. m.» på ifrågakarande spørsmål. Han förklarade, att han i rådande statsfinansiella läge icke vore beredd att överväga förslag om inrättande av nya sändebudsbefattningar. Han tillade: »Emellertid är det med hänsyn till internationella konvenssynpunkter önskvärt att representationen i vissa främmande länder, där arbetet i och för sig skulle kunna omhändreras av en tjänsteman i lägre lönegrad, tager formen av ett i vanlig ordning ackrediterat sändebud. Jag vill därför i stället föreslå, att i länder, där en självständig diplomatisk representation anses böra finnas men där beskickningen ledes av en chargé d'affaires, Kungl. Maj:t må kunna, då så befinner lämpligt, förordna, att denne skall under sin tjänstgöring i vederbörande land erhålla ställning som sändebud. En anordning av denna art torde förekomma inom vissa andra utrikesförvaltningar, t. ex. Danmarks. Dessa tjänstemän skulle bibehållas vid nuvarande lönegrad, och avlöningsförmåner, ortstillägg etc., och anordningen skulle alltså ej medföra ökade kostnader. Därest från riksdagens sida inlett är att erinra mot detta förslag, torde det alltså få ankomma på Kungl. Maj:t att i förekommande fall besluta härom.» Riksdagen hade icke något att erinra mot förslaget.

Ang. interpellation om Sveriges representation i Colombia.

Under år 1948 begagnade Kungl. Maj:t också det bemyndigande, som sålunda lämnats från riksdagens sida, till att förordna, att beskickningscheferna i Chile och Venezuela under sin tjänstgöring i vederbörande länder skulle erhålla ställning som sändebud. Vad Colombia beträffar bibehölls den gamla ordningen: Colombia hade därmed försatts i en särklass.

I min interpellation framhöll jag att de skäl, som åberopats av näringsorganisationerna till förmån för en förändring, ägde full giltighet även i fråga om Colombia och att enahanda var förhållandet med de av utrikesministern själv åberopade internationella konvenanssynpunkterna. Jag erinrade också om att mellan Sverige och Colombia förekommer ett i särskilt avtal reglerat handelsutbyte, vilket ur båda ländernas synpunkt utfallit tillfredsställande. Jag fann också skäl betona, att Colombia i Sverige med fog åtnjuter stor aktning och uppskattning, och att vi i vårt land allmänt sätta det allra största värde på ett vänskapligt förhållande till Colombia.

Utrikesministern har icke besvarat min interpellation. Något svar torde tydligen ej heller vara att förvänta, då ju dagens föredragningslista nu är genomgången. Jag skulle ha låtit vid saken bero, om jag hade kunnat finna, att något godtagbart hinder varit för handen. Vilka skäl, som från utrikesministerns sida kunna ha förelegat för underlåtenheten, skall jag icke söka analysera närmare. Jag nöjer mig med att konstatera, att något praktiskt hinder eller några sekretessynpunkter omöjligen kunna ha förelegat. Det spörsmål, som jag här tagit upp, skulle mycket väl ha kunnat besvaras utan att någon tidsödande utredning erfordrats. Det kan ej heller gärna vara fråga om en problemställning, som för utrikesdepartementet är ny. Colombia företrädes i vårt land av ett sändebud, och det kan omöjligen ha varit obe-

kant för utrikesdepartementet, att det i vida kretsar väckt ganska stor uppmärksamhet, att Sverige vad Colombia beträffar icke velat tillämpa den ordning, som införts för Chiles och Venezuelas vidkommande. Det synes mig också alldeles uppenbart, att det nuvarande tillståndet i längden icke kan fortbestå. Såvitt man kan se tala alla saksکیل för, att utan dröjsmål en ändrad ståndpunkt från den svenska regeringens sida bör intagas. Jag beklagar också att utrikesministern icke begagnat det tillfälle, som min interpellation skapade, till att göra ett uttalande för att understryka den uppskattning av vårt lands relationer till Colombia, som jag är alldeles förvissad om att utrikesministern, och därmed regeringen, hyser. Jag beklagar vidare, att utrikesministern genom underlåtenheten att besvara interpellationen icke givit ett klart besked om en positiv inställning från den svenska regeringens sida i fråga om det ingalunda betydelselösa spörsmålet om formen för den svenska diplomatiska representationen i Colombia. Jag skulle också gärna vilja ge det faktum, att utrikesministern icke svarat på den av riksdagens andra kammare medgivna interpellationen, den uttolkningen, att utrikesministern avser att utan fortsatt dröjsmål föreslå regeringen att besluta en sådan förändring i detta avseende som redan under föregående år skedde beträffande Chile och Venezuela. Jag anser det uteslutet att motivet till uraktlåtenheten att besvara interpellationen skulle vara att söka i en avsiktlig fortsatt passivitet från svensk sida.

§ 15.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från utrikesutskottet:

nr 379, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 214, angående godkän-

Ang. interpellation om Sveriges representation i Colombia.

nande av Sveriges anslutning till Europarådet;

från statsutskottet:

nr 343, i anledning av väckta motioner om utredning och förslag rörande inomskärsfarleden i Bohuslän;

nr 344, i anledning av väckta motioner angående en mellanriksbana över gränsen i Bohuslän;

nr 353, angående statsregleringen för budgetåret 1949/50; och

nr 354, med överlämnande av riksstat för budgetåret 1949/50;

från första lagutskottet:

nr 373, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag ur kyrkofonden för avlönande av präster m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 374, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472), m. m., dels ock Kungl. Maj:ts proposition med för-

slag till lag angående ändrad lydelse av 14 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän och lag angående ändrad lydelse av 66, 68 och 69 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472);

nr 375, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vapenförordning; och

nr 376, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om explosiva varor; samt

från jordbruksutskottet:

nr 372, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område jämte i ämnet väckta motioner.

§ 16.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 2.44 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Lördagen den 11 juni.

Kl. 11 fm.

Jämlikt bestämmelse i § 5 riksdagsstadgan hade tillkännagivande blivit vederbörligen utfärdat därom, att justering av de kammarens protokoll, vilka vid vårsessionens slut återstode ojusterade, komme att denna dag kl. 11 fm. försiggå i kammarens justeringsrum; och tillstädeskommo därvid följande ledamöter:

herr talmannen *Sävström*,
» *Dickson* och
» *Schmidt*.

Protokollen för den 25, den 27, den 28, den 30 och den 31 nästlidna maj upplästes för justering och blevo av kammarens tillstädesvarande ledamöter godkända.

In fidem
Gunnar Britth.
